

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
BANKACILIK VE SİGORTACILIK ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK ANABİLİM DALI

**BANKALARDA TÜREV İŞLEMLERİN
UFRS/TFRS VE VUK KAPSAMINDA DEĞERLEMESİ,
UYUMLAŞTIRILMASI VE BİR ARAŞTIRMA**

Doktora Tezi

HASAN SARIÇİÇEK

İSTANBUL, 2014

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
BANKACILIK VE SİGORTACILIK ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK ANABİLİM DALI

**BANKALARDA TÜREV İŞLEMLERİN
UFRS/TFRS VE VUK KAPSAMINDA DEĞERLEMESİ,
UYUMLAŞTIRILMASI VE BİR ARAŞTIRMA**

Doktora Tezi

HASAN SARIÇİÇEK

Danışman: PROF. DR. BARIŞ SİPAHİ

İSTANBUL, 2014

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü

Aşağıda belirtilen lisansüstü tez, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği hükümlerinde belirtilen esaslar çerçevesinde jüri önünde savunulmuş ve jüri tarafından başarılı bulunmuştur.

TEZ BAŞLIĞI : Bankalarda Türev İşlemlerin UFRS/TFRS ve VUK Kapsamında Değerlemesi, Uyumlaştırılması ve Bir Araştırma

TEZ TÜRÜ : Doktora

TEZİ HAZIRLAYAN : Hasan SARIÇİÇEK

ANABİLİM DALI : Bankacılık

SAVUNMA TARİHİ :09.05.2014

JÜRİ ÜYELERİ

GÖREVİ

ADI SOYADI

İmza

Danışman

Prof.Dr.Bariş SİPAHİ

Üye

Prof.Dr.Erişah ARICAN

Üye

Doç.Dr.Özgür ÇATIKKAŞ

Üye

Yrd.Doç.Dr.Veysi SEViĞ

Üye

Yrd.Doç.Dr.Bumin DOĞRUSÖZ

Marmara Üniversitesi Güteye
Kamusal Bankacılık ve
Sigortacılık Enstitüsü 34722
Kadıköy - İSTANBUL

0 (216) 347 69 51 (Faks)
0 (216) 418 20 88

bse@marmara.edu.tr
<http://bse.marmara.edu.tr>

Ayrıntılı bilgi için:

ISOYADI Unvan Memur
Cemal KURŞUN

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	v
GRAFİKLER LİSTESİ	vi
KISALTMALAR	vii
GİRİŞ	1
1. VADELİ İŞLEMLER ve BANKALARDA VADELİ İŞLEMLERİN GÖRÜNÜMÜ	4
1.1. Vadeli Satış Sözleşmeleri (Forward Kontratlar).....	7
1.1.1. Tarihsel Gelişim.....	7
1.1.2. Tanım	9
1.1.3. İşleyiş	10
1.1.4. Forward/Vadeli Satış İşlem Türleri.....	11
1.2. Vadeli İşlem Sözleşmeleri (Futures İşlemleri)	11
1.2.1. Tarihsel Gelişim.....	11
1.2.2. Tanım	14
1.2.3. İşleyiş	17
1.2.4. Futures İşlem Türleri.....	18
1.3. Opsiyon Sözleşmeleri	18
1.3.1. Tarihsel Gelişim.....	18
1.3.2. Tanım	21
1.3.3. İşleyiş	23
1.3.4. Opsiyon Sözleşme Türleri.....	24
1.4. Varantlar.....	25
1.4.1. Tarihsel Gelişim.....	25
1.4.2. Tanım	25
1.4.3. İşleyiş	25
1.5. Swap İşlemleri	28
1.5.1. Tarihsel Gelişim.....	28
1.5.2. Tanım	29
1.5.3. İşleyiş	30
1.5.4. Swap Türleri	32
2. BANKACILIK MEVZUATI ÇERÇEVESİNDE BANKALARDA TÜREV İŞLEMLERİN MUHASEBE KAYITLARI VE BİR UYGULAMA ÖRNEĞİ.....	39
2.1. Geçmişten Günümüze Bankacılık Sistemini Düzenleyen Kanunlar.....	39
2.1.1. 4389 Sayılı Bankalar Kanunu	40
2.1.1.1. 4389 Sayılı Kanun Kapsamında Hesapların Değerlemesi	41
2.1.1.2. Muhasebe Uygulama Yönetmeliği ve İlgili Diğer Düzenlemeler Kapsamında Muhasebe Standartları	42
2.1.2. 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu	44
2.2. 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu Kapsamında Uyulması Zorunlu Olan Muhasebe Standartları.....	46
2.2.1. 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu Hükmü	46
2.2.2. İlgili Diğer Düzenlemeler.....	48
2.2.3. Türkiye Muhasebe Standartları Çerçevesinde Yapılan Uygulamalar	49
2.3. Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesinde Kullanılan Hesaplar	52
2.3.1. 224-225 Türev Finansal Varlıklar – TP/YP	52
2.3.2. 364-365 Türev Finansal Yükümlülükler – TP/YP.....	52
2.3.3. 414.06-415.06 Riskten Korunma Fonları	53

2.3.4. 752-753	Alım Satım Amaçlı Türev Finansal Araçlardan Kârlar – TP/YP	53
2.3.5. 754-755	Riskten Korunma Amaçlı Türev Finansal Araçlardan Kârlar TP/YP	53
2.3.6. 862-863	Riskten Korunma Amaçlı Türev Finansal Araçlardan Zararlar TP/YP	53
2.3.7. 872-873	Alım Satım Amaçlı Türev Finansal Araçlardan Zararlar – TP/YP..	53
2.3.8. 944-945	Riskten Korunma Amaçlı Türev Finansal Araçlardan Alacaklar	53
2.3.10. 964-965	Alım Satım Amaçlı Türev Finansal Araçlardan Alacaklar	54
2.4.	Forward İşlemler.....	54
2.5.	Futures İşlemleri	57
2.6.	Opsiyon İşlemleri	62
2.7.	Swap İşlemleri	70
2.8.	Uygulama Örneği	77
2.8.1.	Forward İşlem Muhasebe Kayıtları	77
2.8.2.	Swap İşlem Muhasebe Kayıtları	78
2.8.3.	Opsiyon İşlem Muhasebe Kayıtları	80
3.	UFRS/TFRS ve VUK DEĞERLEME HÜKÜMLERİ VE BU HÜKÜMLERİN UYUMLAŞTIRILMASI.....	82
3.1.	Değerleme Kavramı	82
3.2.	Türk Ticaret Kanunu Hükümlerine Göre Değerleme	83
3.2.1.	Eski TTK Hükümlerine Göre Değerleme	83
3.2.2.	Yeni TTK Hükümlerine Göre Değerleme.....	84
3.3.	Türkiye Muhasebe Standartları Kapsamında Değerleme.....	86
3.3.1.	Uluslararası Finansal Raporlama Standartları.....	87
3.3.2.	Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu	89
3.3.3.	Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu	89
3.3.4.	Türkiye Muhasebe Standartları.....	90
3.3.4.	Türkiye Muhasebe Standartları Kapsamında Vadeli İşlemler	98
3.3.4.1.	UMS 32/TMS 32: Finansal Araçlar; Açıklamalar ve Sunuş	98
3.3.4.2.	UFRS 7/TFRS 7: Finansal Araçlar; Açıklamalar	100
3.3.4.3.	UMS 39/TMS 39: Finansal Araçlar; Muhasebeleştirme ve Ölçme.....	101
3.3.4.4.	UFRS 9/TFRS 9: Finansal Araçlar	102
3.3.4.5.	UFRS 13/TFRS 13: Gerçeğe Uygun Değer Ölçümü.....	105
3.3.5.	Türkiye Muhasebe Standartları Kapsamında Değerleme Ölçüleri.....	106
3.3.5.1.	Tarihi Maliyet.....	107
3.3.5.2.	Cari Maliyet (Yerine Koyma veya Yeniden Maliyeti, Giriş Değeri)	108
3.3.5.3.	Gerçekleşebilir Değer (Ödeme Değeri, Çıkış Değeri, Cari Satış Değeri) ..	109
3.3.5.4.	Bugünkü Değer (Net Bugünkü Değer, Kullanım Değeri, Cari Ekonomik Değeri)	110
3.3.5.5.	Gerçeğe Uygun Değer	111
3.3.6.	Türev İşlemlerde Değerleme	112
3.3.6.1.	Alım Satım Amaçlı Türev Finansal Araçlar	118
3.3.6.2.	Finansal Riskten Korunma (Hedging) Amaçlı Türev Finansal Araçlar ...	121
3.4.	Vergi Usul Kanunu Kapsamında Değerleme.....	129
3.4.1.	Vergi Usul Kanunu'na Göre Değerleme Kavramı ve Mahiyeti	130
3.4.1.1.	VUK Değerleme Ölçüleri	131
3.4.1.2.	Maliyet Bedeli	132
3.4.1.3.	Borsa Rayici	133
3.4.1.4.	Tasarruf Değeri	134

3.4.1.5. İtibari Değer.....	134
3.4.1.6. Vergi Değeri.....	134
3.4.1.7. Rayiç Bedel.....	135
3.4.1.8. Emsal Bedeli ve Ücreti	135
3.4.1.9. Türkiye Muhasebe Standartları ve Vergi Usul Kanunu Değerleme Karşılaştırması	136
3.4.2. Vergi Usul Kanununda İktisadi İşletmelere Dâhil Kıymetlerin Değerlemesi..	137
3.4.3. Menkul Kıymetler	137
3.4.3.1. 4369 Sayılı Kanun Öncesi Düzenleme	138
3.4.3.2. 4369 Sayılı Kanun ile Getirilen Düzenleme.....	139
3.4.4. Vergi Usul Kanunu'na Göre Vadeli İşlemler	141
3.4.5. Vergi Mevzuatında Vadeli İşlemlerin Değerlemesi.....	142
3.4.5.1. Türk Mevzuatında Türev Ürünler	143
3.4.5.2. Gelir Vergisi Kanunu Geçici 67. Madde Hükümleri	147
3.4.5.3. Gelir Vergisi Kanunu Hükümleri ve Vergi Usul Kanunu Değerlemeleri .	148
3.4.5.4. 5 Seri Nolu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği	149
3.4.5.4.1. Forward işlemleri	149
3.4.5.4.2. Swap işlemleri	150
3.4.5.4.3. Opsiyon Sözleşmeleri.....	151
3.4.5.4.4. Vadeli İşlem ve Opsiyon Sözleşmeleri	151
3.4.5.4.5. Aracı Kuruluş Varantları	152
3.4.6. Diğer Ülke Örnekleri	152
3.4.6.1. Amerika Birleşik Devletleri.....	153
3.4.6.2. Fransa.....	158
3.4.6.3. Almanya	158
3.5. Değerleme Hükümlerinin Uyumlaştırılması.....	161
3.5.1. Muhasebe Standartlarının Uyumlaştırılması	162
3.5.2. UFRS ve VUK Uyumlaştırması.....	163
3.5.2.1. Amortismanlar	163
3.5.2.2. Enflasyon Muhasebesi.....	165
3.5.2.3. Finansal Kiralamalar	168
3.5.3. Vergi Düzenlemelerinde Değerleme Hükümlerinin Uyumlaştırılması.....	169
3.5.3.1. Tezgahüstü İşlemlerin Değerlemeleri	169
3.5.3.2. Organize Piyasalarda Gerçekleştirilen İşlemlerin Değerlemeleri.....	170
3.5.3.3. Riskten Korunma Amacı ile Yapılan Türev İşlemlerin Değerlemeleri.....	170
3.5.4. Uyumlaştırma Sürecinde Çözüm ve Öneriler.....	172
3.5.4.1. Riskten Korunma Amaçlı Türev Ürünler ve Birbirine Bağlı Pozisyonlar	173
3.5.4.2. Organize Piyasada İşlem Gören Türev Araçlar	174
4. ANKET ÇALIŞMASI VE BİR ANALİZ.....	177
4.1. Materyal	177
4.2. Yöntem	177
4.2.1. Türev Ürünlere İlişkin UFRS Uygulamaları	178
4.2.2. Var ise Sorunlar	179
4.2.3. Ürünlere Göre Görüş Farklılığı	179
4.2.4. UFRS 13 Değerleme Hükümleri	180
4.2.5. Kompleks Türev Ürünlerin Gelişimi.....	181
4.2.6. Türev Ürünlerin Kullanım Amacı	182
4.2.7. Türev Ürünlerin Değerlemesine İlişkin Referans	183
4.2.8. VUK Değerleme Hükümleri ve 5 Seri Nolu KVK Genel Tebliği	184

4.2.9. Taslak VUK Değerleme Hükümleri	187
4.2.10. UFRS/TFRS ve VUK Hükümlerinin Uyumlaştırılması.....	188
SONUÇ.....	191
EKLER.....	198
KAYNAKÇA	202

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa No.
Şekil 1 Gerçeğe Uygun Değer Riskinden Korunma – K/Z Hesabı	122
Şekil 2 Gerçeğe Uygun Değer Riskinden Korunma – Özkaynak Hesabı	123

GRAFİKLER LİSTESİ

	Sayfa No.
Grafik 1 Türev İşlemlerin İşlem Türü ve Konusuna Göre Dağılımı (milyar TL)	36
Grafik 2 Konu Bazında Türev İşlemler	37
Grafik 3 Türev Ürünlerin UFRS/IFRS Uygulamalarında Sorun Teşkil Etme Düzeyi.....	178
Grafik 4 Geliştirme Alanına İhtiyaç Duyulan Türev Ürünler	180
Grafik 5 UFRS 13'ün Türev Ürünlerin Gerçeğe Uygun Değerinin Belirlenmesi Konusunda Yeterliliği	181
Grafik 6 Kompleks Türev Ürünlerin Gelişim Beklentisi	182
Grafik 7 Türev Ürünlerin Kullanım Alanı	183
Grafik 8 Türev Ürünlerin Değerlemesine İlişkin Referans	184
Grafik 9 Türev Ürünlerin Değerlemesinde VUK Hükümlerinin Yeterliliği	185
Grafik 10 Türev Ürünlerin Değerlemesinde KVK Tebliği Hükümlerinin Yeterliliği.....	186
Grafik 11 Türev Ürünlerin Değerlemesinde Taslak VUK Hükümlerinin Yeterliliği	187
Grafik 12 UFRS/IFRS – VUK Hükümlerinin Uyumlaştırılması Beklentisi.....	188

KISALTMALAR

BDDK	:	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BKK	:	Bakanlar Kurulu Kararı
BSMV	:	Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi
GVK	:	Gelir Vergisi Kanunu
IAS	:	International Accounting Standards – Uluslararası Muhasebe Standartları
IASB	:	International Accounting Standards Board - Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu
IASC	:	International Accounting Standards Committee - Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi
IFAC	:	International Federation of Accountants - Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu
KDV	:	Katma Değer Vergisi
KGK	:	Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu
KOSGEB	:	Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KVK	:	Kurumlar Vergisi Kanunu
PTT	:	Posta Telgraf Telefon Kurumu
SPK	:	Sermaye Piyasası Kurumu
SP Kanunu	:	Sermaye Piyasası Kanunu
TDHP	:	Tekdüzen Hesap Planı
TMS	:	Türkiye Muhasebe Standartları
TMSK	:	Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu
TFRS	:	Türkiye Finansal Raporlama Standartları

TTK	:	Türk Ticaret Kanunu
UFRS	:	Uluslararası Finansal Raporlama Standartları
VUK	:	Vergi Usul Kanunu

GİRİŞ

Türev işlemler ya da bir başka deyişle vadeli işlemler, hukuki niteliği bakımından bir satım sözleşmesi olarak değerlendirilmekle beraber uygulama olarak belli bir vadede önceden belirlenen fiyattan; standart miktar ve nitelikte sermaye piyasası aracını, ticari malı, kıymetli madeni, döviz veya endeksi alma veya satma hak ve yükümlülüğü veren ve sözleşmenin yapılması esnasında söz konusu varlıkların taraflar arasındaki değişimine neden olmayan vadeli işlem borsalarında, teşkilatlanmış diğer piyasalarda ya da karşılıklı taraflar arasında düzenlenen sözleşmeler olarak tanımlanabilir.

Vadeli işlemlerin geçmişi dünyada oldukça eski dönemlere dayanmakla birlikte özellikle 1980'lerden itibaren iletişim teknolojilerinin artmış olması ile oldukça hızlı bir gelişim trendine girmiş ve küresel piyasalarda işlem gören vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinin yıllık işlem hacimleri toplamı katrilyonlar seviyesine ulaşmıştır.

Türev işlemler özellikle 2000'li yıllardan bu güne vadeli satış sözleşmelerinin yanı sıra vadeli işlemlerin, swapların, opsiyonların kullanılması, VOB'un devreye girmesi ve gerek şirketler gerekse de bankaların aktif-pasif kur riski yönetimi açısından ihtiyaçlara cevap vermesi neticesinde benzer bir şekilde hızlı gelişimini ülkemizde de sergilemiştir.

Türev işlemler yapısı itibarıyla riskten korunma enstrümanı olarak kullanılmaktadır. Dolayısıyla bu tür sözleşmeler ya da bu tür işlemler sadece bankaların kullandığı enstrümanlar olmamakla birlikte bankacılık sisteminin yapısı nedeniyle en çok bu sektör tarafından kullanıldığı görülmektedir. Nitekim reel sektör de bu tür sözleşmeler akdettiğinde, karşı taraf genellikle bir banka olmaktadır.

Toplam bankacılık bilançosunun yarısına ulaşan büyüklüğü ile birlikte türev işlemlerin değerlendirme uygulamalarının önemi de büyümüş ve dolayısıyla değerlemeye ilişkin hükümlerin de net bir şekilde ortaya konmasının gerekliliği artmıştır.

Bankalar; yasal kayıtlarını bağlı bulundukları düzenleyici kurum olan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulunun öngördüğü şekilde ve Uluslararası

Finansal Raporlama Standartlarına göre tutmaktadırlar. İlgili standartlarda türev işlemlerin muhasebeleştirilmesine ilişkin düzenlemeler yeterli açıklıkta ve işlerlikte yer aldığından bu açıdan bir sıkıntıyla karşılaşmamakla birlikte; Vergi Usul Kanunu kapsamında konu hakkında bir netlik bulunmamaktadır. Bu durumun da aslında büyük bir çoğunluğu riskten korunma amacıyla yapılan bu işlemlerin dönem sonları itibariyle yapılan değerlemelerinde Vergi Usul Kanunu ve UFRS arasındaki farklılıktan dolayı haksız vergilemelere yol açtığı şeklinde bankacılık sektöründe bir görüş doğduğu görülmektedir.

Çalışmada türev işlemler, bankacılık düzenlemeleri çerçevesinde bu işlemlerin kayıtları, gerek UFRS gerekse de Vergi Usul Kanunu kapsamında değerlendirme hükümleri ve bu hükümlerin nasıl uyumlaştırılacağına dair açıklama ve yorumlamalar bir bütün halinde ele alınmıştır. Tüm bu açıklama ve yorumlar UFRS/TFRS ve vergi düzenlemeleri kapsamında türev işlemlere yönelik değerlendirme hükümleri arasındaki uyumsuzluğun ortaya koyduğu uygulama sorunları ve bu sorunların tek çözümünün vergi düzenlemelerinin UFRS düzenlemelerine paralel hale getirilmesi olduğu tezine dayanmakta ve bu tezin geçerliliğine yönelik olarak sektör görüşünü anlamaya yönelik bir anket çalışması ile tamamlanmaktadır.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde vadeli işlemler ve bankalarda vadeli işlemlerin görünümü ayrıntılı olarak ele alınmış ve konular örnekler ile açıklanmıştır.

İkinci bölümde ise Türkiye'deki bankacılık mevzuatı ve bu mevzuata ilişkin muhasebe düzenlemeleri incelenmiş, bu kapsamda da bankalarda türev işlemlere dair muhasebe kayıtları örnekler ile belirtilmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde gerek UFRS gerekse de Vergi Usul Kanunu çerçevesinde türev işlemlerin değerlendirme konuları ele alınmış ve yine örnekler ile açıklanmaya çalışılmış, sonrasında da UFRS ve Vergi Usul Kanunu'nun vadeli işlemlere ilişkin değerlendirme hükümlerinin uyumlaştırılıp uyumlaştırılmayacağına ilişkin yorumlara, geçmişte yapılan uyumlaştırma örneklerine değinilerek yer verilmiştir.

Dördüncü bölümde ise bankalar kapsamında yapılmış olan ankete ilişkin sonuçlar ve bu sonuçların etrafında değerlendirme hükümlerinin sorunları ve uyumlaştırmaya ilişkin konulara ilişkin açıklamalar yapılmıştır.

1. VADELİ İŞLEMLER ve BANKALARDA VADELİ İŞLEMLERİN GÖRÜNÜMÜ

Dünya piyasalarındaki gelişmelerin yanında ülkede uygulanan faiz oranı, döviz kurları ve temel girdi fiyatlarındaki aşırı dalgalanmalar ekonomik birimlerin faaliyetlerini ve karlılık durumlarını çok önemli oranda etkilemektedir. Finansal olmayan kurumlar, likidite, piyasa faizi ile üretilen veya üretimde kullanılan ana girdilerin fiyatlarında meydana gelebilecek aşırı dalgalanmaların yanında dövizle yapılan işlemlerden (ithalat/ihracat, yabancı para birimi ile borçlanma... vs.) dolayı da döviz kuru riski ile karşı karşıyadır. Genel anlamda, tasarrufları değerlendiren finansal kurumların (banka, sigorta şirketleri gibi) kabul ettikleri değerler (mevduatlar) bu kurumların pasifini yani borçlarını, verdikleri kredilerden elde edecekleri faizler ile satın aldıkları bono, tahvil gibi finansal araçların getirileri ve müşterilerine yaptıkları işlemlerden dolayı aldıkları ücretler de gelirlerini oluşturmaktadır. Finansal kurumlar toplanan fonların maliyeti ile gelirleri arasında pozitif bir marjın veya diğer bir deyişle pozitif bir spread/gelir elde etmeyi beklerler. Finansal kurumlar likidite problemi diye adlandırabileceğimiz kredileri için nakit gereksinimi ve mevduat sahiplerinin tasarruflarını çekmeleri riski yanında, başka risklere de katlanmak zorundadırlar. Finansal kurumların bu pozitif marjini elde etmeleri üç ana riskten dolayı o kadar kolay değildir.¹

1. Kredi Riski; Kredi verdikleri kişilerin bu kredileri ödememe ve satın aldıkları finansal araçların gelirlerini tahsil edememe riskidir.

2. Düzenlemeler Riski; Kurumların karlılığını olumsuz etkileyebilecek mevcut Kanun ve düzenlemelerde meydana gelebilecek değişiklik riskidir.

3. Fonlama Riski; Mevduata ödedikleri faiz ile verdikleri krediler ve satın aldıkları finansal değerlerden tahsil edecekleri faiz arasındaki farklar ise fon risklerini oluşturmaktadır. Borçlanma ve borç verme işlemlerinin vadelerinin farklı olması bu riski daha karmaşık hale getirmektedir.

¹ Namık Kemal UYANIK, **Bir Bölüm Finansal İşlemler ve Vergilendirilmeleri**, İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayın No: 226, 2001, s.3.

Yapılan araştırmalarda insanların genelde riskten kaçınan bir tutum (risk averser) sergiledikleri görülmektedir. Aynı durum şirket yönetimlerinde de kendini göstermekte, aktif/pasif yönetimi ve/veya bazı işlemlerin muhtemel fiyat, faiz ve döviz gibi risklere karşı korunması amacıyla harekete geçmek zorunda kalan ekonomik birimler/şirket yöneticileri riskten kaçınmak ve kurtulmak için finansal piyasalarda işlem yapmakta ve bazı sözleşmeler almakta veya satmaktadır. Bazı sözleşmelerle sözleşme sahibine bir finansal aracı veya malı satın alma/satma hakkı veya zorunluluğu yüklemektedirler.² Varlık piyasalarından farklı olarak türev piyasalar, bir başka enstrümanın ya da varlığın performansına bağlı olarak fiyat değişkenliği gerçekleştiren sözleşmelere dayalı varlıklardan oluşmaktadır.³

Vadeli işlem sözleşmeleri için yapılmış tanımlar incelendiğinde, hukuki niteliği bakımından satım sözleşmesi olarak değerlendirildikleri görülmektedir. Nitekim vadeli işlem sözleşmeleri 2499 Sayılı SP Kanunu'nun Seri V No:51 Tebliği'nin 4. maddesinde, belli bir vadede önceden belirlenen fiyattan standart miktar ve nitelikte sermaye piyasası aracını, ticari malı, kıymetli madeni, dövizi veya endeksi alma veya satma hak ve yükümlülüğünü veren ve sözleşmenin yapılması esnasında söz konusu varlıkların taraflar arasında değişimine neden olmayan, vadede de sözleşmeye konu varlıkların taraflar arasında değişimini, fiziki teslimatın zorunlu bulunduğu durumlar hariç, zorlamayan sözleşmelerden vadeli işlem borsalarında veya teşkilatlanmış diğer piyasalarda işlem gören sözleşmeler olarak tanımlanmıştır.⁴

6362 Sayılı yeni SP Kanunu'nda ise türev araçlar tanımlanmış olup; bu tanıma göre;

1) Menkul kıymetleri satın alma veya satma veya birbirleri ile değiştirme hakkı veren türev araçlar,

2) Değeri, bir menkul kıymet fiyatına veya getirisine; bir döviz fiyatına veya fiyat değişikliğine; faiz oranına veya orandaki değişikliğe; bir kıymetli maden veya

² UYANIK, a.g.e., s. 4

³ Don M. CHANCE, Robert BROOKS, **An Introduction to Derivatives and Risk Management**, 7th Edition, Kanada: Thomson Learning Academy Resource Center, 2006, s.2.

⁴ Yusuf Gökhan PENEZOğLU, **Hukuki Yneleriyle Vadeli İşlem Sözleşmeleri**, Kazancı Hukuk Yayınları, İstanbul, 2004, s. 166.

kıymetli taş fiyatına veya fiyat değişikliğine; bir mal fiyatına veya fiyat değişikliğine; Kurulca uygun görülen kurumlarca yayınlanan istatistiklere veya bunlardaki değişikliğe; kredi riski transferi sağlayan, enerji fiyatları ve iklim değişkenleri gibi ölçüm değerleri olan ve bu sayılanlardan oluşturulan bir endeks seviyesine veya seviyedeki değişikliğe bağlı olan türev araçları, bu araçların türevlerini ve sayılan dayanak varlıkları birbirleri ile değiştirme hakkı veren türevler,

3) Döviz ve kıymetli madenler ile Kurulca belirlenecek diğer varlıklar üzerine yapılacak kaldıraçlı işlemler,

türev araç kapsamı olarak belirlenmiş; Kurulca bu kapsamda olduğu belirlenen diğer türev araçlar da tanım içinde ifade edilerek yeni ürünlerin de bu tanımda değerlendirilebilmesine imkan tanınmıştır.

Bu anlamda vadeli işlem sözleşmelerinin, Borçlar Kanunu açısından satım sözleşmesi olarak düşünülmesi gerektiği söylenebilir. Zira Borçlar Kanunu⁵ madde 182’de satım sözleşmeleri “*Satım bir akittir ki onunla satıcı, satılan malı alıcının iltizam ettiği semen mukabilinde alıcıya teslim ve mülkiyeti ona nakleylemek borcunu tahammül eder.*” şeklinde tanımlanmıştır. Vadeli işlem sözleşmelerinde de, sözleşmeye konu varlığın, sözleşmede belirlenen vadede ve yine sözleşme ile belirlenmiş bir semen mukabilinde teslimi söz konusu olduğundan vadeli işlem sözleşmelerinin de bir satım sözleşmesi olarak değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir.⁶

Mali piyasalarda meydana gelen hızlı değişimler, bankaların yaptıkları işlemleri hem çeşitlilik hem de karmaşıklık derecesi bakımından etkilemiş ve bankalar finansal ürünlerin değişen bu nitelikleri ile birlikte, önceki dönemlere göre oldukça farklı risklerle karşılaşmak durumunda kalmışlardır. Mali piyasalarda serbestinin olmadığı dönemde bankaların kontrol etme gereği duydukları temel risk, müşterilerinin taahhütlerini yerine getirememeleri sonucu ortaya çıkan kredi riski ve varlıkları ile yükümlülükleri arasındaki vade uyumsuzluğundan kaynaklanan likidite riski iken,

⁵ 4 Şubat 2011 tarih ve 27836 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Türk Borçlar Kanunu’nun 207. Maddesinde “satış sözleşmesi” tanımı yapılmıştır. Buna göre; “*satış sözleşmesi, satıcının, satılanın zilyetlik ve mülkiyetini alıcıya devretme, alıcının ise buna karşılık bir bedel ödeme borcunu üstlendiği sözleşme*” olarak tanımlanmıştır.

⁶ PENEZOĞLU, **a.g.e.**, s. 167.

işlemlerin çeşitlenmesine bağlı olarak faiz riski, kur riski ve operasyonel riskler de önem kazanmaya başlamıştır. Bankaların gelecek ile ilgili belirsizliklerden kaynaklanan bu riskleri makul düzeylere çekebilmeleri için geleneksel araçlara ilave olarak türev ürünlerin kullanımı giderek artmaktadır. Risk azaltım aracı olarak kullanılmalarının yanı sıra, türev ürünler beklentilere bağlı olarak yoğun bir şekilde gelir sağlamak (spekülatif amaçlı) amacıyla da kullanılmaktadır.⁷

Nitekim yapılmış olan bir araştırmada da türev araçların kullanımına ilişkin eğilimin bankaların büyüklüğü ve sahip olduğu kur riskine bağlı olarak değişkenlik gösterdiği gözlemlenmiştir.⁸

1.1. Vadeli Satış Sözleşmeleri (Forward Kontratlar)

1.1.1. Tarihsel Gelişim

Forward sözleşmelerin⁹ tarihi antik çağlara kadar uzanmaktadır. O dönemlerde yaşanan ulaşım ve iletişim zorluklarından ötürü örneklere dayalı satışlar ve forward sözleşmelerin bir türü sayılabileceğimiz araçlar o dönemki ticari işlemlerde önemli yer tutmaktaydı. Sözleşmeler genellikle üretici ve tüketici arasında yapılmaktaydı. 16. yüzyıl boyunca Antwerp Borsasının ortaya çıkması ile forward piyasaların gelişimi hızla artmıştır.¹⁰

Bu etkinin yanı sıra, sabit döviz kuru sisteminin 1970’li yılların başında yerini dalgalı döviz kuru sistemine bırakması ile 1972 yılında Chicago Ticaret Borsasında ilk kez fiziksel ürünlere dayalı olmayan dövizde dayalı forward kontratlar ortaya çıkmıştır.¹¹ Finansal piyasalarda da bu kapsamda talep edilen ihtiyaca yönelik olarak yeni finansal

⁷ Mesut YILDIRIM, Banka Muhasebesi, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Yayın No: 258, İstanbul, 2008, s. 299.

⁸ Yung Ming SHIU, Peter MOLES, What Motivates Banks to Use Derivatives: Evidence from Taiwan, **The Journal of Derivatives**, Volume 17, 2010, s.77.

⁹ Forward kontratlar genele itibarıyla Türkçe’de “forward kontrat” olarak tanımlanmakta ve bir nevi “galat-ı meşhur” olarak dilimizde yer etmiştir. Her ne kadar “galat-ı meşhur lugat-i faishten evladır” denilse de bazı yazarlar gibi forward kontrat tanımı ile birlikte mümkün olduğunca “vadeli satış sözleşmesi” tanımını kullanmaya gayret edilmiştir.

¹⁰ Geoffrey POITRAS, “Futures Markets and Forward Markets” , **International Encyclopedia of the Social Sciences**, Kasım 2006, www.sfu.ca/~poitras/futures.pdf (Erişim Tarihi:28.07.2013)

¹¹ Girish V.S., “A Brief History of Derivatives”, **The Banking & Financial World**, Kasım 2010, s.19.

enstrümanlar geliştirilmiş olup bu türde, yani olası döviz kuru risklerini elimine etmeye yönelik olarak kullanılan en önemli araçlardan bir tanesi, çok daha eski bir uygulama tarihi olmasına rağmen bu süreç paralelinde daha da yoğun ve yapılandırılmış bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır.

Bu tür vadeli işlemlerin ilk örneklerinden olan vadeli satış piyasalarının geçmişi ortaçağa kadar gitmektedir. Bu piyasalar üretici ve çiftçilerin, fiyat değişikliklerinden kaçınma çabalarıyla doğmaya başlamıştır. Vadeli satış sözleşmelerinin yapıldığı ilk teşkilatlanmış borsa ise Londra'daki Kraliyet Borsası (Royal Exchange)'dır.¹² 17. yüzyılın ilk yarısında Hollanda'da meydana gelen lale soğanı cinneti¹³ sırasında da fark sözleşmeleri (contract for differences) ve bir takım opsiyon uygulamaları şeklinde spekülasyonlar yapıldığı bilinmektedir.¹⁴

17. yüzyılın ikinci yarısında da Japonya'da önce Osaka sonra Dojima'da kurulan pazarlarda forward sözleşmeler yapılmıştır. Japonya'nın mutfağı olarak bilinen Osaka, o zamanlar bir ekonomik faaliyet merkezi durumunda olup bu durumunu ve birçok özelliğini pirinç ticaretindeki merkezi rolünden almaktaydı. Zira o zamanın Japon ekonomisinde pirinç kilit önemdeydi; bir zenginlik ölçüsü ve gücü koruma aracıydı. Kuzey Osaka'da üç ana nehrin deltasında kurulu olan Dojima pirinç pazarı, kayıtlı pirinç tüccarlarının 1300'ünden fazlasını oluşturunuyordu. 1688'de kurulan pirinç pazarı, olağanüstü verimli bir yılın pirinç fiyatlarını düşüreceğini hissettiklerinde pirinç yetiştiricilerine ürünlerini hasat zamanından önce satma imkânı tanıyan bir fazla ürünü takas etme mekanizması oluşturmuştu. Ya da üreticilerin kötü bir hasat mevsimi olacağını bekliyorlarsa, pirinç satın alıp sonradan artan fiyattan satabilme imkânları var

¹² A. Kerem ÖZŞAHİN, Vadeli İşlem Sözleşmesinin Hukuki Niteliği, **Yeterlilik Etüdü**, Sermaye Piyasası Kurulu, Ankara, 1999, s. 6.

¹³ **Lale çılgınlığı**, diğer adlarıyla **Lale balonu**, **Lale spekülasyonu** (Felemenkçe adıyla; **Tulpenmanie**, diğer adlarıyla **Tulpomanie**, **Tulpenwoede**, **Tulpengekte** ve **Bollengekte**) Hollanda Altın Çağı'nda lale (*Tulipa*) soğanlarının fiyatlarının aniden aşırı derecede yükselip çöküşe geçtiği döneme verilen isim. Şubat 1637'de Lale Çılgınlığı'nın doruk noktasında laleye dayalı sözleşmeler yetenekli bir zanaatkarın yıllık gelirinin 10 katına satılmıştır. Bu olay genelde tarihteki ilk spekülatif balon (veya ekonomik balon) olarak bilinir. Lale çılgınlığı terimi günümüzde varlık fiyatlarının gerçek fiyatlarından sapmasını ifade eden bir benzetme olarak kullanılmaktadır.

http://tr.wikipedia.org/wiki/Lale_%C3%A7%C4%B1lg%C4%B1n%C4%B1%C4%9F%C4%B1 Erişim: 21 Şubat 2011

¹⁴ Ernst Juerg WEBER, A Short History of Derivative Security Markets, **Discussion Paper 8.10**, The University of Western Australia, Crawley WA, 2008, s.17.

idi. Feodal lordlar pirinç takasında ek bir yarar görüyorlardı. Tokyo'daki Tokugawa Şogunluğuna yapılan yıllık hac ziyaretleri sırasında sık sık olduğu gibi para sıkıntısı baş gösterdiği zaman, ambarlardaki veya henüz hasadı yapılmamış pirinç karşılığı pirinç makbuzları satabiliyorlardı. Bu makbuzlar cari para yerine geçmeye başladı ve Dojima'daki bu ikinci pazar dünyanın ilk vadeli satış pazarlarından biri olmuştur.¹⁵ İlk resmi mal borsası olan Chicago Board of Trade (Chicago Ticaret Kurulu) kredi riskini yönetebilmek ve forward kontratların merkezi bir şekilde işlem görmesini sağlamak adına 1848 yılında kurulmuştur.¹⁶

Bu gelişmenin ardından, 1851 yılında CBOT'deki ilk vadeli işlem sözleşmesi kayıtlara geçmiştir. 1865 yılına kadar da futures işlemlerinin standartlaştırılmasına yönelik çalışmalar tamamlanarak tarımsal emtia vadeli işlem sözleşmelerinin kuralları belirlenmiştir¹⁷. Böylece, modern anlamda ilk vadeli işlemler Chicago Ticaret Borsası (CBOT)'nda işlem görmeye başlamıştır. Alım satımı yapılan varlıklar miktar, vade, teslimat gibi özellikleri bakımından belli standartlara bağlanmıştır.

1.1.2. Tanım

Vadeli satış sözleşmesi ya da diğer bir tabirle forward sözleşmesi; sözleşme konusu mal veya finansal aracın, gelecekteki bir vadede, sözleşmenin yapıldığı tarihte kararlaştırılan fiyat ve teslim koşullarıyla alım veya satımı için yapılan bir anlaşmadır. Sözleşmeye göre, satıcı satış konusu döviz üzerinde uzlaşmış fiyattan belirlenen tarihte teslim etmeyi üstlenirken, alıcı da bu miktar dövizini teslim almayı kabul etmektedir. Vadeli satış sözleşmeleri tarafların kendi aralarında ve kendi ihtiyaçlarına göre yaptıkları bir anlaşma olup belli bir borsada işlem görmezler. Sözleşmelerde standartlar tespit edilmemiş olup teminat hükümlerine yer verilebilir. Örneğin, vadeli döviz sözleşmelerinde amaç hedeflenen vade sonunda ihtiyaç duyulan dövize sahip olmaktır. Yani sözleşme başında kurumun net döviz pozisyonunda bir artış meydana getirmek

¹⁵ Al ALLETZHAUSER, **Dünyanın En Güçlü Borsa Şirketlerinin Gerçek Hikayesi**, Nomura Sarayı, Çeviri: Mustafa Küpüşoğlu- Ahmet Fethi, Trend Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, Eylül 1992. s.54-55.

¹⁶ GIRISH, **a.g.m.**, s.19.

¹⁷ Bülent YILMAZ, Türev Ürünleri ve Muhasebeleştirilmesi, **Kara Harp Okulu Bilim Dergisi**, Sayı: 2, 2004, s.101-124.

değildir. Amacın bu olması halinde vadeli döviz alış/satış sözleşmesi yapılmasına gerek yoktur.¹⁸

Esasında forward işlemler, vadeli işlemlerin en eski ve günlük hayatta sıklıkla başvurulmuş bir türüdür. Buna en tipik örnek bir yıllık bir kira sözleşmesidir. Sözleşmenin yapılması ile taraflar, gelecekte belli bir dönemde –ki burada bir yıl boyunca– şimdiden belirlenen bazı edimleri yerine getirmeyi taahhüt etmektedirler. Nitekim altı aylık bir dönem sonunda kiracının taşınmaya karar verdiğini varsaydığımızda, kiracı ve ev sahibi arasında yapılan forward sözleşme geçerliliğini sürdürecektir ve kiracı sözleşme süresince aylık kira bedellerini, önceden belirlendiği şekilde ödemekle yükümlü olacaktır. Bu ise tipik bir forward sözleşme-vadeli satış sözleşmesi uygulamasıdır.¹⁹

1.1.3. İşleyiş

Forward sözleşmeler, bir varlığı taraflar arasında belirlenen gelecek bir tarihte ve yine taraflar arasında belirlenmiş kesin bir fiyattan alma ya da satma yükümlülüğünü getirmekte ve bu sözleşmeler organize piyasalar yerine tezgahüstü piyasalarda işlem görmektedir.²⁰

Forward sözleşmeler vadede iki şekilde sona erdirilebilir: Fiziki uzlaşma ya da nakdi uzlaşma. Fiziki uzlaşma ile sona eren bir forward sözleşmesinde satıcı taraf sözleşme konusu varlığı sözleşmede belirlenen miktar ve fiyatta alıcıya teslim etmekte ve alıcı da sözleşmede belirlenen tutarı satıcıya ödemekte iken; nakdi uzlaşma ile sona eren sözleşmede taraflar sözleşmede belirlenen fiyat ve varlığın vade tarihindeki fiyatı

¹⁸ UYANIK, a.g.e., s.7.

¹⁹ Yüksel KARACA, “Vadeli İşlemlerin (Forward, Futures ve Options) İşleyişi, Hukuki Alt Yapısı ve Vergisel Durumuna İlişkin Değerlendirmeler-I”, **Yaklaşım Dergisi**, Şubat 2001, <http://uye.yaklasim.com/Magazinresults.aspx?v=778&aranan=Y%u00dcKSEL+KARACA> (Erişim Tarihi:22.01.2012)

²⁰ John C. HULL, **Fundamentals of Futures and Options Markets**, Pearson Prentice Hall, (2008), s.5.

arasındaki fark kadar ödeme ya da tahsilat yapmak suretiyle pozisyonlarını kapatabilmektedir.²¹

1.1.4. Forward/Vadeli Satış İşlem Türleri

Teorik olarak, forward sözleşmeler her türlü mal ve hizmet için düzenlenebilmesine rağmen, genellikle döviz, faiz oranı ve mal üzerine düzenlenmiş sözleşmeler yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu nedenle, forward sözleşmeleri, mal, döviz ve faiz oranı üzerine forward sözleşmeler şeklinde, üçlü bir gruplamaya tabi tutmak hatalı olmayacaktır.²²

1.2. Vadeli İşlem Sözleşmeleri (Futures İşlemleri)²³

1.2.1. Tarihsel Gelişim

Döviz, hazine bonosu, tahvil, mal veya Euro-dolar gibi değerlerin belli bir tarihte ve belli bir fiyattan organize piyasalarda alım veya satım sözleşmeleri olarak tanımlanabilecek futures sözleşmelerinin tarihi oldukça eskidir.²⁴

Çeşitli emtiaların gelecekte teslimini garantileyen alım satımı konusu 17. yüzyıla kadar dayanmaktadır. Futures sözleşmelerine benzer ilk uygulama yukarıda forward işlemler bölümünde de değinildiği üzere, 1697 yılında Japonya’da ortaya çıkmıştır. Toprak sahipleri, pirinç üretimlerini teminat göstererek, ekonomide para gibi işlem gören alındı sertifikaları çıkarmışlar ve pirinç fiyatlarındaki dalgalanmaların sözü edilen sertifikaların değerlerinde de değişikliklere neden olduğu anlaşıldığında ilk vadeli işlem piyasası oluşmuştur.²⁵

19. yüzyılda Amerika Birleşik Devletlerinde iletişimin yaygınlaşması ve çiftçilerin üretim kapasitelerinin artması ile birlikte ticaret, yerel pazarlardan

²¹ Christopher J. REDD , Duane Morris LLP, “Treatment of Securities and Derivatives Transactions in Bankruptcy”, **Issues and Information for the Insolvency Professional**, American Bankruptcy Institute, s.2.

²² KARACA, **a.g.m.**

²³ Burada da forward tanımında kullanılan tanıma paralel olarak bazı yazarlarca “futures” tanımı için kullanılan “vadeli işlem” tabiri de kullanılmaya çalışılmıştır.

²⁴ BERK, **a.g.e.**, s.424.

²⁵ Yüksel KARACA, “Vadeli İşlemlerin (Forward, Futures ve Options) İşleyişi, Hukuki Altyapısı ve Vergisel Durumuna İlişkin Değerlendirmeler-III”, **Yaklaşım Dergisi**, Sayı:98, Şubat 2001, s.91.

uluslararası pazarlara doğru genişlemiştir. Bu dönemde taşımacılık ve ticaretin merkezi Chicago şehri olmuş, çiftçiler ve sanayiciler, emtialarını ülke içi ve dışına pazarlamak için Chicago'daki piyasalara getirmişlerdir. 1830'larda henüz tren yollarının yapılmadığı ve altyapının (buğday siloları gibi) yetersiz kaldığı bir ortamda, hasat zamanı ürünlerini aynı anda Chicago'ya getirmek zorunda kalan çiftçiler arz fazlası sorunuyla karşılaşmış, bu durumdan kaçınmak isteyen daha kurumsallaşmış çiftçiler ise ürünlerini önceden satmaya başlamışlardır. Böylece çiftçinin fiyat riski, alıcıya transfer edilmiştir. Gelecekte ürün teslimatını garantiye almaktan çok, fiyat değişimlerinden yararlanmak isteyen spekülâtörlerin de ortaya çıkmasıyla, çiftçinin fiyat riskini taşıyacak bir grup daha devreye girmiştir. Yapılan sözleşmeler her iki tarafa da planlama kolaylıkları getirmiş, bununla birlikte, taraflardan birinin taahhüdünü yerine getirmeme riski her zaman var olmuştur. Diğer bir risk ise ürünün kalitesinin standart olmamasından ötürü doğan belirsizlik olmuştur. Bu riskleri ortadan kaldırmak ve karşılaşılan sorunları çözmek amacıyla, 1848 yılında 82 tüccar, bir araya gelerek organize bir borsada vadeli işlemleri gerçekleştirmek için, Chicago Ticaret Odasını (Chicago Board of Trade) kurmuş; zaman içinde forward işlemlerin belirsizlik ve riskler dolayısıyla yetersiz kalmasıyla başlayan yeni arayışlar neticesinde 1865 yılında Chicago Ticaret Odası (Chicago Board of Trade) ilk futures/vadeli işlemini gerçekleştirmiştir.²⁶

Yumurta ve diğer çiftlik ürünlerinin alınıp satıldığı Chicago Produce Exchange 1874 yılında, ilerideki yıllarda ilk finansal vadeli işlem ürünlerini piyasaya sürecektir olan Chicago Ticaret Borsası (Chicago Mercantile Exchange) ise 1919 yılında kurulmuştur.²⁷

Bu borsanın ilk 120 yılında işlem gören kontratlar genel itibarıyla tarım ürünleri ve metale dayalı kontratlar olmuştur. Daha sonra 1971 yılında büyük batı ekonomileri döviz kurlarını dalgalanmaya bırakmış; bu da 1972 yılından itibaren döviz kurları üzerinden futures kontratları yapılmasına imkân tanımıştır. Bu sözleşmeler ilk finansal futures işlemleri olarak tanımlanabilecek kontratları oluşturmaktadır. Akabinde de ilk faize dayalı futures kontratları ortaya çıkmıştır.²⁸

²⁶ TUNCER, **a.g.e.**, s.25

²⁷ Vadeli İşlemler, 2011, <http://www.vadeli.freeservers.com>, (Erişim Tarihi: 10.01.2011)

²⁸ CHANCE, BROOKS, **a.g.e.**, 2006, s.254.

Bunu takiben 1975'te Chicago Ticaret Odasında piyasaya sürülen konut sertifikalarına dayalı futures sözleşmeleri yapıldığı görülmüştür. 1982 yılında Chicago Ticaret Borsası'nda S&P 500 endeksine dayalı futures sözleşmeleri hazırlanarak piyasaya sürülmesiyle beraber ilk defa futures piyasalarına borsa endeksleri de konu olmaya başlamıştır. 1982 yılında yaşanan diğer bir gelişme ise Kansas Ticaret Odası'nda Value Line endeksine, New York Futures Exchange'de New York Stock Exchange endeksine dayalı futures sözleşmeleri de işlem görmeye başlamasıdır. Kuzey Amerika dışında ilk defa Financial Times Stock Exchange endeksine ait sözleşmeler London International Futures Exchange'de 1984 yılında alınıp satılmaya başlanmıştır.²⁹

Futures sözleşmelerinin ilk ortaya çıkış zamanlarında mısır, şeker, pamuk, buğday, kakao gibi tarımsal ürünler üzerine futures sözleşmeler yapılmışken, 1970'li yıllarda tarımsal ve metalürjik ürünler üzerine yapılmış olan futures anlaşmalar, 1980'li yıllara gelindiğinde ise petrol krizlerinin yaşanması ve enerji piyasasında ciddi fiyat değişimlerinin doğması üzerine mali piyasa ürünleri üzerine yapılmaya başlanmıştır. Bu dönemde daha çok enerji ürünleri üzerine futures sözleşmeler yapıldığı görülmüştür. İlerleyen dönemlerde değerli madenler ve finansal ürünler üzerine futures sözleşmeler önem kazanmıştır. Günümüzde, mali ürünler ve menkul değerler üzerine yapılan futures anlaşmalar çeşitlenerek artmaktadır.³⁰

Türkiye'de ise 1997 yılında Altın Borsasında başlatılan altın futures sözleşmeleri, 2001 yılında İMKB'de başlatılan döviz futures sözleşmeleri halen işleme açıktır. Gerek ulusal gerekse uluslararası yatırımcılar ile reel kesim 2005 yılı başından bu yana faaliyete geçmiş olan VOB piyasası ile birlikte maruz kalabilecekleri bu tür risklerden korunma imkânı bulabilmektedirler. Vadeli döviz sözleşmeleri döviz kuru riskinden korunma ve işlem derinliği açısından VOB'da önemli yere sahip sözleşmelerden biridir.³¹

²⁹ Vadeli İşlemler, 2011, <http://www.vadeli.freeservers.com>, (Erişim Tarihi: 10.01.2011)

³⁰ Fulya ALPHAN, **Örneklerle Futures Anlaşmalar ve Opsiyonlar**, Literatür Yayınları, 1999. s.8

³¹ Turhan KORKMAZ, Ersin AÇIKGÖZ, VOB'da İşlem Gören Döviz Futures Sözleşmelerinin Değeri ile Piyasadaki Likit Döviz Miktarı Arasındaki İlişki, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 29, Temmuz-Aralık 2007, s. 67.

1.2.2. Tanım

Bir vadeli işlem (futures) ya da vadeli sözleşme (forward) ilk bakışta birbirlerine çok benzeyen sözleşmelerdir. Her ikisinde de bir taraf, diğer taraftan herhangi bir şeyi gelecekte satın almayı, diğer taraf da bunu satmayı kabul etmektedir. Bu tür sözleşmenin alıcısına uzun (long) denir ve alıcı belli bir malı almayı (teslim almayı) kabul eder. Satıcı sözleşmede kısa (short) pozisyonudur ve gelecekte belli bir zamanda malı satma (teslim etme) yükümlülüğü altındadır. Sözleşmede malın miktar ve kalitesi, fiyatı, teslim tarihi ve teslim yeri bellidir.³²

Vadeli işlem sözleşmesi alındığında ya da satıldığında, fiyat bugün sabittir, fakat ödeme daha sonra yapılmaktadır. Ancak her iki taraftan da marj olarak pazarlığın kendilerine düşen kısmını yerine getireceklerini göstermeleri için belli bir miktarda nakit koymaları istenmektedir.³³ Burada vadeli işlem sözleşmelerini vadeli satış sözleşmelerinden ayıran en önemli unsur organize piyasalarda işlem görmesi olarak tanımlayabiliriz. Organize piyasa kavramı ise, “alıcı ile satıcının veya onların vekillerinin emtia, menkul kıymet veya buna benzer misli emtia ve kıymetten sayılan diğer eşyalar üzerinde alım satım yapmak amacıyla bir araya geldikleri sürelerde, belirli yerlerde kurulan, belirli kurallarla çalışan merkezi pazarları” ifade etmektedir.³⁴

Futures sözleşmelerinin temel özellikleri aşağıdaki gibi ifade edilebilmektedir.³⁵

- Gelecek sözleşmelerinde, standart teslim tarihleri ve standart varlık miktarı söz konusudur. Standart miktarda ürün içerirler ve teslimat tarihine kadar alınıp satılabilirler.

³² M. Baha KARAN, **Yatırım Analizi ve Portföy Yönetimi**, 1. Baskı, Ankara:Gazi Kitabevi, 2001, s. 565.

³³ Richard A. BREALEY, Stewart C. MAYERS, Alan J. MARCUS, **İşletme Finansının Temelleri**, İstanbul: Literatür Yayınları, 1997, s. 358.

³⁴ Ayşe Dilşad KESKİN, **Swap İşlemi ve Hukuki Niteliği**, Yetkin yayınları, Ankara 2008, s. 64.

³⁵ Aydın KARAPINAR, v.d., **Türev Araçlar SPK Lisanslama Sınavlarına Hazırlık**, Ankara, Gazi Kitabevi, 2007, s. 378.

- Vade sonunda standartlaştırılmış şartlar çerçevesinde taraflar nakit uzlaşma veya fiziki teslimat yoluyla yükümlülüklerini yerine getirirler. Düzenleyici otoriteler, gelecek sözleşmelerinin asgari unsurlarını belirler.

- Vadeli işlem sözleşmeleri, belli başlı organize olmuş futures borsalarında gerçekleştirilirler. Belirlenen fiyatlar takas odası tarafından resmen yayınlanmaktadır.

- Futures borsalarında, futures ticaretiyle ilgili bütün işlemler borsada işlem yapma yetkisine sahip (sandalye sahibi olan) üyeler tarafından yapılmak zorundadır.

- Taraflar tarafından borsada işlem yapan aracı kuruma başlangıç teminatı yatırılır. Amaç, tarafları sorumluluklarını yerine getirmeye zorlamadır.

- Tarafların kar veya zararları günlük olarak belirlenir.

- Vadeli işlem piyasalarında işlem yapanların işlem neticesinde uğradıkları zararlar günlük olarak yatırılan teminatlar yoluyla telafi edilir.

- Vadeli işlem/futures sözleşmelerinde taraflar birbirlerine karşı değil, takas kurumuna karşı sorumludur. Bu nedenle, taraflar açısından kredi riski yoktur.

- Bu sözleşmeler, forward sözleşmelerin aksine denetlenebilirler.

- Futures sözleşmelerinin maksimum fiyat değişimi için günlük olarak belirlenmiş sınırlar vardır. Sözleşme bu sınıra ulaşmışsa, bu sınırın ötesinde bir başka işleme izin verilmemektedir. Böylece aşırı fiyat artışı engellenmiş olur.

- Futures sözleşmelerde, borcun ödenmemesi durumunda takas odası aldığı depozito ve marjinle ödemeleri yapar.

- Dünyadaki belli başlı futures piyasaları, Chicago Board of Trade (CBOT), New York Futures Exchange (NYFE), Chicago Mercantile Exchange (CME), Singapur'da, Singapore International Monetary Exchange (SIMEX), Philadelphia Stock Exchange, Kanada'da Toronto Stock Exchange, Londra'da London International Financial Futures olarak sayılabilir.

Görülebileceği gibi, bu iki tür sözleşme birbirlerine çok benzemekle birlikte, vadeli işlem sözleşmelerini forward sözleşmelerinden ayıran bazı özellikler konusudur:^{36 37 38}

1. Vadeli işlem sözleşmeleri standartlaştırılmış olup; yalnızca fiyat pazarlığı söz konusu iken; forward sözleşmelerinde tüm unsurlar pazarlığa tabiidir, her bir sözleşme kendine özgü koşullara sahiptir.
2. Standartlaştırılmış olduğu için vadeli işlem sözleşmeleri, forward sözleşmelerinden genellikle daha likittir. Buna karşılık birçok forward sözleşmesi likit değildir. 40 ton buğdayı teslim etme yükümlülüğü olan tarafın bu yükümlülükten kurtulmak istemesi durumunda, karşısında bunu yapmak isteyen kişiyi bulması zor olabilir.
3. Forward sözleşmelerinde anlaşma iki taraf arasında yapıldığı için, her iki taraf da karşı tarafın yükümlülüğünü yerine getirememe riskiyle karşı karşıya iken; vadeli işlemlerde fiyat üzerinde anlaşmaya varıldığında ve vadeli işlem ticareti tamamlandığında, takas odası gerek alıcı gerek satıcı tarafın karşı tarafı haline gelir ve her işlem için karşı taraf olarak, kredi riskini ortadan kaldırıp; mark to market sürecini işletir. (marjin değişmelerini tahsil eder ve öder.)
4. Vadeli işlem pozisyonlarının büyük bir çoğunluğu eninde sonunda kapanır. Yalnızca % 1-5 arası kadar küçük bir oranında malın teslimi gerçekleşir. Buna karşılık forward sözleşmelerinde genellikle malın teslimi yapılır.
5. Belki de en önemli farklılık, güvenlik marjı ve nakit akışının zamanlamasıdır (günlük ödeme ya da marking to market). Forward sözleşmelerinde kar ve zarar ancak teslim gününde gerçekleşirken, vadeli işlem sözleşmelerinin değerindeki değişme her gün bir nakit

³⁶ KARAN, a.g.e., s. 565.

³⁷ Yogendra SISODIA, **Guide to Derivatives and Structured Products**, December 2010, works.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1006&context=ysisodia (Erişim: 15.08.2013)

³⁸ Nurgül CHAMBERS, **Türev Piyasalar**, İstanbul: BETA Basım Yayım, Ekim 2009, s.52.

akışına yol açar. Marjin gereksinimi ve marking to market kuralı söz konusu nakit akışının belirlenmesini sağlar.

Bu çerçevede vadeli satış sözleşmeleri ile vadeli işlem sözleşmeleri arasındaki temel farkları aşağıdaki gibi toparlamak mümkündür:³⁹

Vadeli Satış Sözleşmeleri (Forward/Alivve Sözleşmeler)	Vadeli İşlem Sözleşmeleri (Futures Sözleşmeler)
İki taraf arasında yapılır.	Borsada yapılır.
Sözleşme unsurları standart değildir.	Sözleşme unsurları standart olarak tanımlanmıştır. Sözleşmeler geneldir.
Diğer piyasa katılımcıları yapılan forward sözleşmelerden habersizdir.	Vadeli işlem sözleşmeleri borsalarda şeffaf bir şekilde işlem görür.
Vade sonunda teslimat ile sonuçlandırılır.	Vade sonuna kadar ters işlem ile pozisyon kapatılabilir. Teslimat zorunlu değildir.
Devredilemez.	Vade sonuna kadar tekrar alınıp satılabilir.
Kredi riski vardır.	İşlemler Borsa Takas Kurumu'nun garantisindedir.
Kar veya zarar vade sonunda ortaya çıkar.	Kar veya zarar günlük olarak hesaplanır ve ilgili hesaplara yansıtılır.
Başlangıçta bir teminat zorunluluğu yoktur.	İşlem yapmak için belirli bir teminat yatırılması zorunludur.

1.2.3. İşleyiş

Etkin bir şekilde çalışmak ve alım satım işlemlerini yönetebilmek için futures piyasalarda çeşitli kurallar ve prosedürler geliştirilmektedir. Uygulama ayrıntıları çeşitli borsalarda ve işlem gören kontratlarda farklı olmakla birlikte bu prosedürlerin temel özellikleri çoğu futures piyasalarda aynıdır.⁴⁰

Futures işlemler vade, kontrat büyüklüğü, pozisyon kapama, fiyat kotaları, günlük fiyat hareketleri limitleri gibi bir takım standartlara bağlanmıştır.⁴¹

³⁹ **Türev Araçlar Lisanslama Rehberi**, VOB, Ekim 2006, s. 33

⁴⁰ CHAMBERS, a.g.e.

⁴¹ CHAMBERS, a.g.e.

1.2.4. Futures İşlem Türleri

Futures sözleşmelerine konu ürün fiziki bir mal olabileceği gibi, finansal bir varlık da olabilmektedir. Bu nedenle sözleşme türleri mala endeksli futures sözleşmeler ve finansal futures sözleşmeler olmak üzere iki ana başlıkta incelenebilir.

Mala endeksli futures sözleşmeler genel olarak; tarım ürünlerine, enerji ürünlerine, kıymetli madenlere ve sanayi metallerine dayalı olarak yapılmaktadır.⁴²

Finansal Futures sözleşmeler ise; döviz, faiz oranlarına ve borsa endeksine dayalı olarak yapılabilmektedir.

İlk faiz futures sözleşmeleri 1975 yılında yapılmaya başlanmıştır. Söz konusu sözleşmeler başarılı bir şekilde genişleyerek 1990'lı yıllara kadar 800 milyar dolarlık bir büyüklüğe ulaşmıştır. ABD futures piyasasında yapılan sözleşmelerin tamamına yakın bölümü Chicago Ticaret Borsasında ve Chicago Uluslararası Para piyasasında yapılmaktadır.⁴³

Borsa endeksine dayalı olarak yapılan kontratlar basitçe, bir hisse senedini gelecekte belirli bir fiyattan alıp satma sözleşmesidir. Amerika Birleşik Devletleri'nde hisse senetleri üzerinden yapılan vadeli işlem/futures sözleşmeleri 4 önemli hisse senedi borsası endeksine göre yapılmaktadır. Bu endeksler Standart and Poors 500, New York Hisse Senedi Borsası, Chicago Ticaret Borsası Major Market ve Kansas Ticaret Borsası Value Line endeksleridir.⁴⁴

1.3. Opsiyon Sözleşmeleri

1.3.1. Tarihsel Gelişim

Opsiyon kavramı Latince “optio/opto” kelimesinden gelmektedir ve “hür seçim, hür irade, seçmek” anlamında kullanılmaktadır. Kökeni Latince olan bu kavram

⁴² Niyazi ERDOĞAN, **Uluslararası İşletmelerde Mali Risk ve Yönetimi**, 2. Basım, s.76.

⁴³ John HULL , **Options, Futures and Other Derivatives** , Prentice Hall, New Jersey 1997; s. 26.

⁴⁴Hull, **a.g.e.**, s. 43.

İngilizceye ve Fransızcaya “option” olarak geçmiştir. Genel olarak “seçenek; tercih; seçim hakkı, yetisi, özgürlüğü” olarak ifade edilmektedir.⁴⁵

Opsiyon işlemlerinin tarihi ilk olarak fiziki mallara dayanmaktadır ve oldukça eskidir. Bu sözleşmelerin orta çağda İtalya ve Almanya gibi ülkelerde kullanıldığı düşünülmektedir. Hisse senedi opsiyonları ise ilk kez 17. yüzyılda İngiltere ve Hollanda’da yarı organize borsalarda işlem görmüştür.⁴⁶

Opsiyon işlemleri ile ilgili olarak, tarihte bilinen ilk fiziki bulgular, Fenikeliler ve Romalılar arasında yapılan ticari sözleşmelerdir. Bu sözleşmeler gemilerle taşınan malların teslimi ile ilgili olarak düzenlenmiştir. Buna ek olarak kayıtlar, İngiltere’de orta çağ boyunca tarım ürünlerine, özellikle de buğdaya dayalı opsiyon işlemlerinin yapıldığını göstermektedir.⁴⁷

1973 yılına kadar tezgahüstü piyasalarda gerçekleştirilen borsa opsiyon işlemleri, 26 Nisan 1973’te Chicago Opsiyon Borsası (CBOE)’nin kurulmasıyla ilk kez organize bir piyasada işlem görmeye başlamıştır. Öncelikle New York Hisse Senedi Borsası (NYSE)’nda işlem gören 16 adet hisse senedi üzerinden yapılan alım opsiyonlarını 1977 yılında yatırımcılara sunulan hisse senedi satım opsiyonları takip etmiştir. Getirileri Amerikan hazine bonusu ve uzun vadeli devlet tahviline dayalı olan döviz opsiyonları ise 1989’da devreye sokulmuştur.⁴⁸

CBOE’nin yatırımcılara sunduğu en önemli yenilik, opsiyonların standart hale getirilmesi ve bu sayede de ikinci el piyasasının gelişmesi olmuştur. Bir diğer yenilik de bu sözleşmelerden doğan yükümlülüklerin taraflarca yerine getirilmesini sağlamak üzere kurulan takas merkezidir. Söz konusu merkez, opsiyon işlemlerinde alıcı tarafa karşı satıcıların; satıcı tarafa karşı ise alıcıların rolünü üstlenerek sözleşmelerde yer alan hak ve yükümlülüklerin gerçekleştirilmesine yönelik sorumluluğu üstlenmektedir.

⁴⁵ Akın TAVUZ, “Borsalarda İşlem Gören Türev Ürünlerin VUK Hükümlerine Değerlemesi” **Vergi Dünyası Dergisi**, Ekim 2011, Sayı: 362, s. 62

⁴⁶ İhsan ERSAN, **Finansal Türevler Futures&Options&Swaps**, Literatür Yayınları, 3. Basım, No:18, İstanbul, 2003, s.93

⁴⁷ David WINSTONE, **Financial Derivatives**, First Edition, London: Chapman and Hall., 1995, s.151.

⁴⁸ Robert E. WHALEY, Hans R. STOLL, **Futures and Options: Theory and Applications**, Ohio: South-Western Publishing, (1993), s.310.

CBOE ile başlayan opsiyon işlemleri kısa sürede Amerika'nın aşağıda sıralanan diğer menkul kıymet borsalarınca da örnek alınmıştır.⁴⁹

- 13 Ocak 1975'de Amerika Hisse Senedi Borsası (AMEX)
- 25 Haziran 1975'de Hisse Senedi Borsası (PHLX),
- 9 Nisan 1976'da Pasific Hisse Senedi Borsası (PSE),
- 8 Aralık 1976'da Midwest Hisse Senedi Borsası (MSE) (Nisan 1979'da işlemleri CBOE'ye devredilmiştir),
- 14 Şubat 1985'de New York Hisse Senedi Borsası (NYSE),
- 8 Mayıs 1985'de Boston Hisse Senedi Borsası (BSE),

Türkiye'de opsiyon piyasaları dünyadaki kadar hızlı gelişmemiştir. Zira vadeli işlemler piyasasının ortak özelliği sözleşmelere konu olan varlıklara ait fiyatların spot piyasada serbest bir biçimde belirlenmesi ile işleyebilmeleridir. 1980'li yıllara kadar ülkemizde fiyatlar suni olarak devlet tarafından belirlenmiş ve dolayısıyla fiyatlarda bir değişkenlik ve bu değişkenliğe bağlı olarak herhangi bir risk söz konusu olmamıştır. 1980 yılından sonra fiyatların serbest piyasada belirlendiği dışa açık bir sisteme geçilmeye başlandığından, faizler serbest bırakılıp, hazine operasyonları ve iç borçlanma araçları hızla geliştirildiğinden, sabit kur sistemi yerini esnek kur sistemine bıraktığından bu piyasalara olan ihtiyaç da yavaş yavaş doğmaya başlamıştır.⁵⁰

İçinde opsiyonların da yer aldığı gelişmiş risk yönetimi araçlarına Türk bankalarının ilgisi 1989 yılında yayımlanan 32 sayılı karar ile artmıştır. Finans sektörü, değişken kur sistemi ve konvertibilite sonucunda o zamana kadar fazla önemsenmeyen finansal risk sorunuyla karşılaşmıştır. Özellikle yabancı bankalar hem fon yönetiminde

⁴⁹ İsmail KIRCA, **Hukuki Yönüyle Borsa Opsiyon İşlemleri**, Ankara, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü-Türkiye İş Bankası Vakfı, 2000, s.18.

⁵⁰ Ümit EROL, **Vadeli İşlem Piyasaları**, İstanbul, İMKB Yayınları, 1999, s. 427-428.

hem de müşteri hizmetlerinde yeni risk yönetim araçlarından daha fazla yararlanmaya başlamışlardır.⁵¹

Fiyatlarda ve kurlarda ortaya çıkan değişkenlik ve diğer tüm etkenlerle Türkiye'de faaliyet gösteren firmalar, global ekonomik dalgalanmalara karşı daha duyarlı hale gelmiş ve bunun sonucunda belirginleşen risk yönetimi araçları ihtiyacı, Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası A.Ş.'nin kuruluşuna zemin hazırlamıştır. 4 Şubat 2005 tarihinde faaliyete başlayan kurum yatırımcılara bu riskleri yönetebilmeleri için imkân yaratmak üzere kurulmuştur.⁵²

30 Aralık 2012 tarihinde yürürlüğe giren 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'nun 138. maddesi uyarınca da borsacılık faaliyetleri yapmak üzere Borsa İstanbul A.Ş. kurulmuştur. Sermaye piyasasında borsaları tek çatı altında toplayan Borsa İstanbul, esas sözleşmesinin Sermaye Piyasası Kurulu'na hazırlanıp ilgili Bakanın onayı sonrasında 3 Nisan 2013 tarihinde doğrudan tescil ve ilan edilmesiyle faaliyet izni almıştır. Böylece Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası ile İMKB iki ayrı kurum olmaktan çıkıp bu tek çatı altında faaliyetlerine devam etmeye başlamıştır.

1.3.2. Tanım

Opsiyon sözleşmeleri anlaşılan bir vadede ya da vadeye kadar sözleşmeye konu varlığı sözleşmede belirlenmiş fiyattan ve sözleşmedeki miktarda alma ya da satma hakkı veren sözleşmelerdir. Sözleşmeye konu varlık herhangi bir ekonomik ya da finansal gösterge, sermaye piyasası aracı, mal, kıymetli maden olabileceği gibi döviz de olabilir. Opsiyon sözleşmeleriyle alan tarafa alım ya da satım hakkı verilmekte, satan taraf ise alan tarafın tasarrufuna göre yükümlü kılınmaktadır. Opsiyon sözleşmelerinde sözleşmeyi alan taraf vade sonunda ya da vade sonuna kadar kullanmak zorunda

⁵¹ İlker Osman AKALIN, "Hisse Senedi Üzerine Opsiyon Sözleşmeleri ve Türkiye Uygulaması", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, 2006), s.15.

⁵² Serkan TEKBAKAK, "Opsiyonlar ve Döviz Opsiyonlarının Merkez Bankalarında Döviz Kurulan Müdahale Aracı Olarak Kullanımı", (Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Muhasebe Genel Müdürlüğü, Ankara, Nisan 2010), s. 26.

değildir. Eğer alım hakkı kullanılmaz ise sözleşmede anlaşılan ve ödenen prim kadar zarar edilir.⁵³

23.02.2001 Tarihli ve 24327 Sayılı Resmi Gazete’de Yayımlanan Vadeli İşlem Ve Opsiyon Borsalarının Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik kapsamında ise opsiyon sözleşmesine ilişkin tanım aşağıdaki gibi yapılmıştır:

*“Opsiyon Sözleşmesi: Opsiyonu alan tarafa belirli bir vadede veya belirli bir vadeye kadar, önceden belirlenen fiyat, miktar ve nitelikte ekonomik veya finansal göstergeyi, sermaye piyasası aracını, malı, kıymetli madeni ve dövizli alma veya satma hakkı veren, satan tarafı ise yükümlü kılan sözleşmeyi, Opsiyon primi ise, “opsiyon sözleşmesini alan tarafın opsiyon sözleşmesini satan tarafa sözleşmede yer alan haklar karşılığında ödediği tutarı,” ifade etmektedir.”*⁵⁴

Opsiyon sözleşmesinin tarafı olan kişi belli bir hakkı satın almakta bununla beraber bu hakkı kullanma zorunluluğu bulunmamaktadır. Opsiyon sözleşmelerini futures ve forward sözleşmelerden ayıran en önemli kriter de bu olup; örneğin futures sözleşmelerde taraflardan biri belirlenen uzun bir vadenin sonunda belli bir varlığı belirlenen fiyattan satın almayı taahhüt etmekte iken; opsiyon alıcısı belirlenen tarihte yine bir varlığı belirlenen bir fiyattan satın alma hakkını satın almakta; bu hakkı kullanıp kullanmayacağına vadede kendisi karar vermektedir. Öte yandan, futures sözleşmelerde başlangıç teminatı gerektiren sözleşmeler hariç, sözleşme oluşturma herhangi bir maliyeti bulunmazken opsiyon alıcısının söz konusu hakkı satın alabilmesi için sözleşmenin başında yapması gereken bir ön ödeme bulunmaktadır. (opsiyon primi)⁵⁵

⁵³ İbrahim KARADAĞ, “Vadeli İşlem Piyasalarında, Türev Ürünlerinden Biri; Opsiyon İşlemlerinin Genel Yapısı, Vergisel Boyutu ve Muhasebe İşleyişi”, **Yaklaşım Dergisi**, Haziran 2009.

⁵⁴ 23.02.2001 Tarihli ve 24327 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Vadeli İşlem Ve Opsiyon Borsalarının Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik

⁵⁵ HULL, **a.g.e.**, s.6.

1.3.3. İşleyiş

Her opsiyonda alıcı ve satıcı olmak üzere iki taraf vardır ve opsiyon işlemi bu iki taraf arasında düzenlenen bir sözleşmeyi teşkil eder. Bu sözleşme ile opsiyonu satın alan taraf, belirli bir fiyat üzerinden opsiyon konusu varlığı alma veya satma hakkına sahip olmakta, opsiyonu satan taraf ise sözleşme vadesinde sözleşme ile belirlenmiş olan fiyat üzerinden sözleşme konusu varlığı teslim etme yükümlülüğüne girmektedir.

Opiyonu alan tarafın önünde üç alternatif bulunmaktadır. Sözleşmenin vadesine kadar beklemek yerine henüz vade dolmadan opsiyonunu üçüncü bir tarafa satabilir, vade sonuna kadar bekleyerek sözleşmeden doğan hakkını kullanabilir veya vade sonuna kadar beklemekle beraber, sözleşmeden doğan hakkını kullanmaz. Hakkını kullanmaması halinde başlangıçta ödediği opsiyon primi kadar zarar etmiş olur.

Opiyonu satan (yazan) tarafın açısından da aynı şekilde üç alternatif mevcuttur. İlk olarak, satmış olduğu opsiyon sözleşmesini satın alabilir, böylelikle pozisyonunu kapatmış olur. İkinci olarak, opsiyonu sattığı taraf, yani alıcı, vade sonunda, sözleşmeden kaynaklanan alım hakkını kullanmak isterse yükümlülüğünü yerine getirmek zorundadır. Son olarak ise, vade sonunda opsiyonu alan taraf hakkını kullanmazsa, satıcının aldığı opsiyon primi kara dönüşür.

Kullanım veya uygulama fiyatı (Strike or exercise price) opsiyonun ilgili olduğu varlığın alınıp satılabileceği fiyattır. Organize piyasalarda işlem gören opsiyonların fiyatları standarttır. Opsiyonların kullanım fiyatları borsalarda belirlenirken ilgili varlığın cari işlem fiyatına yakın bir düzeyde belirlenmektedir.⁵⁶

Opiyon sözleşmelerinde yer alan bir diğer unsur ise vade olup, Avrupa tipi opsiyonlar için opsiyonun vadesi, opsiyon alıcısının alım ya da satım hakkını uygulayabileceği belirli bir tarihi belirtmekte iken; Amerikan tipi opsiyonlar için ise, opsiyon alıcısının alım ya da satım hakkını kullanabileceği son tarihi ifade etmektedir.⁵⁷

⁵⁶ HULL, a.g.e., s.6.

⁵⁷ HULL, a.g.e., s.6.

Opsiyon sözleşmesine konu hakkın satın alınması için alıcı tarafından satıcıya ödenen bedeli oluşturan opsiyon primi, futures sözleşmelerinde yapılan başlangıç teminatından farklı bir ödeme olup, sözleşme kapatıldığında söz konusu primin geri alınması söz konusu değildir. Opsiyonun vadesi geldiğinde söz konusu hakkın kullanımına bağlı olmaksızın prim satıcı üzerinde kalacaktır.

1.3.4. Opsiyon Sözleşme Türleri

Opsiyon sözleşmeleri temel olarak iki türlü yapılmaktadır: Alım ve Satım Opsiyonları (Call Option ve Put Option) Alım opsiyonu, sözleşmeyi elinde bulunduran kişiye bir varlığı belli bir tarihte ve yine belli bir tarihte satın alma hakkı verirken; satım opsiyonu ise sözleşmeyi elinde bulunduran kişiye bir varlığı belli bir tarihte ve yine belli bir tarihte satma hakkını vermektedir. Sözleşme ile belirlenen fiyat kullanım fiyatı (exercise/strike price); sözleşmede belirlenen tarih ise sözleşme vadesi olarak bilinir. Avrupa’da gerçekleştirilen opsiyonlar yalnızca sözleşme vadesinde realize edilebilir iken; Amerika’da yapılan opsiyonlar sözleşme sürecindeki herhangi bir tarihte realize edilebilmektedir.⁵⁸

Alım opsiyonu sahibinin amacı, ilgili varlığın piyasa fiyatındaki muhtemel bir artışa karşı avantaj sağlamak; yani gelecekteki fiyat artışından zarar etme riskinden korunmaktır. Fiyatlardaki düşüşten yararlanmak isteyen spekülâtörler ve fiyat düşüşlerinin yaratabileceği risklerden korunmak isteyenler ise satım opsiyonu satın alacaklardır. Yukarıda da belirtildiği gibi opsiyon sözleşmelerinde satın alınan alım veya satım hakkı karşılığında, karşı tarafın alım veya satım yükümlülüğü altına girmesi, ödenen “opsiyon primi” aracılığıyla söz konusu olmaktadır. Opsiyonun fiyatı olarak da adlandırılabilen söz edilen prim, opsiyon hakkını kullanmayan tarafın katlanacağı maliyetin azami miktarını temsil etmektedir.⁵⁹

Opsiyon sözleşmeleri vadeleri açısından incelendiğinde ise; önceki bölümlerde de açıkladığımız üzere Avrupa’da gerçekleştirilen opsiyonlarda opsiyondan doğan hakkın yalnızca sözleşme ile belirlenen tarihte kullanılabildiği; bununla beraber

⁵⁸ HULL, **a.g.e.**, s.6.

⁵⁹ Karaca, **a.g.e.**, s.20.

Amerika’da gerçekleştirilen opsiyonlarda ise sözleşmede belirlenen vadenin opsiyondan doğan hakkın son kullanım tarihini ifade ettiği görülmektedir.

1.4. Varantlar

1.4.1. Tarihsel Gelişim

İlk varant işlemi 1977’de Hong Kong borsasında hisse senedine dayalı olarak işlem görmüş olup varant piyasasının gelişimi varantın 1989’da türev araç olarak çeşitlendirmesine dayanmaktadır.⁶⁰

1.4.2. Tanım

Elinde bulunduran kişiye, dayanak varlığı ya da göstergelyi önceden belirlenen bir fiyattan belirli bir tarihte veya belirli bir tarihe kadar alma veya satma hakkı veren ve bu hakkın kaydi teslimat ya da nakit uzlaşısı ile kullanıldığı menkul kıymet niteliğindeki sermaye piyasası aracıdır. Varantlar, opsiyon sözleşmelerinin menkul kıymetleştirilmiş hali olup, borsaya kote edilmekte ve pazar açılmaktadır. Varantlar, ikinci el piyasada işlem görmekte olup, bunların takası diğer menkul kıymetlerinki gibi yapılmaktadır.⁶¹

Varantlar ile opsiyonlar arasındaki farklar da kısaca aşağıdaki şekilde özetlenebilir:⁶²

	Opsiyon	Varant
Aracın Türü	Sözleşme	Menkul Kıymet
Piyasa	Vadeli Piyasada İşlem Görür.	Spot Piyasada İşlem Görür.
Özellik	İşlem gördüğü borsalar tarafından belirlenen standart kontratlardır.	İhraççı tarafından belirlenir ve opsiyonlara göre daha esnektir
Yazan/İhraççı	Yatırımcı	Bankacı-Aracı Kurum
Teminat	Var	Yok

1.4.3. İşleyiş

Varantlara ilişkin esaslar Sermaye Piyasası Kurulu'nun Seri: III, No: 37 sayılı "Aracı Kuruluş Varantlarının Kurul Kaydına Alınmasına ve Alım Satım İşlemlerine

⁶⁰ Ersan ÖZ, “Yeni Bir Finansal Araç: Varant ve Vergilendirilmesi”, <http://www.muhasibetr.com/yazarlarimiz/ersan/004/>, (30 Eylül 2012)

⁶¹ Aracı Kuruluş Varantları, 2010, İMKB, <http://www.imkb.gov.tr/video/varant/sunumlar/varant.pdf> (Erişim Tarihi: 21.07.2011), s. 1

⁶² İMKB, a.g.e, s. 4-5

İlişkin Esaslar Tebliği'nde belirlenmiştir. Buna göre varantlar, Türkiye'de kurulan ve Kurul'un sermaye piyasasında derecelendirme faaliyeti ve derecelendirme kuruluşlarına ilişkin düzenlemelerinde belirtilen derecelendirme faaliyetinde bulunmak üzere Kurulca yetkilendirilen derecelendirme kuruluşları veya Türkiye'de derecelendirme faaliyetinde bulunması Kurulca kabul edilen uluslararası derecelendirme kuruluşlarından notlandırma ölçeğine göre yatırım yapılabilir düzeydeki notların içerisinde en yüksek üçüncü ve üstü seviyeye denk gelen uzun vadeli talebe bağlı derecelendirme notu almış yurt dışında veya Türkiye'de yerleşik aracı kurumlar ve bankalar tarafından ihraç edilebilecektir. Ayrıca aracı kuruluş varantlarının İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında işlem görmesi zorunludur.⁶³

Aracı kuruluş varantlarının Borsa'ya kotasyonu ve işlem görmesine ilişkin usul ve esaslar 05.01.2010 tarih ve 318 sayılı İMKB Genelgesi ile düzenlenmiştir. Varantlar, İMKB Kurumsal Ürünler Pazarı altında bulunan Varant Pazarında "piyasa yapıcılı çok fiyat-sürekli müzayede sistemi" ile işlem görmektedirler. Bu yöntemle göre; her bir varantta görevli olan bir piyasa yapıcısı üye sürekli olarak alış-satış kotasyonu verir, üyeler (piyasa yapıcı üye de dâhil olmak üzere) söz konusu varant için alış-satış emirlerini iletirler ve varantlar piyasa yapıcı üyesi olmaksızın işlem göremezler. Piyasa yapıcısı; sorumlu olduğu varantlarda piyasanın dürüst, düzenli ve etkin çalışmasını sağlamak, likit ve sürekli bir piyasanın oluşmasına katkıda bulunmak amacıyla faaliyet göstermek üzere, ihraççı tarafından belirlenerek SPK tarafından onaylanan, kotasyon vermekle yükümlü olan Borsa üyesi aracı kuruluştur.⁶⁴

Verilen alış satış emirleri fiyat ve zaman önceliği kurallarına göre sisteme kabul edilir ve kotasyon aralığı dâhilindeki fiyatlardan (kotasyon fiyatları dâhil) karşı taraftaki uygun fiyatlı alış satış emirleriyle veya kotasyon emirleriyle eşleşerek işleme dönüşür. Pazarda baz fiyat uygulanmaz, serbest marj uygulanır. Bütün işlemler piyasa yapıcının verdiği alım ve satım kotasyonları aralığı içinde gerçekleşir. Kotasyon aralığı dışındaki fiyatlardan verilen emirler de sisteme kabul edilir, ancak kotasyon aralığı içinde kaldığı

⁶³ Senem Görçek DEVAMOĞLU, Aracı Kuruluş Varantları ve Vergilendirilmesi, http://www.vergidegundem.com/tr_TR/publicationPaper?categoryName=Vergide&publicationNumber=10&publicationYear=2011&publicationId=354485 (Erişim Tarihi: 17.02.2012)

⁶⁴ DEVAMOĞLU, **a.g.m.**

sürece işlem görebilir. Bir üyenin girdiği normal bir emir, öncelik kurallarına uygun olarak ya bir kotasyonla ya da kendisinin veya diğer bir üyenin girdiği normal bir emirle eşleşerek işlem görür. Varantlara açılış seansında emir iletilemediği gibi bu seansta alım satıma da konu olmazlar. Yalnızca piyasa yapıcı kurum açılış işlemleri sonrasında ilgili varantlara alım satım kotasyonu iletebilir. Bir varantta piyasa yapıcı tarafından kotasyon verilmeden emir kabulü ve işlemler başlamaz. Varant işlemleri Hisse Senetleri Piyasası sürekli müzayede seans saatleri dâhilinde gerçekleşir.⁶⁵

1.4.4. Varantlar ve Opsiyonların Karşılaştırılması

Varantlar ve opsiyonlar arasındaki temel fark; varantlar şirketler tarafından ihraç ve garanti edilirken; opsiyonlar, birer borsa değişim enstrümanıdır ve şirketler tarafından ihraç edilmezler. Ayrıca varantın vadesi yıllarla ölçülebilirken, opsiyonun vadesi aylarla sınırlıdır. Bu tanımları göz önünde tutarsak, varantla opsiyonların benzer yatırım araçları olduğunu görebiliriz. Bu iki yatırım aracının benzerliklerini sıralayacak olursak; varant ve opsiyonlar hisse senedi, tahvil, endeks veya diğer yatırım araçlarına dayalı finansal ürünlerdir. Varantlar gibi opsiyonların da belirli bir ömrü, vadesi ve kullanım fiyatı vardır. Opsiyon ve varant fiyatlaması aynı esaslar çerçevesinde yapılmakta, aynı fiyatlama faktörleri etkili olmaktadır. Varant ve opsiyonun benzerliklerinin yanında farklılık gösterdiği durumlar da mevcut olup bunları şöyle sıralayabiliriz;⁶⁶

- Opsiyonlar sözleşme, varantlar ise menkul kıymettir.
- Opsiyonlar vadeli işlem esasları ile işlem görürken varantlar spot (nakit) esasları ile işlem görür.
- Opsiyonlar, özellikleri işlem gördüğü borsalar tarafından belirlenen standart kontratlardır. Varantların özellikleri ise ihraççı tarafından belirlenir ve opsiyonlara göre daha esnektir.(örneğin sabit vadeleri yoktur).

⁶⁵ DEVAMOĞLU, a.g.m.

⁶⁶ ÖZ, a.g.m.

- Opsiyonlarda satış yapan taraf opsiyonun yazıcısı konumundadır. Varantlarda ise her bir varantın tek bir ihraççısı vardır. İhraççı varantlarda kullanılacak olan hakkın tek muhatabı konumundadır.

- Opsiyonlarda teminat tamamlama söz konusuyken varantlarda yoktur zira ürünün tüm sorumluluğu ihraççı kuruluştadır. O nedenle varant alım satımında yatırımcı açısından teminat gerektiren herhangi bir durum söz konusu değildir.

- Bu çerçevede kısaca varantların opsiyonların menkul kıymetleştirilmiş hali olduğunu söyleyebiliriz.

1.5. Swap İşlemleri

1.5.1. Tarihsel Gelişim

Gelişen teknoloji ve buna bağlı olarak globalleşen finansal ilişkiler, finansal araçlar da da çeşitliliğe gitme ihtiyacını doğurmuş, bu ihtiyaçlara bağlı olarak ortaya çıkan arayışların sonuçlarından biri ise swap olarak karşımıza çıkmıştır.

Swap piyasaları ve beraberinde diğer tezgahüstü ürünlerin gelişimine 80'li yıllarda başladığı söylenebilir.⁶⁷ Swap işlemlerinde artış trendi hala devam etmektedir. 1990 yılında hemen hemen 2,5 milyar dolar seviyelerinde olan swap işlemleri, 1997 yılı sonu itibariyle 25 milyar dolar seviyelerine ulaşmıştır. Bu rakamlar Uluslararası Swap ve Vadeli İşlemler Derneği verilerine göre 2009 yılında sadece credit default swap-kredi temerrüt riski swapları 30,4 trilyon Dolar olmuştur.⁶⁸ Dünya swap piyasa işlemlerinin % 90'ı faiz % 10'u ise para swap işlemlerinden oluşmaktadır.⁶⁹

Özellikle de kur değişimlerinin etkisini yüksek gösterdiği dönemlerde döviz riski, uluslararası finansman yöneticilerinin temel odak noktası haline gelmekte ve yine

⁶⁷ Don CHANCE, **A Brief History of Derivatives**, husky1.stmarys.ca/~gye/derivativeshistory.pdf (Erişim tarihi: 10.07.2013).

⁶⁸ Summaries of Market Survey Results, **International Swaps and Derivatives Association Inc.** <http://www.isda.org/statistics/recent.html> (Erişim: 9.6.2012)

⁶⁹ W. Robert KOLB, **Futures, Options & Swap**, Blackwell, s. 614.

özellikle batıda vadeli döviz işlemleri yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Swap işlemleri ise finans yöneticilerine bu alanda oldukça yeni açılımlar yaratmıştır.⁷⁰

Türkiye’de swap işlemlerinin gelişimi giderek yaygınlaşmakta ve piyasalarda aktif olarak kullanılan bir finansal araç olarak işlem görmektedir. Başlangıçta, merkez bankaları arasındaki geleneksel swap işlemleri, giderek bankaların, çok uluslu işletmelerin ve resmi kuruluşların ilgi gösterdiği bir finansman yöntemine dönüşmüştür. Günümüzde, esnekliği nedeniyle, swap piyasaları, Euro tahvil piyasalarından çok daha likit piyasalardır. Son yıllarda, günlük swap işlemlerinin, günlük Euro tahvil işlemlerinin birkaç katı olması, bu gelişmenin güzel bir göstergesidir.⁷¹

1.5.2. Tanım

Ülkelerin gelişiminde rol oynayan en önemli faktör finansal piyasaların gelişmesi olup, finansal piyasalar ise finansal araçların çeşitlendirilmesi ve büyümesine bağlı olarak gelişmektedir. İngilizce kökenli bir sözcük olan swap kavramının kelime anlamına baktığımızda kaydırma, takas, değiştirme anlamına gelmektedir. Bilimsel anlamda bakıldığında ise; swap, döviz kurları ve faiz oranları riskine karşı geliştirilen, fon kullanıcılarına farklı piyasalardaki uygun fonlara erişebilme, bu fonların uygun kullanımını sağlama, riski azaltma ve sabit faizli bir fonu değişken faizli bir fona değiştirme imkânı veren finansal bir teknik olarak tanımlanabilir.⁷² İşleyişi açısından baktığımızda ise swap, iki tarafın belirli bir süre boyunca gelecekte düzenli olarak yapılacak ödemelerini –ki her iki ödeme de farklı şekilde hesaplanmaktadır.- değiş tokuş etmesi olarak tanımlanabilir.⁷³

Bir swap sözleşmesinde taraflar faizi ya da dövizini değiştirmek suretiyle kredi maliyetlerini düşürebilmektedir.⁷⁴ Bu işlemde gerçek borçlar değiştirilmemekte; her iki taraf da kendi borcunu vadesinde ödemektedir. Değişim varsayımı dayanan bir anapara üzerinden yapılmaktadır.⁷⁵ Swap işlemi, iki tarafın birbirlerine belirli periyotlarla ödeme

⁷⁰ İhsan ERSAN, “Swap Finansmanı ve Türkiye”, **Para ve Sermaye Piyasası Dergisi**, Mayıs 1985, s.32.

⁷¹ Ali CEYLAN, **Finansal Teknikler**, Ekin Kitabevi, 3. Baskı, Bursa, Mayıs 1995, s.153.

⁷² M. Akif UMay, “Swap Finansal Tekniğinin İşleyişi”, **Yaklaşım Dergisi**, Sayı: 200, Ağustos 2009,

⁷³ Andrew M. CHISHOLM, **Derivatives Demystified**, John Wiley&Sons Ltd., West Sussex, 2004, s.49.

⁷⁴ Nejat TENKER, **Finansal Muhasebe**, Gazi Kitabevi, 2. Baskı, Ankara, 1999, s.376

⁷⁵ Orhan SEVİLENGÜL, **Banka Muhasebesi**, Gazi Kitabevi, 2. Baskı, Ankara, 1999, s.279

taahhütlerini içeren bir sözleşmedir. Sözleşmenin asli unsurları arasında, el değiştirecek para birimi veya birimlerinin tanımı, her bir para birimine uygulanacak sabit veya değişken faiz oranı ve ödeme zamanları sayılabilir. Swap sözleşmeleri bir borçlanma veya yatırım yöntemi olmayıp sadece mevcut borçların veya yatırımların nakit akımlarını değiştirmeye yarayan finansal ürünlerdir.⁷⁶

1.5.3. İşleyiş

Swap işlemlerinde taraflar tüm gerçek ve tüzel kişiler olabilir. Herhangi bir nedenden dolayı riskten kurtulmak veya riskin yönünü değiştirmek isteyen taraflar, bu tür işlemleri yapmaktadır. Spekülatif amaçlı olarak bu işlemleri yapanlar ise swap işlemlerinden kar elde etmeyi arzulayan taraflardır.⁷⁷

Swap sözleşmeleri organize olmayan piyasalarda pazarlık sonucu oluşup; organize borsalarda işlem görmediklerinden vadeli işlem sözleşmeleri kadar kolay el değiştirmemekte ve ikincil pazarları da bu nedenle çok etkin olmamaktadır.⁷⁸

Swap işlemi için yukarıda da anlatmaya çalıştığımız üzere öncelikle, sözleşme ile belirlenmiş şartlara yine sözleşmede belirlenen vadeye kadar uymayı kabul eden iki tarafın varlığını gerekmekte ve tarafların ihtiyaçları, döviz piyasasındaki kontroller ve değişen yasal düzenlemelere göre swap işleminin koşulları da değişebilmektedir. Bir swap işleminin koşulları genel olarak aşağıdaki gibi sıralanabilir:⁷⁹

- Genellikle ödenen nakit miktarı düşüktür.
- Swap işlemleri, farklı para birimleri arasında düzenlenebilmektedir.

⁷⁶ Ç. Ali DÖNMEZ ve Diğerleri, **Finansal Vadeli İşlem Piyasalarına Giriş**, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, 2002, s.156

⁷⁷ F.Kemal EBIÇLIOĞLU ve Abdulkadir KAHRAMAN, **Swap İşlemleri İşleyişi Ve Vergisel Boyutu**, http://www.turmob.org.tr/EKutuphane/Dokuman_Detay.aspx?belge=238 (08.12.2010) s.8.

⁷⁸ Yakup SELVİ, “Finansal Ürünlerden Türev Ürünler: Muhasebeleştirilmesi ve Türkiye’de Uygulanmasına Yönelik Bir Araştırma”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul, 1998, s.27.

⁷⁹ Uğur BÜYÜKBALKAN, **Swap**, <http://www.asmmmo.org.tr/makale/SWAP.doc>, 2003. (Erişim Tarihi: 27.03.2011)

- Swap işlemlerinde vade konusunda bir kısıt bulunmamaktadır. Bununla beraber genellikle orta vadeli olarak gerçekleştirilmektedir.

- Swap işlemleri genellikle belirlenen vadede ve bir seferde geri ödenecek anapara miktarlarını içermektedir. Bununla birlikte, seri bir swap işlemi yapılarak ödemelerin yenilenmesi de mümkündür.

- Faiz swapında fiyatlama, sabit faizle borçlanma maliyeti, değişken faizle borçlanma maliyeti ve kredi değerliliği ile ilgili piyasa şartlarına bağlı olarak değişmekte iken; para swapında ise fiyatlama, genellikle görüşmeler yoluyla saptanmakta ve fiyatlama, paralar arasındaki faiz oranı farklılıklarını yansıtmaktadır.

- Swap işleminin düzenleyicisi, komisyonu ile birlikte diğer bütün masraflarını, swap işleminde yer alan taraflardan tahsil etmektedir.

Swap işlemlerinde kullanılan sözleşmelerde yer alan hükümler taraflarca serbestçe belirlenebilmektedir. Bununla beraber bir standardizasyon sağlanması amacı ile sözleşmelerde yer alması gereken asgari unsurlara ilişkin çalışmalar yapılmaktadır. Örneğin, İngiliz Bankerler Birliği (BBA) ve Uluslararası Swap ve Türev Ürünler Birliği (ISDA) işlemlerin taraflarına sunulmak üzere değişik formatlarda standart sözleşme ve teyit formları üzerinde çalışmaktadır.⁸⁰

Swap sözleşmeleri tarafların ihtiyaç ve beklentilerine göre değişiklik gösterebilir, bununla birlikte sözleşmede bulunan asgari unsurlar aşağıdaki gibi özetlenebilir:⁸¹

(a) Nominal Değer: Değişime konu edilecek faiz tutarının hesaplandığı büyüklük nominal değer olarak adlandırılır.

(b) Sabit Faiz Oranı ve Ödemeleri: Nominal değer üzerinden değişime konu edilecek sabit tutarı hesaplamada sabit faiz oranı kullanılır.

⁸⁰ YETİM, a.g.e., s.37.

⁸¹ T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, **Muhasebe ve Finansman Türev Piyasa Araçları**, http://cygm.meb.gov.tr/modulerprogramlar/kursprogramlari/muhasebe/moduller/turev_piyasa_araclari.pdf, Ankara, 2007. (Erişim Tarihi: 27.03.2011)

(c) Vade ve Ödeme Tarihleri: Sabit faiz tutarının ödeneceği tarihlerdir. Genellikle ödemeler yılda bir veya 6 ayda bir yapılmaktadır.

(d) Değişken Faiz Ödemeleri: Değişken faiz ödemelerinde faiz oranı genellikle son ödeme gününden bir kaç gün önce referans alınan göstergeye göre belirlenir.

(e) Netleştirme: Genelde sabit faiz ödemesiyle değişken faiz ödemesi aynı günde gerçekleşmektedir. Bu gibi durumlarda sadece aradaki fark kadar ödeme gerçekleştirilmektedir.

Tipik bir döviz swap sözleşmesi üç aşamada gerçekleştirilmektedir. Öncelikle anaparanın değiş tokuş edilmekte, taraflar anaparaları mutabık kaldıkları kur üzerinden birbirlerine teslim etmektedirler. Bu aşamada aracı banka her iki tarafın da talebini karşılayarak spot kur üzerinden swap işlemini gerçekleştirmektedir. Sonraki aşamada, faizler ise değiş tokuş edilmekte, taraflar hesaplanan faizleri ödemektedirler. Genellikle karşılıklı ödenen faizler aracı bir banka tarafından gerçekleştirilmektedir. Son aşamada ise, vade sonunda taraflar anaparaları birbirlerine iade etmektedirler. Vade sonundaki bu takas, başlangıç aşamasında mutabık kalınan kur üzerinden yapılmaktadır.⁸²

Para swaplarında işleyiş, faiz swaplarına göre bir takım farklılıklar göstermektedir. Faiz swap işlemlerinde anaparaların değişimi söz konusu değilken, para swaplarında ise hem anaparalar, hem de faiz ödemeleri değişime konu olmaktadır.

1.5.4. Swap Türleri

Swap piyasası şirketlerin, bankaların hatta devletlerin veya portföy yöneticilerinin son derece çeşitlilik arz eden isteklerini dinamik olarak karşılama imkânına sahiptir. Bu nedenle de yeni swap çeşitleri ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bu piyasada faaliyet gösteren bankalar ve diğer kuruluşlar, müşterilerinin swap isteklerini karşılayabilmek için oldukça farklı yöntemler geliştirmişlerdir. Bunlar arasında en çok bilinen ve kullanılan iki yöntem Faiz Swapı ve Döviz Swapıdır. Faiz swapının uygulamaları ise; Sabit Faiz – Değişken Faiz Swapları, Sabit Faiz – Sabit Faiz Swapları

⁸² M.Vefa TOROSLU, **Çağdaş Finansal Teknikler**, Beta Yayınları, İstanbul, 2000, s.130.

ve Değişken Faiz – Değişken Faiz Swapları şeklinde uygulama göstermektedir.⁸³ Bunun dışında faiz ve döviz swapı kadar yaygın olmamakla birlikte ticari mal swaplarına da uygulamada rastlanılmaktadır.

Faiz swapı; farklı borçlanma kaynaklarından, benzer vadeli ve aynı miktarda borçlanmış olan birbirinden bağımsız iki tarafın faiz ödeme yükümlülüklerini yaygın olarak bir aracı banka yoluyla takas etmeleri şeklinde ortaya çıkan swap türüdür.⁸⁴ Faiz swapında yalnızca tahmini bir anapara üzerinden ve farklı bazlara (değişken, sabit) göre hesaplanan faizler el değiştirmekte, anaparalar ise değişime konu edilmemektedir. Ayrıca, kredi değerliliği düşük olan borçlu, kredi değerliliği yüksek olan tarafa bir prim ödemektedir.⁸⁵

Uygulamada en sık işlem gören faiz swap sözleşmeleri, aynı para birimi üzerinden değişken faiz oranı ile sabit faiz oranının değiştirildiği sözleşmelerdir.⁸⁶ Faiz swapı ile döviz swapı arasındaki en önemli ayrım, faiz swapında anaparanın değişime konu edilmemesidir.⁸⁷

Faiz swapları genellikle; kredi değerliliği düşük olan firmaların ya da ülke riski yüksek olan kurumların uluslararası piyasalardan sabit faizle borçlanma olanaklarının sınırlı oluşu, yüksek kredi değerliliğine sahip tarafın portföylerine esneklik kazandırmak amacıyla, belirli koşullarda değişken faizi tercih etmesi, belirli piyasalarda büyük tutarlarda uzun süreli borçlanma olanağının bulunmayışı veya çok dar kapsamlı oluşu, başka ülkelerin finansal pazarlarının sağlayabileceği yüksek getiriden yararlanmak isteği gibi nedenlerle tercih edilmektedir.⁸⁸ Faiz swapları temel olarak iki şekilde modellenmiştir olup; ilk modelde bonolara dayalı olarak yapılan faiz swaplarında bono faizleri sözleşmenin değişkenini oluşturur. İkinci modelde ise swap sözleşmeleri forward sözleşmelerinin bir türü olarak kullanılmakta olup; bu durumda faize dayalı

⁸³ U MAY, a.g.e.

⁸⁴ Şule YILDIZ ve Filiz AYGİN, “Faiz Swapı ve Muhasebeleştirilmesi”, **Yaklaşım Dergisi**, 2009, Sayı: 195, <http://www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/makaleler/20090314101.htm> (23 Haziran 2010).

⁸⁵ Veli ÖZTÜRK, **Swap İşlemleri, Türk Banka İşletmelerinde Uygulanması ve Muhasebeleştirilmesi**, Muhasebe ve Denetim Bakış, Ekim 2001, s.119.

⁸⁶ Sherree DECOVNY, **Swaps**, Woodhead-Faulkner, New York, 1998, s.109.

⁸⁷ Harun KAYNAK, Genel Olarak Faiz Swapları ve Vergilendirme Sorunları, **Vergi Dünyası Dergisi**, Sayı:212, 1999, s.51.

⁸⁸ Öztin AKGÜÇ, **Finansal Yönetim**, Avcıol Basım Yayın, İstanbul, 1994, s.691.

forward sözleşmelerinin bir türü olarak genellikle LIBOR oranı değişken olarak kullanılmaktadır.⁸⁹

Döviz swaplarında farklı döviz cinsindeki ödemeler takas edilmektedir. Özellikle günümüzde işletmeler, döviz kuru değişimlerini kontrol altına almak ve borçlanma maliyetlerini azaltmak için döviz swapı işlemlerine ilgilerini artırmış, finansal kuruluşlar ise artan bu ilgiye paralel olarak faaliyetlerinin önemli bir bölümünü bu işlemlere ayırmıştır.⁹⁰

İstenilen döviz cinsinden kredi bulunamadığında, döviz swap sözleşmeleri önemli bir alternatif teşkil etmektedir. Daha düşük faiz ödeme beklentisi de sözleşmelerinin bir diğer kullanım alanını oluşturmaktadır. Bu durumda, istenen para cinsinden kredi ile değil; daha düşük faizli başka bir para cinsi kredi ile swap işlemi yapılmaktadır.⁹¹

Günümüzde mal swapları; fiyatlandırma esasına dayandırılmıştır.⁹² Mal swapları, taraflardan birinin zaman içinde sürekli olarak satacağı bir mala sahip olması, bununla birlikte fiyatların düşmesinden endişe etmesi, diğerinin ise aynı zaman içinde, aynı malı sürekli olarak satın almaya ihtiyaç duyması ve bununla birlikte fiyat artışlarından endişe etmesi halinde uygulama alanı bulmaktadır.⁹³

1.6. Bankalarda Vadeli İşlemler

Özellikle geçtiğimiz son 10 yıl içinde yeni bir finansal enstrüman olarak bankalar tarafından sunulan vadeli işlemler, ekonomideki gelişmelere de doğru bir aksiyon olarak hızlı bir şekilde gelişmiş Ekim 2012 itibarıyla 663 milyar TL'ye ulaşarak aynı tarihteki bankacılık sektörü toplam krediler büyüklüğü olan 768 milyar TL'ye

⁸⁹ Peter KLEIN, Interest Rate Swaps: Reconciliation of Models, **The Journal of Derivatives**, Volume 12, Fall 2004, s.46.

⁹⁰ R.Nurgül CHAMBERS, **Türev Piyasalar**, Avcıol Basım Yayın, İstanbul, 1998, s.132.

⁹¹ ÖZTÜRK, **a.g.e.**, s.120.

⁹² Remzi ÖRTEN, İpek ÖRTEN, **Türev Finansal Ürünler ve Muhasebe Uygulamaları**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2001, s.131.

⁹³ BOLAK, **a.g.e.**, s.112.

yaklaşmıştır.⁹⁴ Bu büyüme hızı ile de toplam kredilerden daha büyük bir rakama ulaşacağı görülmektedir.

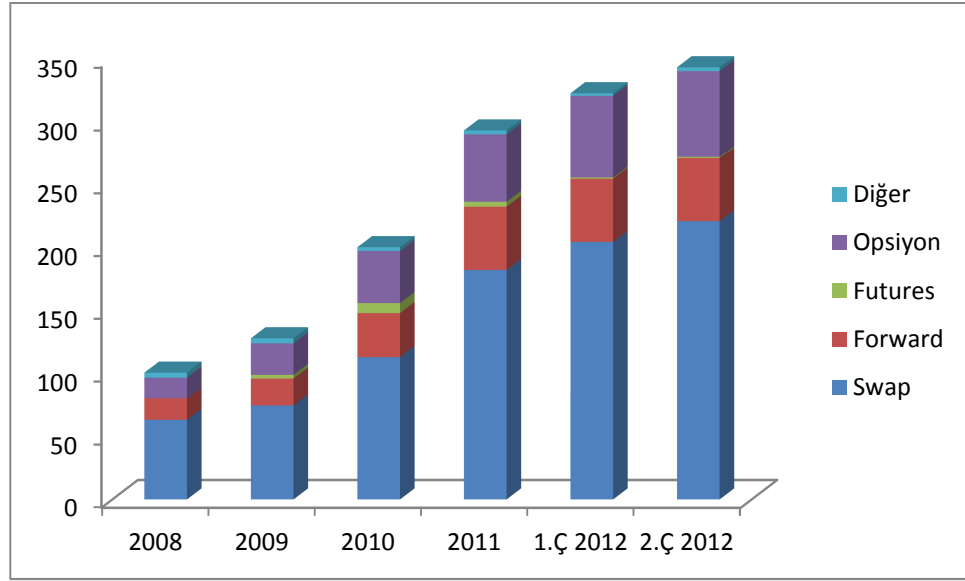
Bu artışla birlikte kümüle rakamlara baktığımızda Haziran 2012 itibariyle, yılsonuna göre %16,9 ve yıllık %27,5 büyüyen toplam türev pozisyonu 343,4 milyar TL'ye ulaşmıştır. Türev işlemlerin %99,7'si tezgah üstü nitelikli işlemlerden oluşmakta ve %91,3'ü ise alım satım amacıyla yapılmaktadır. Döviz ve faiz üzerine yapılan swap ve forward işlemlerinin sektörde en çok kullanılan vadeli ürünler olduğu görülmektedir. Haziran 2012 itibariyle başlıca türev ürünlerin Mart 2012 sonuna göre gelişimi incelendiğinde, döviz swap işlemlerin büyüklüğü önemli bir artış göstererek 153,3 milyar TL düzeyine, faiz swap işlemlerin büyüklüğünün %3,3 artış göstererek 71,1 milyar TL düzeyine ulaştığı görülmektedir.⁹⁵

Ağırlıklı olarak on-shore bankalarla yapılan türev işlemlerin %67,8'ini swap işlemleri oluşturmakta ve swap işlemleri, aktif/pasif vade uyumsuzluğunun giderilmesi, TL/döviz likiditesi sağlanması, yabancı para pozisyonunun dengelenmesi, faiz ve kur beklentileri çerçevesinde koruma veya kazanç sağlanması gibi amaçlarla yapılmaktadır. Opsiyon işlemleri %18,2'lik pay, forward işlemleri ise %13,5'lik pay ile diğer önemli işlem türleri olarak öne çıkmaktadır.⁹⁶

⁹⁴ BDDK Günlük Bankacılık Sektörü Raporları, http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Istatistiki_Veriler/Gunluk_Raporlar/Gunluk_Raporlar.aspx , Erişim: 17.10.2012

⁹⁵ Finansal Piyasalar Raporu, **BDDK Raporları**, Haziran 2012, Sayı: 26, s.41

⁹⁶ Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü Raporu, **BDDK Yayınları**, Haziran 2012, Sayı: 2012/3, s.

Grafik 1 Türev İşlemlerin İşlem Türü ve Konusuna Göre Dağılımı (milyar TL)

Kaynak: Finansal Piyasalar Raporu, BDDK Yayınları, Haziran 2012, Sayı: 2012/3, s.14

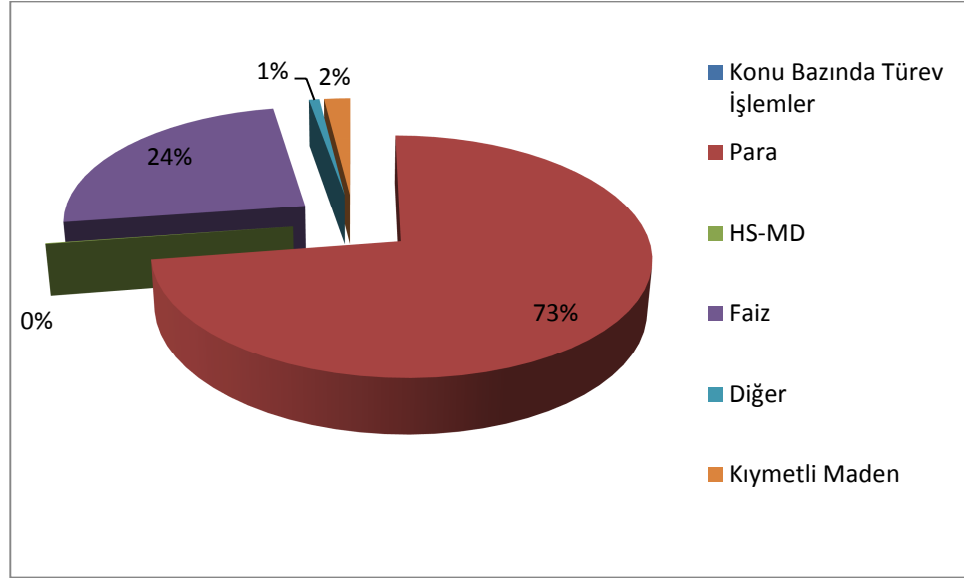
Türev işlemlerin karşı tarafı incelendiğinde ise, bankaların payının 2011 yılından itibaren arttığı ve diğer tüzel kişilerin payının azaldığı görülmektedir. Ayrıca, yurt dışı işlemlerde de İngiltere’de yerleşik kişiler ile yapılan işlemlerin ağırlıkta olması dikkat çekmektedir.⁹⁷

Türev işlemlerin para birimleri bazında dağılımı incelendiğinde USD, TL ve EUR ile yapılan işlemlerin toplam içindeki payının %94,2 olduğu gözlenmektedir. Eylül 2011 itibarıyla, sektörde gerçekleştirilen türev sözleşmelerin, %59,6’sı swap, %22,8’i opsiyon ve %16,3’ü ise forward sözleşmelerinden oluşmaktadır. Sözleşmeye konu varlıklara göre türev işlemlerin dağılımı incelendiğinde, işlemlerin %72,6’sının konusunun para, %24,5’inin konusunun ise faiz olduğu görülmektedir.⁹⁸

⁹⁷ a.g.e., s. 42

⁹⁸ Türk Bankacılık Sektörü Kur Riski Değerlendirme Raporu, **BDDK Yayınları**, Eylül 2011, Sayı:8, s.51

Grafik 2 Konu Bazında Türev İşlemler

Kaynak: Türk Bankacılık Sektörü Kur Riski Değerlendirme Raporu, BDDK Yayınları, Eylül, 2011, Sayı: 8 s. 51

Türk Bankacılık Sektöründe Eylül 2011 dönemi itibarıyla türev işlem hacminin %59'u özel ve %32'si yabancı bankalar grubunca gerçekleştirilmiş olup faaliyet yapıları gereği katılım bankalarının gerçekleştirdikleri türev işlemlerin %92,8'inin forward sözleşmeler olduğu görülmektedir. Yabancı ve özel bankalar ile kalkınma ve yatırım bankalarının türev işlem hacimlerinin sırasıyla %58,1, %61,1 ve %61,5'ini swap işlemleri oluştururken, her üç grupta da ikinci sırayı opsiyonlar, üçüncü sırayı ise forward sözleşmeleri almaktadır. Sektörde tutar itibarıyla en fazla kullanılan işlem türü olan swapların %60,5'i özel bankalar, %31,2'si ise yabancı bankalar tarafından gerçekleştirilmiştir.⁹⁹

Eylül 2011 itibarıyla sektörde yapılan vadeli işlemlerin %91,1'i alım-satım amaçlı, %8,9'u (26,9 milyar TL) riskten korunma (hedge) amaçlı yapılan işlemler olarak sınıflanmış olup¹⁰⁰ riskten korunma amaçlı yapılan işlemlerin ise tamamı swap sözleşmelerinden oluşmuştur. Gerçeğe uygun değer riskinden korunma amaçlı işlemler,

⁹⁹ a.g.e., s. 52-53

¹⁰⁰ Her ne kadar toplam vadeli işlemlerin %90'ından fazlası alım-satım amaçlı işlemler hesabında duruyor ise de pratikte bankalar türev işlemler hususunda herhangi bir risk taşımamaya gayret göstermekte, dolayısıyla bu tutarların hemen hemen tamamını riskten korunma amaçlı olarak değerlendirebiliriz.

sektör genelinde, uzun vadeli ve sabit faizli konut ve diğer bireysel kredilerden kaynaklanan rayiç değer riski için yapılmıştır. Nakit akış riskinden korunma amaçlı işlemler, kısa vadeli mevduat ve repo işlemleri ile değişken faizli yurtdışından temin edilen sendikasyon/seküritizasyon kredileri için, yurtdışındaki net yatırım riskinden korunma amaçlı işlemler ise (incelenen dönemde bakiye arz etmemekle birlikte) yurtdışı iştirakler için tesis edilebilmektedir.¹⁰¹

Rakamlardan görüldüğü üzere, özellikle 2000’li yıllardan itibaren vadeli işlemler ve onların bankacılık bilançosuna etkisi gittikçe artmış, geçtiğimiz son yıllarda ise doğrudan etkisi oldukça önemli noktalara ulaşmıştır. Neredeyse bankacılık bilançosundaki mevcut krediler büyüklüğüne ulaşmış olan vadeli işlemlerin bilançolardaki değerlemeleri ve bu değerlemelerin vergilemesi de bu çerçevede oldukça hayati bir konuma ulaşmıştır.

¹⁰¹ A.g.e., s. 53

2. BANKACILIK MEVZUATI ÇERÇEVESİNDE BANKALARDA TÜREV İŞLEMLERİN MUHASEBE KAYITLARI VE BİR UYGULAMA ÖRNEĞİ

1 Kasım 2005 tarih ve 25983 mükerrer sayılı Resmi Gazete nüshasında yayımlanmış olan 5411 sayılı Bankacılık Kanunu halen sektörü düzenleyen mevzuatı şekillendiriyor olmakla birlikte, bu Kanun öncesi pek çok düzenleme sektörü regüle etmiştir. Bu bölümde bankacılık mevzuatının genel gelişimi gözden geçirilecek, bu çerçevede muhasebe politikalarının ve bu çerçevede finansal araçların muhasebe politikalarındaki yerlerini belirleyen kanun, yönetmelikler, tebliğler vs. açıklanmaya çalışılarak konunun hukuki boyutu irdelenecektir.

2.1. Geçmişten Günümüze Bankacılık Sistemini Düzenleyen Kanunlar

Bankacılık sisteminin tarihsel gelişimi temel olarak Osmanlı dönemi (1847-1923), ulusal bankalar dönemi (1923-1932), kamu bankaları dönemi (1933-1944), özel bankalar dönemi (1945-1960), planlı dönem (1960-1980), serbestleşme ve dışa açılma dönemi (1981-2001) ve yeniden yapılandırma dönemi (2002-2007) şeklinde sıralanabilir.¹⁰²

Bankacılık kanunu yayımlanmadan önceki tarihlerde genel bir kanun kapsamında düzenlenmiş olmayan ve özel fermanlar çerçevesinde yürütülen bankacılık faaliyetlerinin, ilk olarak Cumhuriyet döneminde 30.5.1933 tarihli ve 2243 sayılı Mevduatı Koruma Kanunu ile kısmen düzenlendiğini söyleyebiliriz.¹⁰³

Bankacılığı düzenleyen bu ilk kanun, bir “banka kanunu” değildir, ancak banka müşterileri içinde en önemli ve geniş kesim olan ve “bankaları ayakta tutan” mevduat sahiplerini korumak amacıyla yürürlüğe konulduğundan, doğrudan bankaları ilgilendiren bir kanundur. Kanunda, hem mevduata ilişkin hem de özellikle mevduat

¹⁰² 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi, TBB Yayınları, Yayın No: 262, 2008, s. 1

¹⁰³ Ünal TEKİNALP, Banka Hukukunun Esasları, İstanbul: 1988, s. 39

toplayan bankaların faaliyetlerinde uyacakları esaslara ilişkin kurallar, karışık bir biçimde yer almaktadır.¹⁰⁴

Daha sonra, 1936’da 2999 sayılı, 1958’de 7129 sayılı Bankalar Kanunları, 1983’te Bankalar Hakkında 70 sayılı KHK (sonra 1985’te 3182 sayıyla Kanunlaşmış), önemli değişikliklerin yapıldığı 4389 sayılı Bankalar Kanunu ve son olarak da halen yürürlükteki 5411 sayılı Bankacılık Kanunu; bir yandan, bir işletme olarak “banka işletmesi”ni ve bu işletmenin sahibi olan -anonim şirket türünden- “banka tüzel kişisi”ni ayrıntılı olarak düzenlemiş, öte yandan, bankacılık faaliyetlerini düzenleyip sınırlandırmıştır.¹⁰⁵

2.1.1. 4389 Sayılı Bankalar Kanunu

4389 sayılı kanunun gerekçesinde de belirtildiği üzere, ülkemizde mali sektörde en büyük paya sahip olan bankacılık sistemini düzenleyen 25.4.1985 tarihli ve 3182 sayılı Bankalar Kanununda, uygulama dönemi içerisinde günün koşullarına ve uluslararası uygulamada ortaya çıkan gelişmelere uyum sağlamak amacıyla muhtelif değişiklikler yapılmıştır. Ancak, Bankalar Kanununda değişiklik yapılmasına ilişkin 16.6.1994 tarihli ve 538 sayılı Bankalar Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararnamenin dayanağını oluşturan 3991 sayılı Yetki Kanununun iptali ile birlikte, 538 sayılı Kanun Hükmünde Kararname de anayasal olarak tartışılır hale gelmiştir.¹⁰⁶

Önceki bütün kanuni düzenlemeler gibi bu kanunun amacı da bankacılık sektörüne hukukun egemen olmasını sağlamak ve devletin bu alandaki kamu görevini etkin biçimde yerine getirmesinin yöntemini ve şartlarını belirlemek olmuştur. Bu amaçla, 4389 sayılı Bankalar Kanununda, yukarıda da belirtildiği üzere, bir takım önemli değişiklikler ve düzenlemeler getirilmiş, bankaların faaliyete başlamaları, faaliyetlerinin izlenmesi, denetlenmesi, denetim sonuçlarının karara bağlanması ve bir bankanın faaliyetinin sona erdirilmesi ile ilgili kararların alınması ve uygulanması

¹⁰⁴ Ahmet BATTAL, **Bankalar Kanunu Şerhi Sorularla Bankalar Hukuku**, Ankara, Gazi Kitabevi, 2004, s.2

¹⁰⁵ BATTAL, **a.g.e.**, s.2

¹⁰⁶ 4389 sayılı Kanun Gerekçesi

amacıyla Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) faaliyete geçmiş,¹⁰⁷ mevcut sigorta kurumunun (TMSF) denetime ilişkin yetkileri genişletilmiş, bu iki kuruma, mali durumu bozulan bankaların durumlarının düzeltilmesine ya da tasfiyesine ilişkin yeni görevler verilmiştir. Yeni kanunda diğer yönlerden 3182 sayılı eski Bankalar Kanununa paralel düzenlemeler yer almakla birlikte kısmen bazı iyileştirmeler yapılmıştır.¹⁰⁸

2.1.1.1. 4389 Sayılı Kanun Kapsamında Hesapların Değerlemesi

4389 sayılı Kanunun 13 üncü maddesinde hesap ve kayıt düzeni anlatılmış olup, hesapların değerlemesine ile ilgili olarak genel hükümlere bu maddenin birinci fıkrasında yer verilmiştir ve aşağıdaki gibidir:

“a) Bankalar hesaplarını ve yıllık bilançoları ile kar ve zarar cetvellerini Türkiye Bankalar Birliğinin görüşü alınarak Kurulca belirlenecek esas ve usullere uygun şekilde tutmak, yayımlamak ve ilgili mercilere göndermekle yükümlüdür. Kurul, bu Kanunun uygulanmasını izlemek amacıyla bankalardan belirleyeceği esaslar ve örneklerle uygun her türlü cetvel, rapor ve mali tablolar istemeye, uluslararası ilke ve standartları da dikkate alarak mali bünyeleri ve kaynaklarının kullanımı ile ilgili standart oranları, bu oranlar ile mali tabloların gerekli görüldüğü takdirde yayımlanmasına ilişkin esas ve usulleri, Türkiye Bankalar Birliğinin görüşlerini alarak tespiti yetkilidir. Bankalar bu cetvel, rapor ve mali tabloları Kuruma tevdi etmek ve tespit edilecek oranlara uymak zorundadır.

b) Bankalar işlemlerini kayıt dışı bırakamazlar ve gerçek mahiyetlerine uygun düşmeyen bir şekilde muhasebeleştirmezler. Bankalar, kanuni ve yardımcı defterleri ile kayıtları şubeleri, yurtiçi ve yurtdışındaki muhabirleri ile hesap uygunluğu sağlamadan bilançolarını kapatamazlar.”

Yukarıda da görüldüğü üzere 5411 sayılı Kanundan farklı olarak değerlemede nasıl bir uygulama yapılacağına dair açık bir düzenleme yapılmamış, hesapların, yıllık bilançolar ve kar ve zarar cetvellerinin Kurulca belirlenecek esas ve usullere uygun

¹⁰⁷ 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi, **a.g.e.**, s. 19

¹⁰⁸ BATTAL, **a.g.e.**, s.2

şekilde tutulacağı belirtilmiş, fıkranın ikinci bendinde de işlemlerini kayıt dışı bırakamayacakları ve gerçek mahiyetlerine uygun düşmeyen bir şekilde muhasebeleştiremeyeceklerini ifade etmiştir.

2.1.1.2. Muhasebe Uygulama Yönetmeliği ve İlgili Diğer Düzenlemeler Kapsamında Muhasebe Standartları

22.6.2002 tarih ve 24793 sayılı Mükerrer Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Muhasebe Uygulama Yönetmeliği ile yukarıda belirtilen kanun hükmü çerçevesinde bankaların; hesap ve kayıt düzeninde şeffaflık ve tekdüzenin sağlanması, işlemlerinin kayıt dışında kalmasının önlenmesi, faaliyetlerinin gerçek mahiyetlerine uygun olarak sağlıklı ve güvenilir bir biçimde muhasebeleştirilmesi, konsolide ve konsolide olmayan bazda mali durumları, mali performansları ile yönetimin etkinliği hakkında bilgileri içeren mali tablolarının zamanında ve doğru bir şekilde hazırlanması, raporlanması ve yayımlanmasına ilişkin esas, usul ve ilkelerin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Yönetmelik, birinci maddesinin ikinci fıkrasında, öncelikli olarak, yürürlüğe konulacak muhasebe standartlarına ilişkin tebliğlerdeki açıklamaların dikkate alınmasını, bu tebliğlerde açıklık olmayan hallerde ise, sırasıyla; ulusal ve uluslararası muhasebe standartlarında benimsenen esaslara, Avrupa Birliği düzenlemelerinin getirdiği normlara ve mevzuata aykırı olmamak kaydıyla mali piyasalarda yaygın olarak kullanılan esaslara uyulacağını belirtmiştir.

Yönetmelik, genel kabul görmüş muhasebe standartları çerçevesinde muhasebe politikalarının oluşturulacağını ifade etmiş ancak düzenlemeleri yapma yetkisini de Kurul’a vermiştir. Nitekim muhasebe ilkeleri, temel varsayımlar ve muhasebe standartlarının anlatıldığı 4 üncü maddenin 6. fıkrasında, finansal araçların, maddi ve maddi olmayan duran varlıkların, kiralama işlemlerinin, bankanın dâhil olduğu risk grubuyla yaptığı işlemlerin, banka birleşme ve devirleri ile bankalarca iktisap edilen ortaklıkların, varlıklardaki değer azalışının, karşılıklar, şarta bağlı yükümlülükler ve varlıkların, devlet teşvikleri ve yardımlarının, banka çalışanlarının haklarının, kur değişim etkilerinin, dönem net kâr/zararı ile temel hatalar ve muhasebe politikalarında

yapılan değişikliklerin, bilanço tarihinden sonra ortaya çıkan hususların, bağlı ortaklık, birlikte kontrol edilen ortaklık ve iştiraklerin muhasebeleştirilmesi ile konsolide mali tabloların, kamuya açıklanacak mali tablolar ile bunlara ilişkin açıklama ve dipnotların, yüksek enflasyon dönemlerinde mali tabloların düzenlenmesinde ve gerekli görülen diğer hususlarda uygulanacak muhasebe standartlarının Kurulca düzenleneceği hüküm altına alınmıştır.

Bu çerçevede, büyük bir çoğunluğu Yönetmelik'in yayımlandığı tarihte yayımlanmış olan ve yukarıda belirtilen muhasebe uygulamalarına ait açıklamaların yer aldığı 17 adet Muhasebe Uygulama Yönetmeliği'ne ilişkin tebliğ çıkarılmıştır.

Yine aynı tarihte, 4389 sayılı Bankalar Kanununun 3 üncü maddesinin (11) numaralı fıkrası ile 13 üncü maddesi ve Muhasebe Uygulama Yönetmeliği hükümleri uyarınca çıkartılan Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliğ ile de tüm bankalar için muhasebeleştirme ve mali raporlama açısından tekdüzeni sağlama, tek tip bilanço ve gelir tablosunun doğrudan elde edilmesi, denetim ve gözetim için gerekli olan bilgilerin doğrulanabilir ve denetlenebilir bir şekilde doğrudan ve sağlıklı olarak elde edilmesi, ekonominin izlenmesi ve yönlendirilmesi için yetkili mercilerin ihtiyaç duyduğu bilgilerle, diğer istatistiki bilgilere doğrudan ulaşılması, finansal analiz, risk analizi, verimlilik analizi gibi çeşitli analiz ve yorumlar için ihtiyaç duyulan bilgilerin standart bir şekilde elde edilmesinin sağlanması amaçlanmıştır.¹⁰⁹

4389 sayılı Kanun ve ilgili Yönetmelik ve Tebliğleri ile genel olarak ulusal ve uluslararası genel kabul görmüş muhasebe politikaları ve standartları dikkate alınarak bankacılık sistemine özgü bir muhasebe standartları sistematiği geliştirilmiştir. Oysa çalışmamızın 5411 sayılı Kanunu açıklayan ilerleyen bölümünde de görüleceği üzere, mevcut Kanun ile birlikte bu politika terk edilmiş ve muhasebe standartları konusunda doğrudan TMS'ye atıfta bulunulmuştur.

¹⁰⁹ 22.06.2002 tarih ve 24793 sayılı Mükerrer Resmi Gazete'de yayımlanan Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliğ

2.1.2. 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu

Nisan 2001’de uygulamaya başlanan “güçlü ekonomiye geçiş programı”, 2002 yılının başından itibaren 2002-2004 dönemini kapsayacak şekilde revize edilmiştir. Program, ekonominin dış şoklara direncinin artırılmasını, enflasyonun düşürülmesini, kamu borçlarının azaltılmasını, mali disiplinin sağlanmasını, yapısal reformların tamamlanmasını ve bankacılık sisteminin güçlendirilmesini hedeflemiştir. Program hedeflerinin iyi tespit edilmiş olması ve 2002-2007 döneminde de disiplinli bir uygulama ile program hedeflerinin genelde gerçekleştirilmiş olması sonucu; 2002-2007 döneminin gerek ekonomi, gerekse bankacılık sektörü açısından yeniden yapılandırılma dönemi olarak tanımlanmasını ve incelenmesini mümkün kılmıştır.¹¹⁰

Bu gelişmeler paralelinde, her ne kadar 4389 sayılı Kanun Avrupa Birliği normlarına büyük ölçüde uyum getirmiş ve pek çok önemli yeniliği de bünyesinde barındırmış olsa da, gerek yukarıda bahsettiğimiz gelişmeler, gerekse de bu Kanunun çıkışı ile ilgili prosedürler sebebiyle sıkıştırılmış ve 25 maddelik bir halde sunulmuş olması, tanımların yetersiz olması gibi sebeplerle 4389 sayılı Kanunu usul ağırlıklı olmak üzere tekrardan düzenleyecek bir yeni kanuna ihtiyaç duyulmuştur.

4389 sayılı Bankalar Kanunu’nda; eksik veya yetersiz görülen hususlar, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri, fona devredilen bankalar, uluslararası gelişmeler, AB’ye uyum konusundaki çalışmalar gibi farklı nedenlerle sekiz kez değişiklik yapılmıştır.¹¹¹ Ayrıca, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nun Genel Gerekçesinde de belirtildiği üzere, 4389 sayılı Bankalar Kanunu, yurt içinde ve yurt dışında yaşanan gelişmelere uyum sağlayabilmek amacıyla beş yıl içerisinde sekiz defa değişikliğe uğramıştır. Bu süreçte, alt düzenlemelerin kanunî temelini güçlendirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Öte yandan, dünyada oluşan yeni finansal mimari, güven ortamının tesis edilmesini, finansal serbestleşmenin tamamlanmasını, finansal piyasaların tarafları arasında rekabet

¹¹⁰ 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi, **a.g.e.**, s. 20

¹¹¹ Adem ANBAR, “5411 Sayılı Bankacılık Kanunu’nun Değerlendirilmesi ve 4389 Sayılı Bankalar Kanunu ile Karşılaştırılması”, *Vergi Dünyası*, 2006, Sayı:304.

<http://www.vergidunyasi.com.tr/git.php?a=1&d=w&id=4439> (Erişim Tarihi:22.12.2011)

ortamının sağlanmasını, şemsiye denetimine geçilmesini ve iyi yönetimin hâkim kılınmasını zorunlu kılmıştır. Bu çerçevede;¹¹²

- Piyasaların etkin, düzenli ve şeffaf bir yapıya kavuşturulması ve Finansal hizmetlerden yararlanan bireysel müşterilerin haklarının gözetilmesi,

- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunun kurumsal yapısının, görev ve sorumluluklarının piyasa ihtiyaçlarına duyarlı ve esnek bir yapıya kavuşturulması,

- Bankalar ve finansal piyasalarda faaliyet gösteren tüm kuruluşlar ile bunlara destek hizmeti sağlayan kuruluşların faaliyetlerinin düzenlenmesi ve denetlenmesi fonksiyonlarının Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu bünyesinde toplanması,

- Kanun kapsamındaki kuruluşların yönetim ve organizasyon yapılarının duyarlı, esnek ve diyalog tabanlı hâle getirilmesi,

- Türk bankacılık sisteminin uluslararası piyasalarla bütünleştirilmesi,

- Finansal piyasalarda güven ve istikrarın yerleştirilmesi ve yaygınlaştırılması,

gibi amaçlarla, Avrupa Birliği direktifleri, uluslararası ilkeler ve standartlar ile uyumlu olarak ilgili Kanun hazırlanmıştır.

1.11.2005 tarihli Mükerrer Resmi Gazete’de yayımlanan 5411 sayılı Bankacılık Kanununun, 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile karşılaştırılması halinde ilk göze çarpan husus 5411 sayılı Kanunun, kanun yapma tekniğine uygun olarak hazırlanmış olmasıdır.¹¹³

4389 sayılı Bankalar Kanunu ile karşılaştırıldığında, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun daha kapsamlı olduğu ve temel değişiklikler ve yenilikler içerdiği görülmektedir. Söz konusu temel değişikliklerden ve yeniliklerden bazılarını ise; Özel Finans Kurumlarının ve Özel Finans Kurumları Birliği'nin adlarının değiştirilerek Bankacılık Kanunu kapsamına alınması, banka kurucularında aranan şartların

¹¹² 5411 sayılı Kanun Genel Gereğesi

¹¹³ Buket HİMMETOĞLU, **5411 sayılı Bankacılık Paneli, Bankacılar Dergisi**, TBB Yayınları, Aralık 2005, Sayı: 55 s. 53

ağırlaştırılması, bankaların faaliyet alanlarının genişletilmesi ve bu kapsamda bankaların birçok sermaye piyasası işlemini yapabilmesi ve faktoring, forfaiting, finansal kiralama gibi diğer finansal hizmetleri sunabilmesi, faktoring, finansal kiralama ve finansman şirketlerinin denetiminin BDDK'ya geçmesi, risk odaklı denetim anlayışının getirilmeye çalışılması, bankaların TMSF'ye devredilmeden doğrudan tasfiye edilebilmesi olarak sıralayabiliriz.¹¹⁴

2.2. 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu Kapsamında Uyulması Zorunlu Olan Muhasebe Standartları

2.2.1. 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu Hükmü

Kanunun 37. Maddesinden itibaren “Finansal Raporlama” bölümü açıklanmış olup, 37. Maddede de bankaların, kuruluş birliklerinin ve Türkiye Muhasebe Standartları Kurulunun görüşü alınmak suretiyle Kurul tarafından uluslararası standartlar esas alınarak belirlenecek usul ve esaslara uygun olarak muhasebe sistemlerinde tekdüzeni uygulamak; tüm işlemlerini gerçek mahiyetlerine uygun surette muhasebeleştirmek; finansal raporlarını bilgi edinme ihtiyacını karşılayabilecek biçim ve içerikte, anlaşılır, güvenilir ve karşılaştırılabilir, denetime, analize ve yorumlamaya elverişli, zamanında ve doğru şekilde düzenlemek zorunda oldukları hüküm altına alınmıştır.

İlgili kanun maddesine ilişkin gerekçe ise bu düzenlemeye neden ihtiyaç duyulduğuna dair açıklamaları ile aşağıdaki gibidir:¹¹⁵

“Bankaların malî durumlarının doğru olarak tespiti muhasebe sistemlerinde üretilen bilgilerin, kayıtların gerçek mahiyetlerine uygun ve anlaşılır olmasına bağlıdır. Bankaların yönetim kurulu ve hissedarlarının doğru kararlar alabilmeleri ile yatırımcıların ve diğer ilgili tarafların bankalar hakkında doğru değerlendirmeler yapabilmeleri, bu bilgilerin ve kayıtların güvenilir ve anlaşılır olmasına bağlıdır. Son yıllarda oldukça önemli sayıda kitlenin maddi zarara uğramasına neden olan dünyada yaşanan muhasebe skandalları bu sistemlerin sağlıklı bir şekilde işleminin önemini

¹¹⁴ ANBAR, a.g.m.

¹¹⁵ 5411 sayılı Kanun Gerekçesi, 37. Madde bölümü

ortaya koymuştur. Bu öneme binaen uluslararası alanda muhasebe sistemlerinin işleyişine ilişkin standartlar getirilmekte ve bu alandaki kurallar sürekli olarak gelişmektedir. Kurumun yapacağı denetimin etkinliğı, verimliliğı ve sıhhati bu sistemlerin yeterli bir seviyede tesis edilmiş olması ile yakından bağlantılıdır. İyi işlemeyen bir muhasebe sistemi, suiistimallerin ve başarısızlıkların gizlenmesine zemin yaratmakta, gizlenen hususların denetim yoluyla tespiti ise güçleşmekte ve zaman almaktadır. Diğer taraftan, gözetim sisteminin bu kuruluşlardan elektronik ortamda aldığı veriler üzerinden yaptığı analiz ve değerlendirmelerin de yanıltıcı olmasına sebebiyet vermektedir.

Bankaların faaliyet ve işlemlerinin, Uluslararası Finansal Raporlama Standartları ve Ulusal Muhasebe Standartları ile süreklilik, dönemsellik, tutarlılık, sosyal sorumluluk, kişilik, parayla ölçölme, maliyet esası, tarafsızlık ve güvenilir belge ve özün önceliğı gibi ilkeler çerçevesinde muhasebeleştirilmesi beklenmektedir.

Yukarıda açıklanan ilkeler ve standartlar kapsamında bankaların, muhasebe sistemlerinde şeffaflık ve tekdüzenin sağlanması, işlemlerin kayıt dışında kalmasının önlenmesi, faaliyetlerinin gerçek mahiyetlerine uygun olarak sağlıklı ve güvenilir bir biçimde muhasebeleştirilmesi; bankaların etkin bir biçimde denetim ve gözetime tâbi tutulması suretiyle tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunması ve finansal piyasalarda güven ve istikrarın sağlanması bakımından büyük önem taşımaktadır. Bu itibarla, bankaların muhasebe sistemlerinin yeterli olması ve faaliyet ve işlemlerinin temel muhasebe ilkeleri kapsamında muhasebeleştirilmesi zorunluluk arz etmektedir.

Bu madde ile Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarında belirtilen temel muhasebe ilkeleri ile Basel Bankacılık Gözetim ve Denetim Komitesinin konuyla ilgili temel prensipleri dikkate alınmak ve bu Kanun ile yürürlükten kaldırılan 4389 sayılı Bankalar Kanununun 13 üncü maddesinin ilgili hükümleri Kanunun sistematiğine uygun olarak yeniden düzenlenmek suretiyle; bankaların muhasebe sistemlerinde tekdüzeni sağlamak, tüm işlemlerini gerçek mahiyetlerine uygun surette ve ihtiyatlılık ilkesi çerçevesinde muhasebeleştirmek; finansal tablolarını finansal bilgi edinme ihtiyacını karşılayabilecek biçim ve içerikte, anlaşılır, güvenilir ve karşılaştırılabilir,

denetim, analiz ve yorumlamaya elverişli, zamanında ve doğru şekilde hazırlamak ve raporlamak zorunda oldukları vurgulanmıştır.

Bu Kanunla yürürlükten kaldırılan 4389 sayılı Bankalar Kanununda yer alan hükümlere paralel olarak, bankalara ilişkin muhasebe ve raporlama sistemine ilişkin usul ve esasların belirlenmesi yetkisi Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu ile Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye Katılım Bankaları Birliğinin görüşü alınmak suretiyle Kurula verilmiştir. Ulusal muhasebe sisteminin oluşturulması ile görevli Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu tarafından muhasebe sistemine ilişkin usul ve esasların belirlenmesini müteakiben Kurul tarafından tekdüzen hesap plânı ve tip finansal raporlara ilişkin esasların belirlenmesi öngörülmektedir.

Diğer yandan, bu Kanun ile yürürlükten kaldırılan 4389 sayılı Bankalar Kanununun, kanunî ve yardımcı defter ve kayıtları, şubeleri, yurt içi ve yurt dışındaki muhabirleri ile hesap mutabakatı sağlamadan bilançolarını kapatamayacaklarına ilişkin hükmü Kanunda korunmuştur.

Ayrıca, malî tablo kullanıcılarının gerçeğe aykırı biçimde bilgilendirilmelerinin engellenebilmesini teminen, yayımlanan finansal tabloların gerçeğe aykırı olduğunun veya kamuya gerçeğe aykırı bilgi verildiğinin tespiti hâlinde Kurula gerekli tedbirleri alma yetkisi verilmiştir.”

2.2.2. İlgili Diğer Düzenlemeler

Yukarıda belirtildiği şekilde, kanun hükmünün ertesinde, bankaların; muhasebe ve raporlama sisteminde şeffaflık ve tekdüzenin sağlanması, işlemlerinin kayıt dışında kalmasının önlenmesi, faaliyetlerinin gerçek mahiyetlerine uygun olarak sağlıklı ve güvenilir bir biçimde muhasebeleştirilmesi, konsolide ve konsolide olmayan bazda mali durumları, mali performansları ile yönetimin etkinliği hakkında bilgileri içeren finansal tablolarının zamanında ve doğru bir şekilde hazırlanması, raporlanması ve yayımlanmasına ve belgelerin saklanması ilişkin usul ve esasları düzenlemek amacıyla 1 Kasım 2006 tarih 26333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren “Bankaların Muhasebe Uygulamalarına ve Belgelerin Saklanması İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” ile uygulamanın çerçevesi çizilmeye çalışılmıştır.

BDDK tarafından hazırlanarak 1.11.2006 yürürlüğe giren, “Bankaların Muhasebe Uygulamalarına ve Belgelerin Saklanması İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” in 4 üncü maddesinde; *“Bankaların faaliyetlerini 16.1.2005 tarih ve 25702 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Türkiye Muhasebe Standartları Kurulunun 1 sıra No’lu, Finansal Tabloların Hazırlanma ve Sunulma Esaslarına İlişkin Kavramsal Çerçeve Hakkında Tebliğ hükümleri çerçevesinde Türkiye Muhasebe Standartlarına uygun olarak muhasebeleştirilmesi esastır. Ancak, bağlı ortaklık, birlikte kontrol edilen ortaklık ve iştiraklerin muhasebeleştirilmesi ve konsolide finansal tablolar, kamuya açıklanacak finansal tablolar ile bunlara ilişkin açıklama ve dipnotların düzenlenmesine ilişkin usul ve esaslar BDDK’ca çıkarılacak tebliğler ile belirlenir”* hükmü yer almaktadır. Bu hüküm uyarınca da daha önce BDDK tarafından yayımlanarak yürürlüğe konulan 17 tebliğ yürürlükten kaldırılmış ve bu tebliğlerin kapsamına giren işlemler, 1.11.2006 tarihinden itibaren TMSK tarafından yayımlanan Türkiye Muhasebe Standartları çerçevesinde muhasebeleştirilmeye başlanmıştır.¹¹⁶

Bu Yönetmelik’in 4389 sayılı Kanun kapsamında çıkartılan Muhasebe Uygulama Yönetmeliğinden en önemli farkı; bu mülga Yönetmeliğin muhasebe uygulamaları ve politikaları, mali tablo temel ilkeleri gibi konularda detaylı açıklamaları barındırsa da cari yönetmelikte doğrudan Türkiye Muhasebe Standartlarına atıfta bulunuluyor olmasıdır.

Bu yönetmelik aynı zamanda 22/6/2002 tarihli ve 24793 mükerrer sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Muhasebe Uygulama Yönetmeliğini yürürlükten kaldırmıştır.

2.2.3. Türkiye Muhasebe Standartları Çerçevesinde Yapılan Uygulamalar

Bankalar ve benzeri finansal kuruluşların finansal tablolarında yapılacak açıklamalara ilişkin düzenlemeler 30 Nolu Türkiye Muhasebe Standardı ile yapılmıştır.

25.03.2006 Tarih ve 26119 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Bankalar ve Benzeri Finansal Kuruluşların Finansal Tablolarında Yapılacak Açıklamalara İlişkin Türkiye Muhasebe Standardı (TMS 30) Hakkında Tebliğ ile standardın kapsamı

¹¹⁶ YILDIRIM, a.g.e., s.26.

hakkında açıklamalar yapılmış olup; buna göre bankaların faaliyetleri ve buna bağlı olarak muhasebe ve raporlama zorunluluklarının diğer ticari işletmelerinkilerden farklı olduğundan bu standardın, bankaların kendilerine özgü bu ihtiyaçlarına göre oluşturulduğu belirtilmiştir. Standart ayrıca, likidite ve risklerin yönetim ve kontrolü gibi konulara ilişkin finansal tablolarla ilgili olarak yapılacak açıklamaların sunumunu da teşvik etmektedir.

Standartta bir bankanın finansal tablolarında kamuoyuna yapılan açıklamaların, yönetimin gerektirdiği makul ölçünün sınırları dâhilinde, kullanıcıların ihtiyaçlarını karşılayacak ayrıntıları içermesi gerektiği; finansal tablo kullanıcılarının, bankanın likidite ve ödeme gücü, bilançosuna yansıtılan varlık ve borçları ile bilanço dışı kalemlerine ilişkin riskleriyle ilgilenmesinden ötürü bu riskler finansal tablolara yansıtılmış olsa dahi; yönetimin bankanın faaliyetlerine ilişkin risklerin nasıl yönetildiği ve kontrol edildiği hususlarını içeren finansal tablo açıklamalarına da yer vermesi gerektiği belirtilmiştir.

Standartta ayrıca bankalarca uygulanacak muhasebe politikalarına, finansal tablo içeriklerine, varlık ve borçların vade özelliklerine, varlık ve borçlar dışındaki kalemlere, genel bankacılık risklerine, teminat ve rehinlere, emanet ve saklama faaliyetlerine ve ilişkili taraflar ile gerçekleştirilen işlemlere ilişkin açıklamalar da yapılmıştır.

Türev finansal araçların muhasebeleştirilmesine ilişkin ilk düzenleme TMSK tarafından hazırlanarak yürürlüğe giren; TMS 39 numaralı “Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçmeye İlişkin Türkiye Muhasebe Standardı” hükümleri ile başlamıştır.

Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK) muhasebeleştirmeye ilişkin farklı uygulamalara son vermek amacıyla, Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi Vakfı (IASCF) ile yaptığı anlaşma çerçevesinde Uluslararası Muhasebe Standartları ile tam uyumlu TMS 39’u yayınlayarak yürürlüğe koymuştur.¹¹⁷

¹¹⁷ Fahreddin OKUDAN, “TMS 39’a Göre Hisse Senedi Endeks Vadeli İşlem Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi: VOB Uygulaması”, **Mali Çözüm**, Sayı: 95-2009, s. 63.

Değerleme bölümünde de bahsedildiği üzere bu standardın amacı; finansal varlıkların, finansal borçların ve finansal olmayan kalemlerin alım veya satımına ilişkin sözleşmelerin muhasebeleştirme ve ölçülmesine yönelik ilkeleri belirlemektir.

TMS-39'da türev ürün; değeri, belirli bir faiz oranı, menkul kıymet veya fiyatı, döviz kuru, endeks, kredi derecesi veya benzer bir parametredeki değişikliklere bağlı olarak değişen, herhangi bir başlangıç yatırımı gerektirmeyen veya çok düşük bir başlangıç yatırımı gerektiren ve ödemenin/teslimin gelecekteki bir tarihte yapılacağı finansal araçlar olarak tanımlanmıştır.

Standart muhasebeleştirme tekniği açısından değerlendirildiğinde; muhasebeleştirme ilgili türev aracın kullanım amacına göre belirlenmiştir. Standartta üç farklı riskten korunma ilişkisi tanımlanmış olup; bunlar özetle aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

- **Gerçeğe uygun değer (rayiç değer) riskinden korunma (fair value hedge) :** Bu korunma işleminde kayıtlara girmiş bir varlık ya da borç için ya da henüz kayıtlara girmemekle birlikte kesin olarak verilmiş bir taahhüdün gerçeğe uygun değerinde meydana gelebilecek ve belirli risk unsurları ile ilişkilendirilebilecek değişimlere karşı kendini koruma güdüsü bulunmaktadır.
- **Nakit akış riskinden korunma (cash flow hedge):** Burada da aynı şekilde kayıtlara girmiş bir varlık ya da borç için ya da kayıtlara girmemekle birlikte gerçekleşme ihtimali yüksek işlemler için belli risklerle ilişkilendirilebilen nakit akışı değişimlerinden korunma güdüsü bulunmaktadır.
- **Yurtdışındaki işletmede bulunan net yatırım riskinden korunma:** TMS-21'de tanımlanmış bir korunma türüdür.

Riskten korunma ilişkisinde riskinden korunan kalem ile bu riskten korunmak üzere kullanılan araç farklı olduğundan bunların değerleme ölçütleri de farklı olmakta ve dolayısıyla farklı değerleme ölçütleri ile kayıt altına alınmaktadır. Bu sebeple; riski dengelemek üzere kullanılan iki aracın farklı dönemlerde farklı değerler ile muhasebe raporlamasına tabi tutulması söz konusu olmaktadır ki bu da tutarsızlığa neden

olmaktadır. Riskten korunma muhasebesinin temel ortaya çıkış noktası da bu tutarsızlıkların ortadan kaldırılmasıdır.¹¹⁸

Riskten korunma muhasebesini açıklayan standartlarda riskten korunan araç ile riskten korunma aracı arasındaki ilişkiler de tanımlanmış olup; bu riskten korunma ilişkisinin karşılandığı durumlarda standartlar uygulanabilecektir.¹¹⁹ Öte yandan riskten korunma muhasebesinin kullanımında bir zorunluluk bulunmamakta olup; sadece yukarıda da değinmeye çalıştığımız üzere iki aracın getireceği kazanç ve kayıpların farklı değerlendirme usulleri nedeniyle farklı dönemlerde raporlanabilme sonucunu doğurma riskinden dolayı oluşacak kar dalgalanmalarının önlenmesi açısından önem arz etmektedir.

2.3. Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesinde Kullanılan Hesaplar

Türev araçlara ilişkin olarak Bankacılık Tekdüzen Hesap Planında yer alan hesaplar genel olarak aşağıdaki gibi açıklanabilir:

2.3.1. 224-225 Türev Finansal Varlıklar – TP/YP

Türev araçlar yapısı itibariyle sözleşmenin vadesi dolana ve vade sonunda kazanç ya da kayıp gerçekleşene kadar bilançoda yer alması gereken bir varlık ya da yükümlülüğü teşkil etmediğinden nazım hesaplarda izlenmektedir. Bununla beraber TFRS uyarınca yapılan değerlendirme neticesinde bir varlık oluşması durumunda bu varlığın 224-225 hesaplar içerisinde bilançoya taşınır. Hesaba kaydedilen değerlendirme farkları, TFRS hükümleri çerçevesinde ilgisine göre ilgili gelir veya özkaynak hesabı ile ilişkilendirilir.

2.3.2. 364-365 Türev Finansal Yükümlülükler – TP/YP

224-225 hesaplar için yaptığımız açıklamalar 364-365 hesaplar için de geçerli olup; değerlendirme neticesinde bir yükümlülük oluşması halinde bu kez tutarlar pasif

¹¹⁸ F.G. Hernandez Hernandez, “Another Step Towards Full Fair Value Accounting For Financial Instruments”, **Accounting Forum**, Volume:28, Issue:2, Haziran 2004, s. 176.

¹¹⁹ B.J. EPSTEIN, Abbas Ali MİRZA, **Interpretation and Application of International Financial Reporting Standard**, USA, John Wiley&Sons Inc., 2006, s. 283.

nitelikli bu hesaplarda izlenmekte ve yine ilgili gider veya özkaynak hesabı ile ilişkilendirilmektedir.

2.3.3. 414.06-415.06 Riskten Korunma Fonları

Riskten korunma amacı ile gerçekleştirilen türev işlem neticesinde ortaya çıkan kazanç ya da kayıpların TFRS çerçevesinde özkaynaklar ile ilişkilendirilmesi gereken kısımları bu hesapta izlenir.

2.3.4. 752-753 Alım Satım Amaçlı Türev Finansal Araçlardan Kârlar – TP/YP

Alım satım amaçlı türev finansal araçların kazanç ile sonuçlanması halinde ilgili tutarlar bu hesapta izlenir.

2.3.5. 754-755 Riskten Korunma Amaçlı Türev Finansal Araçlardan Kârlar TP/YP

Riskten korunma amaçlı türev finansal araçların kar ile sonuçlanması halinde bu karlar bu hesapta izlenir.

2.3.6. 862-863 Riskten Korunma Amaçlı Türev Finansal Araçlardan Zararlar TP/YP

Riskten korunma amaçlı türev finansal araçların zararla kapatılması halinde ilgili zararlar bu hesapta izlenir.

2.3.7. 872-873 Alım Satım Amaçlı Türev Finansal Araçlardan Zararlar – TP/YP

Alım satım amaçlı türev finansal araçlardan doğan zararlar bu hesaba kaydedilir.

2.3.8. 944-945 Riskten Korunma Amaçlı Türev Finansal Araçlardan Alacaklar

Başlangıçta da belirttiğimiz üzere türev araçlar sözleşme başında bilançoya girmesi gereken bir varlık ya da yükümlülüğü teşkil etmediğinden nazım hesaplarda

izlenmekte olup; riskten korunma amaçlı türev finansal araçlar bu hesapta izlenir. 946-947 Riskten Korunma Amaçlı Türev Finansal Araçlardan Borçlar hesabı ile karşılıklı çalışır.

2.3.10. 964-965 Alım Satım Amaçlı Türev Finansal Araçlardan Alacaklar

Alım satım amaçlı türev finansal araçlar bu hesaplarda izlenir. 966-967 Alım Satım Amaçlı Türev Finansal Araçlardan Borçlar hesabı ile karşılıklı çalışır.

2.4. Forward İşlemler

İlgili bölümlerde daha detaylı olarak değindiğimiz üzere gerek organize bir piyasası olmaması, gerekse iki tarafın koşullarını serbest iradeleri ile istedikleri şekilde belirlemesi ve gerekse açık bir hesaplama yönteminin olmayıp hesaplamada kullanılacak kriterlerinin belirlenmemiş olması nedeniyle forward işlemlerin finansal tabloların oluşturulduğu tarihteki rayiç değerleri, farklı şekillerde hesaplanabilmektedir. Aşağıda konu ile ilgili olarak bir örnek verilmiştir:

Örnek:

Bir banka müşterisine bir yıl vadeli DEK kredi kullandırmış olup; söz konusu kredi vadesinde TL olarak kullanılacağından ve banka kurların düşme riskine karşı kendisini korumak amacıyla söz konusu kredinin kullanılacağı tarihte realize edilmek üzere aynı tutarda satım hakkı verecek bir forward işlem yapmak istemiştir. Kredi 50.000 EUR olarak kullandırılmış olup; forward işlemde belirlenen kur 1 EUR=2,5 TL'dir. Sözleşme süresince piyasada ise kurlar aşağıdaki gibi gerçekleşmiştir:

Tarih	Kur(\$/TL)
15.01.2013	2,50
31.03.2013	2,40
15.07.2013	2,20

1) Kredi kullandırımı esnasındaki kayıtlar:

-----	15.01.2013	-----
111 KISA VADELİ KREDİLER		50.000 EUR
025 YURT DIŞI BANKALAR		50.000 EUR
-----	/	-----
		-

2) Forward Sözleşmesine İlişkin Muhasebe Kayıtları:

-----	15.01.2013	-----
944 RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇ. ALACAKLAR		125.000 TL
944.00- Vadeli Döviz Alım İşlemi		
945 RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇ. ALACAKLAR		50.000 EUR
945.002- Vadeli Döviz Satım İşlemi		
946 RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇ. BORÇLAR		125.000 TL
946.000- Vadeli Döviz Alım İşlemi		
947 RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇ. BORÇLAR		50.000 EUR
947.001- Vadeli Döviz Satım İşlemi		
-----	/	-----

3) 31.03.2013 Tarihli Değerleme Kayıtları

Değerlemede işlemin konusunu teşkil eden tutarların değerleme yapılan tarihteki değerleri bulunup bu değerler üzerinden indirgenmiş kur hesaplanmaktadır. İndirgenmiş kur ile piyasa kurunu karşılaştırılmaktadır. Buna göre üç aylık işlemler için TL faiz oranının %8, EUR faiz oranının ise %3 olarak gerçekleştiğinde;

Alınacak TL'nin o günkü değeri; $125.000/(1+0,08)^{(105/360)}= 122.225,39$ TL,

Verilecek EUR'nun o günkü değeri; $50.000/(1+0,03)^{(105/360)}= 49.570,79$ EUR,

İndirgenmiş kur; $122.225,39/49.570,79=2,4657$

Reeskont Geliri; $(2,4657-2,40)*49.570,79=3.255,50$ TL olarak hesaplanacaktır.

----- 31.03.2013 -----

224 TÜREV FİNANSAL ARAÇLAR 3.255,50 TL

224.01- Gerçeğe Uygun Değ. Risk.
Korunma Amaçlı

752 TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN 3.255,50 TL
KARLAR

752.00 - Vadeli Alım-Satım İşlemlerinden

----- / -----

İlgili işlemde riskinden korunulmak istenilen bankanın kullandırdığı kredi olup; kredinin değerlenmesinde 5.000 TL $((2,50-2,40)*50.000)$ zarar bulunmaktadır. Yapılan sözleşme ile bu zararın 3.255,50 TL'si telafi edilmiştir.

4) Kredi kapatma kayıtları:

----- 15.07.2013 -----

011 EFEKTİF DEPOSU 50.000 EUR

295 DÖVİZ VAZİYETİ 50.000 EUR

292 EFEKTİF A/S HESABI 110. 000 TL

111 KISA VADELİ KREDİLER 50.000 EUR

293 EFEKTİF VAZİYETİ 50.000 EUR

294 DÖVİZ A/S HESABI 110. 000 TL

----- / -----

5) Forward Kapama Kayıtları

----- 15.07.2013 -----	
010 KASA HESABI	125.000 TL
293 EFEKTİF VAZİYETİ	50.000 EUR
011 EFEKTİF DEPOSU	50.000 EUR
292 EFEKTİF A/S HESABI	110.000 TL
752 TÜREV ARAÇ. KARLAR	15.000 TL
----- / -----	
946 RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇ. BORÇLAR	125.000 TL
946.000- Vadeli Döviz Alım İşlemi	
947 RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇ. BORÇLAR	50.000 EUR
947.001- Vadeli Döviz Satım İşlemi	
944 RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇ. ALACAKLAR	125.000 TL
944.00- Vadeli Döviz Alım İşlemi	
945 RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇ. ALACAKLAR	50.000 EUR
945.002- Vadeli Döviz Satım İşlemi	
----- / -----	

2.5. Futures İşlemleri

Gelecekte teslimatı yapılacak işlemler üzerine yapılmış finansal enstrümanların veya fiziksel emtianın satışını gösteren kontratlar şeklinde tanımlayabileceğimiz vadeli

işlem sözleşmeleri, sözleşmenin yapıldığı tarihte henüz fiziki bir teslim unsurunu içermediğinden öncelikle nazım hesaplara alınır ve sözleşme kapatılana veya sözleşme vadesi sona erene dek nazım hesaplarda tutulur.

Sözleşme konusu tutar sözleşmeye taraf olanların varlık veya kaynaklarında sözleşme kapanan ya da vade sona erene kadar herhangi bir değişmeye yol açmayacağından başlangıç aşamasında nazım hesaplar kullanılmaktadır. Vadeli işlem sözleşmelerinde, sözleşmeye taraf olunduğu anda borsaya önceden bedeli saptanmış bir işlem bedelinin ödenmesi söz konusudur. Söz konusu ödeme sözleşmeyi alan taraf için gider, satan taraf için gelir niteliğini taşıyacağından, bu tutar sözleşmenin yapıldığı dönemin sonuç hesaplarına aktarılacaktır. Benzer şekilde vadeli işlem sözleşmesine taraf olanlar borsa nezdinde hesap açtırmak amacıyla ödedikleri başlangıç teminatını uygun bir aktif hesapta izleyecektir. Sözleşme süresi boyunca günlük değerlemeler sonucu ortaya çıkan kazanç veya kayıpların dönemin sonuç hesaplarına alınıp alınmayacağını sözleşmeye taraf olunma amacı belirleyecektir. Günlük mutabakat sonucunda ortaya çıkan kar veya zarar rakamının; işlem hedge amaçlı yapılıyorsa, hedge konusu olan finansal kararın sonuçlarını düzeltmede kullanılacak biçimde muhasebeleştirilmesi gerekecektir.¹²⁰

Futures ile opsiyon arasındaki temel fark, opsiyonlar sahibine alım ya da satım hakkı verirken, futures'larda kontratın sonlandırılması gerekmektedir. Futures kontratlar daha çok spekülasyon amacıyla kullanıldığı ve vadesinden önce ters pozisyon ile kapatıldıklarından dolayı vade sonuna kadar pozisyonun taşınması durumuyla çok nadir karşılaşılır.¹²¹ Futures işleme ilişkin bir örnek aşağıda verilmiştir:¹²²

Örnek:

Bankanın kur beklentisi yükselme eğiliminde olup; bu amaçla 01.07.2013 tarihinde 500.000 USD tutarlı üç ay vadeli futures sözleşme almıştır. Sözleşme kuru 2 TL olup;

¹²⁰ Erhan BİLGİLİ, Nermin AKYEL, Nevran KARACA, “Vadeli İşlem Sözleşmeleri ve Muhasebeleştirilmesi”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Sayı:26, Nisan 2005, s.113-114.

¹²¹ M. Barış AKÇAY, Cantürk KAYAHAN, Özge Öğüç YÖRÜKOĞLU, **Türev Ürünler ve Risk Yönetimi Sözlüğü**, Birinci Baskı, İstanbul: Scala Yayıncılık, 2009, s.89.

¹²² YILDIRIM, **a.g.e.**, s.319.

başlangıç teminatı 500.000 TL, sürdürme teminatı 400.000 TL olarak belirlenmiştir. Borsa payı olarak 1.000 TL ödenmiştir.

Tarih	Sözleşme Fiyatı
01.07.2013	2,00
30.07.2013	2,05
31.08.2013	2,10
30.09.2013	1,90

- Sözleşme, başlangıç teminatı ve borsa payının ödeme kayıtları:

-----	01.07.2013	-----
964 ALIM SATIM AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇ. ALACAKLAR		1.000.000 TL
964.201- Futures Para Satım İşlemi		
965 ALIM SATIM AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇ. ALACAKLAR		500.000 USD
965.200- Futures Para Alım İşlemi		
966 ALIM SATIM AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇ. BORÇLAR		1.000.000 TL
966.201- Futures Para Satım İşlemi		
967 ALIM SATIM AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇ. BORÇLAR		500.000 USD
967.200- Futures Para Alım İşlemi		
-----	/	-----
278 MUHTELİF ALACAKLAR		500.000 TL
278.050- Türev Fin. Araç		

Teminatları

840 VERİLEN ÜCRET VE
KOMİSYONLAR

1.000 TL

- Borsa Payı

010 KASA

501.000 TL

----- / -----

- Değerleme Kayıtları

Değerleme farkını teşkil eden 25.000 TL, takas odası tarafından teminat hesabına eklenmektedir.

----- 30.07.2013 -----

278 MUHTELİF ALACAKLAR

278.050- Türev Fin. Araç Teminatları

Veya

224 TÜREV FİNANSAL
VARLIKLAR

25.000 TL

224.003- Futures İşlemleri

752 TÜREV ARAÇLARDAN KARLAR

25.000 TL

752.02. Futures A/S İşlemlerinden

----- / -----

- Değerleme Kayıtları - 31.08.2013

Toplam değer artışı 50.000 TL olup; bu tutarın 25.000 TL'si önceki ayda kayıtlara yansıtıldığından bu dönem 25.000 TL kayıtlara alınacaktır.

----- 31.08.2013 -----

224 TÜREV FİNANSAL
VARLIKLAR

25.000 TL

224.003- Futures İşlemleri

752 TÜREV ARAÇLARDAN KARLAR 25.000 TL

752.02. Futures A/S İşlemlerinden

----- / -----
- Değerleme Kayıtları - 30.09.2013

----- 30.09.2013 -----

873 TÜREV FİNANSAL ARAÇ 100.000 TL
ZARARLAR

224 TÜREV FİNANSAL VARLIKLAR 100.000 TL

224.003- Futures İşlemleri

----- / -----
- Sözleşmenin Kapatılması

Efektifin Alınması

----- 30.09.2013 -----

011 EFEKTİF DEPOSU 500.000 USD

292 EFEKTİF A/S HESABI 950.000 TL

293 EFEKTİF VAZİYETİ 500.000 USD

010 KASA 950.000 TL

----- / -----

010 KASA HESABI 450.000 TL

224 TÜREV FİNANSAL VARLIKLAR 450.000 TL

224.003- Futures İşlemleri

----- / -----

966 ALIM SATIM AMAÇLI 1.000.000 TL
TÜREV FİNANSAL ARAÇ.
BORÇLAR

966.201- Futures Para Satım

İşlemi

967 ALIM SATIM AMAÇLI
TÜREV FİNANSAL ARAÇ.
BORÇLAR

500.000 USD

967.200- Futures Para Alım İşlemi

964 ALIM SATIM AMAÇLI TÜREV
FİNANSAL ARAÇ. ALACAKLAR

1.000.000 TL

964.201- Futures Para Satım İşlemi

965 ALIM SATIM AMAÇLI TÜREV FİNANSAL
ARAÇ. ALACAKLAR

500.000 USD

965.200- Futures Para Alım İşlemi

----- / -----

2.6. Opsiyon İşlemleri

Opsiyon sözleşmeleri için başlangıçta ödenen primin, bir gider unsuru olarak mı yoksa peşin ödenen gider olarak mı kaydedileceği hususu önem arz etmektedir.

Opsiyon primlerinin mali hukuk açısından değerlendirilmesi konusunda piyasaya bakıldığında Kurumlar Vergisi Kanunu 5 Seri Nolu Tebliğ ile getirilen düzenlemeye kadar üç farklı görüşün benimsenmiş durumdaydı. Bazı kurumlar, opsiyon primleri ödeme yapıldığı anda gider kaydederken, bazıları vade sonunda giderleştirmekte; bazıları ise sözleşmenin elde bulundurulduğu süre içinde gider kaydederek ilerlemekteydi.¹²³

Öte yandan ilgili Tebliğ ile düzenlemeye netlik getirilmiş, sözleşme başlangıcında ödenen primin vade bitiminde gider yazılması; tahsil edilen primin ise sözleşme tarihi itibarıyla gelir kaydedilmesi öngörülmüştür.

Bununla beraber Banka'lar muhasebe uygulamasında TFRS hükümlerine göre hareket etmektedirler.

¹²³ Nevran KARACA, Sedat DURMUŞKAYA, "Opsiyon Sözleşmelerine İlişkin İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi", **Mali Çözüm Dergisi**, Sayı. 75, Nisan-Mayıs 2006, s.83.

2499 Sayılı SP Kanunu 19 No’lu Tebliği Md. 13’e göre ise, opsiyon primi, piyasaya göre değerlemeye tabi tutulmuş haliyle opsiyonu alan ve primi ödeyen tarafından bilançonun aktifinde dönen varlıklar altında menkul kıymet olarak, opsiyonu yazan ve primi teslim alan tarafından ise bilançonun pasifinde kısa vadeli finansal borçlar içerisinde izlenir.

Örnek:

Banka Alıcı Taraf Döviz Opsiyon İşlemi

Banka, opsiyon sözleşmesi ile belirli bir miktardaki döviz, belirli bir fiyattan, gelecekte belirli bir tarihte satın alma veya satma hakkını satın almaktadır. Söz konusu hak sözleşmenin alıcı tarafı olan bankaya tanınmış olup, opsiyonu satan taraf ise koşullu bir yükümlülük altına girmektedir. Bu hakkı elde edebilmek için alıcı taraf olan banka, sözleşmenin satıcısı olan müşteriye prim ödemektedir. Opsiyon işlemlerinin değerlemesinde bankalar arasında farklılıklar bulunmaktadır. Ancak genel uygulama MUY ve TFRS’ye uygun olarak; bilanço tarihinde ilgili opsiyon işleminin “gerçeğe uygun değeri”ne göre oluşan farkın ilgili bilanço kalemine yansıtılması şeklindedir. Finansal varlık ve yükümlülüklerin “gerçeğe uygun değeri” vadeden önce ödeme oranlarına, tahmini kredi kaybı oranlarına, faiz veya iskonto oranlarına ilişkin tüm varsayımları içermektedir.

28 Eylül 2013 valörlü ve 1 Kasım 2013 vadeli yapılmış USD alış, karşılığında EUR satış hakkının alındığı bir opsiyon işlemine ilişkin olarak işlemin başlangıcından kapanışına kadar yapılan muhasebe kayıtlarına ilişkin işleyişe aşağıda yer verilmiştir.

Sözleşme Tutarı USD Alış 2.000.000 USD

Sözleşme Tutarı EUR Satış 1.515.151 EUR

Strike Price 1,32

Vade 34 gün

Opsiyon Primi 2.000 TL

- Opsiyon nazım hs. Kaydı

----- 28.09.2013 -----

965-404 PARA ALIM OPSİYON-ALICI TARAF 2.000.000 USD

967-404 PARA ALIM OPSİYON-ALICI TARAF 2.000.000 USD

----- 28.09.2013 -----

965-405 PARA SATIM OPSİYON-ALICI TARAF 1.515.151 EUR

967-405 PARA SATIM OPSİYON-ALICI TARAF 1.515.151 EUR

-----/------

- Değerleme kaydı (Kar-zarar durumları ayrı ayrı verilmiştir.)

----- 28.09.2013 -----

223-071 KUR GELİR REESKONTLARI 500 USD

753-030 PARA ALIM- SATIM OPSİYONLARINDAN 500 USD

-----/------

----- 28.09.2011 -----

873-030 PARA ALIM- SATIM OPSİYONLARINDAN 500 USD

361-071 KUR GİDER REESKONTLARI 500 USD

-----/------

- Prim reeskontu kaydı

----- 28.09.2013 -----

280-018 VERİLEN OPSİYON PRİMLERİ

2.000 TL

300 MÜŞTERİ HESABI

2.000 TL

-----/-----

Müşteri tarafından peşin olarak tahsil edilmiş olan opsiyon priminin toplamı üzerinden, gelirin elde edildiği gün itibariyle GVK Geçici 67nci madde kapsamında %10 tevkifat yapılmakta ve stopaj tutarı müşteri hesabından tahsil edilerek vergi dairesine ödenmek üzere “380-Ödenecek Vergiler Hesabına” kaydedilmektedir.

----- 28.09.2013 -----

- 300 MÜŞTERİ HESABI

200 TL

380 ÖDENECEK VERGİLER

200 TL

----- / -----

Peşin ödenmiş primler için sözleşmenin orijinal vadesine göre her gün reeskont hesaplanarak “280.018/281.018 Peşin Ödenmiş Giderler-Verilen Opsiyon Primleri” hesabından 1 günlük reeskont tutarı kapatılarak bu tutar “840-Verilen Diğer Ücret ve Komisyonlar” hesaplarında giderleştirilmektedir.

1 günlük reeskont tutarı: 58,82 TL (2.000/34)

----- 28.09.2013 -----

840-99 VERİLEN DİĞER ÜCRET VE KOMİSYONLAR

58,82 TL

280-018 VERİLEN OPSİYON PRİMLERİ

58,82 TL

-----/-----

- Kar oluşan reeskont fişinin ters fiş ile iptali

----- 29.09.2013 -----

753-030 PARA ALIM- SATIM OPSİYONLARINDAN

500 USD

223-071 KUR GELİR REESKONTLARI

500 USD

-----/-----

- Zarar oluşan reeskont fişinin ters fiş ile iptali

----- 29.09.2011 -----

361-071 KUR GİDER REESKONTLARI

500 USD

873-030 PARA ALIM- SATIM OPSİYONLARINDAN 500 USD

-----/-----

- Değerleme Kaydı – 29.09.2013 (Kar, zarar durumları ayrı ayrı verilmiştir.)

----- 29.09.2013 -----

223-071 KUR GELİR REESKONTLARI 550 USD

753-030 PARA ALIM- SATIM OPSİYONLARINDAN 550 USD

-----/-----

873-030 PARA ALIM- SATIM OPSİYONLARINDAN 550 USD

361-071 KUR GİDER REESKONTLARI 550 USD

-----/-----

- Prim Reeskontu Kaydı

----- 29.09.2013 -----

840-99 VERİLEN DİĞER ÜCRET VE KOMİSYONLAR 117,65 TL

280-018 VERİLEN OPSİYON PRİMLERİ 117,65 TL

-----/-----

- Vade tarihinde yapılacak kayıtlar

----- 01.11.2013 -----

967-404 PARA ALIM OPSİYONLARI-ALICI TARAF 2.000.000 USD

965-404 PARA ALIM OPSİYONLARI-ALICI TARAF 2.000.000 USD

-----/------

967-405 PARA SATIM OPSİYONLARI-ALICI TARAF 1.515.151 EUR

965-405 PARA SATIM OPSİYONLARI – ALICI TARAF 1.515.151 EUR

-----/------

- Kar oluşan reeskont fişinin ters fiş ile iptali

----- 01.11.2013 -----

753-030 PARA ALIM- SATIM OPSİYONLARINDAN

223-071 KUR GELİR REESKONTLARI

-----/------

- Zarar oluşan reeskont fişinin ters fiş ile iptali

----- 01.11.2013 -----

361-071 KUR GİDER REESKONTLARI

873-030 PARA ALIM- SATIM OPSİYONLARINDAN

-----/------

Vade tarihinde spot piyasadaki parite, opsiyon paritesinden daha dezavantajlı ise banka döviz alma hakkını kullanarak opsiyonu gerçekleştirecek ve müşteriden dolar satın alacaktır.

----- 01.11.2013 -----

301 MÜŞTERİ HESABI 2.000.000 USD

753-030 PARA ALIM- SATIM OPSİYONLARINDAN 2.000.000 USD

----- / -----
-753030 PARA ALIM- SATIM OPSİYONLARINDAN 1.515.151 EUR

301 MÜŞTERİ HESABI 1.515.151 EUR
----- / -----

Opsiyon paritesi ile spot parite arasındaki fark bankanın karı olacak; öte yandan vade tarihinde spot piyasadaki parite, opsiyon paritesinden daha avantajlı ise banka döviz alma hakkını kullanmayarak opsiyonu gerçekleştirmeyecektir. Bu durumda opsiyon nazım hesapları kapatılarak işlem sonlandırılacaktır.

Banka Satıcı Taraf Döviz Opsiyon İşlemi

Müşteri opsiyon sözleşmesi ile belirli bir miktardaki döviz belirlenir; belirli bir fiyattan gelecekte belirli bir tarihte satın alma veya satma hakkını satın almaktadır. Söz konusu hak sözleşmenin alıcı tarafı olan müşteriye tanınmış olup, opsiyonu satan taraf olan banka ise koşullu bir yükümlülük altına girmektedir. Bu hakkı elde edebilmek için alıcı taraf olan müşteri sözleşmenin satıcısı olan bankaya prim ödemektedir.

Muhasebe akışı yukarıda detayına yer verilen banka alıcı taraf döviz opsiyon işlemi ile aynı olup tek farklılık bankanın tahsil ettiği prime ilişkin muhasebe kayıtlarındadır. İşlem gününde opsiyon sözleşmesine ilişkin nazım hesap kayıtları yapılmaktadır.

Değerleme günü itibarıyla opsiyona ilişkin olarak “gerçeğe uygun değer” dikkate alınarak değerlendirilmekte ve oluşan değerlendirme farkları reeskont yoluyla kayıtlara alınmaktadır.

- Prim Reeskontu

----- 28.09.2013 -----
300 MÜŞTERİ HESABI 2.000 TL
830-00 BSMV 100 TL

392-028 KAZANILMAMIŞ GELİRLER

2.000 TL

380-005 BSMV

100 TL

-----/-----

----- 28.09.2013 -----

392.028 KAZANILMAMIŞ GELİRLER

58,82 TL

760.99 ALINAN ÜCRET VE KOMİSYONLAR

58,82 TL

-----/-----

- Vade sonunda ödenen primler;

----- 01.11.2013 -----

222.99 DİĞER REESKONTLAR

58,82 TL

760.99 ALINAN ÜCRET VE KOMİSYONLAR

58,82 TL

-----/-----

Banka tarafından reeskont yoluyla gelir kaydedilen toplam opsiyon primi müşteriden vade sonunda tahsil edilecektir.

-----/-----

300 MÜŞTERİ HESABI

2.000 TL

830-00 BSMV

100 TL

222.99 DİĞER REESKONTLAR

2.000 TL

380-005 BSMV

100 TL

-----/-----

Vade tarihinde spot piyasadaki parite, opsiyon paritesinden daha dezavantajlı ise müşteri döviz alma hakkını kullanarak opsiyonu gerçekleştirecek ve doları bankadan

satın alacak ve dolayısıyla opsiyon paritesi ile spot parite arasındaki fark müşterinin karı olacaktır. Spot piyasadaki paritenin, opsiyon paritesinden daha avantajlı olması halinde ise müşteri döviz alma hakkını kullanmayarak opsiyonu gerçekleştirmeyecek, bu durumda opsiyon nazım hesapları kapatılarak işlem sonlandırılacaktır.

Opsiyon priminin sözleşme tarihinde tahsil edilmesi/ödenmesi durumunda; bankanın opsiyon alıcısı olduğu durumlarda banka tarafından işlem tarihinde peşin olarak ödenen primler MUY ve TFRS gereğince bilanço aktifinde “peşin ödenmiş giderler” hesabına kaydedilerek dönemsellik ilkesi gereği günlük olarak reeskont yoluyla gider hesaplarına aktarılmaktadır. Bankanın opsiyon satıcısı olduğu durumlarda ise banka tarafından işlem tarihinde peşin olarak tahsil edilen primler MUY ve TFRS gereğince bilanço pasifinde “kazanılmamış gelirler” hesabına kaydedilerek dönemsellik ilkesi gereği günlük olarak reeskont yoluyla gelir hesaplarına aktarılmaktadır. Opsiyon primlerinin vadeye kadar reeskont yoluyla gelir/gider yazılması MUY ve TFRS’ye ilişkin düzenlemelerden kaynaklanmaktadır.

Opsiyon priminin sözleşmenin vadesinde tahsil edilmesi/ödenmesi durumunda; bankanın opsiyon alıcısı olduğu durumlarda Banka tarafından sözleşmenin vade tarihinde ödenecek primler için MUY ve TFRS gereğince günlük olarak gider reeskontu yapılmaktadır. Bankanın opsiyon satıcısı olduğu durumlarda ise Banka tarafından sözleşmenin vadesinde tahsil edilecek primler için MUY ve TFRS gereğince günlük olarak gelir reeskontu yapılmaktadır.

Yukarıda da belirtildiği şekilde sözleşmenin vadesine kadar reeskont yoluyla gelir/gider yazılan opsiyon primlerinin henüz gerçekleşmiş bir kar/zarar olarak değerlendirilemeyeceği; opsiyon priminin tamamının tahsil/ödeme tarihinde tahakkuk edeceği söylenebilecek niteliktedir. Bu noktada vade tarihinde ödenmesi gereken primlerin kesinliği durumu etkileyebilecektir.

2.7. Swap İşlemleri

Swap sözleşmeleri, önceki bölümlerde daha detaylı bir şekilde açıklandığı üzere 1970’li yıllarda üzerinde anlaşılan bir zaman dilimi içerisinde iki farklı para biriminin

takasını içeren döviz swap sözleşmelerinin kullanılmaya başlanmasıyla popüler hale gelmiştir. En basit tanımı ile swap sözleşmeleri, sözleşme tarafları arasında belirli bir varlığın, belirli bir vadede, belirli miktardaki ödeme yükümlülüklerinin takas edilmesi için yapılan forward tabanlı anlaşmalardır. Bu anlaşmaların kullanım amacı genellikle farklı kredi değerliliğine ve farklı para pazarlarında birbirlerine oranla karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olan tarafların kredi maliyetlerini azaltmak, faiz ve döviz riskinden korunmak ve kar elde etmek istemesi olarak sıralanabilir.¹²⁴

Swap sözleşmelerinin tanımına bakıldığında uygulaması karışık görünmekle birlikte, aslında pratikte kullanımı oldukça kolay olan sözleşmelerdir. Örneğin, A ve B gibi iki yatırımcının olduğu (bunlar bir şirket ya da bireysel yatırımcı olabilir) ve 6 ay sonrası için, A'nın 1,44 milyon ABD doları karşılığında 1 milyon İngiliz sterlini ödeyeceği bir durumda bu işlem bir forward sözleşmesi olarak değerlendirilebilecekken, swap sözleşmesini forward sözleşmesinden ayıran en önemli özellik bir değiş tokuşun varlığıdır. Swap sözleşmesi, A'nın B'ye 1,44 milyon ABD doları karşılığında 1 milyon sterlin ödemesini gelecek 5 yılda, her altı ayda bir gerçekleştirmesini içerir. Bu da yılda iki kez ve 5 yıllık bir anlaşma olduğu için toplamda 10 forward sözleşmesini içerecektir. Swap sözleşmesinde her bir değişimi (ödeme, tahsil) şeklinde ifade edebiliriz. Bu A için 10 kere (1 milyon sterlin, 1,44 milyon ABD doları) şeklindeyken, B için 10 kere (1,44 ABD doları, 1 milyon sterlin) şeklinde olacaktır. Genellikle döviz swap sözleşmeleri bu şekilde gerçekleşmekle birlikte, bazen bundan daha karışık görünebilmektedir. Swap, faiz değişimi şeklinde de uygulanabilir; anapara eş değıştirmez ancak anlaşılan anapara miktarı üzerinden hesaplanan faiz tutarı el değıştirir. Aynı örnek üzerinden gidilecek olursa, varsayımsal anaparanın 20 milyon sterlin ve spot oranın 1 sterlin=1,60 ABD doları (ABD doları karşılığı 32 milyon) olduğu durumda; swap, ABD doları tutarı için yıllık %9 getiri karşılığında, sterlin tutarı için yıllık % 10'luk ödeme değış tokuşu olarak da gündeme gelebilir. Altı ayda bir, A 1 milyon sterlin ($1/2 \times \%10 \times 20$ milyon sterlin) B'ye öder ve karşılığında 1,440 milyon ABD doları ($1/2 \times \%19 \times 20$ milyon sterlin) elde eder. Varsayımsal anapara (N) 20 milyon sterlin iken, A'nın bakış açısından her bir değış tokuşu (ödeme, tahsil) olarak (GBP 0,05N, USD 0,072N) olarak ifade edilebilir. Genellikle swap sözleşmeleri bir aracı yoluyla yapılır, bu şekilde yapılan sözleşmelerde

¹²⁴ Yakup SELVİ, “Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi”, ARC Yayınları, İstanbul, 2000, s.164.

bir tarafın verdiğiyle diğer tarafın eline geçen arasında aracıya ödenen komisyon kadar fark olur. Ayrıca bu komisyon swap sözleşmesinin gerçekleşmeme riskine karşı aracının garantör olarak bulunmasını da temsil eder. Ödenen bu komisyon swap sözleşmelerinin maliyetini artıran bir gider olarak taraflarca dikkate alınır.¹²⁵

Döviz swap sözleşmelerinde taraflar, sözleşme süresince sözleşmenin başlangıç tarihinde belirlenen kur ve faiz oranı üzerinden, farklı döviz bazındaki borçlarına ait yükümlülüklerini değiştirmektedir. Döviz swap sözleşmelerinde paranın el değiştirmesi üç aşamada gerçekleştirilmektedir. İlk aşamada genellikle cari kur üzerinden sözleşmede belirlenen tutar kadar farklı döviz cinsinden olan anaparalar el değiştirmekte, ikinci aşamada bu değiştirdikleri anaparaların faizlerini karşılıklı olarak ödemekte ve son aşamada ise sözleşmenin vadesinde faizlerin karşılıklı olarak ödenmesinin yanı sıra, önceden belirlenen kur üzerinden anaparaları da karşılıklı olarak geri ödemektedirler. Swap sözleşmeleri şarta bağlı bir yükümlülük olduğundan bu sözleşmeler nazım hesaplarda takip edilir. Ancak sözleşmenin vadesinde nakit transferleri gerçekleştiğinde transfer edilen bu tutarlar işletmelerin bilançolarında cari kurdan yer almak üzere döviz kasalarında gösterilecektir. Sözleşmenin başlangıç tarihinde taraflar arasında el değiştiren dövizin ne amaçla kullanılacağını belli olmaması halinde, sözleşme vadesi sonunda taraflar arasında karşılıklı olarak ödenecek olan döviz taahhütleri bilanço tarihlerindeki cari kurdan değerlemeye tabi tutulur ve hesaplanan kazanç veya kayıplar ilgili bilanço döneminin sonuç hesaplarına aktarılır.¹²⁶

Faiz swap sözleşmelerinde ise sözleşmeye konu olan taraflar farklı borçlanma kaynaklarından elde ettikleri aynı vadeli, aynı tutarda ve aynı para biriminde ancak farklı faiz oranlarındaki kredilerin faizlerini karşılıklı olarak değiştirmektedirler.¹²⁷

Swap sözleşmesinin başlangıcında anapara değiş tokuşu söz konusu olmadığından, genel uygulama ilgili borç ve yükümlülüğü başlangıçtaki işlem değeri ile değerlendirmektedir.¹²⁸

¹²⁵ BAILEY, a.g.e.

¹²⁶ SELVİ, “Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi”, s.166.

¹²⁷ SELVİ, a.g.m., s.182.

Anapara sadece taraflar arasında el deşiştirecek olan faiz tutarının hesaplamasına baz teşkil etmektedir. Dolayısıyla da sözleşme tarihinde bilanço dışı nazım hesaplarda takip edilmekte ve finansal tabloların dipnotlarında açıklanmaktadır. Swap sözleşmeleri için aracı finansal kuruluşlara baştan ödenen hizmet bedelleri vade süresince itfa edilerek gider kaydedilebilir. Belirli bir varlık ya da borcu riskten korunmak amacıyla taraf olunan faiz swap sözleşmeleri “tahakkuk esası” na göre kaydedilmektedir. Bu yaklaşıma göre ara dönem değerlendirmelerinde sadece dönemsel faiz giderinin ayarlanması yapılmakta ve swapların piyasa değerlerindeki değişmeler vade sonuna kadar kayıtlara alınmamaktadır. Genel olarak riskten korunma amacıyla ve spekülasyon amacıyla taraf olunan faiz swap sözleşmeleri ise “piyasa değeri veya yeniden değerleme esası”na göre kaydedilmektedir. Bu yaklaşıma göre, ara dönem değerlendirmelerinde hem dönemsel faiz giderlerinin ayarlanması yapılmakta, hem de swapın piyasa değerindeki değişmeler swap vadesi sonuna kadar kayıtlara aktarılmaktadır. Sözleşme değerinde meydana gelen değişmelerden oluşan gerçekleşmemiş kazanç veya kayıplar cari dönemin sonuç hesaplarına aktarılmaktadır. Ancak, bu yöntemin pratik hayatta diğer forward sözleşmelerindeki yaygın muhasebe uygulamalarına ters düşmesi ve swap sözleşmelerine ilişkin kazançlarda dönemler itibariyle çok büyük dalgalanmalara sebep olduğu gerekçesiyle uygulamasına fazla rastlanmamaktadır.¹²⁹

Bankalar swap sözleşmelerine taraf olmaları yanında bu sözleşmelere aracılık da yapmaktadırlar. Uluslararası piyasalardan borçlanmak isteyen firmalar bu sözleşmelerin yapılması için bankaların aracılıklarından yararlanmaktadırlar. Bankaların aracılık fonksiyonunu üstlenmeleri durumunda tarafların yükümlülüğünü yerine getirememesi dolayısıyla kredi riski ile karşılaşmaları söz konusu olabilir. Böyle bir durumda sözleşmenin yürütülmesi görevi bankaya ait olacaktır. Tarafların niteliği, sözleşmeye konu ödemelerin türü ve ödeme koşullarına bağlı olarak farklı swap sözleşmeleri geliştirilmiş olmakla birlikte, uygulamada yaygın olarak yapılanlar; para swapları ve faiz swaplarıdır. Aşağıda swap sözleşmelerinin muhasebe uygulamalarını gösteren örneklere yer verilmiştir:

¹²⁸ Lokman GÜNDÜZ, Mehmet TUTAL, “Türev rnlerin Muhasebeleştirilmesi: Türkiye Uygulaması zerine Bir neri”, Türkiye Bankalar Birliği, Ankara, 1995, s.22.

¹²⁹ SELVİ, “Türev rnlerin Muhasebeleştirilmesi”, s.183.

- Para Swapları Örnek

Bankanın (X Bankası) 01.04.2013 tarihinde 1.500.000 USD tutarında bir ödemesi bulunmata; aktifinde bulunan Euro cinsinden varlığını Euro kurlarındaki yükseliş beklentisinden ötürü çözmek istememektedir. Bu nedenle başka bir banka ile (Y Bankası) 1 € = 1,5 USD paritesi üzerinden üç ay vadeli bir Euro-Dolar swap sözleşmesi yapmıştır.

-C bankası ile yapılan Euro-Dolar alışverişi;

-----01.04.2013-----		
025 – YURTDIŞI BANKALAR		1.000.000 €
-C Bankası		
025- YURTDIŞI BANKALAR		1.500.000 USD
023-YURTIÇİ BANKALAR		1.000.000 €
319-BANKALARASI MEVDUAT		1.500.000 USD
-C Bankası		
-----/-----		

- Sözleşmenin kayıtlara alınması;

-----01.04.2013-----		
945- RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI TÜREV		1.500.000 USD
FİNANSAL ARAÇ. ALACAKLAR		
945120- Swap Para Alım İşlemi		
945- RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI TÜREV		1.000.000 €
FİNANSAL ARAÇ. ALACAKLAR		
945121- Swap Para Satım İşlemi		
947- RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI		1.500.000 USD
TÜREV FİNANSAL ARAÇ.ALACAKLAR		
945120- Swap Para Alım İşlemi		
947- RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI		1.000.000 €
TÜREV FİNANSAL ARAÇ. ALACAKLAR		
945121- Swap Para Satım İşlemi		
-----/-----		

Banka 30.04.2013 tarihinde 1.000 € faiz geliri ve 1.200 \$ faiz gideri elde etmiş olup; bu tarihteki döviz kurlarının; 1€=2,5TL ve 1\$=2TL olarak gerçekleşmiştir.

-----30.04.2013-----

225-TÜREV FİNANSAL VARLIKLAR	1.000 €
295- DÖVİZ VAZİYETİ	1.200 USD
294- DÖVİZ A/S HESABI	2.500 TL
611-Y.P. MEVDUATA VERİLEN FAİZLER	2.400 TL
365- TÜREV FİN. YÜKÜMLÜLÜKLER	1.200 USD
295- DÖVİZ VAZİYETİ	1.000 €
571- BANKALARDAN ALINAN FAİZLER	2.500 TL
294- DÖVİZ A/S HESABI	2.400 TL

-----/------

- Kapanış kayıtları;

-----30.06.2013-----

023-YURTIÇİ BANKALAR	1.000.000 €
319-BANKALAR ARASI MEVDUAT	1.500.000 USD
-C Bankası	
025-YURTDIŞI BANKALAR	1.000.000 €
-C Bankası	
025- YURTDIŞI BANKALAR	1.500.000 USD

-----/------

947- RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇ. ALACAKLAR	1.500.000 USD
947120- Swap Para Alım İşlemi	
947- RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇ. ALACAKLAR	1.000.000 €
947121- Swap Para Satım İşlemi	
945- RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇ. ALACAKLAR	1.500.000 USD
945120- Swap Para Alım İşlemi	
945- RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇ. ALACAKLAR	1.000.000 €

945121- Swap Para Satım İşlemi

- Faiz Swapları Örnek

A Bankası 15.11.2013 tarihinde C Bankasından LIBOR+%1 değişken faizli altı ay vadeli 1.000.000 EUR kredi kullanmış olup; faiz oranlarındaki değişim riskinden korunma amacıyla Z Bankası ile aynı tutar ve vadede bir faiz swap sözleşmesi yapmıştır. Söz konusu swap işlemine göre; A Bankası Z Bankasına %5,25 sabit faiz ödeyecek, buna karşılık Z Bankasından LIBOR+%0,25 faiz tahsil edecektir. Faiz ödemeleri vade tarihinde yapılacak olup; sözleşme süresinde gerçekleşen faiz oranları ile döviz kurları şu şekildedir:

Tarih	Libor (%)	Kur (TL)
15.11.2013	5,25	2,5
31.12.2013	5,50	2,55
31.03.2014	5,75	2,60
15.05.2014	5,80	2,65

Swap işlemi ile ilgili olarak tesis edilecek kayıtlar aşağıdaki gibi olacaktır:

- Sözleşmenin kayıtlara alınması;

----- 15.11.2013 -----	
945- RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇ. ALACAKLAR	1.000.000 EUR
945122- Swap Faiz Alım İşlemi	
945- RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇ. ALACAKLAR	1.000.000 EUR
945123- Swap Para Satım İşlemi	
947- RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI TÜREV FİN.ARAÇ.BORÇLAR	1.000.000 EUR
947122- Swap Faiz Alım İşlemi	
947- RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI TÜREV FİN.ARAÇ.BORÇLAR	1.000.000 EUR
947123- Swap Para Satım İşlemi	

- Yıl sonu faiz kayıtları

Bankanın tahsil şartına bağlı olmaksızın döneme ait gelir ve giderleri tahakkuk ettirmesi gerektiğinden, faiz alacağı; $1.000.000 * 0,0575 * 45 / 360 = 7.187,50$ EUR ile faiz borcu; $2.000.000 * 0,0525 * 45 / 360 = 6.562,50$ EUR kayıtlara alınmalıdır.

----- 31.12.2013 -----		
225 TÜREV FİNANSAL VARLIKLAR	7.187,50 EUR	
295 DÖVİZ VAZİYETİ	6.562,50 EUR	
294 DÖVİZ A/S HESABI	18.328,13 TL	
873 TÜREV FİNANSAL ARAÇ.	16.734,38 TL	
ZARARLAR		
225 TÜREV FİN. YÜKÜMLÜLÜKLER	6.562,50 EUR	
295 DÖVİZ VAZİYETİ	7.187,50 EUR	
294 DÖVİZ A/S HESABI	16.734,38 TL	
755 TÜREV FİNANSAL ARAÇ.	18.328,13 TL	
KARLAR		

----- / -----

Buna göre bankanın yılsonu itibariyle swap işleminden kaynaklanan net kazancı 625 EUR karşılığı 1.593,75 TL'dir.

2.8. Uygulama Örneği

Önceki bölümlerde türev işlemlerin muhasebeleştirilmesine ilişkin kurallar, hesap planı ve muhasebe kayıtları açıklanmaya çalışılmış olup; bu bölümde ise Türkiye'de faaliyet gösteren bir bankanın örnek muhasebe kayıtlarına yer verilerek gerek yukarıda anlatılan teorik belirlemeler ve kayıtlar gerekse pratikte uygulanan muhasebe sistemi hakkında netlik kazandırılmaya çalışılacaktır.

2.8.1. Forward İşlem Muhasebe Kayıtları

15 Mart 2012 tarihi itibariyle vadesi 15 Eylül 2013 olan bir forward sözleşmesi ile Banka 1.500.000 TL alıp 1.000.000 USD satacaktır. Muhasebe kayıtları aşağıdaki gibidir:

Açılış Kaydı:

----- 15.03.2012 -----		
964 Alım satım amaçlı türev finansal araçlardan alacaklar TP	1.500.000 TL	

965 Alım satım amaçlı türev finansal araçlardan alacaklar YP 1.000.000 USD

966 Alım satım amaçlı türev finansal araçlardan borçlar TP 1.500.000 TL

967 Alım satım amaçlı türev finansal araçlardan borçlar YP 1.000.000 USD

----- / -----

Bilanço tarihinde değerleme kayıtları (Gerçeğe uygun değer 220.000 TL olarak hesaplanmıştır):

-----30.06.2012-----

224 Türev Finansal Varlıklar 220.000 TL

752 Alım satım amaçlı türev finansal araçlardan karlar 220.000 TL

----- / -----

Vade tarihinde işlem gerçekleştiğinde yapılan kayıt: (Kur vadede 1,6 olarak gerçekleşmiştir. Gerçeğe uygun değer farkı bir gün önce hesaplanıp vade tarihi itibarıyla iptal edilmiştir.)

-----15.09.2012-----

022 Yurtiçi Bankalar 1.500.000 TL

295 Döviz Vaziyeti 1.000.000 USD

872 Türev Finansal Araç Zararı 100.000 TL

294 Döviz A/S Hesabı 1.600.000 TL

025 Yurtdışı Bankalar 1.000.000 USD

----- / -----

Nazım Kayıtların kapanışı:

----- 15.09.2012 -----

966 Alım satım amaçlı türev finansal araçlardan borçlar TP 1.500.000 TL

967 Alım satım amaçlı türev finansal araçlardan borçlar YP 1.000.000 USD

964 Alım satım amaçlı türev finansal araçlardan alacaklar TP 1.500.000 TL

965 Alım satım amaçlı türev finansal araçlardan alacaklar YP 1.000.000 USD

----- / -----

2.8.2.Swap İşlem Muhasebe Kayıtları

15 Mart 2012 tarihi itibarıyla vadesi 15 Eylül 2013 olan bir swap sözleşmesi ile Banka 1.500.000 TL alıp 1.000.000 USD satacaktır. Muhasebe kayıtları aşağıdaki gibidir:

Açılış Kaydı:

----- 15.03.2012 -----
964 Alım satım amaçlı türev finansal araçlardan alacaklar TP 1.500.000 TL
965 Alım satım amaçlı türev finansal araçlardan alacaklar YP 1.000.000 USD

966 Alım satım amaçlı türev finansal araçlardan borçlar TP 1.500.000 TL
967 Alım satım amaçlı türev finansal araçlardan borçlar YP 1.000.000 USD

----- /-----

Swap işleminde forward'dan farklı olarak vadedeki işlemin tam tersi değiş tokuş spotta gerçekleşir. (Gişe kuru 1.45'tir.)

----- 15.03.2012 -----
025 Yurtdışı Bankalar 1.000.000 USD
294 Döviz A/S Hesabı 1.450.000 TL
861 Kambiyo Zararları 50.000 TL
295 Döviz Vaziyeti 1.000.000 USD
022 Yurtiçi Bankalar 1.500.000 TL
----- /-----

Bilanço tarihinde değerleme kayıtları (Gerçeğe uygun değer 220.000 TL olarak hesaplanmıştır.):

----- 30.06.2012 -----
224 Türev Finansal Varlıklar 220.000 TL

752 Alım satım amaçlı türev finansal araçlardan karlar 220.000 TL
----- /-----

Vade tarihinde işlem gerçekleştiğinde yapılan kayıt: (Kur vadede 1,6 olarak gerçekleşmiştir. Gerçeğe uygun değer farkı bir gün önce hesaplanıp vade tarihi itibarıyla iptal edilmiştir.)

----- 15.09.2012 -----
022 Yurtiçi Bankalar 1.500.000 TL
295 Döviz Vaziyeti 1.000.000 USD
872 Türev Finansal Araç Zararı 100.000 TL
294 Döviz A/S Hesabı 1.600.000 TL
025 Yurtdışı Bankalar 1.000.000 USD
----- /-----

Nazım Kayıtların kapanışı:

----- 15.09.2012 -----
966 Alım satım amaçlı türev finansal araçlardan borçlar TP 1.500.000 TL

967 Alım satım amaçlı türev finansal araçlardan borçlar YP 1.000.000 USD

964 Alım satım amaçlı türev finansal araçlardan alacaklar TP 1.500.000 TL

965 Alım satım amaçlı türev finansal araçlardan alacaklar YP 1.000.000 USD

----- / -----

2.8.3.Opsiyon İşlem Muhasebe Kayıtları

15 Aralık 2011 tarihi itibarıyla Banka USD kurlarının yükseleceği beklentisi ile vadesi 15 Nisan 2012 olan bir opsiyon sözleşmesi ile 1.000.000 USD alma hakkını satın almıştır. Muhasebe kayıtları aşağıdaki gibidir:

Kurlar:

İşlem kuru	1,1
Vade tarihi spot kur	1,3
Kullanım fiyatı (exercise price)	1,2

Açılış Kaydı:

----- 15.12.2011 -----

964 Alım satım amaçlı türev finansal araçlardan alacaklar TP 1.100.000 TL

965 Alım satım amaçlı türev finansal araçlardan alacaklar YP 1.000.000 USD

966 Alım satım amaçlı türev finansal araçlardan borçlar TP 1.100.000 TL

967 Alım satım amaçlı türev finansal araçlardan borçlar YP 1.000.000 USD

----- / -----

Prim Ödeme Kaydı:

----- 15.12.2011 -----

225 Türev Finansal Varlıklar 50.000 USD

011 Kasa 50.000 USD

----- / -----

Bilanço tarihinde değerlendirme kayıtları (Banka tarafından belirlenen değerlendirme yöntemine göre opsiyonun gerçeğe uygun değeri 45.000 USD olarak gerçekleşmiştir):

----- 31.12.2011 -----

873 Alım satım amaçlı türev finansal araçlardan zararlar 5.000 USD

225 Türev Finansal Varlıklar 5.000 USD

----- /-----

Vade tarihinde işlem gerçekleştiğinde yapılan kayıt: (Banka vade tarihi itibarıyla opsiyon işlemini daha karlı olması nedeniyle realize etmiştir.)

-----15.04.2012-----

025 Yurtdışı Bankalar	1.000.000 USD
294 Döviz A/S Hesabı	1.300.000 TL

753 Alım Satım Amaçlı Türev Finansal Araç Karları	93.500 TL
295 Döviz Vaziyeti	1.000.000 USD
022 Yurtiçi Bankalar	1.200.000 TL
225 Türev Finansal Araçlar	6.500 TL (5.000 USD*1,3)

----- /-----

Nazım Kayıtların kapanışı:

----- 15.04.2012 -----

966 Alım satım amaçlı türev finansal araçlardan borçlar TP	1.500.000 TL
967 Alım satım amaçlı türev finansal araçlardan borçlar YP	1.000.000 USD

964 Alım satım amaçlı türev finansal araçlardan alacaklar TP	1.500.000 TL
965 Alım satım amaçlı türev finansal araçlardan alacaklar YP	1.000.000 USD

----- /-----

Görüldüğü üzere uygulamada kayıtlar UFRS'ye göre düzenlenmekte olup yapılan değerlemeler beyanname aşamasında kayıtların dışarıdan düzeltilmesi suretiyle vergi düzenlemelerine uygun hale getirilmektedir.

3. UFRS/IFRS ve VUK DEĞERLEME HÜKÜMLERİ VE BU HÜKÜMLERİN UYUMLAŞTIRILMASI

3.1. Değerleme Kavramı

Son yıllarda değer ve değerleme kavramına verilen önem artmıştır. Değer; piyasadaki değişim fiyatının tespit edilmesinin tahmini olup, özellikle diğer mal veya hizmetler ile karşılaştırıldığında bazı mal veya hizmetlerin faydalılık ve arzulanabilirliği olarak tanımlanabilmektedir. Bununla birlikte, birileri için faydalı olan mal veya hizmetler aynı şekilde başka birileri için de faydalı olmak zorunda değildir. Ayrıca, bir ortamda faydalı olan mal veya hizmetler başka bir ortamda da faydalı olmak zorunda değildir. Başka bir ifadeyle, bir varlık ve borcun değişik zamanlarına ve değişik ortamlarına göre farklı değerlerinden bahsetmek mümkündür.¹³⁰

Muhasebe literatüründe ölçüm ve değerleme kavramları birbirinin yerine kullanılan iki kavram olmakla birlikte aslında bu iki kavramın ifade ettiği anlamlar arasında bir farklılık vardır. Muhasebede ölçme, bir işletmenin herhangi bir zamandaki iktisadi faaliyetlerinin sayılarla ifade edilebilmesini sağlayabilmek için yine herhangi bir zamanda yapılan gözlemler iken; değerleme, işletmenin aktif ve pasif kalemlerine anlamlı parasal miktarların tayin edilmesi sürecidir. Dolayısıyla değer kavramı ile muhasebede kullanılan değerleme kavramını birbirinden ayırt etmek gerekmektedir. Değer kişiye bağlı, öznel bir kavram iken değerleme objektif sonuçları elde etmeye yönelik bir süreçtir. İşletmeler tüketici birimler olmadığından öznel fayda kavramına dayanan iktisadi değerler muhasebede kullanılmazlar. Bununla birlikte muhasebede aktif ve pasiflere, işletmenin iktisadi olaylarına tayin edilen para miktarı bir değeri ifade etmektedir.¹³¹

¹³⁰ Ali İhsan AKGÜN, “Finansal Raporlamada Kullanılan Değerleme Ölçülerinin Muhasebe Uygulamalarına Etkisi”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Sayı 342, Şubat 2010, sayı 342, s. 138

¹³¹ Nalan AKDOĞAN, Hamdi AYDIN, **Muhasebe Teorileri**, Gazi Üniversitesi, Yayın No:98, Ankara, 1987, s. 386-388.

Değerleme sürecinin de değer kavramı gibi sübjektif unsurlara dayanmasından ötürü tek bir tanımı mevcut olmayıp en sık yapılan tanımlardan bazıları aşağıda sıralanmıştır.¹³²

İşletmelerde mevcutları, alacakları ve borçları gösteren iktisadi kıymetleri saymak, ölçmek ve tartmak gibi fiili sayım ve kontrol işlemleri tamamlandıktan yani miktar tespitinden sonra sıra; bunların envanter gününde değerlerinin Türk Lirası cinsinden tespit ve takdirine gelir ki buna değerleme adı verilir.

Değerleme, işletmelerin belli bir tarihteki varlığını meydana getiren aktif ve pasif kalemlerin değerinin para birimi ile ifade edilmesi işlemidir.

Değerleme kavramı VUK'da, vergi matrahının hesaplanması ile ilgili iktisadi kıymetlerin takdir ve tespiti biçiminde ifade edilmiştir.

TMSK'nca yayınlanan Finansal Tabloların Hazırlanma ve Sunulma Esaslarına İlişkin Kavramsal Çerçeve Hakkında Tebliğin 99. maddesinde ise, değerleme finansal tablolarda yer alan unsurların bilançoda ve gelir tablosunda tahakkuk ettirilecekleri ve gösterilecekleri parasal tutarların belirlenmesi işlemini ifade eder şeklinde tanımlanmıştır.

3.2. Türk Ticaret Kanunu Hükümlerine Göre Değerleme

3.2.1. Eski TTK Hükümlerine Göre Değerleme

TTK 'da değerleme ile ilgili hükümlerde ikili bir ayrıma gidilmiş, şahıs şirketleri ile sermaye şirketleri arasında değerleme ölçüleri açısından farklı düzenlemeler öngörülmüştür. Sermaye şirketleri için belirlenen değerleme esaslarında şahıs şirketlerine göre daha ihtiyatlı davranıldığı görülmektedir.¹³³

TTK'nın 75. maddesinde bütün aktiflerin (varlıklar), en çok bilanço gününde işletme için haiz oldukları değer üzerinden kaydolunabileceği belirtilmiştir.

¹³² AKGÜN, **a.g.m.**, s. 138.

¹³³ Ahmet Hayri DURMUŞ, Mehmet Emin ARAT, **İşletmelerde Mali Tablolar Analizi**, MÜ Nihad Sayar Eğitim Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, s. 9.

TTK, şahıs işletmelerinde aktiflerin en çok bilanço gününde işletme için haiz oldukları değer üzerinden değeriendirilebileceği ilkesini kabul etmiş, sermaye şirketlerinde ise aktife dâhil iktisadi kıymetlerin maliyet bedelini geçmemek üzere değeriendirilebileceğini belirlemiştir.

Ticari mallar için, "eğer değeriendirme gününde bu malların maliyet değerieleri cari fiyattan fazla ise bunlar bilanço'ya en fazla cari değeri üzerinden geçirilebilir" denmiştir. Burada da anlatılan en düşük değeri ilkesidir. Ayrıca, TTK'nın 458 ve 464. maddeleri ile sermaye şirketleri için özel değeriendirme ölçüleri var idi. TTK'nın 458. maddesinde, şirket işlerinin sürekli geliştirilmesini veya istikrarlı kâr payları dağıtılmasının temini bakımından uygun olduğu takdirde, aktiflerin bilanço günündeki kıymetlerinden daha düşük bir kıymetle bilanço'ya yansıtılır. 464. maddesinde ise, şirket tarafından çıkarılan tahviller itfa değeri üzerinden tek bir rakam olarak pasif tablosuna aktarılır denilmiştir.¹³⁴

3.2.2. Yeni TTK Hükümlerine Göre Değeriendirme

1 Temmuz 2012 tarihi itibariyle yürürlüğe girecek olan Türk Ticaret Kanunu tasarısı bilindiği üzere 12 Ocak 2011 tarihli TBMM Genel Kurulu'nda kabul edilerek yasalaşmıştır.

6102 sayılı yeni TTK'nın Değeriendirme İlkeleri başlığı altında varlıklar ile borçların değeriendirme ölçüleri aşğıdaki şekilde düzenlenmiştir:

“Madde 79 - (1) Duran ve dönen varlıklar Türkiye Muhasebe Standartları uyarınca bu standartlarda gösterilen ölçülere göre değeriendirilir. Borçlar ve diğer kalemler için de aynı standartlar uygulanır.

Madde 80 - (1) Değeriendirmede uygulanacak değerielerin belirlenmesi, tanımları, kapsamaları, uygulanacak kalemlerin gösterilmesi ve değışiklikler Türkiye Muhasebe Standartlarına tâbidir.

...

Karşılıklar

¹³⁴ AKGÜN, a.g.m., s.140

Madde 75 - (1) Gerçekleşmesi şüpheli yükümlülük ve askıdaki işlemlerden doğabilecek muhtemel kayıplar için Türkiye Muhasebe Standartlarında öngörülen kurallara göre karşılık ayrılır.

Maddelerden de anlaşılacağı üzere yeni TTK içeriğindeki tüm hükümlerde olduğu gibi değerlendirme ile ilgili bütün ilkelerinde de dayanak noktası olarak Türkiye Muhasebe Standartlarını koymakta ve bu standartlarla ilgili olarak da 88. Madde ile Türkiye Muhasebe Standartları Kuruluna yetki vermektedir.

“VII -Türkiye Muhasebe Standartları Kurulunun yetkisi

Madde 88 - (1) 64 ilâ 88 inci madde hükümlerine tâbi gerçek ve tüzel kişiler gerek ticarî defterlerini tutarken, gerek münferit ve konsolide finansal tablolarını düzenlerken, Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu tarafından yayımlanan, Türkiye Muhasebe Standartlarına, kavramsal çerçevede yer alan muhasebe ilkelerine ve bunların ayrılmaz parçası olan yorumlara aynen uymak ve bunları uygulamak zorundadırlar. 514 ilâ 528 inci maddeler ile Kanunun ilgili diğer hükümleri saklıdır.

(2) Bu düzenlemeler, uygulamada birliği sağlamak ve finansal tablolara milletlerarası pazarlarda geçerlilik kazandırmak amacıyla, Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına tam uyumlu olacak şekilde, yalnız Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu tarafından belirlenir ve yayımlanır.

(3) Türkiye Muhasebe Standartları Kurulunca, değişik ölçütteki işletmeler ve sektörler için, Uluslararası Finansal Raporlama Standartları tarafından farklı düzenlemelere izin verildiği hâllerde özel ve istisnâ standartlar konulabilir; bunları uygulayanlar, söz konusu durumu finansal tablo dipnotlarında açıklarlar.

(4) Kanunlarla, belirli alanları düzenlemek ve denetlemek üzere kurulmuş bulunan kurum ve kurullar, Türkiye Muhasebe Standartlarına uygun olmak ve Türkiye Muhasebe Standartları Kurulunun onayını almak şartıyla, kendi alanları için geçerli olacak standartlar ile ilgili olarak ayrıntıya ilişkin, sınırlı düzenlemeleri yapabilirler.

(5) Türkiye Muhasebe Standartlarında hüküm bulunmayan hâllerde, ilgili oldukları alan dikkate alınarak, dördüncü fıkrada belirtilen ayrıntıya ilişkin düzenleme,

ilgili düzenlemede de hüküm bulunmadığı takdirde milletlerarası uygulamada genel kabul gören muhasebe ilkeleri uygulanır.”

6102 sayılı TTK, eskisinden farklı olarak değerleme ile ilgili ilkelerin tamamını Türkiye Muhasebe Standartları düzenlemelerine dayandırmıştır. Mevcut TTK hükümlerinde Vergi Usul Kanunu’nda olduğu gibi belli kıymetler için asgari değerleme hükümlerine yer verilmekte iken yeni TTK Türkiye Muhasebe Standartlarına dayandığından ve Türkiye Muhasebe Standartlarındaki düzenlemeler vergi düzenlemelerinden önemli ölçüde farklılıklar içermekte ve mevcut TTK’daki gibi vergisel bir muhasebeden söz edilemeyeceği söylenebilecektir. TMSK’nın yayımladığı en son “Kavramsal Çerçeve”nin ifade ettiği üzere “A10 -Yatırımcılar, borç verenler ve kredi veren diğer taraflar hariç olmak üzere, kamu ve düzenleyici kuruluşlar gibi diğer taraflar da, genel amaçlı finansal raporlardan yararlanabilir. Ancak, genel amaçlı finansal raporlar öncelikli olarak bu gruplara yönelik değildir.” ve “A11-Finansal raporlar, büyük ölçüde, kesin açıklamalardan çok tahminlere, yargılara ve yöntemlere dayanır.” ifadeleri ile kurala dayalı vergi uygulamaları ile “ilkeye dayalı” muhasebe uygulamalarının farklı amaçlar taşıdığı görülebilir.¹³⁵

3.3. Türkiye Muhasebe Standartları Kapsamında Değerleme

Türev finansal araçların muhasebeleştirilmesi 2005 yılsonuna kadar BDDK tarafından yapılan düzenlemelerdeki esaslar çerçevesinde yapılmakta iken, bu tarihten itibaren muhasebeleştirme TMSK tarafından hazırlanarak yürürlüğe giren; TMS-39 numaralı “Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçmeye İlişkin Türkiye Muhasebe Standardı” hükümleri çerçevesinde yapılmaktadır. Burada yer alan hükümler konuya ilişkin 39 numaralı Uluslararası Muhasebe Standardında yer alan hükümlere paraleldir.¹³⁶

¹³⁵ Akın AKBULUT, “TTK-VUK Defter ve Kayıt Düzeni ile Değerleme Karşılaştırmaları”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Sayı: 355, Mart 2011, s. 25

¹³⁶ YILDIRIM, **a.g.e.**, s.299.

3.3.1. Uluslararası Finansal Raporlama Standartları

Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi(International Accounting Standards Committee IASC) 1973 yılında ülkelerin muhasebe meslek örgütleri tarafından kurulmuş ve bu Komite 1973 yılından 2001 yılına kadar bu statüde hizmet vermiş ve Uluslararası Muhasebe Standartlarını yayınlamıştır. 2001 yılı başından itibaren ise, Komite, Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu'na (International Accounting Standards Board IASB) dönüştürülmüştür. Bu Kurul halen Uluslararası Muhasebe Standartları'nın geliştirilmesi ve kullanım ve uygulamalarının organizasyonunun sorumluluğunu üstlenmektedir.¹³⁷

Komite, aşağıdaki ülkelerin muhasebe odalarının ya da kurumlarının aralarındaki yaptıkları bir protokol neticesinde kurulmuş idi:¹³⁸

- Avustralya
- Kanada
- Fransa
- Almanya
- Japonya
- Meksika
- Hollanda
- Birleşik Krallık
- ABD

IFAC International Federation of Accountants Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu 1977 yılında kurulmuş ve 1981 yılında IFAC ve IASC bir anlaşma imzalayarak, IASC'nin uluslararası muhasebe standartları hazırlama ve yayınlama konusunda tam yetkili olduğu belirtilmiştir. Yine bu anlaşma ile birlikte IFAC'ın üyeleri aynı zamanda IASC'nin üyeleri durumuna gelmiştir. Ancak bu üyelik durumu

¹³⁷ Wikipedia, International Accounting Standards Committee,
http://en.wikipedia.org/wiki/International_Accounting_Standards_Committee (12 Aralık 2010)

¹³⁸ Wikipedia, International Accounting Standards Committee,
http://en.wikipedia.org/wiki/International_Accounting_Standards_Committee (12 Aralık 2010)

Mayıs 2000’de sona ermiştir. Çünkü IASC, Mayıs 2000’den sonra yeni bir yapılanmaya gitmiştir. Bu tarihten sonra IASC bir vakıf statüsüne dönüşmüştür.¹³⁹

IASC Vakfı, IASB Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu üzerinde bağımsız bir kurum olarak faaliyetini sürdürmektedir. 2001 yılı başından itibaren IASB, toplum çıkarlarının korunması doğrultusunda, şeffaf, karşılaştırılabilir, küresel bir şekilde uygulanabilen, yüksek düzeyli, anlaşılabilir finansal raporlamanın gerçekleştirilmesine hizmet edecek standartların geliştirilmesi ve yayınlanması şeklinde hizmet vermektedir. Sonuç olarak, bu kurum ve kuruluşlar tarafından yayınlanmakta olan önceli IAS International Accounting Standards UMS Uluslararası Muhasebe Standartları olarak adlandırılan, sonraları IFRS International Financial Reporting Standards UFRS Uluslararası Finansal Raporlama Standartları olarak adlandırılan standartları hazırlayıp yayınlamaya devam etmiştir.^{140 141}

Kelime anlamıyla **rapor**, bir durumu tespit eden bir ifade veya belgedir. Rapor tek başına statik bir özellik arz eder. Hareket etmedikçe bulunduğu yerde bir veri olarak bekler. Raporun, biri tarafından bir başkasına aktarılması ise **raporlama** kavramını ortaya koymaktadır. Diğer bir ifade ile raporlama dinamik bir özelliğe sahip bir kavramı oluşturmaktadır. Raporlama birinin diğerine mesaj vermesine hizmet eden bir mekanizmadır. Bu mekanizmanın iki tarafından söz etmek mümkündür: Raporlayan taraf, raporlanan veya raporu alan taraf. Raporlama işlemini aynı zamanda bir hizmet olarak kabul etmek de mümkündür. Raporlanan veya raporu alan taraf, aynı zamanda raporun kullanıcısı veya rapordan yararlanan durumundadır, diğer bir ifade ile hizmetten yararlanan durumundadır.¹⁴²

¹³⁹ Recep PEKDEMİR, “Muhasebeciler için TMS-TFRS Uygulama Rehberi”, 2008, <http://www.maliekse.com/download/48-e-kitaplar/146-tms--tfrs-rehberi--recep-pekdemir.html> Kasım 2008, (12 Aralık 2010) s. 9

¹⁴⁰ PEKDEMİR, a.g.m., s.11.

¹⁴¹ IFRS Foundation, 2012, <http://www.ifrs.org/The-organisation/Pages/IFRS-Foundation-and-the-IASB.aspx> (1 Şubat 2011)

¹⁴² PEKDEMİR, a.g.m., s. 11.

3.3.2. Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu

Yukarıda yer verdiğimiz bölümlerde uluslararası gelişim ele alınmıştır. Ülkemizde ise, başlangıçta Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavir Odaları ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği (TÜRMOB) Yönetim Kurulu Kararı ile oluşturulan Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu (TMUDESK) tarafından Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) yayınlanmıştır.

Daha sonra ise 1999 yılında Sermaye Piyasası Kanunu'na 4487 Sayılı Kanun ile eklenen Ek-1. Madde ile Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu kurulmuş olup; 2002 yılında da ilk toplantısı ile faaliyet geçmiştir. Kurul 2006 yılında uluslararası finansal raporlama standartları ve yorumlarının çevirisi niteliğindeki TMS, TFRS, yorumları yayımlamıştır. BDDK, SPK ve Hazine Müsteşarlığının kendi alanları ile ilgili muhasebe standartları hususunda TFRS'leri zorunlu hale getirmiş olmaları da standartların ülke çapındaki kullanımlarını artırmıştır.¹⁴³

TMSK'nın temel görevi, 2002 ve sonraki yıllara ait Faaliyet Raporlarında, *“denetlenmiş finansal tabloların sunumunda finansal tabloların ihtiyaca uygun, gerçek, güvenilir, dengeli, karşılaştırılabilir ve anlaşılabilir nitelikte olmaları için ulusal muhasebe ilkelerinin gelişmesi ve benimsenmesini sağlayacak ve kamu yararı için uygulanacak ulusal muhasebe standartlarını saptamak ve yayınlamak”* olarak belirtilmiştir.

3.3.3. Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu

Yukarıda belirtildiği üzere, 2011 yılına değin ülkemizde Türk Muhasebe Standartlarına ilişkin düzenlemeler ve uygulamalar TMSK tarafından yürütülmekte iken, 2.11.2011 tarihinde yayımlanan “Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunun Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile uluslararası standartlarla uyumlu Türkiye Muhasebe Standartlarını oluşturmak ve yayımlamak, bağımsız denetimde uygulama birliğini, gerekli güveni ve kaliteyi sağlamak, denetim standartlarını belirlemek, bağımsız denetçi ve bağımsız denetim

¹⁴³ Şükran ERDEM, Türkiye’de ve Dünya’da Muhasebe Standartları Nasıl Gelişti?, **e-yaklaşım**, Sayı:234, Haziran 2012, uye.yaklasim.com/MagazineContent.aspx?ID=14033 (Erişim: 10.06.2013)

kuruluşlarını yetkilendirmek ve bunların faaliyetlerini denetlemek ve bağımsız denetim alanında kamu gözetimi yapmak yetkisini haiz Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunun kuruluş, teşkilat, görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin usul ve esasları düzenlenmiş, diğer mevzuatta Türkiye Muhasebe Standartları Kurumu'na yapılan atıfların ise bu Kuruma yapılacağı varsayılmıştır.

Benzer şekilde, aynı KHK'nın Geçici Madde 1-(1) bendinde de bu KHK uyarınca Kurum tarafından yayımlanacak standart ve düzenlemeler yürürlüğe girinceye kadar, bu hususlara ilişkin mevcut düzenlemelerin uygulanmasına devam edileceği belirtilmiştir.

3.3.4. Türkiye Muhasebe Standartları

Muhasebe Standartları, muhasebe uygulamalarına yön veren finansal tablo ilkelerinin uygulanmasını sağlama ve finansal tablolara düzen getiren kurallardır. Böylece işletmelerin finansal performanslarının karşılaştırılması, sağlıklı kararlar alınması ve denetimin kolaylaştırılması sağlanmış olmaktadır.¹⁴⁴

Türkiye'de muhasebe uygulamalarına ilişkin düzenlemeler çoğunlukla devlet kanalıyla gerçekleşmiştir. 29 Haziran 1956'da yürürlüğe giren 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu, daha çok ticaret hayatının esaslarını belirlemiş olup, muhasebe uygulamalarına ilişkin genel hükümler içeren muhasebe ilke ve standartlarıyla ilgili düzenlemelere girmemiştir. Ülkemizde muhasebe uygulamalarına asıl yön veren 213 Sayılı Vergi Usul Kanunu olmuş, 1992 yılında yayınlanan Maliye Bakanlığı Muhasebe Uygulamaları Genel Tebliği'ne kadar Vergi Usul Kanunu muhasebe uygulamalarının belirleyicisi olmuştur.¹⁴⁵

Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulunun kurulması ile birlikte yukarıdaki bölümlerde de değindiğimiz üzere muhasebe ve denetim standartları hazırlanmaya başlanmış; Kurul UFRS'ye tam uyumu benimsemiş, bu çerçevede

¹⁴⁴ Başak Ataman AKGÜL, Hüseyin AKAY, “**Uluslararası Muhasebe Standartları ve Türkiye’de Uygulama Etkinliği’ne İlişkin Bir Araştırma**”, 2. Baskı, İstanbul, Türkmen Kitabevi, s. 4-5

¹⁴⁵ Fahri AYÇİÇEK, “Türkiye Muhasebe Standartları ve Vergi Usul Kanunu Açısından Değerleme ve Bir Uygulama”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul, 2009, s.23-24

standartlar birebir çevrilmiş ve 31 adet Türkiye muhasebe standardı 2006 yılından itibaren yürürlüğe girmiştir.¹⁴⁶ Bir önceki bölümde de belirtildiği üzere, 2011 yılından itibaren Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu kurularak standartların oluşturulması ve yayımlanması bu kuruma devredilmiştir.

Ülkemiz sermaye piyasasında, finansal tablo kullanıcıları veya finansal raporlama müşterileri küçük, orta veya büyük, yerli veya yabancı menkul kıymet yatırımcıları olup; ilgili yatırımcıların çıkarlarının korunması ve toplumun tam olarak bilgilendirilmesi ise Sermaye Piyasası Kurulunun görevidir. Bu çerçevede çeşitli düzenlemeler yapan Kurul, menkul kıymetleri sermaye piyasasında işlem gören veya belirli bir sayının üzerinde ortak sayısının olduğu işletmelerde UMS ve UFRS'den esinlenerek hazırlanmış muhasebe ve raporlama standartlarının uygulanmasını zorunlu kılmaktadır. Bu konudaki en son yasal düzenlemelerden biri, 15 Kasım 2003 tarihli Mükerrer Resmi Gazetede (**Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ - Seri : XI, No: 25**) yayımlanmış olup; bu düzenleme 9 Nisan 2008 tarih ve 26842 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan (**Sermaye Piyasasında Finansal Raporlamaya İlişkin Esaslar Tebliği - Seri: XI, No: 29**) ile iptal edilmiştir. Bu yeni düzenleme ile Sermaye Piyasası Kurulu'nun denetimine tabi işletmelerde, 1.1.2008 tarihinden itibaren, "Avrupa Birliği tarafından kabul edilen haliyle Uluslararası Muhasebe/Finansal Raporlama Standartlarını uygulanacağı ve finansal tabloların Avrupa Birliği tarafından kabul edilen haliyle UMS/UFRS'lere göre hazırlandığı hususuna dipnotlarda yer verileceği" hükme bağlanmıştır. Yine bu kapsamda, benimsenen standartlara aykırı olmayan, TMSK tarafından yayımlanan TMS/TFRS'lerin esas alınacağı hükme bağlanmıştır.¹⁴⁷ Daha sonra ise, 30/12/2012 tarihli ve 28513 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmış olan 6362 sayılı yeni Sermaye Piyasası Kanunu çerçevesinde II-14.1 Nolu Sermaye Piyasasında Finansal Raporlamaya İlişkin Esaslar Tebliği 13/6/2013 tarihli ve 28676 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmış ve bu Tebliğ ile birlikte Seri: XI No: 29 Nolu Tebliğ yürürlükten kaldırılmıştır. Yeni Tebliğ'e göre de yatırım fonları ile konut finansmanı ve varlık finansmanı fonları dışında kalan ihraççılar ve sermaye piyasası kurumlarının finansal tablolarının

¹⁴⁶ AYÇİÇEK, a.g.e., s.27

¹⁴⁷ PEKDEMİR, a.g.e., s. 13.

hazırlanmasında KGK tarafından yayımlanan TMS/TFRS'lerin esas alınacağı hükmolunmuştur.

Ülkemiz para piyasalarında yine toplum çıkarlarının korunması açısından görevlendirilmiş ve bu konuda düzenlemeler yapan bir diğer kurum ise Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) olup; Kurum, kendisine tabi olan kurum ve kuruluşları bağlayacak bir şekilde 2 Ekim 2002 tarihinden itibaren Resmi Gazete’de çeşitli standartları UMS ve UFRS’den esinlenerek hazırlayıp yayınlamıştır. 2 Ekim 2002 tarihinden itibaren bankalar ve BDDK kapsamındaki diğer finansal kurum ve kuruluşlar, zorunlu olarak, finansal raporlamalarını söz konusu standartlara uygun olarak hazırlamakla yükümlü kılınmışlar; BDDK 1 Kasım 2006 tarihli Resmi Gazetede yayınlamış olduğu bir düzenlemeyle, etkisi altındaki kurum ve kuruluşlar için muhasebe ve raporlama standartları hazırlayıp yayınlamaktan vazgeçtiğini, bundan önce yayınladıklarından büyük bir bölümünü yürürlükten kaldırdığını ve bundan sonra etkisi altındaki kurum ve kuruluşların TMSK Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu tarafından yayınlanmış ve yayınlanacak olan standartlara zorunlu olarak uyacaklarını belirtmiştir. Diğer bir ifade ile TMSK Türkiye Muhasebe Standartlarını ilk tanıyan BDDK Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu olmuştur.¹⁴⁸

Bu çerçevede Türkiye Muhasebe Standartlarındaki düzenlemeler ile vergi düzenlemelerinin birbirinden önemli ölçüde farklılıklar içerdiğini ifade edebiliriz. Çünkü her iki düzenlemenin amacı farklıdır. TMSK’nın yayımladığı en son “Kavramsal Çerçeve”nin ifade ettiği üzere “A10 -Yatırımcılar, borç verenler ve kredi veren diğer taraflar hariç olmak üzere, kamu ve düzenleyici kuruluşlar gibi diğer taraflar da, genel amaçlı finansal raporlardan yararlanabilir. Ancak, genel amaçlı finansal raporlar öncelikli olarak bu gruplara yönelik değildir.” ve “A11-Finansal raporlar, büyük ölçüde, kesin açıklamalardan çok tahminlere, yargılara ve yöntemlere dayanır.” İfadeleri ile kurala dayalı vergi uygulamaları ile “ilkeye dayalı” muhasebe uygulamalarının farklı amaçlar taşıdığı görülebilir.¹⁴⁹

¹⁴⁸ Bu konudaki detaylı açıklamalar tezimizin II Nolu bölümünde açıklanmıştır.

¹⁴⁹ AKBULUT, **a.g.m.**, s.25.

Bir finansal bilgi kullanıcı veya müşterisi olarak Maliye Bakanlığı ve birimlerinin, kendilerine sunulan finansal raporların tümünden TMS ve TFRS'ye göre hazırlanmasını benimsemesi beklenmemektedir. Bu durum Sermaye Piyasası Kurulu tarafından yayınlanan 13 Haziran 2013 tarihli düzenlemede hissedilmektedir. Söz konusu düzenlemenin aşağıdaki maddesi oldukça ilginçtir:¹⁵⁰

“Diğer mevzuat uyarınca hazırlanan finansal tablolar

MADDE 17 – (1) İşletmelerin Vergi Mevzuatı gibi diğer mevzuatta öngörülen finansal tabloları hazırlamaları mümkündür. Ancak Sermaye Piyasası Mevzuatı uyarınca kamuya açıklanacak finansal tabloların, bu Tebliğdeki esaslara uygun olarak hazırlanması zorunludur. Söz konusu finansal tablo bilgilerinin, bilgi sunulan kamu kurum ve kuruluşu tarafından kamuya açık olarak tutulması ve ilgili döneme ilişkin daha önceden bu Tebliğ uyarınca finansal tablo hazırlanıp kamuya açıklanmamış olması halinde, işletmelerin, bu bilgileri ilgili mercilerle birlikte eş zamanlı olarak kamuya açıklamaları gerekmektedir.”

Bu hükme göre, SPK'ya tabi şirketlerin defter tutarken öncelikle VUK hükümleri çerçevesinde defterlerini tutmaları ve bu çerçevede Maliye Bakanlığı'na yapacağı bildirimleri ya da beyannamede bildireceği finansal tabloları bu çerçevede hazırlaması gerektiği, ancak SPK'ya yapacağı raporlamada kullanmak üzere ayrıca yukarıdaki hüküm çerçevesinde TFRS düzeltmelerini yaparak raporlamasını yapması gerektiği sonucu çıkmaktadır.

Bu durum ile ilgili olarak yine aynı tarihli düzenleme olan ve 13/6/2013 tarihli ve 28676 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren II-14.1 Nolu Sermaye Piyasasında Finansal Raporlamaya İlişkin Esaslar Tebliği'nin 19. maddesinde aşağıdaki şekilde bir açıklama yapılmıştır:¹⁵¹

“Sermaye piyasası muhasebe defteri

¹⁵⁰ PEKDEMİR, a.g.e., s.15.

¹⁵¹ Bu tebliğin gerek 17nci maddesi, gerekse de 20nci maddesi genel olarak, yürürlükten kaldırılan Seri: XI No: 29 Tebliği paralelindedir.

MADDE 20 – (1) Finansal tabloların bu Tebliğ uyarınca hazırlanmasına ilişkin hesaplamalar nedeniyle, işletmelerin diğer mevzuat uyarınca tutmakla mükellef oldukları kanuni defter ve belgelere yeni kayıtlar yapılamaz ve bu kayıtlar değiştirilemez.

(2) Finansal tabloların bu Tebliğ hükümleri uyarınca hazırlandığı dönemlerde işletmeler, muhasebe defter ve kayıtları ile bu Tebliğ uyarınca hazırlanmış finansal tablolar arasındaki ilişkiyi kurmak ve bir sonraki yıl finansal tablolarının sağlıklı bir şekilde hazırlanmasını sağlamak üzere "Sermaye Piyasası Muhasebe Defteri" tutarlar.

(3) Muhasebe kayıtlarından, bu Tebliğ uyarınca hazırlanan finansal tablolardaki tutarlara ulaşılırken yapılan tüm açılış ve cari dönem düzeltme ve sınıflandırma kayıtlarının Sermaye Piyasası Muhasebe Defterine ayrı ayrı kaydedilmesi gerekmektedir.

(4) Söz konusu defter, elektronik ortamda veya yazılı olarak tutulabilir. Yazılı olarak tutulan Sermaye Piyasası Muhasebe Defteri sayfaları müteselsil sıra numarası taşıyacak şekilde düzenlenir, işletmeyi temsile yetkili kişiler tarafından imzalanır ve Türk Ticaret Kanununda ticari defterlerin saklanması için öngörülen süre kadar saklanır. "Sermaye Piyasası Muhasebe Defteri"nin elektronik ortamda tutulması durumunda, işletmelerin yönetim kurulu; bilgilerin değiştirilmemesi ve belirtilen süre kadar saklanması konusunda gerekli önlemi almak zorundadırlar.”

Muhasebe ve finansal raporlama ile ilgili standartların etkileri genellikle aşağıdakilerden biri veya birkaçı şeklinde karşımıza çıkmaktadır.¹⁵²

Sınıflandırma ve sunum: Finansal raporlamaya konu olacak finansal işlemlerin etkilediği hesapların ismi ne olmalı ve hangi finansal tablonun neresinde yer almalıdır? Bu konu ülkemizde Tekdüzen Muhasebe Sistemleri ile çözüme kavuşturulmuştur.

¹⁵² PEKDEMİR, a.g.e., s. 18.

Değerleme: Finansal tablolarda yer alan unsurlar, hangi değerden veya tutardan raporlanmalıdır? Bu konu ülkemizde yıllardır Vergi Usul Kanununda yer alan Değerleme Hükümleri ile yerine gelmiştir.

Tam Açıklama: Finansal tablolarda yer alan unsurların, finansal tablo kullanıcıları tarafından daha iyi anlaşılmasını sağlayacak şekildeki açıklamalardır. Bu konuda ülkemizde Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliğlerinin yürürlüğe girmesi ile kendini hissettirmeye başlamıştır.

Şimdi de günümüze kadar yayınlanan standartları çeşitli açılardan gruplandırdığımızda aşağıdaki esaslara göre sınıflandırmamız mümkündür:¹⁵³

- Finansal Tabloların Sınıflandırılmasına İlişkin Standartlar
- Sektörlere Özgü Standartlar
- Hesaplara veya Hesap Gruplarına Özgü Standartlar
- İşlemlerin Raporlanmasına İlişkin Standartlar
- Dipnotlara İlişkin Standartlar
- Kapsadıkları Birimlere İlişkin Standartlar

Finansal Tabloların Sınıflandırılmasına İlişkin Standartlar

- Mali Tabloların Sunulması (TMS 1)
- Nakit Akım Tablosu (TMS 7)
- Konsolide ve Bireysel Mali Tablolar (TMS 27)

Sektörlere Özgü Standartlar

- İnşaat Sözleşmeleri (TMS 11)
- Kiralama İşlemleri (TMS 17)

¹⁵³ PEKDEMİR, a.g.e., s. 19.

- Emeklilik Fayda Planlarında Muhasebeleştirme ve Raporlama (TMS 26)
- Tarımsal Faaliyetler (TMS 41)
- Sigorta Sözleşmeleri (TFRS 4)
- Maden Kaynaklarının Araştırılması ve Değerlendirilmesi (TFRS 6)

Hesaplara veya Hesap Gruplarına Özgü Standartlar

- Stoklar (TMS 2)
- Finansal Araçlar (TMS 39 – TFRS 9)
- Gelir Vergileri (TMS 12)
- Maddi Duran Varlıklar (TMS 16)
- Hâsılat (TMS 18)
- Çalışanlara Sağlanan Faydalar (TMS 19)
- İştiraklerdeki Yatırımlar (TMS 29)
- İş Ortaklıklarındaki Paylar (TMS 31)
- Varlıklardaki Değer Azalışları (TMS 36)
- Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar (TMS 37)
- Maddi Olmayan Duran Varlıklar (TMS 38)
- Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller (TMS 40)
- Satış Amaçlı Elde Tutulan Varlıklar ve Durdurulan Faaliyetler (TFRS 5)

İşlemlerin Raporlanmasına İlişkin Standartlar

- Muhasebe Politikaları, Muhasebe Tahminlerinde Değişiklikler ve Hatalar

(TMS 8)

- Bilânço Tarihinden Sonraki Olaylar (TMS 10)
- Kiralama İşlemleri (TMS 17)
- Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilmesi ve Devlet Yardımlarının

Açıklanması (TMS 20)

- Kur Değişim Etkileri (TMS 21)
- Borçlanma Maliyetleri (TMS 23)
- Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama (TMS 29)
- Hisse Başına Kazanç (TMS 33)
- TFRS'lerin İlk Uygulaması (TFRS 1)
- Hisse Bazlı Ödemeler (TFRS 2)
- İşletme Birleşmeleri (TFRS 3)
- Finansal Araçlar: Sunum (TMS 32)
- Gerçeğe Uygun Değer Ölçümü (TFRS 13)

Dipnotlara İlişkin Standartlar

- Muhasebe Politikaları, Muhasebe Tahminlerinde Değişiklikler ve Hatalar

(TMS 8)

- Bilânço Tarihinden Sonraki Olaylar (TMS 10)
- İlgili Taraf Açıklamaları (TMS 24)
- Açıklama (TFRS 7)

Kapsadıkları Birimlere İlişkin Standartlar

- Bölümlere Göre Raporlama (TFRS 8)
- Ara Dönem Finansal Raporlama (TMS 34)

3.3.4. Türkiye Muhasebe Standartları Kapsamında Vadeli İşlemler

Ülkemizdeki ulusal muhasebe standartlarını saptamak ve yayımlamakla görevli olan Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (eski adıyla Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu), kuruluşundan bu yana yaptığı çalışmalar sonucunda finansal araçlar ile ilgili ve uluslararası muhasebe standartlarıyla tam uyumlu olan ulusal muhasebe standartlarını 2006 yılı sonunda Resmi Gazete’de yayımlayarak yürürlüğe koymuştur. Söz konusu standartlar şöyledir:¹⁵⁴

- Türkiye Muhasebe Standardı (TMS) 32: *Finansal Araçlar: Sunum*
- Türkiye Finansal Raporlama Standardı (TFRS) 7: *Finansal Araçlar: Açıklamalar*
- Türkiye Muhasebe Standardı (TMS) 39: *Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme*
- Türkiye Finansal Raporlama Standardı (TFRS) 9: *Finansal Araçlar*
- Türkiye Finansal Raporlama Standardı (TFRS) 13: *Gerçeğe Uygun Değer Ölçümü*

Yukarıda genel olarak sınıflandırılmış olan standartların vadeli işlemleri ilgilendiren kısımları aşağıda açıklanmaya çalışılmıştır.

3.3.4.1. UMS 32/TMS 32: Finansal Araçlar; Açıklamalar ve Sunuş

Finansal Araçlar: Sunuma İlişkin Türkiye Muhasebe Standardı (TMS 32) Hakkında Tebliğ’de de belirtildiği üzere, bu standardın temel amacı, finansal araçların

¹⁵⁴ İsmail Ufuk MISIRLIOĞLU, “Türkiye Muhasebe Standartlarına göre Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi”, **Mali Çözüm**, Sayı 86. İSMIMO Yayını, Mart- Nisan 2008, s.65.

borç veya özkaynak olarak sunulmaları ile finansal varlık ve borçların netleştirilmelerine ilişkin ilkeleri belirlemektir. Bu Standart, ihraç eden (ihraççı) açısından finansal araçların, finansal varlık, finansal borç ve özkaynağa dayalı finansal araç olarak sınıflandırılması, bunlara ilişkin faiz, temettü, kayıp ve kazançların sınıflandırılması ve finansal varlık ve borçların netleştirilmeleri gereken durumlara uygulanır.

Ayrıca, bu Standartta yer alan ilkeler, "TMS 39 Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme" Standardında yer alan finansal varlık ve borçların muhasebeleştirilme ve ölçümüne ilişkin ilkeler ile bunlara ilişkin bilginin kamuoyuna açıklanmasına yönelik olarak "TFRS 7 Finansal Araçlar: Açıklamalar" Standardında yer alan ilkeleri tamamlamaktadır.

Finansal araç, bir işletmenin finansal varlığı ile diğer bir işletmenin finansal borcunda ya da hisse senedine dayalı bir finansal araçta artışa neden olan herhangi bir sözleşme olarak tanımlanır ve temelde üç gruba ayrılır:¹⁵⁵

- Finansal varlıklar: Nakit ve nakit benzerleri, alacaklar, alacak senetleri, bir başka işletmenin hisse senetleri (iştirakler ve bağlı ortaklıklar hariç), hazine bonosu, devlet ve özel kesim tahvilleri gibi borçlanma senetlerine yapılan yatırımlar.

- Finansal borçlar: Ticari borçlar, borç senetleri, krediler, bedeli nakden ödenecek mal ve hizmet alımına ilişkin tahakkuklar, ihraç edilen borçlanma senetleri, imtiyazlı hisse senetleri.

- Türev finansal araçlar: Türev araçlar; bir faiz oranına, ürün fiyatına ya da döviz kuruna bağlı olarak değer oluşturan ve sahibine sözleşmesel hak ve yükümlülükler sağlayan finansal araçlardır.

Türev finansal ürünleri belirleyen üç temel nitelik vardır. Bunlar TMS 39/9 da belirtilmiştir; türev finansal aracın değerinin piyasa koşullarındaki değişikliklere karşı duyarlı olması diğer bir ifadeyle, bir faiz oranındaki veya döviz kurundaki ya da fiyat veya oran endekslerindeki değişiklerin bir sözleşme ile belirlenmiş hak ve

¹⁵⁵ MISIRLIOĞLU, a.g.m., s. 67

yükümlülüklerin değerini değıştirmesi, bir başlangıç yatırımı gerektirmemesi ya da çok küçük miktarlarda yatırım gerektirmesi, sözleşme bedelinin gelecek bir tarihte ödenmesidir. Bu sözleşmeler alınıp satılabilir sözleşmelerdir. Alan açısından finansal varlık niteliğinde olup, yükümlülük altındaki işletmede ise finansal borç niteliğindedir.

3.3.4.2. UFRS 7/TFRS 7: Finansal Araçlar; Açıklamalar

30 Ocak 2007 tarih ve 26419 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan TFRS 7 Tebliğinde de belirtildiği üzere, Bu standardın amacı, finansal tablo kullanıcılarının aşağıdaki hususları değerlendirebilmeleri için gerekli olan bilgilerin işletme finansal tablolarında kamuoyuna açıklanmasını sağlamaktır:

(a) Finansal araçların işletmenin finansal durumu ve performansı açısından önemi ve

(b) İşletmenin dönem içerisinde ve raporlama tarihinde finansal araçlar nedeniyle maruz kaldığı risklerin niteliği ve düzeyi ile işletmenin sözü edilen riskleri yönetme şekli.

Yine bu Standartta da, yer alan ilkelerin, "TMS 32 Finansal Araçlar: Sunum" ve "TMS 39 Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme" Standartlarında yer alan finansal varlık ve borçların muhasebeleştirilmesi, ölçülmesi ve sunumuna ilişkin ilkeleri tamamladığı belirtilmiştir.

Bu standart, bir işletmenin taşıdığı finansal risklerle ilgili önemli miktarda sayısal ve niteliksel açıklamayı gerekli kılmaktadır. Söz konusu finansal riskleri üç ana grupta toplamak mümkündür:¹⁵⁶

- Kredi riski: Finansal aracın taraflarından birinin yükümlülüğünü yerine getirmemesi nedeniyle diğer tarafta finansal bir kayıp veya zarar meydana gelmesi riskidir. Bu risk karşı taraftan kaynaklanır.

- Likidite riski: Bir işletmenin finansal borçlardan kaynaklanan yükümlülükleri yerine getirmekte zorlanması riskini ifade eder ve işletmenin kendinden kaynaklanır.

¹⁵⁶ MISIRLIOĞLU, a.g.m., s. 69

- Piyasa riski: Bu risk türü; piyasadaki fiyat değişiklikleri karşısında, finansal araçların piyasa değerinde ya da işletmeye olabilecek nakit akışlarında meydana gelebilecek değişiklikleri kapsamaktadır. Finansal aracın türüne göre bu riskler faiz oranlarındaki değişim riski olabileceği gibi döviz kurlarındaki değişim riski ya da benzer başka bir finansal risk de olabilir. Örneğin; daha önce piyasa faiz oranı %10 iken ihraç edilen bir tahvilin değeri, piyasa faiz oranının %12' ye yükselmesi durumunda değeri düşecek aksi durumda artacaktır. Böylece potansiyel bir kayıp ya da kazanç oluşabilecektir.

3.3.4.3. UMS 39/TMS 39: Finansal Araçlar; Muhasebeleştirme ve Ölçme

Bu Standardın amacı; finansal varlıkların, finansal borçların ve finansal olmayan kalemlerin alım veya satımına ilişkin sözleşmelerin muhasebeleştirme ve ölçülmesine yönelik ilkeleri belirlemektir.

Finansal araçlarla ilgili bilgilerin sunumuna ilişkin hükümler yukarıda bahsettiğimiz üzere, “TMS 32 Finansal Araçlar: Sunum” Standardında yer almaktadır. Finansal araçlara ilişkin olarak kamuoyuna yapılması gereken açıklamalara yönelik hükümler ise “TFRS 7 Finansal Araçlar: Açıklamalar” Standardında yer almaktadır.

Türev Ürünler TMS 39'un 9. maddesinde belirtilmiş olup tanımı aşağıdaki gibi yapılmıştır:¹⁵⁷

Türev ürün: Aşağıda yer alan üç özelliğin tamamına sahip olan ve TMS 39 kapsamında bulunan bir finansal araç veya diğer bir sözleşmedir:

(a) Belirli bir faiz oranında, finansal araç fiyatında, mal bedelinde, döviz kurunda, fiyat veya oran endeksinde, kredi derecesi veya kredi endeksinde ya da başka bir değişkende veya sözleşmenin taraflarından birine özgü olmayan finansal olmayan bir değişkende (bazen “sözleşmeye konu olan” olarak da adlandırılır) meydana gelen bir değişiklik karşısında değeri değişmektedir;

¹⁵⁷ Tanım TFRS 9'un Ek A kısmında da burada belirtildiği iekilde verilmiştir.

(b) Net bir başlangıç yatırımı gerektirmemekte veya piyasa koşullarındaki değişikliklere benzer tepki vermesi beklenen diğer türden sözleşmelere göre daha az bir net başlangıç yatırımı gerektirmektedir ve

(c) Gelecek bir tarihte ödenecektir.

3.3.4.4. UFRS 9/IFRS 9: Finansal Araçlar

Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) IAS 39 ya da Türkiye'deki kullanımı ile TMS 39 Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme başlıklı standartını yeniden sistematize etmek adına çalışmalar yapmakta olup; bu çalışmalarının sonucu olarak UFRS 9 Finansal Araçlar standartını yayımlamıştır. Standartın yayım tarihi Kasım 2009 olup; yayımlanan ilk kısmında finansal araçların sınıflandırmaları ve ölçümlendirmelerine yer verilmiştir. Bununla beraber; değer düşüklüğü karşılıkları, TFRS 4'te yer alan sigorta sözleşmeleri gibi bu standarta etki edecek diğer hususlarla ilgili olarak henüz çalışmalar devam etmektedir.

Ekim 2010'da bazı eklemelerle yenilenen standartın yürürlük tarihi 1 Ocak 2015 olarak öngörülmüş iken; Kurul ilgili tarihin uygulayıcı kurumlar için standartı uygulama konusundaki hazırlıklarını tamamlamaları için yeterli olmadığı kanaatine varmış ve buna istinaden yürürlük tarihinin 1 Ocak 2018'den itibaren olmasına karar verilmiştir.¹⁵⁸

2014'ün sonuna kadar gerek belirleme yapılmamış bu hususlar gerekse hali hazırda yayımlanmış durumda bulunan sınıflandırma ve ölçümlendirme ile ilgili hususların tamamının bazı güncellemeler ile tamamlanması planlanmaktadır.

UFRS 9, finansal araçların sınıflandırılması ve ölçülenmesinde; konuyla ilgili kendisinden daha önce yayımlanmış olan ve halen yürürlükte bulunan ancak karmaşık ve

¹⁵⁸ “**IFRS 9 Financial Instruments**”, <http://www.ifrs.org/Current-Projects/IASB-Projects/Financial-Instruments-A-Replacement-of-IAS-39-Financial-Instruments-Recognition/Pages/Financial-Instruments-Replacement-of-IAS-39.aspx>, (6 Mayıs 2014)

katı kuralları olduğu için eleştirilere maruz kalmış bulunan IAS 39’da yer alan düzenlemeleri sadeleştirmek amacıyla yayımlanmıştır.¹⁵⁹

Söz konusu değişiklik TMSK tarafından da bu paralelde TFRS 9 Finansal Araçlar standardı olarak 27/04/2010 tarih ve 27564 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.yayımlanmıştır. “TFRS 9 Finansal Araçlar” Standardı (2011 versiyonu) 31/12/2012 tarihinden sonra başlayan hesap dönemleri için uygulanmak üzere ilk olarak 20/03/2011 tarih ve 27880 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmış olup; 30/12/2012 tarih ve 28513 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 3 sıra no’lu Tebliğ ile 1/1/2013 olan yürürlük tarihi 1/1/2015’e ertelenmiştir. UFRS 9’un yukarıda da belirtildiği üzere yürürlük tarihi 01.01.2018’e ertelendiğinden; Kamu Gözetim Kurumu’nun da benzer şekilde TFRS 9 için geçişin zorunlu kılındığı tarihi aynı tarihe ertelemesi beklenmektedir.

Yeni standart seti ile esas olarak aşağıda yer verilen değişiklikler getirilmektedir:

- Basit ve temel bir sınıflandırma
- Daha geniş kapsamlı bir gerçeğe uygun değer yöntemi ile muhasebeleştirme
- Detaylı dipnot yükümlülükleri
- Muhasebe yöntemi uygulanan risk yönetimi tekniklerini de yansıtabilecek; finansal riskten korunan daha çok kalem için finansal riskten korunma muhasebesi uygulanabilecektir.¹⁶⁰

Bu çerçevede bir finansal varlık ilk muhasebeleştirilmesi sırasında gerçeğe uygun değerinden ölçülecek, ilk muhasebeleştirmeden sonra ise yapılan sınıflandırmaya göre gerçeğe uygun değerleri veya itfa edilmiş maliyetleri üzerinden ölçme yapılacaktır.

¹⁵⁹ Hedge Accounting Under IFRS 9, **Ernst&Young**, Şubat 2014, s.3.

¹⁶⁰ UFRS 9 Finansal Araçlar ile Genel Finansal Riskten Korunma Muhasebesine İlişkin Gelişmeler ve UMSK Görüşleri, **Ernst&Young**, 2012, s. 15

TFRS 9 esasen türev işlemlere yönelik önemli değişiklikler getirmemekte; türev işlemlerin ölçülmesi için halen uygulanmakta olan gerçeğe uygun değer yöntemi uygulanmasında bir farklılık öngörmemektedir. Öte yandan hedge muhasebesine ilişkin standartta öngörülmüş önemli değişiklikler bulunmaktadır. Bunlar aşağıda özetlenmeye çalışılmıştır:¹⁶¹

- TMS 39’da yer alan hedge muhasebesi kuralları uygulanması zor karmaşık kurallar içermekte olduğundan hedging işlemine konu finansal araçlar pratikte alım satım amaçlı hesaplarda izlenmektedir. TFRS 9 ile hedge muhasebesi uygulamasındaki zorluklar ve bürokratik engellerin azaltılması ve basitleştirmeye gidilmesi amaçlandığından hedge işlemine konu finansal araçların mahiyetine uygun bir şekilde mali tablolarda yer alması sağlanacak bu da mali tablo kullanıcılarına daha yararlı bilgiler sunmayı sağlayacaktır.

- TFRS 9 ile gerek riskinden korunan araç ve gerek bu riskten korunmak için gerçekleştirilen işlemin riskleri daha net bir şekilde belirlenerek ayrı ayrı ölçümlenebilecektir. TMS 39’daki temel amaç, riskten korunan araç ile riskten korunma konusu kalemin değerindeki değişimlerin ölçülmesi iken, yeni standartta ise bu amaç farklılaştırılmış ve uygulayıcılara mali tablo dipnotlarındada daha fazla bilgi verme yükümlülüğü getirilmek suretiyle riskler ve ölçümlerinin tablo okuyucularına daha net bir şekilde aktarımı amaçlanmıştır.

- Türev araçların riskten korunma konusu kalem olmasına imkan tanınmaktadır.

- Gerçeğe uygun değer riskinden korunma muhasebesinde etkin olan kısmın kar-zarar yerine diğer kapsamlı gelirlerde muhasebeleştirilmesi öngörülmüştür.

Standart incelendiğinde hedge muhasebesinin risk yönetiminde bir araç olarak kullanımına imkan vermek amacıyla bu muhasebeye dair kuralların esnetildiği görülmektedir ki bu da bankaların standartın yürürlüğe girmesi ile birlikte hedge

¹⁶¹ AVCI, Gürcan “Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesine İlişkin Yeni Milat: TFRS 9 ve Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri”, **Active Banka Dergisi**, Ekim Aralık 2011, s.41

muhasibesini daha çok uygulayarak daha tutarlı mali tablolara sahip olacağını düşündürmektedir.¹⁶²

3.3.4.5. UFRS 13/TFRS 13: Gerçeğe Uygun Değer Ölçümü

TFRS 13 Gerçeğe Uygun Değer Ölçümü Standartı 31.12.2012 tarihinden sonra başlayan hesap dönemleri için uygulanmak üzere ilk olarak 30.12.2012 Tarihli ve 28513 Sayılı Resmi Gazete-2. Mükerrer’de yayımlanmıştır. Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu’nun yayımladığı bu standart ile birlikte, standartın ekinde temel terimler açıklanmış; uygulama rehberi verilmiş ve daha önce yayımlanan standartlarda gerçeğe uygun değer ile ilgili yapılan değişikliklerden de burada bahsedilmiştir.

Standartın dokuzuncu paragrafında gerçeğe uygun değer tanımı yapılmıştır. Buna göre, bu standart gerçeğe uygun değeri, piyasa katılımcıları arasında ölçüm tarihindeki olağan bir işlemde bir varlığın satışından elde edilecek veya bir borcun devrinde ödenecek fiyat olarak tanımlamaktadır.

Standartın 11. Paragrafında; gerçeğe uygun değer ölçümünün, belirli bir varlık veya borç için yapıldığı; bu nedenle, işletmenin bir varlığın veya borcun gerçeğe uygun değerini ölçerken, piyasa katılımcılarının ölçüm tarihinde bu varlığı veya borcu fiyatlandırırken göz önünde bulunduracakları özellikleri dikkate aldığı belirtilmiştir. Bu tür özelliklere aşağıdakiler örnek olarak gösterilmiştir:

(a) Varlığın durumu ve konumu ile

(b) Varsa, varlığın satışına veya kullanımına ilişkin sınırlamalar.

Standart, yukarıda da değinildiği üzere gerçeğe uygun değeri tanımlamakta, gerçeğe uygun değer ölçümüne ilişkin çerçeveyi ve gerçeğe uygun değer ölçümü ile ilgili açıklama gerekliliklerini ortaya koymaktadır. TFRS 13 diğer TFRS’lerin gerekli kıldığı hallerde gerçeğe uygun değer nasıl ölçüleceğini açıklamaktadır. Bu standart, ilave bir gerçeğe uygun değer ölçümü getirmediği gibi, diğer standartlarda yer alan

¹⁶² AVCI, a.g.m., s.41.

gerçeğe uygun değer ölçümü istisnalarını da kaldırmamaktadır. TFRS 13 öncesinde gerçeğe uygun değer ölçümüne yönelik tek bir kaynak bulunmamaktaydı ve gerçeğe uygun değer ölçümüne ilişkin yol gösterici açıklamalardaki tutarsızlık finansal raporlama sürecinde karmaşıklığa yol açmaktaydı.¹⁶³

3.3.5. Türkiye Muhasebe Standartları Kapsamında Değerleme Ölçüleri

Muhasebe; kaydetme, sınıflandırma, özetleme ve raporlama işlevlerinin yerine getirildiği bir süreç olduğu kadar değerlendirme işlemlerinin de önemli yer tuttuğu bir süreçtir. Değerleme işlemleri, muhasebenin önemli ve karmaşık konularından biridir. Geleneksel muhasebe tanımı incelenirse, işletmeyle ilgili geçmişte ortaya çıkan finansal olaylarını kayıtlayan, raporlayan, özetleyen ve analiz eden, geleceğe ilişkin tahminlerin yapılmasına bilgiler sunan bilim dalı olduğu sonucuna varılır. Ancak, bilgi teknolojisindeki değişimle birlikte sözü edilen geleneksel anlamdaki muhasebe tanımının da değişmesine neden olmuştur. Dolayısıyla, küreselleşme olgusu ve bu olgu neticesinde bilgi teknolojisinde yaşanan gelişmeler, tüm işletme işlevleriyle birlikte muhasebenin de işlevlerini etkilemiştir. Sözü edilen bu durum ise, işletmelerde farklı değerlendirme yaklaşımlarının geliştirilmesine neden olmuştur. Değerlemede birbirinden farklı ölçü kullanılması, finansal tablo unsurlarının ve bilanço ve gelir tablosunda sunulan bilgilerin farklılaşmasına neden olmaktadır.¹⁶⁴

Finansal araçlara ilişkin standartların süreci yaklaşık yirmi yıllık bir geçmişe sahip olsa da Dünya’da bu standartlar üzerindeki tartışmalar hala devam etmektedir. Tartışmaların temel konusunu, finansal araçların piyasa değeriyle raporlanması oluşturmaktadır. Piyasa değerindeki değişimleri bilanço tarihinde dikkate almak suretiyle yapılacak bir raporlamanın işletme karlarında sürekli bir dalgalanmaya neden olacağını ileri süren kesimler olsa da, günümüz koşullarında yaygın olarak kullanılan türev finansal araçların, işletmenin finansal durumunu kullanıcı gruplara en doğru biçimde aktarmak amacıyla bilanço kayıtlarına alınmak istenmesine dair bir görüş

¹⁶³ Gerçeğe Uygun Değer Ölçümü ve Yol Gösterici Açıklamaları Tek Bir UFRS’de Toplandı, UFRS Bülten, **KPMG**, Ekim 2012, Sayı:2012/4, s.1

¹⁶⁴ AKGÜN, **a.g.m.**, s. 138.

birliği bulunduğu ve bugün için bu tür bir finansal işlemin ölçülmesinde kullanılacak gerçeğe en uygun değeri aracının ise piyasa değeri olduğu da bir gerçektir.¹⁶⁵

Finansal tablo unsurlarının ölçüm esasları, TMSK tarafından yayınlanan 1 Sıra Nolu Finansal Tabloların Hazırlanma ve Sunulma Esaslarına ilişkin Kavramsal Çerçeve Hakkında Tebliğın 99. maddesinde açıklandığı üzere,

“ölçüm, finansal tablolarda yer alan unsurların bilânço ve gelir tablosunda tahakkuk ettirilecekleri ve gösterilecekleri parasal tutarların belirlenmesi işlemini ifade eder. Bu işlem uygulanacak ölçüm esasının da seçilmesini içerir.”

şeklinde ifade edilmiştir.

Aynı Tebliğın 100. maddesinde belirtildiğı üzere, TMS ve TFRS’ye göre hazırlanan finansal tablolarda, finansal tablo unsurları değişik derecelerde ve değişik bileşimlerde kullanılan, birkaç farklı ölçüm (değerleme) esasları ile değerlemeye tabi tutulmakta olup, bu ölçüm (değerleme) esasları kavramsal çerçevede dört başlık altında açıklanmıştır.

3.3.5.1. Tarihi Maliyet

Genel olarak muhasebede varlıklar satın alındıkları tarihteki maliyet değerleri ile değeri lenmektedir. Fakat bu modelde enflasyonun olmadığı bir durum söz konusudur. Diğer değerlendirme metotları ise zamanla değerlemede bir değişiklik olduğunda bir değerlendirme sorunu ile karşılaşılacağını öngörmektedir.¹⁶⁶ Tarihi maliyet satın alma tarihindeki varlığın elde edilmesi için gerekli olan işlemlerin parasal ifadesi ile borçlanılan tutarı ifade etmektedir. Varlıklar elde edildikleri tarihte edinimleri için ödenen nakit veya nakit benzerlerinin tutarlarıyla veya onlara karşılık gelen varlıkların piyasa değerleriyle ölçümlenmektedir. Buna göre tarihi maliyet, genelde gerçeğe uygun değeri temsil eder diyebiliriz. Borçlar, borç karşılığında elde edilenin tutarıyla veya işletmenin normal faaliyetlerinden kaynaklanan borçlarda, örneğin, kurumlar vergisinde

¹⁶⁵ MISIRLIOĞLU, a.g.m., s. 80.

¹⁶⁶ W. Erwin DIEWERT, “The Measurement of Business Capital, Income and Performance”, <http://faculty.arts.ubc.ca/ediewert/barc3.pdf>, Eylül 2005, (12 Aralık 2010)

olduğu gibi, borcun karşılığı için gereken nakit veya nakit benzerlerinin tutarı ile gösterilirler.¹⁶⁷

Değerleme sürecinde stok, arsa ve arazi, bina, makine ve benzeri maddi duran varlıklar gibi parasal olmayan varlıkların para cinsinde ölçülmesinde genelde tarihi maliyet yöntemi kullanılır. Tarihi maliyete dayanan ölçüm metodu, göreceli olarak daha güvenilir bilgilerin üretilmesine katkı sağlarken, özellikle enflasyon dönemlerinde finansal tabloların gerçeklerden uzak veri ve bilgi sunmasına yol açmaktadır. Bu nedenle, ilk kayıt anından sonraki bilanço dönemlerinde, varlık ve yükümlülüklerin değerlemesinde tarihi maliyetlerin ölçü olarak alınması, finansal tablolarda yer alan finansal bilgileri kullanıcılar açısından yetersiz kılabilir. Finansal tablolardaki tutarların enflasyon düzeltmesine tabi tutulması, tarihi maliyet esasının zayıf yönünü kısmen telafi etmektedir. Hemen belirtmek gerekir ki işlem tarihindeki maliyet, gerçeğe uygun değeri temsil edebilir niteliktedir.¹⁶⁸

3.3.5.2. Cari Maliyet (Yerine Koyma veya Yeniden Maliyeti, Giriş Değeri)

Muhasebede temsil edilen değerler, alıcı ve satıcının piyasada değişim esnasında karşılıklı olarak belirledikleri piyasa değişim fiyatına bağlıdır. İşletmelerin kendi ürettikleri mal ve hizmetler ile kendi inşa ettikleri gayrimenkullerin değeri ise, üretim veya inşaatta kullanılan veya tüketilen varlık değerlerinin dağıtım sonucu belirlenmektedir. Başlangıç olarak değişim esnasında piyasa fiyatıyla değerlendirilerek muhasebe kaydına aktarılan finansal tablo unsurlarının değeri, değişim işleminden sonra değişmesine rağmen, muhasebe kayıtlarında sabit kalır. Bu nedenle muhasebe, çeşitli işlemleri para ile ölçerken artık değişmeyen, sabit kalmış tarihsel değerleri ifade eder duruma gelmektedir.¹⁶⁹

Başka bir ifadeyle, geçmişteki belli bir tarihteki varlık ve finansal yükümlülüklerin parasal tutarını belirlemede kullanılan tarihsel maliyet, mevcut

¹⁶⁷ Saime ÖNCE, “Kavramsal Çerçeve, UFRS/UMS Uyumlu Türkiye Muhasebe Standartları Uygulaması”, Ankara, Maliye ve Hukuk Yayınları , No: 52, 2007, s. 30

¹⁶⁸ Hüseyin TOKAY, Ali DERAN, “Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartlarında Değerleme Ölçüleri”, **Mali Çözüm Dergisi**, Sayı 90, 2008, s. 26

¹⁶⁹ AKDOĞAN, AYDIN, **a.g.e.**, s.389

durumda artık iktisadi açıdan bir değerini kaybeden değer olduğu için piyasa fiyatına dayalı olan cari maliyetin kullanılması fikri ortaya çıkmıştır.¹⁷⁰

Kavramsal Çerçeve’ de açıklandığı üzere, varlıklar aynı varlığın veya bu varlıkla eşdeğer olan bir varlığın alınması için hâlihazırda gereken nakit veya nakit benzerlerinin tutarı ile gösterirler. Borçlar, yükümlülüğün kapatılması için gerekli nakit ve nakit benzerlerinin iskonto edilmemiş tutarları ile gösterilirler.

Adından da anlaşılacağı gibi, cari maliyet ölçüsünde esas alınan değer cari değerdir. Değerlemede cari maliyet ölçüsünün kullanılması durumunda, ilgili varlığa ilişkin olarak daha önce hesaplanmış değer (tarihi maliyet veya kayıtlı değer) önemsiz olmaktadır. Bu durumda, değerlemeye tabi varlığın yerine alınacak aynı veya benzeri varlığın, değerlendirme tarihindeki satın alma fiyatı önemlidir. Bu ölçü giriş temeline dayalı bir ölçüdür. Bir başka ifadeyle, varlığın değerlendirme günü alınması durumunda, işletmeye mal olma fiyatı cari maliyet olarak ifade edilmekte ve değerlendirilmede de bu ölçü esas alınmaktadır. Değerlemeye konu unsurun borç olması durumunda, cari maliyet kayıtlı (itibari) değer olmaktadır.¹⁷¹

3.3.5.3. Gerçekleşebilir Değer (Ödeme Değeri, Çıkış Değeri, Cari Satış Değeri)

Varlıkların değeri işletmenin normal faaliyet koşullarında, bir varlığın elden çıkarılması halinde ele geçecek olan nakit ve nakit benzerlerinin tutarı temsil eder. Borçlar ise işletmenin normal faaliyet koşullarında kapatılmaları için ödenmesi gereken nakit ve nakit benzeri değerlerin iskonto edilmemiş tutarları ile gösterilmektedir.

Gerçekleşebilir değer ölçüsünün kullanılması durumunda varlığın değeri, söz konusu varlığın normal ticari koşullarda satılması durumunda elde edilecek net nakit tutarını ifade etmektedir. Bu yüzden, literatürde gerçekleşebilir değer, ödeme değeri, çıkış değeri ya da cari satış değeri şeklinde de adlandırıldığı görülmektedir. Cari maliyet esası ile gerçekleşebilir değer esası karşılaştırıldığında, cari maliyet esasının

¹⁷⁰ AKGÜN, **a.g.m.**, s. 142

¹⁷¹ TOKAY, DERAN, **a.g.m.**, s.26-27

varsayımsal satın almaya dayandığını, gerçekleşebilir değer esasının ise varsayımsal satma yaklaşımına dayandığı ifade edilebilir.¹⁷²

3.3.5.4. Bugünkü Değer (Net Bugünkü Değer, Kullanım Değeri, Cari Ekonomik Değeri)

Kavramsal Çerçeve madde 100'de açıklandığı üzere, varlıklar, işletmenin normal faaliyet koşullarında, ileride yaratacakları net nakit girişlerinin bugünkü iskonto edilmiş değerleri ile borçlar ise işletmenin normal faaliyet koşullarında, kapatılmaları için ileride ödenmesi gereken net nakit çıkışlarının bugünkü iskonto edilmiş değerleri ile gösterilirler.

Bu değerlendirme ölçüsü, özellikle piyasa fiyatının olmadığı veya güvenilir bulunmadığı durumlarda, gerçeğe uygun değeri temsil etmektedir. Literatürde bugünkü değer, net bugünkü değer, kullanım değeri veya cari ekonomik değer olarak da ifade edilmektedir. Kavramsal çerçevede finansal tabloların hazırlanmasında işletmelerce en çok kullanılan ölçüm esasının tarihi maliyet esası olmakla birlikte, özellikle son zamanlarda yayınlanan standartlar incelendiğinde ilk muhasebeleştirme tarihinden sonraki değerlendirme dönemlerinde, değerlendirme esasına dayalı ölçümlemeye doğru bir yönelme söz konusudur. Değerleme esaslı ölçümlemede de gerçeğe uygun değer ölçüsü öne çıkmaktadır. Ayrıca, gerçeğe uygun değer ölçüsü ile tarihi maliyet ölçüsü birbirlerine alternatif yöntemler olarak da değerlendirmemek gerekir. TMSK Kavramsal Çerçeve 101'de belirtildiği üzere tarihi maliyet esası ile diğer değerlendirme esasları birlikte kullanılabilir. Standartlar incelendiğinde tarihi maliyet esasının, diğer ölçüm esasları ile birlikte kullanılabilirliği görülmektedir. Örneğin, stoklar genellikle maliyet veya net gerçekleşebilir değerden küçük olanı ile ölçümlenir, menkul kıymetler piyasa değeri ile ölçümlenebilir, emeklilik borcu bugünkü değeri ile ölçümlenir. Bunlara ilave olarak, bazı işletmeler tarihi maliyet esasının fiyat değişikliklerinin parasal olmayan kalemler üzerindeki etkisini göstermekte yetersiz kalması nedeniyle, cari maliyet esasını da kullanmaktadırlar.¹⁷³

¹⁷² TOKAY, DERAN, **a.g.m.**, s.27

¹⁷³ AKGÜN, **a.g.m.**, s. 142

3.3.5.5. Gerçeğe Uygun Değer

Finansal tabloların temel amacı, kullanıcılara karar vermelerinde yardımcı bilgi sağlamak olduğu için, bu tablolarda verilen rakamların mümkün olduğunca bir varlığın veya yükümlülüğün gerçek değerini yansıtması istenmektedir. Tarihi maliyetlerde konulan sermayenin korunması üzerine yapılandırılan bir sistem vardır. Bazı yazarlar bu sistemin gerçeği yansıtmadığını, esas olanın varlığın işletmeye olan değeri (kullanıcıya olan değeri) olduğunu öne sürmüş ve gerçeğe uygun değer yaklaşımı da bu kaygıların sonucu olarak ortaya çıkmıştır.¹⁷⁴

UFRS (TFRS) gerçeğe uygun değeri “tarafsız, danışıklı olmayan, ilişkili taraflar arasında olmayan ve objektif olan, bilgili ve istekli taraflar arasında bir varlığın değişimi veya bir borcun kapatılması için kabul edilen tutar” olarak tanımlamaktadır. Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu halen yürürlükte olan Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının büyük bölümünde varlık ve yükümlülüklerin değerlendirilmesinde gerçeğe uygun değer yaklaşımını kısmen veya tamamen kullanmaktadır. Bu standartlar incelendiğinde gerçeğe uygun değer belirlenmesinde aşağıda belirtilen yöntemlerin kullanıldığı görülmektedir:

- a) Gerçeğe uygun değer belirlenmesinde öncelikle ilgili varlık veya yükümlülüğe ilişkin piyasa fiyatı esas alınmaktadır.
- b) Varlık veya yükümlülüğe ilişkin piyasa fiyatına ulaşılamaması durumunda, gerçeğe uygun değer benzer kalemlerin piyasa fiyatı üzerinden hesaplanmaktadır.
- c) Piyasa fiyatının güvenilir olmaması durumunda ise gerçeğe uygun değer net bugünkü değer, opsiyon fiyatlaması ve benzeri yöntemler kullanılarak belirlenebileceği öngörülmektedir.

Gerçeğe uygun değer belirlenmesi ve ölçümü ile ilgili tüm belirlemeler TFRS 13 Gerçeğe Uygun Değer Ölçümü Standartında yapılmış olup; standarta yönelik

¹⁷⁴ Fatma PAMUKÇU, “Gerçeğe Uygun Değer Muhasebesi Ve Finansal Tablolara Etkisi”, **Mali Çözüm Dergisi**, Sayı: 103, Ocak-Şubat 2011, s.84

açıklamalar “3.3.4.4. UFRS 13/TFRS 13: Gerçeğe Uygun Değer Ölçümü” bölümünde yapılmıştır.

3.3.6. Türev İşlemlerde Değerleme

Türev işlemlerin muhasebeleştirilmesi ve nasıl raporlanacağı konusu ile ilgili düzenlemeler 2001 yılında başlanmıştır. Konu ile ilgili düzenlemeler eş zamanlı olarak Amerikan Finansal Muhasebe Standartları Kurulu (FASB) ile Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) tarafından yapılmaktadır. IASB tarafından, finansal araçların raporlanmasına ilişkin iki ayrı düzenleme yapılmış olup; bunlardan IAS 32, finansal araçların mali tablolarda gösterimi ve bunlara ilişkin mali tablolarda yapılacak açıklamaları kapsarken; IAS 39 ise “Finansal araçlar: Mali Tablolara alınma ve Değerleme” standardı türev araçların mali tablolara alınma ve değerlendirme esaslarını kapsamaktadır. “Türev Araçların ve Korunma Faaliyetlerinin Muhasebeleştirilmesi” başlıklı “FASB 133”, bu konudaki esas düzenlemeyi oluşturmakta ve türev araçların ve korunma faaliyetlerinin muhasebeleştirilmesini kapsamaktadır.¹⁷⁵

TMS 39 paragraf 9’a göre bir ürünün türev finansal araç olarak değerlendirilmesinde önemli olan üç unsur aşağıdaki gibidir:¹⁷⁶

- 1- Sözleşmeye konu edilen finansal aracın değerinin bazı parametreler doğrultusunda değişmesi gerekmektedir. Bu parametreler ise; finansal enstrümanın fiyatı, mal bedeli, döviz kuru, fiyat veya oran endeksi, kredi derecesi veya kredi endeksi gibi nitelikleridir. Örneğin taşıyıcısına hisse senedini sabit bir fiyattan satın alma hakkı veren bir satın alma opsiyonunun değeri hisse senedinin değeri artınca artar. Bu durumda, hisse senedinin fiyatı, opsiyonun değerini etkileyen “temel işlem (underlying)” olur.
- 2- Türev finansal araçlara ilişkin bir sözleşme satın alınırken genelde nakit ya da başka bir finansal varlık ile ödeme yapılmaz veya diğer

¹⁷⁵ Mehmet KAYGUSUZUOĞLU, “Finansal Türev Ürünlerden Forward Sözleşmeleri ve Muhasebe İşlemleri”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Sayı: 2, 2011, s.142.

¹⁷⁶ Volkan Demir, *TFRS/UFRS Kapsamında Finansal Araçlar*, Nobel Yayın Dağıtım, Yayın No: 1411, Ankara, Nisan 2009, s.124.

sözleşmelere göre daha düşük ödeme yapılır. Örneğin; hisse senedi üzerinde bir satın alma opsiyonu, genel olarak hisse senedinin satın alma bedelinden daha düşük bir tutar olmaktadır.

- 3- Türev finansal araçlara ilişkin sözleşmeler ileri tarihlidir ve ödeme gelecekteki bir tarihte yapılacaktır. Örneğin; bir döviz forward işleminde dönüşüm sözleşmede belirtilen gelecekteki bir tarihte yapılacaktır.

TMS-39 hükümlerine göre türev ürünlerin tamamı gerçeğe uygun (yani rayiç bedel) değerleri üzerinden değerlendirilmektedir. TMS-39’da gerçeğe uygun değer; karşılıklı pazarlık ortamında, bilgili ve istekli gruplar arasında bir varlığın el değiştirmesi ya da bir borcun ödenmesi durumunda ortaya çıkması gereken tutar olarak tanımlanmaktadır. Ancak, organize bir piyasada işlem görmeyen türev işlemler için bu ürünlerin rayiç değerinin tespiti ile ilgili olarak değerlendirme sırasında esas alınacak somut kriterlerin belirlenmemiş olması nedeniyle uygulamada farklı yöntemler izlenmekte ve dolayısıyla değerlendirme işlemleri önemli ölçüde farklılaşmaktadır.¹⁷⁷ Aktif piyasa tanımı TMS 39’un EK A Uygulama rehberinin 71. Paragrafında belirtilmiş olup, buna göre bir finansal araca ilişkin fiyatın, istenildiğinde ve düzenli olarak borsadan, satıcıdan, simsardan, sanayi grubundan, fiyatlama hizmeti yapan veya düzenleyici bir kuruluştan elde edilmesinin mümkün olması ve anılan fiyatların, karşılıklı pazarlık ortamında gerçekleştirilen fiili ve düzenli piyasa işlemlerini temsil etmesi durumunda ilgili finansal aracın aktif bir piyasada kayıtlı olduğu kabul edilecektir. Gerçeğe uygun değer, istekli bir alıcı ve satıcı arasında karşılıklı pazarlık ortamında gerçekleştirilen bir işlemde üzerinde anlaşılan fiyat olup; aktif bir piyasada işlem gören bir finansal aracın gerçeğe uygun değerinin belirlenmesindeki amaç, işletmenin anında erişim imkânına sahip olduğu en avantajlı aktif piyasada anılan araca (diğer bir ifadeyle, finansal aracı değiştirmeden veya farklı bir şekilde sunmadan) ilişkin olarak bilanço tarihi itibarıyla yapılacak bir işlemin fiyatına ulaşmaktır. Diğer taraftan işletme, daha avantajlı piyasadaki fiyatı, söz konusu piyasada alınıp satılan araçlar ile değerlemesi yapılan finansal araç arasında oluşan karşı tarafın kredi riskine ilişkin farklılıkları yansıtmak üzere düzeltecektir. Aktif piyasada kayıtlı söz konusu fiyatların yayınlanmakta olmaları,

¹⁷⁷ YILDIRIM, a.g.e., s.304.

gerçeğe uygun değerin en önemli kanıtı olup; bu durumda finansal varlık ya da finansal borçların ölçümünde söz konusu yayınlar kullanılacaktır.

Aktif piyasanın bulunmaması halinde yapılacak değerlendirme uygulamaları ile ilgili açıklamalar ise yine rehberin 74. Paragrafından başlayarak ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Buna göre; finansal araçla ilgili aktif bir piyasanın bulunmaması durumunda, gerçeğe uygun değer bir değerlendirme yöntemi kullanılmak suretiyle tespit edilecektir. Değerleme yöntemleri, varsa, ilgili araçla büyük ölçüde benzer olan başka bir araca ilişkin olarak karşılıklı pazarlık ortamında, bilgili ve istekli taraflar arasında yapılan işlemlerdeki gerçeğe uygun değerin referans alınmasını, indirgenmiş (iskonto edilmiş) nakit akışları analizini ve opsiyon fiyatlandırma modellerini içermektedir. Finansal aracın fiyatlandırılmasında piyasa katılımcıları tarafından müştereken kullanılmakta olan bir değerlendirme yönteminin bulunması ve anılan yöntemin güncel piyasa işlemlerinde oluşan fiyatların güvenilir bir tahminini sağladığının kanıtlanabilmesi durumunda, işletme söz konusu yöntemi kullanacaktır.

Ayrıca kayıtlı bir fiyatı bulunmayan, özkaynağa dayalı finansal araçlara ilişkin türev ürünler de 80. paragrafta açıklanmıştır. Buna göre; aktif bir piyasada kayıtlı piyasa fiyatları bulunmayan özkaynağa dayalı finansal araçlar ile kayıtlı bir fiyatı bulunmayan söz konusu özkaynağa dayalı finansal araçlara bağlı olan ve bunların teslimiyle ödenmesi gereken türev ürünlere yapılan yatırımların gerçeğe uygun değeri, (a) bu araçlara yönelik makul gerçeğe uygun değer tahminlerini içeren değer aralığındaki değişkenliğin önemli olmaması ya da (b) anılan aralık içinde yer alan farklı tahminlerin gerçekleşme olasılıklarının makul bir biçimde değerlendirilebilir ve gerçeğe uygun değerin tahmininde kullanılabilir olmaları durumunda güvenilir olarak ölçülebilecektir.

Futures ve forward ile swap ve opsiyon sözleşmeleri türev ürünlerin tipik örnekleridir. Bir türev ürün genellikle para, hisse senedi, ağırlık, hacim veya sözleşmede belirlenen diğer ölçü birimlerinden oluşan bir tutar (türev ürün tutarı) üzerinden düzenlenir. Bununla birlikte, türev ürün, hamil ya da satıcısının (opsiyon yazıcısının) anılan türev ürün tutarını sözleşmenin başında yatırmasını veya tahsil etmesini gerektirmez. Diğer yandan, bir türev ürün, sabit bir tutarın ya da türev ürün tutarıyla ilişkisi olmayan gelecekteki bazı olaylar sonucunda değişebilecek (sözleşme tutarındaki

değişimle orantılı olmaksızın) bir tutarın ödenmesini gerektirebilir. Örneğin bir sözleşme, altı aylık LIBOR'un 100 baz puan artması durumunda 1.000 PB4 tutarında sabit bir ödemede bulunulmasını gerektirebilir. Bu tür bir sözleşme, her ne kadar bir türev ürün tutarı belirlenmemiş olsa da, türev ürün sözleşmesidir.¹⁷⁸

Bu Standarttaki türev ürün tanımı, sözleşme konusu kalemin teslimine yönelik brüt tutar üzerinden düzenlenen (sabit kurlu bir borçlanma aracının satın alınmasına yönelik forward sözleşmesi gibi) sözleşmeleri içerir. İşletme, nakit ya da başka bir finansal araç karşılığında veya finansal araçların takasıyla (bir malın gelecekteki bir tarihte sabit bir fiyattan alım satımına ilişkin bir sözleşme gibi) ödenebilen finansal olmayan bir kalemin alım satımına ilişkin bir sözleşme yapabilir. Bu tür bir sözleşme, işletmenin beklenen alış, satış veya kullanım gereksinimleri ile uyumlu olarak finansal olmayan bir varlığın teslimine yönelik düzenlenmediği ve elde tutulmaya devam edilmediği sürece bu Standart kapsamındadır.¹⁷⁹

Finansal varlığın devrinin satış olarak muhasebeleştirilmesini engelleyen türev ürünler haricinde, bilançoda yer alan türev ürünlere ilişkin sözleşmeye bağlı hak ve yükümlülükler, sırasıyla, varlık ve borç olarak muhasebeleştirilir. Finansal varlığın devrinin bilanço dışı bırakmayı gerektirir nitelikte olmaması durumunda, devralan, devraldığı varlığı kendi varlığı olarak muhasebeleştirmez.¹⁸⁰

Uygulama örnekleri aşağıda yer almaktadır:¹⁸¹

(a) İşletmenin bir sözleşmenin tarafı haline gelmesi ve bunun sonucunda nakit elde etmeye ilişkin yasal bir hakkı ya da nakit ödemede bulunmaya ilişkin yasal bir yükümlülüğü oluşması durumunda, ilgili koşulsuz alacak ve ödemeler varlık veya borç olarak muhasebeleştirilir,

(b) Mal veya hizmetlerin alış veya satışına ilişkin bir kesin taahhüt sonucunda edinilecek olan varlıklar veya yüklenilecek olan borçlar, genellikle, taraflardan en az biri ilgili anlaşma koşullarını yerine getirinceye kadar muhasebeleştirilmezler. Örneğin

¹⁷⁸ TMS 39, EK A Uygulama Rehberi, UR 9.

¹⁷⁹ TMS 39, EK A Uygulama Rehberi, UR 10.

¹⁸⁰ TMS 39, EK A Uygulama Rehberi, UR 34.

¹⁸¹ TMS 39, EK A Uygulama Rehberi, UR 35.

kesin bir sipariş alan bir işletme, genellikle, taahhüt tarihinde herhangi bir varlık muhasebeleştirmez (siparişi veren firma da borç muhasebeleştirmez) ve sipariş edilen söz konusu mal ve hizmetler gemiye yükleninceye, teslim edilinceye veya iade edilinceye kadar muhasebeleştirme işlemi ertelenir. Finansal olmayan kalemlerin alım satımına yönelik bir kesin taahhüdün bu Standardın kapsamında olması durumunda, anılan taahhüdün net gerçeğe uygun değeri taahhüt tarihinde varlık veya borç olarak muhasebeleştirilir. Buna ek olarak, daha önce muhasebeleştirilmemiş olan bir kesin taahhüdün gerçeğe uygun değerinin finansal riskten korunması işleminde finansal riskten korunma konusu kalem olarak tanımlanması durumunda, net gerçeğe uygun değerinde meydana gelen ve korunla riskle ilişkilendirilebilen her türlü değişiklik, finansal riskten korunma işleminin başlangıcından itibaren varlık veya borç olarak muhasebeleştirilir.

(c) Bu Standart kapsamındaki bir forward sözleşmesi, ödemenin gerçekleştiği tarihten ziyade, taahhüt tarihinde, varlık veya borç olarak muhasebeleştirilir. İşletmenin bir forward sözleşmesine taraf olması durumunda, ilgili hak ve yükümlülüğün gerçeğe uygun değerleri genellikle birbirine eşittir ve dolayısıyla forward sözleşmesinin net gerçeğe uygun değeri sıfırdır. İlgili hak ve yükümlülüklerin gerçeğe uygun değerlerinin sıfıra eşit olmaması durumunda, anılan sözleşme varlık veya borç olarak muhasebeleştirilir.

(d) Bu Standart kapsamındaki opsiyon sözleşmeleri, opsiyon hamilinin veya yazıcısının ilgili sözleşmenin tarafı haline gelmesi durumunda varlık veya borç olarak muhasebeleştirilir.

(e) Gelecekte yapılması planlanan işlemler, bunların gerçekleşme olasılıklarına bakılmaksızın, işletmeyi herhangi bir sözleşmenin tarafı yapmadıklarından alacak veya borç değillerdir.

Türev işlemlerin değerlemesinde pratikte en çok kullanılan yöntem rayiç değer yöntemi olup buna göre, vadeli sözleşme işlemlerinin rayiç değeri; sözleşme kurunun, aynı vade için geçerli bileşik piyasa faiz oranları kullanılarak finansal tabloların oluşturulduğu güne indirgenmesi suretiyle hesaplanmaktadır. Değerleme için kullanılan bir başka yöntem ise, sözleşmeye konu edilen her iki para biriminin vade tarihindeki

tutarlarının, bu paralar üzerinden yapılan ve benzer vadeleri taşıyan işlemler için geçerli iskonto oranları uygulanarak değerlendirme yapılan tarihteki değerlerinin bulunması, bulunan bu değerlerden sözleşme kurunun hesaplanması ve bunun piyasa kuru ile karşılaştırılmasıdır.¹⁸²

Türev işlemlerin değerlemesinde söz konusu işlemlerin kullanım amacı da önem arz etmektedir. Türev işlemler riskten korunma -hedging- amacıyla kullanılabildiği gibi spekülasyon amaçlı olarak da kullanılabilmektedir.

Hedging olarak kabul edilen türev işlemlerde temel olarak şu üç koşulun varlığı aranmaktadır:¹⁸³

1. Hedge edilecek kalem işletmeyi mali riske karşı korumalıdır.
2. Türev ürün ile hedge edilecek unsur arasında anlamlı bir ilişki bulunmalıdır.
3. Hedging işlemi risk konusunu azaltmalı ve hedge olarak düzenlenmelidir.

Riskten korunma amaçlı türev araçların değerlemeye tabi tutulmasında korunma amacının göz önünde bulundurulması ve sözleşme nakit akış riski ve döviz cinsinden net yatırım riskinden korunmak amacıyla yapılıyorsa, sözleşme sonucunda ortaya çıkacak kazanç ya da kayıp tutarının işleme konu olan finansal kararın sonuçlarını düzeltmede kullanılacak biçimde muhasebeleştirilmesi gerekmektedir. Sözleşmeye spekülasyon veya fiyat riskinden korunmak amacıyla taraf olunması halinde ise ortaya çıkan kazanç ya da kayıp tutarının, içinde bulunulan dönemin sonuç hesaplarına aktarılması gerekir.¹⁸⁴

Buna göre, türev araç kullanılma amacına göre muhasebeleştirilmekte, genel olarak gerçeğe uygun değerdeki değişim kar-zarar hesaplarında muhasebeleştirilmekle birlikte türev araç bir riski karşılamak ya da özel bir riskten korunmak amacıyla

¹⁸² YILDIRIM, **a.g.e.**, s.304.

¹⁸³ KAYGUSUZUOĞLU, **a.g.e.**, s.142.

¹⁸⁴ KAYGUSUZUOĞLU, **a.g.e.**, s.142.

yapılmış ise gerçeğe uygun değerdeki değişim tamamen ya da kısmi olarak özkaynak hesaplarında muhasebeleştirilmektedir.¹⁸⁵

Buna göre türev ürünlerin değerlemesini ve raporlaması iki alt başlık altında incelemek daha uygun olacaktır:

- Alım satım amaçlı türev finansal araçlar,
- Finansal riskten korunma (hedging) amaçlı türev finansal araçlar.

3.3.6.1. Alım Satım Amaçlı Türev Finansal Araçlar

Bu gruptaki türev finansal araçlar spekülatif türevler ya da tasarlanmamış türevler olarak da adlandırılabilir ve bu kapsamdaki türevler finansal riskten korunma muhasebesi kapsamında değildirler. Bununla birlikte, bunlar finansal riskten korunma muhasebesi kapsamına girebilecek özelliklere sahip olan, fakat işletmenin spekülatif saiklerle elinde bulundurduğu türevleri de içermektedir Söz konusu türevler ticari amaçla elde tutulan varlık veya yükümlülük olarak muhasebeleştirilmekte ve bunların gerçeğe uygun değerinde meydana gelen değişimlerden kaynaklanan kazanç ve kayıplar doğrudan gelir tablosu hesaplarına intikal ettirilmektedir.¹⁸⁶

Örnek:

A Bankası Türkiye’de faaliyette bulunan kredi vermek ve mevduat toplamakla uğraşan bir banka olup; ileri vadede Dolar/TL kurunun artacağını öngörmektedir. Bu nedenle yurtdışında faaliyette bulunan B Bankası ile bir döviz forward sözleşmesi gerçekleştirmiştir.

A Bankası’nın gerçekleştirmiş olduğu bu sözleşme 01.01.2013 tarihinde yapılmış olup; 30.06.2014 vadeli ve 1 USD=1,8500 TL’den olacak şekilde 1.000.000 USD için işlem yapılmıştır. A Bankası bu sözleşme için 01.01.2013’te herhangi bir

¹⁸⁵ Abbas Ali MİRZA ve Diğerleri, **International Financial Reporting Standards (IFRS)-Workbook and Guide**, New Jersey:John Wiley&Sons Edition, April 2006, s.232.

¹⁸⁶ DEMİR, **a.g.e.**, s.125.

bedel ödememiştir ve bu sözleşmeyi finansal riskten korunma amacı olarak kullanmamaktadır. 2013 yılının sonunda bu sözleşmenin gerçeğe uygun değeri 1.950.000 TL'ye ulaşmış; vadede ise sözleşmenin gerçeğe uygun değeri 1.800.000 TL'ye düşmüştür. Buna göre muhasebe kayıtları şu şekilde yapılacaktır:

- Sözleşmenin kayıtlara alınması, başlangıç teminatı ve borsa payının ödenmesi

-----	01.01.2013	-----
964 ALIM SATIM AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇ. ALACAKLAR	1.800.000 TL	
965 ALIM SATIM AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇ. ALACAKLAR	1.000.000 USD	
966 ALIM SATIM AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇ. BORÇLAR	1.800.000 TL	
967 AL. SAT. AMAÇ. TÜREV FİN. ARAÇ. BORÇLAR	1.000.000 USD	
-----	/	-----

- 31.12.2013'de Yapılacak Değerleme Kayıtları

-----	31.12.2013	-----
224 TÜREV FİNANSAL VARLIKLAR	150.000 TL	
224.002- Forward İşlemler		
752 TÜREV ARAÇLARDAN KARLAR	150.000 TL	
752.02. Forward A/S İşlemlerinden		
-----	/	-----

- 30.06.2014 Tarihinde Yapılacak Kayıtlar

Bu tarihte sözleşmenin değeri 1.800.000 TL'dir. Önceki döneme göre oluşan negatif değerın gider hesaplarına alınması gerekir:

-----	30.06.2014	-----
873 TÜREV FİNANSAL ARAÇ ZARARLAR	200.000 TL	
224 TÜREV FİNANSAL VARLIKLAR		200.000 TL
224.002- Forward İşlemler		

----- / -----
- Sözleşmenin Kapatılması

Efektifin Alınması

-----	30.06.2014	-----
011 EFEKTİF DEPOSU	1.000.000 USD	
292 EFEKTİF A/S HESABI	1.850.000 TL	
293 EFEKTİF VAZİYETİ		1.000.000
010 KASA		USD
		1.850.000 TL

----- / -----
- Taahhüdün Kapatılmasına İlişkin Muhasebe Kaydı

-----	30.06.2014	-----
966 ALIM SATIM AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇ. BORÇLAR	1.850.000 TL	
967 ALIM SATIM AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇ. BORÇLAR	1.000.000 USD	
964 ALIM SATIM AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇ. ALACAKLAR		1.000.000 TL
965 ALIM SATIM AMAÇLI TÜREV FİNANSAL ARAÇ. ALACAKLAR		1.850.000 USD

3.3.6.2. Finansal Riskten Korunma (Hedging) Amaçlı Türev Finansal Araçlar

TMS/UMS 39’da da belirtildiği üzere finansal riskten korunma konusu kalem kayda alınmış bir varlık veya borç, kayda alınmamış bir kesin taahhüt, gerçekleşme olasılığı yüksek tahmini bir işlem veya yurt dışı bir işletmedeki net yatırımlar olarak karşımıza çıkabilmektedir.

Finansal riskten korunma muhasebesini uygulayabilmek için aşağıdaki finansal riskten korunma ilişkilerinin tüm koşullarının birlikte karşılanması gerekmektedir:¹⁸⁷

a- İşletmede finansal riskten korunma işlemi uygulamasına neden olan risk yönetimi hedef ve stratejisinin resmi bir tanımı olması ve bunun belgeye dayandırılması,

b- Finansal riskten korunma işleminin korunulan risk ile ilişkilendirilebilen gerçeğe uygun değerdeki veya nakit akışlarındaki değişiklikleri dengelemede oldukça etkin olması ve ilgili finansal riskten korunma işlemine ilişkin belgelendirilmiş risk yönetim stratejisi ile uyumlu olması,

c- Nakit akış riskinden korunma işlemleri için finansal riskten korunma işleminin konusunu oluşturan tahmini işlemin gerçekleşme olasılığının yüksek olması; bununla beraber nakit akışlarındaki değişikliklerin kar veya zararı etkileyebilecek önemde olması,

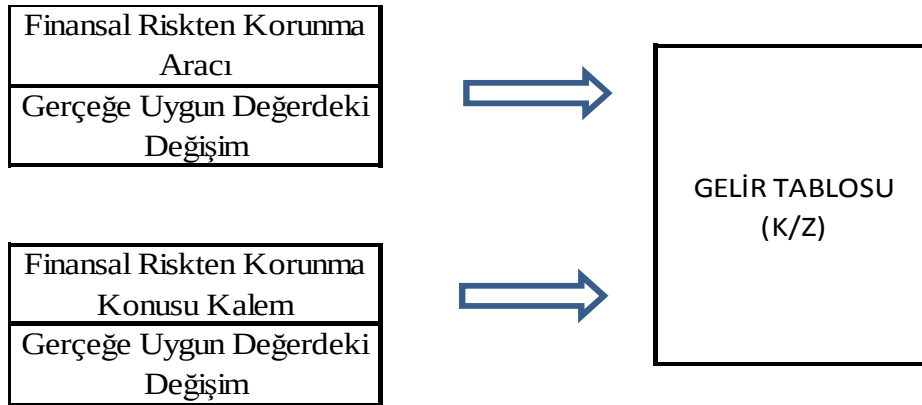
d- Finansal riskten korunma işleminin etkinliğinin güvenilir bir biçimde ölçülebilmesi,

e- Finansal riskten korunma işleminin sürekli biçimde değerlendirilmesi ve korunma ilişkisini kapsayan dönemlerde bu ilişkinin açık bir şekilde saptanması gerekmektedir.

¹⁸⁷ DEMİR, a.g.e., s. 130.

TMS/UMS 39 bazı koşullar oluştuğunda işletmelerin finansal riskten korunma ilişkisinin bir parçası haline gelmiş varlıkları ve yükümlülükleri için alışılmış muhasebe ilkelerini uygulamayı bırakmalarını ve bunun yerine bu varlık ve yükümlülükler için finansal riskten korunma muhasebesi yöntemlerini uygulamalarına izin vermektedir. İşletmeler finansal riskten korunma muhasebesini uygulama konusunda serbest hareket edebilmektedirler. Finansal riskten korunma muhasebesinin uygulanması durumunda ise, finansal riskten korunma amacından ve finansal riskten korunmaya konu kalemden kaynaklanan karlar ve zararlar aynı dönemde muhasebeleştirilmektedir. Türev finansal araçların gerçeğe uygun değerindeki değişimlerin muhasebeleştirilmesi, finansal riskten korunma ilişkisine bağlı olarak şu şekilde değişmektedir:¹⁸⁸

- Gerçeğe Uygun Değer Riskinden Korunma: Finansal riskten korunma aracına veya finansal riskten korunma kalemine ilişkin kazanç veya kayıpların aynı muhasebe döneminin karı içinde raporlanmasını öngörmektedir.

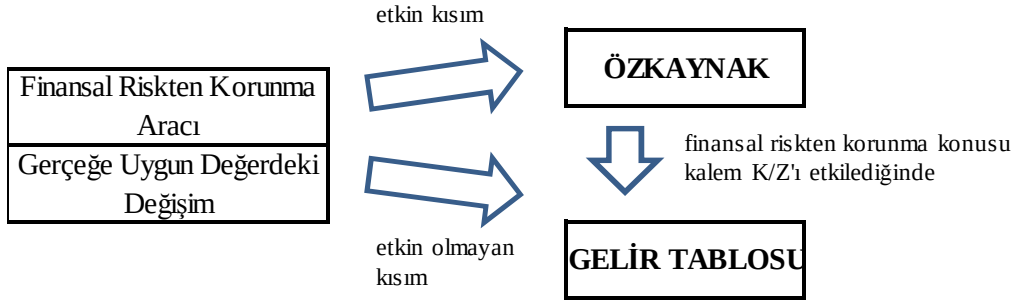

Şekil 1 Gerçeğe Uygun Değer Riskinden Korunma – K/Z Hesabı

Kaynak: Demir, a.g.e., s.133.

- Nakit Akış Riskinden veya Net Yatırım Riskinden Korunma: Finansal riskten korunma konusu kalem karı etkileyinceye kadar finansal riskten korunma amacına ilişkin kazanç veya kayıpların gelir tablosunda raporlanmasının ertelenmesine ilişkin düzenlemedir.

¹⁸⁸ DEMİR, a.g.e., s.131.

Şekil 2 Gerçeğe Uygun Değer Riskinden Korunma – Özkaynak Hesabı

Kaynak: Demir, a.g.e., s.141.

Konunun aşağıdaki gibi özetlenmesi mümkündür:

Türev Ürünlerin Kullanım Amacına Göre Muhasebeleştirilmesi

Türev İşlemin Kullanım Amacı	Türev İşlem için Muhasebeleştirme	Hedge Edilen Öğe Muhasebeleştirme	Örnek
Spekülatif Amaçlı	Gerçeğe uygun değer üzerinden kayıtlara alınır.	-	Herhangi bir menkul kıymete dayalı olarak yapılan call ya da put opsiyonlar.
Gerçeğe Uygun Değer Riskinden Korunma	Gerçeğe uygun değer üzerinden kayıtlara alınır.	Gerçeğe uygun değer üzerinden kayıtlara alınır.	Piyasada işlem görmeyen bir sermaye yatırımını hedge etmek üzere yapılan put opsiyonu.
Nakit Akışı	Hedge edilen öge dolayısıyla oluşan kazanç ya da kayıplar özkaynak altında muhasebeleştirilir, bu kazanç ya da kayıplar nakit akışını etkilediğinde gelir-gider hesaplarına aktarılır.	Hedge edilen ögenin niteliğine göre uygun UFRS değerlemeleri kullanılır.	İleri tarihte yapılacak bir stok satımı için gerçekleştirilen futures kontrat.

Kaynak: Donald E. Kieso, Jerry J. Weygandt, Terry D. Warfield, Intermediate Accounting: IFRS Edition, John Wiley and Sons Co, 2011, s. 923.

Aşağıda konuya ilişkin örnekler verilmiştir:

Örnek:

Bir bankanın 30.06.2012 tarihinde kullanmış olduğu 100.000.000 USD tutarında bir sendikasyon kredisi mevcut olup; söz konusu kredinin vadesi bir yıl faizi ise %3'dür. Sağladığı bu fonlamayı LIBOR+%1 faiz oranı üzerinden kredi olarak kullandırmış olup; kredinin verildiği tarihte LIBOR oranı %3'dür. Banka faizlerin düşeceği beklentisini taşıdığı için bu riskten korunmak adına %3 faiz getirecek 100.000.000 USD nominal değerli, altı ay vadeli bir forward faiz sözleşmesi yapmıştır. Sözleşmeye göre banka vade tarihinde LIBOR üzerinden faiz ödeyecek, %3 üzerinden faiz alacak olup; nakit akış riskinden korunmak için yapılan bu işlemlere ilişkin kayıtlara aşağıda yer verilmiştir:

Sözleşmenin kayıtlara alınması:

-----	30.06.2012	-----
945 Riskten Korunma Amaçlı		
Türev finansal araçlardan alacaklar	100.000.000 USD	
945102 Vadeli faiz sözleşmesi alım işlemleri		
947 Riskten Korunma Amaçlı Türev		
Finansal Araçlardan Borçlar	100.000.000 USD	
947103 Vadeli Faiz Sözleşmesi Satım İşlemleri		
-----	/-----	-----

Yılsonu kayıtları:

31.12.2012 tarihinde LIBOR %1,5'a düşmüştür. Bu durumda bankanın kullandığı kredinin getirisi sağlanan kaynağın maliyetinden daha düşük olacaktır. Bankanın faiz zararı $(100.000.000 \text{ USD} * (0,04 - 0,025) * 180 / 360) = 750.000 \text{ USD}$ 'dir. Ancak, yapılan forward faiz sözleşmesinden aynı tutarda gelir elde ettiğinden bankanın zararı tamamen telafi edilmiştir.

Forward faiz sözleşmesinden kaynaklanan gelirin özkaynaklar hesabı altında izlenmesi gerekmektedir. Bu sözleşme nedeniyle bankanın ödeyeceği faiz gideri $100.000.000 * 0,015 * 180 / 360 = 750.000 \text{ USD}$, sağlayacağı faiz geliri ise $100.000.000 * 0,03 * 180 / 360 = 1.500.000 \text{ USD}$ 'dir. Net gelir 750.000 USD, dönem sonundaki kur 1 USD = 1,8 TL'dir.

-----31.12.2012-----	
225 Türev Finansal Varlıklar	750.000 USD
294 Döviz A/S Hesabı	1.350.000 TL
295 Döviz Vaziyeti	750.000 USD
414 Sermaye Yedekleri	1.350.000 TL
41406 Riskten Korunma Fonları	
----- / -----	

Ara dönemlerde özkaynaklar altında izlenen gelir tutarı; işlemin vadesi yılsonunda dolduğundan gelir tablosu hesaplarına aktarılmalıdır. Kar yedekleri hesabı esas itibariyle ara dönemlerde vadesi henüz dolmamış benzer işlemlerin değerlemesinden kaynaklanan gelirlerin kaydedilmesi için kullanılmaktadır. Buna göre 414 nolu hesap yerine 755 nolu kar zarar hesabı kullanılacaktır.

Sözleşmeye ilişkin kayıtların kapatılması:

----- 31.12.2012 -----	
947 Riskten Korunma Amaçlı Türev	
Finansal Araçlardan Borçlar	100.000.000 USD
947103 Vadeli Faiz Sözleşmesi Satım İşlemleri	
945 Riskten Korunma Amaçlı	
Türev finansal araçlardan alacaklar	100.000.000 USD
945102 Vadeli faiz sözleşmesi alım işlemleri	
----- / -----	

Örnek:

A Bankası sermaye artırımını dolayısıyla hesaplarına intikal etmiş ve artırım altı ay sonra gerçekleşeceği için bloke durumda olan 50.000.000 EUR tutarındaki nakdi eurobond yatırımında kullanmayı planlamaktadır. Ancak altı ay içinde, eurobond fiyatlarının artması riskinden korunmak adına 01.01.2013 tarihinde nakit miktarına denk düşecek şekilde 55.000 adet futures eurobond sözleşmesi satın almış olup, fiyatı 909 Euro'dur.

Sözleşmeler için ödenen toplam başlangıç miktarı 2.500.000 EUR, sürdürme teminatı ise başlangıç teminatının %80'i olarak belirlenmiştir. Borsaya ödenen pay da

10.000 Euro'dur. Vadeye kadar geçen süre içinde gerçekleşen futures sözleşme ve eurobond fiyatları aşağıdaki gibidir:

Tarih	Eurobond Fiyatı (EUR)	30.06.2013 Vadeli Sözleşme Fiyatı (EUR)
01.01.2013	880	909
31.01.2013	910	930
30.06.2013	960	980

Sözleşme süresince gerçekleşen döviz kurları aşağıda verilmiştir:

Tarih	Kur (EUR/TL)
01.01.2013	2,40
31.01.2013	2,50
30.06.2013	2,60

- Sözleşmenin kayıtlara alınması:

----- 01.01.2013 -----	
945 Riskten Korunma Amaçlı Türev finansal araçlardan alacaklar 945102 Diğer Futures İşlemleri	49.995.000 EUR
947 Riskten Korunma Amaçlı Türev Finansal Araçlardan Borçlar 947103 Diğer Futures İşlemleri	49.995.000 EUR
----- /-----	

- Sözleşmenin teminatı ve borsa payının ödenmesi:

-----	01.01.2013	-----
279 Muhtelif Alacaklar		2.500.000 EUR
279.050- Türev Fin. Araç Teminatları		
841 Verilen Ücret Ve Komisyonlar		24.000 TL
- Borsa Payı		
295 Döviz Vaziyeti		10.000 EUR
294 Döviz A/S Hesabı		24.000 TL
025 Bankalar		2.510.000 EUR
-----	/	-----

- 31.01.2013 Değerleme Kayıtları

Piyasa fiyatına göre oluşan değerleme farkı; $(930-909)*5.500=115.500$ Euro olup; buna göre riskten korunma işleminin etkinliği konusunda bir değerlendirme yapılacak, değerleme sonucunda oluşan kar veya zararın etkin olan kısmı özkaynaklar altında izlenirken etkin olmayan kısım ise doğrudan kar/zarar hesaplarına intikal ettirilecektir. Piyasa kuruna göre sözleşmeden elde edilen kar; 115.500 EUR iken; spot piyasadaki fiyat değişimine göre ise zarar oluşmuş, oluşan zarar $(910-880)*5500=165.000$ Euro olarak ortaya çıkmıştır. Buna göre gerçekleşen karın tamamının özkaynaklar altında kaydedilmesi gerekmektedir.

-----	31.01.2013	-----
279 Muhtelif Alacaklar	1.155.000 EUR	
279.050- Türev Fin. Araç Teminatları		
294 Döviz A/S Hesabı	2.887.500 TL	
295 Döviz Vaziyeti		1.155.000 EUR
414 Sermaye Yedekleri		2.887.500 TL
41406 Riskten Korunma Fonları		
-----	/	-----

- 30.06.2013 Tarihinde Yapılacak Kayıtlar

a) Vadede oluşan değerleme farkı; $(980-930)*55.000=2.750.000$ Euro'dur.

-----	30.06.2013	-----
279 Muhtelif Alacaklar	2.750.000 EUR	
279.050- Türev Fin. Araç Teminatları		
294 Döviz A/S Hesabı	7.150.000 TL	
295 Döviz Vaziyeti		2.750.000 EUR
414 Sermaye Yedekleri		7.150.000 TL
41406 Riskten Korunma Fonları		
-----	/	-----

b) Sözleşme Kapatılırken Yapılacak Kayıtlar:

-----	30.06.2013	-----
414 Sermaye Yedekleri	10.037.500 TL	
41406 Riskten Korunma Fonları		
752 Türev Araçlardan Karlar		10.037.500 TL
752.02 Futures İşlemleri		

----- 30.06.2013 -----	
947 Riskten Korunma Amaçlı Türev	
Finansal Araçlardan Borçlar	49.995.000 EUR
947103 Diğer Futures İşlemleri	
945 Riskten Korunma Amaçlı	
Türev finansal araçlardan alacaklar	49.995.000 EUR
945102 Diğer Futures İşlemleri	
----- / -----	

3.4. Vergi Usul Kanunu Kapsamında Değerleme

Kişiler almak, satmak, bildirmek gibi çeşitli sebeplerle sahip oldukları kıymetlerin o günkü değerinin ne olduğunu öğrenmek ister. Değeri belirlemek için de değişik yöntemlerle değer saptaması yapar. İşte verginin matrahının saptanması gereken tarihlerde vergi matrahına etkili unsurların değerlerinin saptanması da böyle bir işlemdir. Şu kadar ki, burada amaç vergi matrahının saptanması olmakla birlikte bir ihtiyarilik söz konusu değildir ve vergi hukukunun getirdiği zorunluluk vardır. Değerleme her verginin konusunu etkileyen iktisadi varlıklar için yapılır. Emlak vergisinde emlak vergi değerinin saptanması, veraset ve intikal vergisinde servet değerinin saptanması, gelir ve kurumlar vergisinde iktisadi işletmeye dâhil iktisadi kıymetlerin dönem sonundaki değerlerinin saptanması örnek olarak gösterilebilir.¹⁸⁹

4 Ocak 1961 tarihinde kabul edilerek 10703 sayılı ve 10 Ocak 1961 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 213 sayılı Vergi Usul Kanunu’nun 3. Kitabı değerleme hükümlerini içermekte olup 258. madde ile 330. maddeler arasında kapsamaktadır. Yaklaşık 50 yıl önce yürürlüğe girmiş olan cari VUK’un değerleme hükümleri, zamanla ticari hayatın gereksinimleri konusunda yetersiz kalmış, bu tür eksiklikleri giderici bir takım düzenlemeler yapılmıştır.

¹⁸⁹ Kazım YILMAZ, **VUK, GVK, KVK ve KDVK Açısından Değerleme**, Kazım Yılmaz Yeminli Mali Müşavirlik, Kasım 2000, s.5.

3.4.1. Vergi Usul Kanunu'na Göre Değerleme Kavramı ve Mahiyeti

Vergi Usul Kanunu (Kanun) Md. 258'de Değerleme vergi matrahlarının hesaplanması ile ilgili iktisadi kıymetlerin takdir ve tespiti olarak tanımlanmıştır. Bu cümlede geçen iktisadi kıymet tanımı ise, Kanunun 186. maddesinde belirtilen işletmeye dâhil mevcutlar, alacaklar ve borçlar olarak ifade edilmektedir.

Değerleme esas olarak bir iktisadi kıymetin belli zamandaki değerinin tespit edilmesidir. Ancak, yazının ilerleyen bölümlerinde açıklanacağı üzere, değer tespit edilememesi durumunda, vergi matrahının doğru tespit edilebilmesi için, değer belirli verilere dayanarak hesaplanmasını sağlamak amacıyla takdir esası da değerlemenin tanımına alınmıştır. Madde metni miktar üzerinden vergi alınması durumunu da kapsayacak ve değer saptaması yapılırken miktara ilişkin tartışmaları önleyecek şekilde kaleme alınmıştır.¹⁹⁰

Değerleme, doğrudan vergi matrahlarının hesaplanmasıyla ilgili bir işlem olduğu için, Vergi Usul Kanunu'nda değerleme ölçüleri ve hangi iktisadi kıymetin hangi ölçüyle değerlendirileceği açık olarak belirlenmiş olup, bu konuda mükelleflere inisiyatif kullanma ve tercihte bulunma hakkı tanınmamıştır.¹⁹¹

Vergi matrahının tespitinde kullanılmak üzere yapılan değerleme vergi matrahının saptanacağı gün yapılır. Vergi matrahının saptanmasıyla ilgili olmanın mantığı da bunu gerektirir. Fakat öyle durumlar söz konusu olabilir ki; değerlemenin vergi matrahının saptandığı günden farklı bir günde veya gün itibarıyla yapılması gerekebilir. Örneğin, işletmeden çekilen malın değeri çekildiği tarih itibarıyla hesaplanmalıdır. Ancak değerlendirme dönem sonunda yapılır. Bu nedenle, VUK'un 259'uncu maddesinde "değerlemede, iktisadi kıymetlerin vergi kanunlarında gösterilen gün ve zamanlarda haiz oldukları kıymetler esas tutulur" hükmü getirilmiştir. Vergi matrahının saptandığı gün yerine vergi kanunlarında gösterilen günden bahsedilmiştir. Böylece değerlemenin yapıldığı gündeki değer değil, değerlemeye esas olan günde sahip olunan değer esas alınır. Sözü edilen gün ve zaman hesap döneminin son günü

¹⁹⁰ YILMAZ, a.g.e., s.5.

¹⁹¹ "Beyanname Düzenleme Kılavuzu", Hesap Uzmanları Kurulu Derneği, 2007, s. 891.

olabildiği gibi, iktisadi kıymetin alındığı, satıldığı, imal veya inşasının bittiği, işletmeye dâhil edildiği, işletmeden çekildiği gün de olabilir. Esas olarak dönem içinde işletmeden çekilen veya satılan kıymetlerin değerleme günü çekişin veya satışın yapıldığı gündür. İşletmeye dâhil edilme veya devralınma durumlarında ise işletmeye alınma veya devralınma günü değerleme günüdür.

VUK’a göre değerlemede esas, iktisadi kıymetlerin her birinin tek başına değerlendirilmesidir. Örneğin, amortismanına tabi iktisadi kıymetlerin değerlemeleri toplu olarak tek kaleme yapılmayıp, her kıymet ayrı değerlendirilir. Dolayısıyla bu değerlendirme işlemlerinin kayıtları ve diğer hesaplamalara ilişkin bilgilerin kayıt ve belgelerde ayrı izlenmesi gereği vardır. Bununla birlikte VUK’un 260’ıncı maddesinde teamülen aynı cinsten sayılan malların ve düşük kıymetli müteferrik eşyanın toplu olarak değerlendirilmesine olanak tanınmıştır.

3.4.1.1. VUK Değerleme Ölçüleri

Yukarıda da açıklandığı üzere, Kanun vergi matrahının tespitine ilişkin olarak iktisadi kıymetlerin değerlemelerinde herhangi bir esneklik bırakmamış, hangi kıymetlerin hangi değerlendirme ölçüleri ile değerlendirileceği açıklanmış ve iktisadi kıymetlerin muhakkak bu ölçütlerden biri ile değerlendirileceği hüküm altına alınmıştır. Türkiye Finansal Raporlama Standartları ya da bir başka değerlendirme kıstası bu kapsamda değerlendirme ölçütü olarak dikkate alınamayacaktır.¹⁹²

VUK’un 258. maddesine göre değerlendirme, vergi matrahının hesaplanması ile ilgili iktisadi kıymetlerin takdir ve tespitidir. VUK’da değerlemeye ilişkin esaslar 258-327. maddelerde yer almaktadır. Bu çerçevede değerlendirme esasları 258-268. maddelerde, iktisadi işletmeye dâhil çeşitli kıymetlere ait değerlendirme ölçüleri 269-290. maddelerde düzenlenmiştir.

VUK’un 259. maddesine göre, değerlemede iktisadi kıymetlerin vergi kanunlarında gösterilen gün ve zamanlarda haiz oldukları değerler esas tutulur. Bu da

¹⁹² Servet ÖZKÖK ve Hasan SARIÇİÇEK, “Kriz Ortamında Stokların Değerlemesi”, **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı 246.

normal olarak işe başlama tarihi ve hesap dönemi sonudur. Dolayısıyla değerlemenin asgari olarak bu tarihlerde yapılması gerekir.¹⁹³

İlgili Kanun'un 261 inci maddesinde belirtildiği üzere, iktisadi kıymetin nevi ve mahiyetine göre değerlendirme aşağıdaki ölçülerden biri ile yapılacaktır:

1. Maliyet bedeli;
2. Borsa rayici;
3. Tasarruf değeri;
4. Mukayyet değer;
5. İtibari değer;
6. Vergi değeri;
7. Rayiç bedel;
8. Emsal bedeli ve ücreti.

Yukarıda sayılmamakla birlikte, yüksek enflasyon dönemlerinde dikkate alınması gereken enflasyon düzeltmesi gibi, iktisadi kıymetlerin hangi ölçülere göre değerlendirileceğini açıklayan diğer maddelerde de bir takım değerlemeler mevcut bulunmaktadır.

3.4.1.2. Maliyet Bedeli

VUK' un 262. maddesinde maliyet bedeli “iktisadi bir kıymetin iktisap edilmesi veyahut değerinin artırılması münasebetiyle yapılan ödemelerle bunlara müteferri bilumum giderlerin toplamını ifade eder” şeklinde tanımlanmıştır.

Kanun metninden de anlaşılacağı üzere sadece maliyet bedelinin tanımını içeren genel bir açıklamanın yapılmış, ayrıntılara yer verilmemiştir. Söz konusu maddeye göre maliyet bedelini oluşturan unsurlardan ilki; iktisadi bir kıymetin iktisap

¹⁹³ Gürol ÜREL, “Güncel Vergi Usul Kanunu Uygulaması”,Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları, s. 441

edilmesi yani malın edinimi için yapılan ödemelerdir. Malın edinimi için yapılan ödemelerden kasıt; mal satın alınmış ise malın satın alma bedeli ve bu işleme ilişkin yapılan gider giderler¹⁹⁴, mal imal edilmiş ise imalat bedellerinin toplamıdır.

Maliyet bedelini oluşturan unsurlardan bir diğeri ise; iktisap edilen malın değerinin arttırılması için yapılan ödemelerdir. Dikkat edilmesi gereken husus malın değerinde bir artış olmasıdır.

Diğ er ve en çok tartışılan unsur, tanımda geçen “müteferri bilumum giderler”dir. Müteferri aynı kökten gelen anlamına gelmekte, bir harcamanın müteferri gider olarak maliyet bedeline eklenmesi için yapılan giderin satın alma bedeline veya değer artışı sağlayan gidere bağlı olarak yapılması gerekmektedir¹⁹⁵.

176 Sıra Nolu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliğinde belirtildiği üzere iktisadi kıymetlerin maliyet bedellerinin tespitinde fiili maliyetin esas alınması öngörülmüştür.

3.4.1.3. Borsa Rayici

Borsa rayici VUK’un 263. maddesinde “ gerek menkul kıymetler ve kambiyo borsasına, gerekse ticaret borsalarına kayıtlı olan iktisadi kıymetlerin değerlemeden evvelki son muamele gününde borsadaki muamelelerin ortalama değerlerini ifade eder” şeklinde tanımlanmıştır.

Borsa rayici, iktisadi kıymetlerin değerlemeden önceki son işlem gününde oluşan ortalama borsa değeridir. İktisadi işletmelere dâhil kıymetlerden sadece yabancı paraların borsa rayici ile değerlemesi öngörülmüştür. Ülkemizde kambiyo borsası bulunmadığı için bu yabancı paraların da borsa rayici ile değerlendirme olanağı bulunmamaktadır.¹⁹⁶

¹⁹⁴ Örneğin; satın alma sırasında yapılan vergi ödemeleri.

¹⁹⁵ M.Ali ÖZYER, “Menkul Kıymetlerin Değerlenmesi”, **Vergi Dünyası**, Sayı:214, Haziran 1999, s.328.

¹⁹⁶ YILMAZ, **a.g.e.**, s.20.

3.4.1.4. Tasarruf Değeri

VUK'un 261'inci maddesinde değerleme ölçüleri arasında sayılan tasarruf değer ölçüsü aynı Kanun'un 264'üncü maddesinde “*Bir iktisadi kıymetin değerleme gününde sahibi için arz ettiği gerçek değerdir*” şeklinde tanımlanmıştır.

Tanımda geçen “*sahibi için arz ettiği gerçek değer*” ifadesi sübjektiflik taşımaktadır. Zira bir iktisadi kıymetin değerini sahibi, piyasa şartlarından farklı bir şekilde belirleyebilir. Bununla birlikte değerleme ölçülerinin uygulanacağı iktisadi kıymetlerin belirlendiği değerleme hükmünde, tasarruf değer ölçüsünün banka, banker ve sigorta şirketlerinin tüm alacakları ile diğer şirketlerin sadece senede bağlı alacaklarına uygulanması öngörülürken, bu değerleme usulünün nasıl yapılacağını da belirleyerek sübjektiflik ortadan kaldırılmıştır. Daha açık bir ifadeyle VUK'un 281'inci maddesine göre banka, banker ve sigorta şirketleri tüm alacaklarını Cumhuriyet Merkez Bankasının resmi iskonto haddi veya muamelelerinde uyguladıkları faiz haddiyle değerleme günü kıymetine irca ederler. Diğer şirketler ise yalnızca senede bağlı alacaklarını senette yazılı faiz haddiyle, bu yoksa Cumhuriyet Merkez Bankasının resmi iskonto haddiyle değerleme günü kıymetine irca edebilirler. Değerleme günü kıymetine irca etme bilindiği üzere tasarruf değer ölçüsüyle değerleme anlamını taşımaktadır.¹⁹⁷

3.4.1.5. İtibari Değer

VUK'un 266. maddesine göre itibari değer, her nevi senetlerle esham ve tahvilatın üzerinde yazılı olan değerdir.

İtibari değerle değerlendirilecek olan iktisadi kıymetleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- Kasa mevcudu (yabancı paralar hariç)
- Eshamlı şirketlerde ihraç edilen hisse senetleri
- Eshamlı şirketler ve iktisadi kamu kuruluşlarınca çıkarılan tahviller

3.4.1.6. Vergi Değeri

¹⁹⁷ A. Naci ARIKAN, “Döviz Dayalı Olarak Yapılan Forward İşlemlerinin İşleyişi Ve Vergi Usul Kanunu Açısından Değerlemesi”, **Vergi Dünyası**, Mart 2003.

Vergi Değeri VUK'un 268. maddesinde belirtildiği üzere bina ve arazinin Emlak Vergisi Kanunu'nun 29. maddesine göre belirtilen değeridir. Vergi değeri, mükellefiyetin başlangıç tarihini takip eden yıldan itibaren her yıl, bir önceki yıl vergi değerinin 213 sayılı Vergi Usul Kanunu hükümleri uyarınca aynı yıl için tespit edilen yeniden değerlendirme oranının yarısı nispetinde artırılması suretiyle bulunur.

3.4.1.7. Rayiç Bedel

Rayiç Bedel VUK'un 266. maddesinde “rayiç bedel, bir iktisadi kıymetin değerlendirme günündeki normal alım satım değeri” olarak tanımlanmıştır. “Normal” sözcüğü ile kastedilen iktisadi kıymetin fiyatının belirlenmesinde arz ve talebin serbestçe karşılanıp fiyatın oluştuğu durumlar kastedilmektedir.¹⁹⁸

3.4.1.8. Emsal Bedeli ve Ücreti

Emsal bedeli, VUK'un 267. maddesinde “gerçek bedeli olmayan veya bilinmeyen veyahut doğru olarak tespit edilemeyen bir malın, değerlendirme gününde satılması halinde emsaline nazaran haiz olacağı değer” şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanım emsal satış bedelini esas almakta olup, kıymetin değerlendirme gününde satılması halinde piyasada bulacağı bedel değerlendirme ölçüsü olarak belirtilmiştir¹⁹⁹. Bir iktisadi kıymetin emsal bedeli, kendisine emsal olabilecek kıymetlerin değerlendirme tarihinde oluşan satış bedelidir.

Emsal bedeli sıra ile aşağıdaki esaslara göre tayin olunur.

- Ortalama fiyat esası,
- Maliyet bedeli esası,
- Takdir esası.

¹⁹⁸ ÖZYER, a.g.e., s.332.

¹⁹⁹ Mehmet Emin AKYOL, “Emsal Bedeli ve Bu Ölçü İle Değerleme Yapılacak Haller”, **E-Yaklaşım Dergisi**, Aralık 2009.

Ücretle yapılan imalatda ücretin gerçek miktarının bilinmemesi veya doğru olarak tayin edilememesi hallerinde tespit edilecek emsal ücret de sayılan esaslara göre belirlenmektedir.

3.4.1.9. Türkiye Muhasebe Standartları ve Vergi Usul Kanunu Değerleme Karşılaştırması

Yürürlükte olan TMS/TFRS/Kobi Standartları ile 213 sayılı Vergi Usul Kanunu’nu genel anlamda karşılaştırdığımızda;²⁰⁰

1- Vergi Usul Kanunu (VUK), adı üstünde kanuni düzenlemeleri ve kuralları herkesin uygulayacağı şekilde düzenlerken Türkiye Muhasebe Standartlarında yaklaşım “ilkesel”dir ve işletme yöneticilerinin kararları ve niyetlerine göre uygulanacak yöntem de ortaya çıkmaktadır.

2- VUK kıymetlerin değerlemesinde birden fazla değerleme ölçüsüne yer vermezken TMS alternatifli olarak değerleme ölçülerinin uygulamasına izin vermektedir. Alternatiflerin uygulanması ile de ticari karın tutarı değişebilmektedir.

3- Vergi Usul Kanunu’nun tek tek hangi kıymet nasıl değerlendirileceğini belirlemesine karşın Türkiye Muhasebe Standartlarında ilgili kıymetin bulunduğu “grup” açısından bir ölçümlemeden söz edilmektedir. Örneğin VUK m.269 gayrimenkulleri değerlemeden söz ederken TMS 16 maddi duran varlıkların ölçümünden söz etmektedir.

4- TMS’de neredeyse en önemli amaç, varlıklar ve yükümlülüklerin tamamının gerçeğe uygun değerini tespit ederek işletmenin raporlama döneminde ekonomik gerçekliğini yansıtacak fotoğrafını çekmek oluştururken; VUK’da bir kısım finansal araçlar dışında anılan kıymetin güncel değerlerine yer verilmemekte, kıymetin işletmeye mal oluş değerinden muhasebeleştirmeyi yeterli görmekte ve işletme dışına çıkıncaya kadar da onu o değeriyle tutmaktadır.

²⁰⁰ AKBULUT, a.g.m., s. 25

5- TMS’de işletmenin kimi olumsuz beklentilerine de karşılık ayrılabilmekte, bu sayede önceden “ihtiyatlılığın” gereği olarak gelir azaltılabilmekte iken VUK ve vergi uygulamaları “gerçekleşme” olmadan karşılık ya da giderleştirmeye izin vermemektedir.

6- TMS’ler dönemsel tahakkuka sıkı sıkıya bağlı iken vergi uygulamalarında kimi zaman teşvik amaçlı (yıllara sâri işin kar/zararı, işin bitiminde tespit edilir, GVK m.42) ya da tespitinin güçlüğü nedenleri (senetsiz alacağa reeskont ayırmama, vade farkını satışla bir sayma.), diğer güvenlik kaygısı (sosyal güvenlik kesintileri ödenmesi koşuluyla gider yazılır) gibi nedenlerle bu ilkedan ayrılabilmektedir.

Tüm bu tespitlerden de anlaşılacağı üzere ticari kar ile mali kar farklılığı her iki ölçme-değerleme farklılığı nedeniyle karşımıza çıkmaktadır.

3.4.2. Vergi Usul Kanununda İktisadi İşletmelere Dâhil Kıymetlerin Değerlemesi

Vergi Usul Kanununa eklenen Mükerrer 290. maddesi UMS 17’e paralel bir düzenlemedir. Benzer şekilde 5024 sayılı Kanunla Vergi Usul Kanununa eklenen Geçici 25. madde ile Mükerrer 298. madde, UMS 29 paralelinde bir düzenlemedir. Yine bir başka örnek Vergi Usul Kanunu 333 sayılı Genel Tebliğ kapsamının UMS ve UFRS’den etkilenecek ve faydalı ömür temeline dayanılarak hazırlanmıştır.²⁰¹

3.4.3. Menkul Kıymetler

Menkul kıymet kavramı vergi kanunlarında tanımlanmamıştır. TTK ise menkul kıymeti bir sermayeyi temsil eden ve uzun vadeli irat getiren kıymetli evrak olarak tanımlanmıştır. Esas itibarıyla vergi hukuku menkul kıymet tanımı için SP Kanunu’nu referans olarak almaktadır. 2499 Sayılı SP Kanunu’nun 3. maddesine göre, menkul kıymetler ortaklık ve alacaklılık sağlayan, belli bir meblağı temsil eden yatırım aracı olarak kullanılan, dönemsel getiri sağlayan, misli nitelikte, seri halde çıkarılan, ibareleri aynı olan ve şartları Kurulca belirlenen kıymetli evrak olarak tanımlanmıştır. Konuya ilişkin olarak Sermaye Piyasası Kurulu tarafından yayımlanan Seri V, No.1 sayılı

²⁰¹ PEKDEMİR, a.g.e., s. 14.

tebliğde menkul kıymetlere örnek verilmiştir. Buna göre, hisse senetleri ve geçici ilmühaberleri, tahviller, intifa senetleri, iki yıl ve daha uzun vadeli kar ve zarar ortaklığı belgeleri, hazine bonoları, devlet ve diğer kişi ve kurumlara ait tahviller, ipotekli borç ve irat senetleri menkul kıymet olarak tanımlanmıştır. Yine söz konusu tebliğe göre, mevduat sertifikaları, çek, bono, poliçe, opsiyon senetleri, faiz ve temettü kuponları, yatırım fonu katılma belgeleri menkul kıymet niteliğinde değildir.²⁰²

6362 Sayılı yeni SP Kanunu'nda ise söz konusu tanım bazı değişikliklerle yinelenmiş olup; buna göre menkul kıymet para, çek, poliçe ve bono hariç olmak üzere; paylar, pay benzeri diğer kıymetler ile söz konusu paylara ilişkin depo sertifikaları ile borçlanma araçları veya menkul kıymetleştirilmiş varlık ve gelirlere dayalı borçlanma araçları ile söz konusu kıymetlere ilişkin depo sertifikaları olarak tanımlanmıştır.

Yukarıda belirtildiği gibi VUK, menkul kıymetler için SPK'ca yapılan tanımları esas almakla birlikte, bazı noktalarda SP Kanunu'ndan ayrılmaktadır. Bu çerçevede örneğin, yatırım fonu katılma belgeleri, SP Kanunu uygulamasında menkul kıymet olarak sayılmazken, VUK'un 279. maddesinde menkul kıymet olarak sayılmıştır.²⁰³

Menkul kıymetlerin değerlendirme ölçüsü 1950 yılında yürürlüğe giren 5431 sayılı Vergi Usul Kanununda borsa rayici olarak belirlenmiş idi. Bu düzenleme, 213 sayılı Kanunda da korunmuş, 1964 yılında yürürlüğe giren 485 sayılı Kanunla Vergi Usul Kanunun 279 uncu maddesinde yapılan değişiklikte ise değerlendirme ölçüsü alış bedeli olarak tespit edilmiştir. 4369 sayılı Kanunun 6 ncı maddesiyle 279 uncu maddede yapılan değişiklikte ise genel olarak tekrar borsa rayici ölçüsüne dönülmüştür. Bununla birlikte, bazı kıymetler itibarıyla alış bedeli esası korunmuş, diğer bazıları için ise özel düzenleme yapılmıştır.²⁰⁴

3.4.3.1. 4369 Sayılı Kanun Öncesi Düzenleme

Menkul kıymetlerin değerlendirme ölçüsünde yukarıda da değinildiği üzere, 4369 sayılı Kanun ile değişmeden önce, yerli ve yabancı hisse senetleri ve tahvillerin alış

²⁰² “Güncel Vergi Usul Kanunu Uygulaması”, Maliye ve Hukuk Yayınları, Ankara, s.531.

²⁰³ a.g.e., s.532.

²⁰⁴ Yılmaz ÖZBALCI, “Vergi Usul Kanunu Yorum ve Açıklamaları”, Oluş Yayıncılık, Nisan 2007, s.668.

bedeli ile değ erleneceğini h  k m altına alınmıştır. Alış bedeli temel olarak maliyet bedelini yani bir kıymetin iktisabı için satıcıya yüklenilen meblağı ifade etmektedir. Bu tanımdan hareketle alış bedelinin tespitinin her zaman kolay olmadığı söylenebilecektir. Zira  rneğin kur farkları veya kredi faizleri gibi alışla ilgili ancak alış anında henüz ortaya çıkmamış bazı tutarların bu bedele dâhil edilip edilmeyeceği konusunda belirsizlikler bulunmaktadır.

3.4.3.2. 4369 Sayılı Kanun ile Getirilen Düzenleme

Vergi Usul Kanununun 279 uncu maddesinin 4369 sayılı Kanunla bütünüyle değiştirilmesi suretiyle yapılan düzenleme sonucunda, madde hükmü genel olarak aşağıdaki şekilde oluşmuştur:

Menkul kıymetlere ilişkin değerleme  l  s  VUK'un 279. maddesinde belirtilmiş olup, maddeye göre, hisse senetleri ve fon portföyünün en az %51'i Türkiye'de kurulmuş bulunan şirketlerin hisse senetlerinden oluşan yatırım sonu katılma belgeleri alış bedeliyle, bunlar dışında kalan her türlü menkul kıymet borsa rayici ile değerleneceği h  k m altına alınmıştır.

Fon portföyündeki hisse senedi ile ilgili %51'lik oranın, ilgili dönemin bütününde aranıp aranmayacağı konusunda açıklık yoktur. Gelir Vergisi Kanunun 94 üncü madde hükmü dâhilinde, 4842 sayılı Kanun düzenlemesinden önce, 4369 sayılı Kanunun da öncesinin % 25'lik hisse senedi oranına bağlı indirimli stopaj uygulaması ile ilgili olarak 44 Seri Nolu Kurumlar Vergisi Genel Tebliğinde yapılmış olan açıklama 57 Seri Nolu Tebliğ'de değiştirilmiş, portföyde bulunduracağı kanunla öngörülen hisse senedi oranının aylık ortalama itibariyle aranacağı belirtilmiştir. Gerekçe olarak Sermaye Piyasası Kurulu kabulünün bu şekilde olduğu, bunun vergi uygulaması bakımından da esas alındığı açıklaması yapılmıştır. Ayrıca, aynı maddede, menkul kıymetin borsa rayici yoksa veya borsa rayicinin muvazaalı bir şekilde oluştuğu anlaşılırsa değerlemeye esas bedel, menkul kıymetin alış bedeline; vadesinde elde edilecek gelirin, alış tarihinden değerleme gününe kadar geçen s reye isabet eden kısmının eklenmesi suretiyle hesaplanacağı ifade edilmiştir. Borsa rayici bulunmayan, getirisi ihraç edenin kar zararına bağlı olarak doğan ve değerleme günü itibariyle

hesaplanması mümkün olmayan menkul kıymetler ise, yine alış bedeli ile değerlendirilecektir.²⁰⁵

Kanun gerekçesinde de belirtildiği üzere, yapılan değişiklik hisse senetleri ve yatırım fonu katılma belgeleri dışındaki menkul kıymetlerin değerlendirme günündeki gerçek değerinin tespit edilerek malî tablolara intikal ettirilmesine yöneliktir. Ayrıca ticarî kazancın tespitinde dönemsellik ve tahakkuk ilkelerine de uyulmuş olmaktadır.

Değişiklikle, sabit getirili menkul kıymet gelirlerinin, hak kazanma esasında, işlemiş olduğu dönemin kazancına dâhil edilmesi sağlanmaktadır. Bunun sonucu olarak, vadesi üç-beş yıla kadar uzayabilen yabancı tahvillerin işlemiş faizleri ve kur farklarının tahsil tarihine kadar beyan dışı kalması da önlenmektedir. Bunun dışında hisse senetleri ve benzerlerinin değerlemesinde değişiklik yapılmamıştır.²⁰⁶

Bu çerçevede genel olarak hisse senetleri ve bünyesinde en az %51 oranında hisse senedi bulunduran yatırım fonlarının katılma belgeleri alış bedeliyle, bunlar dışındaki menkul kıymetler ise borsa rayici ile değerlendirilecektir. Borsa rayicinin bulunmaması veya bulunsu bile muvazaalı olması halinde, yukarıda belirtilen şekilde değerlemenin kıst getiri esasına göre yapılması gerekmektedir.

Öte yandan borsa rayici açısından borsanın mutlaka Türkiye’de bulunmasının zorunlu olup olmadığı belirsizdir. Bize göre, değerlemeye esas alınacak değer in saptanması açısından borsanın Türkiye’de bulunması şartı yoktur. Örneğin Türk hazinesi tarafından çıkarılmış olup, yabancı borsalarda işlem gören eurobondların yurt dışındaki borsalardaki değerinin esas alınması gerekir.²⁰⁷

Diğer tarafından ülkemizde menkul kıymet borsası olarak sadece IMKB faaliyet göstermektedir. Bu borsada da hisse senetleri yanında devlet tahvili ve hazine bonoları işlem görmektedir. İMKB’de bu sayılanlar dışında başka menkul kıymetler işlem görmemektedir. Dolayısıyla fiilen borsa rayicine göre değerlendirilebilecek menkul kıymetler, hisse senedi, devlet tahvili ve hazine bonosundan ibarettir. Yukarıda

²⁰⁵ ÖZBALCI, a.g.e, s.673.

²⁰⁶ ÖZBALCI, a.g.e, s.673.

²⁰⁷ “Güncel Vergi Usul Kanunu Uygulaması”, Maliye ve Hukuk Yayınları, Ankara, s.533.

belirtildiği gibi, hisse senetlerinin de alış bedeli ile değerlendirilmesi gerektiğinden, yalnızca devlet tahvili ve hazine bonusu borsa rayıcı ile değerlendirilebilir. Bu itibarla devlet tahvilleri ve hazine bonoları İMKB’de oluşan fiyatlara göre değerlendirilecektir.²⁰⁸

Değerleme günü itibariyle getirisi hesaplanarak değerlendirilecek menkul kıymetlerin yabancı paraya endeksli olması halinde, değerlendirme gününde bunların kur farklarının da kıst getiriye dâhil edilmesi gerekir. Bunun için menkul kıymetlerin değerlendirme gününde oluşmuş sabit bir getirisi olmasa bile, menkul kıymette gösterilen yabancı para için yapılacak değerlendirme dolayısıyla oluşacak kur farkı kar- zarara intikal ettirilecektir.²⁰⁹

3.4.4. Vergi Usul Kanunu’na Göre Vadeli İşlemler

Yukarıda değerlemelerin anlatıldığı bölümlerle birlikte değerlendirildiğinde, türev ürünlerin vergi mevzuatı kapsamında bir yeri bulunmadığı, menkul kıymet olarak mı değerlendirileceği ya da herhangi bir başka iktisadi kıymet olarak mı değerlendirileceği konusunda bir belirleme bulunmamaktadır.

Örneğin forward sözleşmeleri, ileriki bir tarihte teslimi söz konusu olacak herhangi bir malın (döviz, faiz veya emtia), vadesi, fiyatı ve miktarının bugünden belirlendiği sözleşmelerdir. Bu sözleşme ile taraflar, belirtilen malı vade tarihinde belli bir fiyattan almayı ve satmayı taahhüt etmektedirler. Forward sözleşmeleri ile mal fiyatları, döviz kuru ve faiz oranlarındaki dalgalanmalardan korunmak amaçlanmaktadır. Forward sözleşmeleri bir iktisadi kıymeti belli bir vadede ve belli bir fiyattan satın alma veya satma yükümlülüğü getiren bir taahhüt sözleşmesi niteliğindedir. Bu anlamda forward sözleşmeleri, vergi kanunlarına hükümlerine göre değerlendirme konusu olabilecek bir iktisadi kıymet niteliğinde değildir. Bu itibarla bilanço gününde geçerli olan forward sözleşmeleri, nazım hesapta takibi gereken bilanço dışı bir yükümlülük niteliğindedir. Zira bir varlık satın alma hakkı ve belirli bir bedel ödeme

²⁰⁸ ÖZYER, a.g.m.

²⁰⁹ ÖZYER, a.g.m.

yükümlülüğünü temsil eden bu sözleşmelerin bir varlık veya borç olarak bilançoda gösterilmesi mümkün değildir.²¹⁰

Her ne kadar türev işlemlere ilişkin ilk değerlendirme yukarıda belirtildiği gibi olsa da bu tür işlemlerin bir taahhüt mü yoksa bir menkul kıymet mi olduğuna dair tartışmalar devam etmektedir.

3.4.5. Vergi Mevzuatında Vadeli İşlemlerin Değerlemesi

Türev ürünlerin değerlendirilmesi ile ilgili olarak genel olarak iki görüş bulunmaktadır;²¹¹

- **Türev Ürünlerin VUK Hükümlerine Göre Değerleme Konusu Yapılması Mümkün Değildir**

Bu görüşü savunanlar; Vergi Usul Kanunu’nun 258 ve 259’uncu maddelerinde yer alan hükümler doğrultusunda değerlendirme işleminin yalnız **“işletmeye dâhil iktisadi kıymetlerin”** vergi kanunlarında gösterilen gün ve zamanlarda haiz oldukları kıymetlerin tespit edilmesi ile ilgili bir işlem olduğunu vurgulamaktadır. Öte yandan, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ise kural olarak kıymetli evrak ve menkul kıymet niteliği taşımamakta olup alıcısına bir varlığı alma ya da satma konusunda bir hak tanıyan sözleşmelerdir. Özünde bir sözleşmeye bağlı olarak bir edimin yerine getirilmesini isteme hakkı veren bu sözleşmelerin ayrı bir iktisadi kıymet olarak görülmesinin mümkün olmadığını, bu sözleşmelerin, Borçlar Hukuku’na göre düzenlenen ve bir malı belli bir tarihte alma ya da satma imkânı sağlayan diğer sözleşmelerden farklı olmadığını savunmaktadırlar. Bu nedenle de ilgili sözleşmelerin iktisadi kıymet olarak değerlendirilmemesi ve dolayısıyla değerlemeye tabi tutulmaması gerektiği görüşündedirler.

- **Türev Ürünler VUK Hükümlerine Göre Değerlemeye Tabi Tutulmalıdır**

Bu görüşü savunanlar ise, diğer görüşün aksine türev ürünlerin sözleşmeye dayanak varlığın dışında bir iktisadi kıymet olduğunu ve dolayısıyla Vergi Usul

²¹⁰ ÜREL, a.g.e, s. 551.

²¹¹ TAVUZ, a.g.m., s. 64-65

Kanunu'nun 258'inci maddesi uyarınca değerleme işlemine tabi tutulması gerektiğini belirtmektedirler. Tartışmanın temelinde vadeli işlem ve opsiyon sۆzleřmelerinin “**menkul kıymet**” ve “**iktisadi kıymet**” olarak sayılıp sayılmayacağı yatmaktadır. Dolayısıyla bu ۆrnlerin hukuki niteliğinin irdelenmesi ve değerleme konusundaki duruma buna gۆre karar verilmesi gerekmektedir.

3.4.5.1. Türk Mevzuatında Türev ۆrnler

Türk hukuk doktrinde “menkul kıymet” kavramına ilişkin pek çok farklı tanım yapılmıştır. Literatürdeki ilk tanımlardan birisi “Borsada kote (kayıtlı olsun veya olmasın), sahip veya hamiline, zilyedi olmadığı bir mal üzerinde bir hak veya hükmi şahıslardan bir alacak temin eden senetler” şeklinde olup; bu tanıma bakıldığında aslında menkul kıymet kavramını açıklamaktan ziyade kavramın sadece bazı ۆzelliklerini ortaya koyduğu gۆrlmektedir. Dolayısıyla bazı yazarlara gۆre, bu tanım yetersiz kalmakta, menkul kıymet kavramı bir mal üzerinde hak temin eden senetleri değil, bir sermayeyi temsil eden ve sahibine uzun vadeli irat getiren kıymetli evrakları ifade etmektedir. Menkul kıymetlere ilişkin bir diğer tanımda kavram; “temsil edilebilen, borsada işlem gۆrebilen ve herhangi bir biçimde sermaye yatırımına hizmet eden kıymetli evrak” olarak nitelendirilmişken; diğer bir tanımda ise bir sermaye veya alacağın eşit parçalara bۆlnmř olmak koşuluyla bir kısmını temsil eden ve sahibine uzun vadeli gelir getiren tedavül yeteneğine sahip kıymetli evrak olarak ifade edilmiştir.²¹²

Esas olarak menkul kıymetin tanımında üç temel ۆęe sۆz konusudur: misli eşya niteliğine sahip olma, yatırım aracı olarak kullanılma, dönemsel ۆrn verme. Misli eşya alışverişte tartma, sayma ve ۆlme ile belli bir duruma gelen eşya olup; menkul kıymetler poliçe, ek, makbuz senedi gibi kıymetli evrakların aksine misli eşya niteliğine sahiptir. şöyle ki; her tahvilin hukuki niteliği aynı olup; her bir bononun ise hukuki niteliği birbirinden farklıdır. ۆrneęin A kişisi ile B kişisi arasında düzenlenen bir senet sۆz konusu olduğunda ve bu senet sonrasında yine aynı kişilerce yeni bir senet daha düzenlendiğinde bu iki senet birbirinin aynı olmayacak iki ayrı kambiyo ilişkisinin ۆrn olan iki ayrı kıymetli evrak olacaktır. Oysa A B'den (B'nin bir aracı kurum

²¹² ARIKAN, **Türev ۆrnler Menkul Kıymet midir?**

olduğu varsayımı ile) elindeki X AŞ'ye ait 32-43-56 nolu hisse senetlerini satması için verip ertesi gün satılmayan iki adet hisseyi ister; B iki adet hisse senedi için A'ya 46 ve 58 nolu senetleri verir ise aynı cinsten malı geri vermiş olacaktır. Bu sebeple de menkul kıymetler esasen kitle halinde ihraç edilmekte ve hepsi birbirine benzemektedir. Menkul kıymet tanımındaki ikinci unsuru teşkil eden yatırım aracı olarak kullanıma ilişkin olarak; poliçe, bono gibi kıymetli evraklar mal alışverişlerinde ödeme aracı olarak kullanılırken menkul kıymetler genel olarak bir ortaklık ya da alacaklılık hakkı verdiğinden bunlardan farklı olarak ve yatırım amacı ile kullanılmaktadır. Bu hak karşılığında ise tanımın üçüncü unsurunu teşkil eden faiz ve kar payı gibi dönemsel getiri sağlarlar.²¹³

Bununla birlikte, menkul kıymet tanımı esas itibariyle, 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'nun 3. Maddesinde, "Menkul kıymetler, ortaklık veya alacaklılık hakkı sağlayan, belli bir meblağı temsil eden, yatırım aracı olarak kullanılan, dönemsel gelir getiren, misli nitelikte, seri halinde çıkarılan ibareleri aynı olan ve şartları Sermaye Piyasası Kurumunca belirlenen kıymetli evrak" olarak tanımlanmıştır.

Bu çerçevede menkul kıymetler, bir meblağı temsil eden, nispeten uzun vadeli dönemsel gelir getiren yatırım araçlarıdır. Yine S.P. Kurulu'nun seri V, No 1 Tebliği'nde (Bu tebliğ Seri: V, No: 8 sayılı Tebliğ ile yürürlükten kaldırılmış olsa da, menkul kıymetler hakkında yapılan açıklamalarda yön gösterici niteliktedir.) Menkul Kıymet aşağıdaki gibi tanımlanmıştır.²¹⁴

"Menkul Kıymet, ortaklık ve alacaklılık sağlayarak belli bir meblağı temsil eden, hisse senetleri, tahviller veya hazine bonoları gibi kıymetlerdir."

Anılan Tebliğin 2. maddesinin 2. Fıkrasında ise, yukarıda belirtilen nitelikteki menkul kıymetler:

— Hisse senetleri ve geçici ilmlühaberler,

— Tahvil,

²¹³ Reha POROY, Ünal TEKİNALP, "Kıymetli Evrak Hukuku Esasları", Vedat Kitapçılık, İstanbul 2013, Yeniden Yazılmış 21. Bası, s.41.

²¹⁴ ARIKAN, *Türev Ürünler Menkul Kıymet midir?*

— İntifa senedi,
— Kâr ve zarar ortaklığı belgeleri,
— Hazine bonoları, Devlet ve diğer kamu tüzel kişilerinin tahvil ve bonoları,
— Tertip halinde çıkarılan ve iki yıl veya daha uzun süreli ipotekli borç ve irat senetleri,
olarak sayılmıştır.

32 Sayılı Türk Parasını Koruma Kararı'nın 6. maddesi dövizle ilişkin işlemleri açıklamaktadır. Bu maddenin ilgili hükümleri aşağıdaki gibidir:

“(6) Bankalar döviz ve kıymetli madenlere dayalı vadeli işlem ve opsiyon sözleşmesi yapabilirler.

(7) Sermaye Piyasası Kurulu tarafından yetkilendirilmiş aracı kuruluşlarca, döviz ve kıymetli madene dayalı vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri dâhil sermaye piyasası mevzuatına göre düzenlenmiş her türlü türev araçların alım satımı, Sermaye Piyasası mevzuatı çerçevesinde teşkilatlanmış borsalarda yapılır.

(8) Döviz transferinin bankalardan yapılması kaydıyla yurt dışından vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri dâhil her türlü türev araçlarının alım satımı Sermaye Piyasası Kurulu tarafından yetkilendirilmiş yurt içinde veya yurt dışında bulunan aracı kuruluşlar aracılığıyla yapılır.

(9) Vadeli döviz alım satımına ilişkin düzenlemeleri yapmaya Merkez Bankası yetkilidir.”

Futures ve Opsiyon piyasaları ile ilgili ilk düzenleme ise SP Kanunu'nun 1992 yılında 558 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile değiştirilen 22. maddesinin j bendinde yapılmıştır. Bu madde hükmüne göre SPK'ya;²¹⁵

²¹⁵ S. Selman TÜNAL, “Vadeli İşlem ve Opsiyon Sözleşmeleri Menkul Kıymet Niteliğini Haiz midir?”, **Vergi Dünyası**, Sayı: 192, Ağustos 1997, s. 68

“Ekonomik ve finansal göstergelere, sermaye piyasası araçlarına, mala kıymetli madenlere ve dövizde dayalı vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri dâhil her türlü türev araçların niteliklerini, alım ve satım yöntemini, bu araçların işlem göreceği borsalarda çalışacak kurumların kuruluş, denetim, faaliyet ilke ve esasları ile yükümlülüklerini, teminatlar takas ve saklama sistemi konularındaki esas ve usulleri düzenlemek” yetki ve sorumluluğu verilmiştir.

SPK bu yetkisini kullanmış, 23.7.1995 tarihinde yayımlanan Resmi Gazete’de “Vadeli İşlem Borsalarının Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkındaki Genel Yönetmelik”²¹⁶ ve “İzmir Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası Kuruluş Kararı” ile gerekli düzenlemeleri yapmıştır.

30 Aralık 2012 tarihinde yürürlüğe giren 6362 sayılı SP Kanunu’nda da aynı şekilde menkul kıymet ve türev araçlara ilişkin tanımlamalar ve düzenlemeler getirilmiştir.

Kıymetli Evrak Menkul Kıymet İlişkisi

Kıymetli evraka ilişkin tanımlama Türk Ticaret Kanunu’nun 557. maddesinde açıklanmış olup “kıymetli evrak öyle senetlerdir ki bunlarda mündemiç olan hak senetten ayrı olarak dermeyer edilemediği gibi başkalarına da devredilemez.” şeklinde ifade edilmiştir.

Görüldüğü üzere Kıymetli Evrak hakkın senede bağlı olduğu ve ayrı olarak ileri sürülemediği gibi başkalarına da devredilemeyen senetlerdir.²¹⁷

Doktrinde yapılan menkul kıymet tariflerdeki müşterek nokta, bunların uzun dönemli bir yatırım aracı olduğu ve kıymetli evrakın kendine has özellikleri olan bir grubunu teşkil ettiğidir. Görülüyor ki, **Türk doktrininde hâkim olan görüş, menkul kıymetlerin kıymetli evrak olduğu yolundadır. Kıymetli evrak kavramı, menkul kıymet kavramının üstünde genel bir kavram olarak görülmektedir. Genellikle**

²¹⁶ 23/7/1995 tarihli ve 22352 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan "Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsalarının Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Genel Yönetmelik" 23/2/2001 tarihli ve 24327 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Yönetmelik ile yürürlükten kaldırılmıştır.

²¹⁷ TÜNAL, **a.g.m.**, s. 69.

doktrinde kıymetli evrakı menkul kıymet haline getiren unsurlardan söz edilmektedir. Buna göre, “misli eşya niteliğine haiz olan, dönemsel ürün veren belli bir meblağı temsil eden kıymetli evrak menkul kıymettir.” Kıymetli evrakın bu unsurları taşıması halinde menkul kıymet olarak kabul edilebileceği görüşüne katılınabilecektir. Bu bakımdan menkul kıymetleri birer kıymetli evrak olarak kabul etmek, bugünkü hukuk sistemimiz içinde zaruri görülmektedir. Böylece, gerek tarafların sahip olacağı def’i hakları, sorumluluk ve borçları açısından gerekse tarafların hukuken korunması açısından pratik bir çözüm gerçekleşmiş olacaktır. Uygulamada henüz kıymetli evrak niteliğine sahip olmayan bir menkul kıymet tedavül etmemektedir. Diğer taraftan menkul kıymet olarak kabul edilen kıymetli evrakın, menkul kıymet olmasıyla kıymetli evrak özelliği ortadan kalkmamaktadır. Buna karşılık, kıymetli evrak niteliğine sahip olmayan bir menkul kıymet ihdası halinde, söz konusu senetlerin BK. MK. ve TK’nun genel hükümleriyle, tarafların hak ve sorumluluklarının tespiti, evrakın devri, def’i hakları, ispat meselesi ve tarafların hukuken korunması gibi meselelere çözüm bulunması her zaman için imkân dâhilindedir. Ayrıca ihdas edilebilecek yeni bir menkul kıymet tipi için özel hükümlerle bu konuların tesisi de mümkündür. Bu açıdan her menkul kıymet tipinin kendi özel şartları içinde değerlendirilmesinde fayda vardır.²¹⁸

3.4.5.2. Gelir Vergisi Kanunu Geçici 67. Madde Hükümleri

Bilindiği üzere Gelir Vergisi Kanunu’na 01.01.2006 tarihinden itibaren yürürlüğe girmek ve 31.12.2015 tarihine kadar yürürlükte kalmak üzere Geçici 67. Madde eklenmiş; ilgili maddede menkul sermaye iratlarının vergilendirilmesine yönelik hükümler yer almıştır. Bu çerçevede vadeli işlem sözleşmeleri de madde kapsamına alınarak stopaj usulü ile vergileme yolu tercih edilmiştir. Madde metninde vadeli işlemlerin neler olduğu açıkça belirtilmemiş ancak maddenin 13 nolu alt bendinde diğer sermaye piyasası araçlarına ilişkin tanımlama yapılmış olup ilgili açıklama aşağıdaki gibidir:

“13) Bu maddede geçen menkul kıymet ve diğer sermaye piyasası aracı ifadesi, özel bir belirleme yapılmadığı sürece Türkiye’de ihraç edilmiş ve Sermaye

²¹⁸ ARIKAN, Türev Ürünler Menkul Kıymet midir?

Piyasası Kurulunca kayda alınmış ve/veya Türkiye'de kurulu menkul kıymet ve vadeli işlem ve opsiyon borsalarında işlem gören menkul kıymetler veya diğer sermaye piyasası araçları ile kayda alınmamış olsa veya menkul kıymet ve vadeli işlem borsalarında işlem görmese dahi Hazinece veya diğer kamu tüzel kişilerinince ihraç edilecek her türlü menkul kıymet veya diğer sermaye piyasası aracını ifade eder.

Bankaların ve aracı kurumların taraf olduğu veya bunlar aracılığıyla yapılan; belirli bir vadede, önceden belirlenen fiyat, miktar ve nitelikte, ekonomik veya finansal göstergeye dayalı olarak düzenlenenler de dâhil olmak üzere, para veya sermaye piyasası aracını, malı, kıymetli madeni ve döviz alım, satım, değiştirme hak ve/veya yükümlülüğünü veren vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri bu madde uygulamasında diğer sermaye piyasası aracı addolunur.”

Yukarıdaki açıklamadan da görüldüğü üzere borsada işlem gören menkul kıymetler bu kapsamda sayılmış ayrıca herhangi bir borsada işlem görmese dahi bir kamu tüzel kişiliğince çıkarılan menkul kıymetler de Geçici 67. Madde uygulamasında diğer sermaye piyasası aracı olarak değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, ilgili bendin ikinci fıkrasında herhangi bir değiştirme hakkı ve/veya yükümlülüğü veren vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinin madde uygulamasında diğer sermaye piyasası aracı olarak addolunacağı ifade edilmiştir. Burada, görüleceği üzere Geçici 67. Madde hükmü vadeli işlemleri bir menkul kıymet olarak görmemiş, ancak diğer sermaye piyasası aracı olarak sınıflandırmıştır.

Madde uygulamalarını açıklamak üzere çeşitli Tebliğler yayımlanmış olup, 19.01.2012 tarihli 28178 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 282 Seri Nolu Genel Tebliğ ile her bir vadeli işlem bazında tanımlama yapılmıştır. Bu tanımlamalar 5 Seri Nolu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği'nde yapılan açıklamalar paralelindedir. Bu sebeple ilgili tanımlamalar ilişkin açıklamalar 3.4.4. nolu bölümde yapılmıştır.

3.4.5.3. Gelir Vergisi Kanunu Hükümleri ve Vergi Usul Kanunu Değerlemeleri

Yukarıdaki bölümde açıklandığı üzere Gelir Vergisi mevzuatında, 282 Nolu Genel Tebliğ yayımlanana kadar vadeli işlemlerin nasıl değerlendirilmesi gerektiğine ilişkin hükümler yer almamakta idi. Anılan Tebliğ ile birlikte her bir vadeli işlem bazında

açıklamalar yapılmıştır. Bu tanımlama aynı gün yayımlanmış olan 5 Seri Nolu KVK Genel Tebliği'nde de yapılmış, bu tanımlarla Maliye Bakanlığı genel olarak kendi açısından vadeli işlem uygulamalarının sınırlarını çizmiştir. Dolayısıyla referans noktası olarak KVK Tebliği'nin dikkate alınması gerektiği düşünülebilir. Bununla birlikte, değerlendirme hükümleri açısından referans noktası alınması gereken mevzuat Vergi Usul Kanunu olup, değerlemeye ilişkin hükümler de temel olarak Vergi Usul Kanunu'nda yer almakla birlikte, bu kanunda vadeli işlem sözleşmelerine ilişkin bir açıklayıcı düzenleme yapılmamıştır. Dolayısıyla şu an itibarıyla vadeli işlem tanımlamaları açısından referans noktası 282 Nolu Gelir Vergisi Tebliği ile 5 Seri Nolu KVK Genel Tebliğinde yapılan açıklamalar olmaktadır.

3.4.5.4. 5 Seri Nolu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği

19.01.2012 Tarihli ve 28178 Sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 5 Seri Nolu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği'nde, türev ürünlerden elde edilen gelirlerin vergilendirilmesine ilişkin açıklamalar yapılmıştır. Tebliğ'de getirilen açıklamalar türev ürünlerin vergilendirilmesine yönelik pek çok soru işaretinin giderilmesini sağlamıştır.

Tebliğ'de genel olarak türev ürünlerin vergilendirilmesine yönelik açıklamalar yer almakla birlikte değerlemeye ilişkin olarak da açıklamalar yapılmıştır.

Aşağıda her bir işlem bazında ilgili açıklamalara yer verilmiştir:

3.4.5.4.1. Forward işlemleri

Tebliğ'de forward işleminin esas itibarıyla, bir "taahhüt" niteliğinde olduğu belirtilmiş ve bu işlemde elde edilecek gelirin sözleşmenin sonuçlandırılması halinde kesinleşmesinden ötürü vadeye kadar yapılan değerlendirme yani reeskont işlemlerinin kurum kazancı ile ilişkilendirilmemesi gerektiği belirtilmiştir. Buna göre forward işlemler dolayısıyla kurum kazancına dâhil edilecek kâr veya zararın vade sonunda tespit edilmesi gerekmektedir.

Öte yandan sözleşme herhangi bir nedenle vadeden önce bozulur ise forward işleminden doğan kâr veya zarar bozulma tarihi itibarıyla kesinleşmiş olacağından bu tarih itibarıyla kurum kazancına dâhil edilecektir.

Ayrıca Tebliğ’de fiziki teslimat içeren varlık alım satımlarının konu edildiği forward işlemlere de değinilmiş olup, bu sözleşmelerin teslimat ile sonuçlanması halinde, yapılan işlemin bir varlığın alım-satım işleminden farklı olmayacağı, dolayısıyla da sözleşmenin vade tarihi itibarıyla alınan veya satılan varlıkların değerinin, sözleşmede belirtilen birim değer üzerinden kayıtlara intikal ettirilmesi gerekeceği belirtilmiştir.

3.4.5.4.2. Swap işlemleri

Tebliğ’de para swapına ilişkin olarak forward işleminde olduğu gibi, elde etme işleminin sözleşmenin vadesinde gerçekleştiği, vadeye kadar dönem içinde yapılan değerlemelerin kurum kazancı ile ilişkilendirilmemesi ve kurum kazancına dâhil edilecek kâr veya zararın vade sonunda tespit edilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Öte yandan, swap sözleşmesine konu döviz değişimi nedeniyle bilançonun aktifine kaydedilen dövizlerin genel hükümler çerçevesinde değerlemeye tabi tutulması gerekeceği tabii olduğu ifade edilmiştir.²¹⁹

Faiz swapı işleminde de benzer şekilde elde etme işlemi sözleşmede yer alan faiz oranları dikkate alınarak hesaplanan faiz değişimlerinin yapıldığı dönemler itibarıyla gerçekleştiğinden, bu dönemlerin sonuna kadar ilgili dönem içinde yapılan değerlemelerin (reeskont işlemlerinin) kurumlar vergisi matrahının tespitinde indirim veya ilave kalem olarak düzeltilmesi gerektiği belirtilmiş olup burada forward ve para swapı işlemlerinden farklı olarak sözleşmenin vadesi beklenmeksizin faiz tahakkukunun yapıldığı dönemler itibarıyla taraflarca kurum kazançlarının tespitinde gelir veya gider olarak dikkate alınması gerektiğine yönelik düzenleme yapılmıştır.

Faiz swapında faiz değişimlerinin çakışması durumunda, söz konusu faiz değişim tarihlerinde elde edilen faiz geliri ile ödenen faiz giderlerinin karşılaştırılması

²¹⁹ 19.01.2012 Tarih ve 28178 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 5 Seri No’lu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği

sonucunda oluşacak net kâr veya zararın bu tarihler itibarıyla kurum kazancının tespitinde dikkate alınacak, faiz değişimlerinin bir kısmının çakışmaması halinde ise çakışmayan faiz değişim tarihlerinde elde edilen faiz geliri veya ödenen faiz giderlerinin, değişim tarihi itibarıyla yapılacak faiz gideri reeskontu veya faiz geliri reeskontu ile karşılaştırılması sonucunda oluşacak net kâr veya zararın bu tarihler itibarıyla kurum kazancının tespitinde dikkate alınması gerekecektir. Çakışmayan faiz değişim tarihlerinde yapılan faiz gideri reeskontu veya faiz geliri reeskontunun da izleyen dönem başından itibaren ters kayıtlı kapatılması gerekecektir.

3.4.5.4.3. Opsiyon Sözleşmeleri

Opsiyon sözleşmelerinde, opsiyon primlerine ilişkin açıklamalar yapılmış olup, opsiyon priminin, kurumlar vergisi mükellefleri açısından tahakkuk esası gereği, opsiyon sözleşmesinde belirtilen hakkı satan tarafça opsiyon hakkının satışı karşılığında alınan bir bedel olarak sözleşmenin düzenlendiği tarihte kesinleştiğinden, bu tarih itibarıyla gelir olarak dikkate alınacağı diğer taraftan, bu hakkı satın alan tarafça söz konusu opsiyon primi sözleşmeden doğan kazancın hesabında gider olarak dikkate alınacağından, sözleşmeden elde edilen kazancın kesinleştiği tarih olan opsiyon hakkının kullanıldığı veya sözleşmenin sona erdiği tarih itibarıyla gider olarak dikkate alınacağı belirtilmiştir.

Tezgâh üstü piyasalarda gerçekleştirilen opsiyon sözleşmelerinden doğan işlemlerde ise elde etmenin, opsiyon sözleşmesinde belirtilen hakkın kullanılması ile birlikte gerçekleştiğinden opsiyonun kullanıldığı tarihe kadar olan dönem içinde yapılan değerlemelerin (reeskont işlemlerinin) kurum kazancı ile ilişkilendirilmemesi gerektiği belirtilmiştir.

3.4.5.4.4. Vadeli İşlem ve Opsiyon Sözleşmeleri

Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsasında gerçekleştirilen vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerine yönelik olarak ise, Vergi Usul Kanununun 289. maddesine atıfta bulunulmuş, anılan sözleşmelerin değerlendirme günü itibarıyla borsada oluşan uzlaşma fiyatına (borsa rayıcı) göre oluşan farkın, kurum kazancı ile ilişkilendirilmesi gerekeceği belirtilmiştir.

3.4.5.4.5. Aracı Kuruluş Varantları

Tebliğ’de aracı kuruluş varantlarının opsiyon sözleşmelerine benzerliği vurgulanmış varantların opsiyon sözleşmelerinin menkul kıymetleştirilmiş bir çeşidi olarak kabul edildiği ve bu kapsamda, aracı kuruluş varantlarından elde edilen gelirin kurum kazancına dâhil edilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Görüldüğü üzere Tebliğ ile birlikte genel olarak Vadeli İşlem Borsalarında işlem gören vadeli işlem sözleşmeleri ile borsa dışında işlem gören sözleşmeler ayrımı yapılmış ve buna göre dönem sonu değerlemeleri şekillendirilmeye çalışılmıştır.

3.4.6. Diğer Ülke Örnekleri

Türev ürünler, neredeyse bir yüz yıldan beri yoğun olarak kullanılıyor olsa da kullanımları son yirmi yıldır baş döndürücü bir şekilde gelişmiştir. Bununla birlikte, vergi ve mali mevzuat alanındaki gelişmeleri, türev ürünlerin piyasalardaki gelişim hızını yakalayamamıştır. Bu ürünler pek çok ülkede yoğun bir şekilde kullanılsa da sadece ABD²²⁰, İngiltere, Avustralya, Kanada ve Yeni Zelanda gibi Anglosakson ülkelerin türev ürünlerin vergilendirmesine ilişkin olarak kapsamlı birer mevzuat seti oluşturmuşlardır.²²¹

Diğer ülke örneklerine baktığımızda ise; genel olarak aşağıda belirtildiği şekliyle 3 ana konu üzerinde yoğunlaşıldığı görülmektedir:²²²

- i) gelirin veya giderin hangi dönemde tahakkuk edeceği (timing)
- ii) gelirin türü (character)
- iii) vergilendirmenin hangi ülkede yapılacağı (source)

Diğer ülkeleri incelediğimizde, türev ürünler ile ilgili en çok tartışılan konulardan birisinin de bu ürünlerin hangi esaslara göre değerlemeye tabi tutulacağı olduğu görülmektedir. Dünya uygulamasında türev ürünlerin değerlemesi ile ilgili başta

²²⁰ Bu ülkede de bazı uzmanlar (Keinan) mali mevzuatın bu hususta yeterli olmadığını düşünmektedirler.

²²¹ Yoram KEINAN, “United States Federal Taxation of Derivatives: One Way or Many?” **The Tax Lawyer**, 2007, Vol. 61, No. 1, s. 83.

²²² TAVUZ, **Borsalarda İşlem Gören Türev Ürünlerin VUK Hükümlerine Değerlemesi**, s. 61

gerçeğe uygun değer (fair value), accrual (kıst getiri), nakit (cash), bekle ve gör (wait and see) olmak üzere birçok farklı esasın kullanıldığı görülmektedir.²²³ Bununla birlikte, türev ürünlerin sayısının her geçen gün artmasının da bir değerlendirme kargaşası oluşturduğu gözlemlenmektedir.

3.4.6.1. Amerika Birleşik Devletleri

Vadeli işlem sözleşmelerinin menkul kıymet kapsamında değerlendirilmelerinin mümkün olup olmadığına ilişkin açıklamalarımızı Amerika Birleşik Devletleri ile Türkiye’deki menkul kıymet kavramlarını irdeleyerek devam etmek istiyoruz. Böylece yeni bir menkul kıymet kavramı oluşturulmak istenilirken hangi unsurların zorunlu olduğu anlatılmaya çalışılacak ve vadeli işlem sözleşmelerinin menkul kıymet kapsamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceği daha yakından görülecektir. (ABD’nin değerlendirilmeye alınmasının nedeni, türev işlemlerin bu ülkede sıkça kullanılmasından kaynaklanmaktadır.)²²⁴

ABD’de türev ürünlerin dönem sonu değerlemesi ile ilgili tutarlı bir yaklaşım benimsenmemiş, her ürünün kendi özelliğine göre ayrı bir vergilendirme rejimi (cubbyhole system) oluşturulmuştur.²²⁵ Bu çerçevede,

- i. Türev ürünün niteliği, dayanak varlık ve nakit akım vergilemeye kaynak teşkil ederken (kavramsal temel kontrat düzenlemeleri ve ABD Federal Vergi Yasası 1256ncı bölümü)²²⁶,
- ii. Bazı durumda mükellefiyete göre vergileme söz konusu olabilmekte,
- iii. Yine bazı durumlarda da bazı mükelleflerin hangi amaçlarla (hedging gibi riskten korunma işlemleri gibi) elde tuttuğu ile de ilgili olarak vergileme farklılaşabilmekte ve

²²³ TAVUZ, **Borsalarda İşlem Gören Türev Ürünlerin VUK Hükümlerine Değerlemesi**, s. 61

²²⁴ ARIKAN, “Türev Ürünler Menkul Kıymet midir?”

²²⁵ KEINAN, **a.g.m.**, s. 83.

²²⁶ Federal Gelir Vergisi Yasası’nın 1256’ncı bölümünde belirtilen kontratlar, istisnalar haricinde, teşkilatlandırılmış piyasalarda işlem gören futures kontratlar, yabancı para cinsinden kontratlar, hisse senedi opsiyonu dışındaki opsiyonlar, dealer hisse senedi opsiyonları ve dealer futures kontratlarıdır. Bu kontratların özelliği değerlendirme gününde borsa rayıcı ile değerlemeye tabi olmalarıdır. Diğer taraftan, faiz swapları, para swapları gibi birçok kontrat istisnalar arasında sayılmış ve dolayısıyla Bölüm 1256 kontratlar olarak nitelendirilmemiştir. (Tavuz, a.g.m., s.63)

iv. Anti abuse kuralları da vergilemeyi etkilemektedir.

Buna göre, herhangi bir türev ürünün vergileme rejimi için yukarıda bahsedilen dört durumu da dikkate almak gerekmekte ancak pratikte hepsini uygulamak oldukça zor olmaktadır.²²⁷

ABD’de türev ürünlerin vergilendirilmesi ile ilgili başlangıç noktası ABD’de genel kabul görmüş muhasebe standartlarıdır (US GAAP). Buna göre mükellefler öncelikle kazançlarını ABD muhasebe standartlarına göre tespit etmekte, daha sonra ise vergi uygulamaları ile ilgili düzeltmeleri yapmaktadırlar. Türev ürünlerin karmaşıklığına bağlı olarak vergi uygulamasının muhasebe uygulamasından sıkça saptığı görülmektedir. ABD muhasebe standartlarında türev ürünlerinin büyük bir kısmı gerçeğe uygun değer (fair value) üzerinden bilançoya alınmakta ve bu değerdeki artışlar ve azalışlar mali tablolara yansıtılmaktadır.²²⁸

ABD’de organize piyasalarda işlem gören türev ürünler kural olarak değerlendirme günündeki piyasa fiyatı (mark to market) ile değerlemeye tabi tutulmaktadır. Örneğin, teşkilatlandırılmış piyasalarda işlem gören futures kontratları değerlendirme günündeki piyasa fiyatı (mark to market) ile değerlendirilmekte ve bunların değerindeki artış ve azalışlar dönem kazancının tespitinde gelir veya gider olarak dikkate alınmaktadır.²²⁹

Organize piyasalarda işlem gören türev ürünlerin aksine; tezgah üstü piyasada işlem gören opsiyon ve forward kontratları dönem sonunda değerlemeye tabi tutulmamaktadır. Bununla beraber; faiz swapı tarzında yapılan anapara sözleşmeleri (notional principal contracts) ABD Federal Gelir Vergisi Yasası’nın 1446-3’üncü bölümünde belirlenen usul ve esaslar gereği göre kıst getiri (accrual) veya nakit esasına göre değerlemeye tabi tutulmaktadır. Türev ürünlerin tarafları bu ürünlerin ticareti (trader) ile uğraşıyorsa (dealer, banka, finansal kurum vb.) bu mükellefler istisnalar haricinde değerlendirme gününde ellerinde bulundurdıkları türev ürünlerin tamamını piyasa fiyatları (mark to market) üzerinden değerlemeye tabi tutmak zorunda olup; türev ürünlerin tarafları bu ürünleri riskten korunma (hedge) amaçlı olarak ellerinde tutuyor

²²⁷ KEINAN, a.g.m., s. 83.

²²⁸ Derivatives: International Tax Handbook, KPMG, 2008, s. 192,193

²²⁹ TAVUZ, **Borsalarda İşlem Gören Türev Ürünlerin VUK Hükümlerine Değerlemesi**, s. 63-64

ise bu durumda türev üründen doğan kar ve zararı, hedge edilen varlıktan doğan kar ve zarar ile aynı dönemde mali tablolara yansıtmak durumundadırlar.²³⁰

“Cubbyhole system” oluşumunda yıllar boyunca karşılaşılan vakalar ve oluşan yargı kararları önemli bir yer tutmuş olup işleme göre vergilemenin yapılmasının en önemli dayanaklarından birisi de aşağıda belirteceğimiz iki metodun geliştirilmesi olmuştur. Buna göre A.B.D. hukukunda menkul kıymet kavramının yorumlanmasında geliştirilen metotlar aşağıdaki gibidir:

- **“Joiner” Metodu:** Bu metod, 1933 tarihli mahkeme kararına dayanmakta olup; metoda göre, menkul kıymetin tespiti için öncelikle yatırım konusu ile ilgili özelliklerin tespiti gerekir. Özelliklerde temel kriter işlemin yatırım amacı taşıyıp taşımadığı ile ilgili olup; genel olarak işlem tüketim gayesi dışındaki bir yatırımla ilgili ise, bu metoda göre söz konusu muamele bir “yatırım sözleşmesidir” ve dolayısıyla menkul kıymettir. Metoda göre, senet üzerinde “hisse senedi”, “Ortaklık borç senedi” veya “tahvil” gibi kanuni tarifte yer alan bir isim yer alıyor ise bu takdirde, bu husus da söz konusu senedin menkul kıymet niteliğini haiz olduğuna dair bir karine teşkil etmektedir. Bununla birlikte, metoda göre temel prensip “özün şekilden üstün olmasıdır” (Substance over form).²³¹ ve dolayısıyla, kanunda tanımlı yapılmamış bir isme sahip senet söz konusu olduğunda bu senedin menkul kıymet olup olmadığının tespiti için senedin dayanağını teşkil eden işlemin mahiyetine bakılır.²³²

Joiner metodunda bir mukavelenin veya muamelenin “yatırım sözleşmesi” olarak sayılması ve dolayısıyla menkul kıymet olarak kabul edilmesi için iki prensip ortaya konmuştur.²³³

a) Kanuni tarif yorumlanırken kanun maddesinin metni, tüm kanun metni göz önünde bulundurularak okunmalıdır.

²³⁰ TAVUZ, **a.g.m.**, s. 64

²³¹ Frederick H. C. MAZANDO, “The Taxonomy of Global Securities: is the U.S. Definition of a Security too Broad?”, **Northwestern Journal of International Law and Business**, Cilt:33, Sayı:1, 2012, s.136-137.

²³² “Securities Act of 1933”, **Securities Regulation Quinn**, 2004. wcl.american.edu (Erişim: 24.06.2013).

²³³ ARIKAN, **“Türev Ürünler Menkul Kıymet midir?”**

b) Bir sözleşmenin veya vesikanın menkul kıymet olarak kabul edilebilmesi için, muamelenin temelindeki ekonomik gerçeğin ve muamelenin ticari karakterinde yatırım gayesi bulunup bulunmadığının araştırılması gereklidir.

- **“Howey Metodu”**: Bugün de yatırım sözleşmeleri ayırımında kullanılan en geçerli referans dava hükmü budur. Aslında, yatırım sözleşmesi tanımı Federal Sermaye Piyasası Kanunu’nda yer almamaktadır. Bununla birlikte, Sermaye Piyasası Kanunu’nun hayata geçmesinden sonraki kırk yıl boyunca üst mahkemenin bir takım örtülü ve dolambaçlı işlemlerden dolayı gündemini meşgul etmiştir. Yukarıda bahsedilen Joiner metodu geniş bir bakış açısı sunmakta iken; Howey mahkeme kararı bugün de kullanılmakta olan Howey testini ortaya çıkararak uygulamanın çerçevesini çizmiştir. Buna göre; Howey testi için şu tarife bakmamız gerekecektir: “Bir sözleşme, muamele veya proje vasıtasıyla bir müşterek teşebbüse para yatırılması ve sadece müteşebbislerin veya 3. şahısların çalışma ve gayretlerinden doğacak bir menfaatin beklenmesi durumu bir yatırım sözleşmesi teşkil eder.”²³⁴

Yukarıda anlatılan metotlar çerçevesinde ABD vergi mevzuatında türev ürünlere ilişkin vergileme yapılırken genel olarak ikili bir ayrıma gidildiği görülmektedir: Ticari amaçla elde bulundurulan türev ürünler ve yatırım amacıyla elde bulundurulan türev ürünler.

Buna göre, eğer türev ürünleri alan şirket bunların ticareti ile uğraşan bir kurum ise bu mükellefler istisnalar haricinde dönem sonu değerlemelerinde ellerinde bulundurdıkları türev ürünlerin tamamını piyasa fiyatları üzerinden değerlemeye tabi tutması gerekmektedir. Kurum bir kısım ürünleri alım satım amaçlı bazılarını ise yatırım amaçlı olarak elinde bulundurabilecektir. Bu durumda ise yatırım amaçlı ürünlerin bu niteliği ürünlerin elde edildiği tarihte defterlere kaydedilmesi ile belirlilik kazanacaktır ve şirket ticaretini yaptığı ürünleri yatırım amacı ile elinde bulundurduğunu iddia edemeyecektir.²³⁵

²³⁴ MAZANDO, a.g.m., s.136-137.

²³⁵ Akın TAVUZ, “Türev Ürünlerin VUK Hükümlerine Göre Değerlemesi”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Kasım 2011, Sayı 263, s. 80-81.

Eğer türev ürünleri alan şirket bunları ticaret amacıyla değil de yatırım amacıyla elinde bulunduruyor ise bu durumda piyasa fiyatı (mark to market), açık işlem (wait and see), kıst getiri gibi değerlemelere tabi tutulmaktadır.²³⁶ Bu çerçevede teşkilatlanmış piyasalarda işlem gören sözleşmeler değerlendirme günündeki piyasa fiyatı dikkate alınarak değerlendirilmekte ve dönem kazancına kar ya da zarar olarak eklenmektedir. Ancak yatırım amaçlı elde bulundurulmuş ürünlerde riskten korunma amacı ile yapılanlar bu uygulamanın dışına çıkmaktadır. Nitekim ABD Federal Gelir Vergisi Yasası'nın²³⁷ 1256. Bölümünde piyasa fiyatı ile değerlendirilecek ürünler izah edilmiştir. Tezgahüstü piyasalarda işlem gören opsiyon ve forward kontratları dönem sonunda değerlemeye konu olmamakta ve bekle gör ilkesi uygulanmaktadır.²³⁸ Bununla birlikte faiz swapı gibi farazi anapara sözleşmeleri²³⁹ genel olarak kıst getiri esasına göre değerlendirilmektedir.²⁴⁰

Yukarıdaki açıklamaların özeti olarak, ABD'de yatırım amacıyla elde tutulan, standart türev ürünleri ile ilgili vergi kuralları aşağıdaki gibi özetlenebilir;²⁴¹

Türev Ürünün Türü	Gelirin veya Giderin Tahakkuk Ettiği Dönem
Forward	Bekle ve gör (wait and see) ilkesi geçerlidir. Sözleşmenin imzalandığı tarihte gelir veya gider kaydı yapılmaz. Sözleşmeden doğan kar veya zarar sözleşmenin vadesinde veya elden çıkarıldığı tarihte kurum kazancı ile ilişkilendirilir. Forward sözleşmesi fiziki teslim ile sonuçlanıyorsa forward sözleşmesine konu varlığı satın alan taraf alış bedelini maliyet olarak dikkate alır.
Tezgâh üstü Piyasada İşlem Gören Opsiyon Sözleşmeleri	Bekle ve gör (wait and see) ilkesi geçerlidir. Opsiyon primleri opsiyon alıcısı tarafından aktifleştirilir, opsiyon satıcısı tarafından ise pasifte "diğer yükümlülükler" hesabında izlenir. Gelir veya gider sözleşmenin vadesinde veya elden çıkarıldığı tarihte kurum kazancı ile ilişkilendirilir.

²³⁶ Bilindiği üzere benzer bir uygulama Kurumlar Vergisi Kanunumuzun, "istisnalar"ın anlatıldığı 5. Maddede de yer almaktadır. Buna göre hisse senedi ve gayrimenkul ticareti ile uğraşan şirketler iştirak/gayrimenkul satış kazancı istisnasından yararlanamamaktadırlar.

²³⁷ Internal Revenue Code

²³⁸ TAVUZ, "Türev Ürünlerin VUK Hükümlerine Göre Değerlemesi", s.81.

²³⁹ Notional Principle Contracts

²⁴⁰ Derivatives: International Tax Handbook, a.g.e., s.194

²⁴¹ TAVUZ, "Türev Ürünlerin VUK Hükümlerine Göre Değerlemesi", s.81.

Organize Piyasalarda İşlem Gören Opsiyon ve Futures Sözleşmeleri	Dönem sonunda aktif piyasada oluşan piyasa fiyatına (mark to market) göre değerlemeye tabi tutulur ve dönem kazancı ile ilişkilendirilir.
Faiz swapı vb. Farazi anapara sözleşmeleri (Notional principal contracts)	Gelir veya gider kontratın ekonomik özünü yansıtacak bir şekilde dönem kazancı ile ilişkilendirilir. ABD Federal Gelir Vergisi Yasası'nın 1446-3'üncü bölümünde belirtilen esaslara göre dönemsel (periodic) ve dönemsel olmayan (non-periodic) ödemeler, dönemsellik ilkesine uygun olarak ilgili oldukları dönemde gelir veya gider olarak dikkate alınırken, sözleşmenin sona erdirilmesine ilişkin ödemeler (terminal payments), sözleşmenin sona erdirildiği dönemde gelir veya gider olarak dikkate alınır.

3.4.6.2. Fransa

Fransa Vergi Kanunu'nun (French Tax Code) 36/1 maddesi'ne göre, likit ve organize piyasalarda işlem gören ya da bu piyasalarda yer alan verilere göre değerleri tespit edilebilen türev ürünler piyasa fiyatı (mark to market) ile değerlemeye tabi tutulmaktadır.²⁴²

Türev ürünlerin riskten korunma yani hedge amaçlı olarak elde tutulması durumunda, bir türev üründen kaynaklanan gelirin kurum kazancına dâhil edilmesi, hedging pozisyonu sona erene kadar ötelenmektedir. Diğer taraftan, şirketin simetrik bir pozisyon alması durumunda ise, türev ürünlerden kaynaklanan kazançlar vergilendirilirken (hedging amacıyla elde tutulanlar hariç), bu kazançlardan doğan zararların indirim konusu yapılması simetrik pozisyon kapanana kadar ertelenir. Simetrik pozisyonlar, değerleri veya karlılıkları ters veya ilişkili bir şekilde hareket eden pozisyonlardır.²⁴³

3.4.6.3. Almanya

Genel olarak şirketlerin türev işlemlerinin vergilemesine ilişkin spesifik bir kural bulunmamaktadır. Dolayısıyla genel vergi prensipleri bu işlemler için de geçerlidir.

²⁴² Derivatives: International Tax Handbook, **a.g.e.**, s.52

²⁴³ KPMG, **a.g.e.**, s.53

Almanya’da şirketlerin gerçekleştirdiği türev işlemlerin muhasebeleştirilmesinde genel kabul görmüş Alman muhasebe standartları uygulanmaktadır.

Temel olarak türev işlemlerin değerlendirilmesinde iki farklı kriter göz önünde bulundurulmakta olup; buna göre ya türev işlemin dayanak varlığına ve bu varlığın bugünkü değerine bakılmakta, ya da doğrudan türev ürün sözleşmesinin bugünkü değeri dikkate alınmaktadır.

Genel kural olarak ise; ülkemizde olduğu gibi türev işlemler “bekleyen işlemler” olarak değerlendirilmekte ve bilanço değerlemelerinde dikkate alınmamaktadır. Genel muhasebe prensipleri çerçevesinde türev işlemler sadece vadesi ya da işlemin kapanması sırasında yani kar/zarar realize olduğu anda kayıt altına alınmaktadır. Bununla beraber ticari bilançoyu ekonomik olarak gerçekçi göstermek için türev ürünlerden elde edilmesi beklenen olası zararlar bilançoya bu işlemlerden beklenen zararlar olarak kaydedilmekte; söz konusu tutarlar vergi bilançolarında ise dikkate alınmamaktadır.

Garantileme kuralına²⁴⁴ göre bir takım türev ürün zararları sadece türev gelirlerinden düşülebilmektedir.²⁴⁵ Bu garantileme kuralı kredi ve finans kurumlarının normal iş aktiviteleri için geçerli değildir. Genel olarak türev ürünlerin vergilemesi aşağıdaki gibidir:²⁴⁶

Forward ve Future İşlemleri: Forward ve future sözleşmelerin vadesi geldiğinde; genel olarak bilançoyu etkileyen bir sonuç doğurmamaktadır. Başlangıç ödemeleri gibi ödemeler ticari bilançoda “diğer varlıklar” ya da “diğer yükümlülükler” olarak sınıflandırılmakta ve bilanço günü itibarıyla herhangi bir değerlendirme işlemine tabi tutulmamaktadır. Sözleşmelerin vadelerinin sona ermesi ve realize edilmesi ya da vade dolmadan herhangi bir nedenle sona erdirilmesi ile gerçekleşen kar ya da zararlar dışında oluşturulan hiçbir kar/zarar vergi matrahında dikkate alınmamaktadır. Alman muhasebe prosedürlerine göre; gerçekleşmemiş kayıplar bilançoda tutulmakla birlikte vergi hesaplamasında dikkate alınmamaktadır.

²⁴⁴ “Ring-fencing rule”

²⁴⁵ Alman Gelir Vergisi Kanunu 15. bölüm, 4. paragraf, 3. cümle.

²⁴⁶ Antti LAUKKANEN, “Taxation of Investment Derivatives”, **IBFD**, Doctoral Series 13, 2007, s. 212.

Swap İşlemleri: Swap işlemi süresince tahakkuk eden ön ödemeler ve periyodik swap ödemeleri dışında genel olarak forward ve futures işlemlerde olduğu gibi sözleşmelerin vadelerinin sona ermesi ve realize edilmesi ya da vade dolmadan herhangi bir nedenle sona erdirilmesi ile gerçekleşen kar ya da zararlar dışında oluşturulan hiçbir kar/zarar vergi matrahında dikkate alınmamaktadır.

Opsiyonlar: Opsiyonlardan doğan kazanç ve zararlar genel olarak işlem kapatıldığında ya da nakdi uzlaşma sağlandığında oluşmaktadır. Fiziki uzlaşma ile sonuçlanan opsiyonlarda; opsiyon alıcısı tarafından ödenen opsiyon primi; sözleşme vadesinde gerçekleşen uzlaşma fiyatı ve diğer ücretlerin tamamı opsiyonun dayanak varlığının maliyetine dâhil edilmektedir. Bilançoda opsiyonlardan kaynaklı oluşan değer düşüklükleri vergisel açıdan belli durumlarda dikkate alınabilirken, değer artışları ise genel olarak vergi hesaplamasında dikkate alınmamaktadır.

Yukarıda da görüldüğü üzere Alman vergi mevzuatında türev işlemlerin vergilendirilmesine ilişkin özel olarak belirlenmiş bir kurallar seti bulunmamaktadır. Bununla birlikte bazı işlemlere (hibrid enstrümanlar, hedging amaçlı kullanılan türev işlemler, ticari amaçlı türevler) yönelik olarak özel kurallar uygulanabilmektedir.

Hibrid enstrümanlar: Birleştirilmiş ürünleri içeren bu grup; ürünler kesin kriterler ile ayırlamadığı sürece bilançoda tek bir enstrüman olarak kaydedilmelidir.

Hedging amaçlı türevler: Hedging amaçlı yapılan türev işlemler için karmaşık kurallar bulunmaktadır. Dayanak varlık ve hedging kontratın ekonomik olarak birbirleriyle dengeleme amaçlı doğrudan bir ilişkileri olmakta ve her iki işlem de böylece tek bir değerlendirme işlemine tabi tutulabilmektedir. Bununla birlikte dayanak varlığın ve türevin tek bir değerlendirme işlemine ne zaman ve nasıl tabi tutulacağına dair açık bir mevzuat hükmü bulunmamaktadır.

Ticari amaçlı türevler: Pratikte bir bankada ya da kredi kurumunda alım satım amaçlı portföyde bulunan türevler içinde özel kurallar geçerlidir. Bu tip durumlarda piyasa fiyatına göre değerlendirme yapılabilmektedir.

Yukarıdaki açıklamalara ve ülke örneklerine bakıldığında sonuç olarak her ne kadar türev ürünler ile ilgili olarak basit ve tüm ürünleri kapsayacak genel kurallar getirilmeye çalışılsa da gerek sürekli olarak yeni ürünlerin geliştirilmesi ve gerekse bu ürünlerin nitelik olarak oldukça karmaşık yapılar sergilemesi nedeniyle bu ürünlerin tümünü kapsayacak basit kurallar oluşturmak pratikte pek de mümkün olamamaktadır. Bu nedenle pratikte her yeni geliştirilen ürün için bu ürüne en çok benzeyen ürün esas alınarak vergileme prensipleri geliştirilmekte; ancak bu da vergi mevzuatının karmaşıklaşmasına neden olmaktadır. Ülke örneklerine bakıldığında bazı ülkelerin her ürün için ayrı bir vergilendirme rejimi geliştirdiği diğer bazı ülkelerin ise bunun yerine genel bir vergileme rejimi ile hareket ettiği görülmektedir. Yukarıda detaylarını açıklamaya çalıştığımız üzere ABD’de her ürün için ayrı bir vergileme rejimi getirilmiş vergi mevzuatında özel bir düzenleme getirilmemiş ürünler için ise bu ürüne en yakın ürün için geliştirilen düzenlemeler esas alınarak hareket edilme yoluna gidilmiştir. Bununla beraber örneğin Belçika’da ABD’nin aksine türev ürünler kaynağına göre (sermaye ya da borç kaynaklı) vergilendirilmekte ve her ürün için ayrı bir vergilendirme yerine kaynağına göre genel vergilendirme prensipleri doğrultusunda hareket edilmektedir.²⁴⁷ Değerleme açısından ise yine pek çok ülkede esas olarak mali tabloların genel muhasebe standartlarında yer alan ilkeler doğrultusunda oluşturulduğu ve beyan aşamasında vergi mevzuatına uygun düzeltmelerin yapıldığı görülmektedir.

3.5. Değerleme Hükümlerinin Uyumlaştırılması

Bu bölümde zamanla doğan ihtiyaçlara istinaden Vergi Usul Kanunumuzda değerleme hükümlerine ilişkin olarak yapılan bir takım güncellemeler ele alınacaktır. Güncellemeler açıklanırken; bu değişikliklerin TFRS’ye olan yakınlığı da ortaya konmaya çalışılacaktır.

Bu kapsamda izleyen bölümlerde amortismanlar, enflasyon muhasebesi ve finansal kiralamarlar gibi yeni güncellemelerin TFRS’ye olan yakınlığı irdelenmiştir. Bununla birlikte, mevcut Vergi Usul Kanunu hükümleri ile UFRS’deki değerlendirme

²⁴⁷ Kurt de HAEN, “Taxation Review Accounting and Tax Treatment of Derivative Instruments: The Belgian Case”, **Journal 264 of Corporate Treasury Management**, Volume 3, Number 3, 2010, s. 259.

hükümlerinin farklılıkları ve bu farklılıklarının değerlendirmeleri yapıp çözüm önerileri geliştirilmiştir.

3.5.1. Muhasebe Standartlarının Uyumlaştırılması

Muhasebe standartlarının uluslararası uyumlaştırılmasının avantajları üç temel noktada toplanmaktadır.²⁴⁸

a) Uyumlaştırmanın en büyük yararı, uluslararası finansal bilgilerin karşılaştırılmasıdır. Böyle bir karşılaştırma, yabancı mali tabloların güvenilirliği hakkındaki yanlış anlamaları ortadan kaldırmaktadır. Böylece uluslararası yatırımın akışı önündeki en önemli engel ortadan kalkmış olmaktadır.

b) Farklı finansal bilgilerin konsolide edilmesinden kaynaklanan zaman ve para israfı önlenmiş olur. Böylece farklı finansal bilgilerin, birçok raporlarla değişik hukuk ve uygulamaların etkisini aşmaya çalışması ortadan kalkmış olur.

c) Uyumlaştırma; bütün dünyadaki yerel ekonomik, hukuki ve sosyal seviyeyi mümkün olduğu en yüksek düzeye çıkarma ve tutarlı hale getirme amacındadır.

Muhasebe standartlarının uluslararası uyumlaştırılmasının yukarıda sayılan üç temel faydasının dışında başka faydaları da bulunmaktadır. Bu faydaları şu şekilde sıralayabiliriz.²⁴⁹

- Muhasebe ilkeleri ve standartlarında henüz yeterli gelişmeyi sağlayamamış ülkeler açısından yol gösterici olması ve ülke standartlarının kalitesinin yükseltilmesini sağlaması.
- Muhasebe uygulamalarında ülkeler arası farklılıkları ortadan kaldırabilmek amacıyla işletmelerin finansal bilgilerinin karşılaştırılabilirliğini sağlamak.
- Aynı muhasebe standartları yoluyla mali raporlamanın maliyetini azaltmak.

²⁴⁸ Edibe Yalnız YANIK, “Ara Dönem Mali Tablolarda Uluslararası Muhasebe Standartları ve Türkiye Örneği”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), Kocaeli, 2006, s. 28

²⁴⁹ M. Vefa TOROSLU, “Dünyada ve Türkiye’de Muhasebe Standartlarının Gelişimi”, **E-Yaklaşım**, Mayıs 2009, Sayı:197, http://www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/s_word_article.asp (22 Haziran 2010)

- Yatırımcıların yabancı sermaye piyasalarında yatırım yapmalarını özendirmek.

3.5.2. UFRS ve VUK Uyumlaştırması

Bu bölümde VUK’da daha önce UFRS’de referans alınarak yapılmış bir takım düzenlemeler örnek verilecek, akabinde de UFRS ile VUK değerlendirme hükümlerinin uyumlaşması hususu tartışılacaktır.

3.5.2.1. Amortismanlar

Maddi duran varlıkların değerlemesi, amortismanı ve raporlanması ile ilgili her türlü konu UFRS 16’da (Maddi Duran Varlıklar) düzenlenmekte olup standarda göre kullanılabilecek amortisman yöntemleri; doğrusal (normal) amortisman yöntemi, azalan bakiyeler yöntemi ve üretim miktarı yöntemi olarak sıralanmaktadır.²⁵⁰

Standartta, adı geçen bu yöntemlerin dışında başka yöntemlerin kullanılamayacağı gibi bir sınırlama getirilmemekte; uygulanacak yöntemin varlığın kendisinden gelecekte elde edilecek ekonomik yararlarının kullanılma biçimine göre seçileceği ve bir dönemden diğerine ekonomik yararlarında bir değişiklik olmadığı sürece tutarlı olarak uygulanacağı ifade edilmektedir. Ayrıca, maddi duran varlığın niteliği ne olursa olsun, hangi amortisman yöntemi kullanılırsa kullanılsın, Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına göre kıst uygulama söz konusu olup, ülkemiz muhasebe sisteminden daha farklı anlayışla gerçekleştirilmektedir.²⁵¹

Standartta varlıkların, faydalı ömrü süresince sistematik olarak giderleştirilmesi suretiyle amortismanı tabi tutulacağı belirlenmiştir. Amortismanı tabi tutulacak tutar başlangıç aşamasında maliyet bedeli olmakla beraber her bilanço döneminde yeniden gözden geçirilir. Faydalı ömür ise varlığın kullanımı ile ilgili çeşitli kriterlerin göz önünde bulundurulması suretiyle belirlenmektedir.

²⁵⁰ Cemal ELİTAŞ, Yılmaz AKYÜZ, Handan BULCA, “Kıst Amortisman Uygulamasının Uluslararası Finansal Raporlama Standartları ve Türk Muhasebe Sistemi Açısından Karşılaştırılması”, **Mali Çözüm Dergisi**, Sayı. 94, 2009, s.20.

²⁵¹ ELİTAŞ, AKYÜZ, BULCA, **a.g.m.**

Vergi mevzuatımızda ise çalışmanın daha önceki kısımlarında da bahsedildiği üzere 213 Sayılı Vergi Usul Kanunu’nun 3. Kitabı “Değerlemeler” hususuna ayrılmış olup, ilgili bölümün 3. Kısımında ise amortismanlara ilişkin açıklamalara yer verilmiştir. Buna göre, amortisman mevzuu 313. maddede açıklanmış olup maddenin 1. bendinde işletmede bir yıldan fazla kullanılan ve yıpranmaya, aşınmaya veya kıymetten düşmeye maruz bulunan gayrimenkullerle 269’uncu madde gereğince gayrimenkul gibi değerlendirilen iktisadi kıymetlerin, alet, edevat, mefruşat, demirbaş ve sinema filmlerinin birinci kısımdaki esaslara göre tespit edilen değerinin bu Kanun hükümlerine göre yok edilmesinin amortisman mevzuunu teşkil ettiği hükme bağlanmıştır.

Yine ilgili maddede işletmede kullanılan ve değeri 2012 yılı için 770 TL’yi aşmayan alet, edevat, mefruşat ve demirbaşların amortismanına tabi tutulmayarak doğrudan doğruya gider yazılabileceği; iktisadi ve teknik bakımdan bütünlük arz edenlerde bu haddin topluca dikkate alınacağı belirtilmiştir.

Vergi Usul Kanunu’nda iki temel amortisman yönteminden bahsedilmiştir:

- Normal amortisman yöntemi
- Azalan bakiyeler amortisman yöntemi.

Vergi Usul Kanunu’nda varlıklar için uygulanacak amortisman oranında %20 oranı üst sınır olarak belirlenmiş 5024 sayılı Kanun’la yapılan değişiklikten sonra, bu üst sınır kaldırılmış olup işletmelerin amortisman uygulamasında kullanacakları oranlar, 28.04.2004 tarih, 25446 nolu Resmi Gazete’de yayımlanan 333 Sıra Nolu VUK Genel Tebliği ile 339 Sıra Nolu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliğlerinde ilan edilmiştir. Bu oranlar belirlenirken varlıkların faydalı ömürleri esas alınmıştır. Amortisman oranı, 1 rakamının ilgili duran varlığın amortisman ayırma süresine (yararlı ömrüne) bölmek suretiyle bulunmaktadır.²⁵²

Görüleceği üzere oranları belirleme yetkisi Maliye Bakanlığına verilmiş olup Bakanlığın bu yetkisi de faydalı ömür esasına dayandırılarak bir ölçüde UFRS’ye uyum

²⁵² Ali DERAN, Necdet Sıtkı YAKUPÇEBİOĞLU, “Türk Vergi Mevzuatında Amortisman Muhasebesi”, **Mevzuat Dergisi**, Sayı 104, Ağustos 2006. <http://www.mevzuatdergisi.com/2006/08a/01.htm>

sağlanmıştır. Bununla birlikte tam anlamı ile bir uyumun olduğunu da söylemek ise pek mümkün değildir, zira gerek kıst amortisman uygulaması gerekse net aktif değerin belirlenmesi yöntemi her iki değerlendirme standardında farklı olduğu için vergi bilançosu ile UFRS bilançoları şirketin o an itibarıyla elinde mevcut sabit kıymet stokunun durumuna göre ciddi farklılıklar arz edebilmektedir. Zira VUK'a göre varlıklar tarihi maliyet değeri ile değerlendirilmekte olup dolayısıyla amortisman değeri sürekli olarak aynı değer üzerinden hesaplanmakta iken UFRS'ye göre varlıkların değeri her yıl yeniden gözden geçirilmekte ve bugünkü değerine getirilmekte dolayısıyla her yıl ayrılan amortisman tutarı da bu değere göre farklılaşmaktadır.

Bu anlamda gerek kıst amortisman uygulamasının gerekse değerlendirme uygulamasının UFRS'ye uyumlaştırılması ile her iki standart arasındaki bu ciddi fark ortadan kalkacak, neredeyse önemli hiç bir farklılık gündeme gelmeyeceği için farklı bilançolar arasındaki farklılıklar da azalacaktır.

3.5.2.2. Enflasyon Muhasebesi

Finansal tabloların yüksek enflasyon ortamında düzeltilmesi ile ilgili olarak ilk çalışma Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu tarafından yapılmış olup söz konusu çalışmaların sonucu olarak UMS-29 standardı yayımlanmıştır. UMS 29 standardının yayınlanmasının ardından Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu, “TMS-29 Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama Standardı”nı yayımlamış ve her iki standartta da, yüksek enflasyon ortamında finansal tabloların düzeltilmesinde Genel Fiyat Düzeyi Yöntemi benimsenmiştir.²⁵³

Enflasyonun sürekli olarak etki gösterdiği ekonomilerde, işletmelerin faaliyet sonuçlarının ve finansal durumun herhangi bir düzeltme yapılmaksızın raporlanması sağlıklı ve anlamlı sonuçlar vermeyecektir. Yine enflasyonun etkisi ile farklı zaman dilimlerinde meydana gelen işlemlerin ve bu işlemlere ait tutarların karşılaştırılması da yanıltıcı olabilecektir. Standartta, yüksek enflasyonun varlığına ilişkin kesin bir oran

²⁵³ Özgür ÖZKAN, “Ums/Tms-29 Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama Standardı ve Vergi Mevzuatına Göre Enflasyon Muhasebesi Uygulamalarının Karşılaştırılması”, **Maliye Postası**, Ocak 2011. <http://portal.maliyepostasi.com.tr/mp/content/umstms-29-y%C3%BCKsek-enflasyonlu-ekonomilerde-finansal-raporlama-standardi-ve-vergi-mevzuatina-%C3%B6> (Erişim: 24.10.2012)

tanımlanmayacağı finansal tabloların bu standarda göre düzeltilmesinin ne zaman gerekli hale geleceği konusunun bir takdir meselesi olduğu belirlenmiştir.

Standart, yüksek enflasyonlu ekonominin para biriminde raporlama yapan tüm işletmeleri kapsamaktadır. Bir ülkedeki nüfusun çoğunluğu servetini parasal olmayan varlıklarda ya da nispeten istikrarlı bir yabancı para biriminde tutmayı tercih ediyorsa, elde tutulan yerel para, satın alma gücünü korumak üzere hemen yatırıma dönüştürme vb. suretiyle değerlendiriliyor ise, nüfusun çoğunluğu parasal tutarları yerel para biriminden değil, nispeten istikrarlı bir döviz cinsinden belirleniyor, kredili satış ve satın almalardaki fiyatlar süre kısa bile olsa, kredi süresi boyunca satın alma gücünde belirlenen zararları karşılayacak şekilde tespit ediliyor, faiz oranları, ücretler ve fiyatlar bir fiyat endeksine bağlanıyor ve son üç yılın kümülatif enflasyon oranı %100'e yaklaşmakta ya da aşmakta ise, o ülkede yüksek enflasyon söz konusudur.

Ülkemizde mali tabloların enflasyona karşı korunması ve böylece vergiye tabi karın doğru şekilde hesaplanması ilk defa VUK'a 19.2.1963 tarih ve 205 sayılı Kanunun 26. maddesi ile eklenen geçici 11. maddesi ile getirilen “yeniden değerlendirme” müessesesi ile sağlanmak istenmiştir. Bu kurum bilançoya dâhil amortisman tabi ekonomik varlıklarla bu varlıkların değeri üzerinden ayrılmış olup bilançonun pasifinde gösterilen amortismanları belli bir katsayı ile yeniden değerlendirilerek bulunan değer artışının sermayeye eklenmesi ya da çekilmesi halinde bir başka ifadesi ile realize edilmesi halinde vergilenmesini öngörmekteydi. Revalüe değerler üzerinden ayrılan amortismanların eski değerlerle farkı da gider yazılamamaktaydı. Daha sonra yapılan değişikliklerle işler hale getirilen ve iktisadi devlet teşekkülleri hariç ihtiyari olan yeniden değerlendirme müessesesi 3332 sayılı Yasa ile VUK mükerrer 298'de düzenlenir hale getirilmiş aynı yasa ile “yeniden değerlendirme oranı” tespit edilerek hesaplanan değer artışları vergilenmez hale getirilmiştir.²⁵⁴ Bu sayede Türk mevzuatında UFRS'de olduğu gibi bir enflasyon muhasebesi uygulaması bulunmamakta ve dolayısıyla bilanço düzeltilmesi tam anlamıyla yapılamamakta ancak sabit kıymetlerin düzeltilmesi yapılarak UFRS'deki enflasyon düzeltilmesine benzer bir uygulama ile VUK'daki boşluk doldurulmakta idi. Yine de bahsi geçen yeniden değerlendirme uygulaması hususunda

²⁵⁴ ÖZKAN, a.g.m.

enflasyonist dönemler boyunca şikâyetler oluşmakta; genel itibariyle UFRS'deki enflasyon düzeltmesinin ya da buna yakın bir uygulamanın hayata geçirilmesi yönünde talepler olmakta idi.

Bu çerçevede enflasyon düzeltmesi konusunda 5024 sayılı Kanun²⁵⁵ ile VUK'da iki farklı düzenleme yapılmıştır. Bunlardan Geçici 25. Maddede yapılan düzenleme ile 1970-2003 yılları arasında meydana gelen enflasyon artışının bilançolar üzerinde meydana getirdiği tahribatın düzeltilmesi, VUK'un mükerrer 298. Maddesinde yapılan düzenlemede ise 01.01.2004 tarihinden sonraki dönemlerde meydana gelecek enflasyonun mali tablolar üzerindeki olumsuz etkilerinin düzeltilmesi amaçlanmıştır.²⁵⁶

Enflasyon düzeltmesi yapmanın koşulları ise yine mükerrer 298. Maddesinde belirli koşullara bağlanmış olup; buna göre ÜFE endeksindeki artışın içinde bulunulan dönem dâhil son üç hesap döneminde % 100'den ve içinde bulunulan hesap döneminde % 10'dan fazla olması halinde mali tabloların enflasyon düzeltmesine tabi tutulması gerekecektir. Uygulama iki şartın birlikte gerçekleşmesine bağlı olup; şartlardan birinin sağlanmaması halinde uygulama söz konusu olmayacaktır. Nitekim madde hükmü 2012'ye kadarki dönem içinde sadece 2004 yılında uygulanmış olup; bundan sonraki dönemlerde enflasyon muhasebesi uygulanmasını gerektiren bu şartlar oluşmamıştır.

Enflasyon muhasebesi uygulamasında yukarıda da görüldüğü üzere 2004 yılından beri UFRS ile VUK hükümleri arasında büyük bir paralellik bulunmaktadır. Ancak tabi ki Vergi kanunlarının bakış açısı ile UFRS'nin bilançoya ve muhasebe değerlemelerine olan bakış açıları arasında temelde farklılıklar bulunduğundan uygulamanın ne zaman başlayacağı hususundaki referanslar her iki mevzuatta nispeten farklılık arz etmektedir. Nitekim UFRS'de enflasyon muhasebesi için, son üç yıl içinde kümülatif %100'lük bir enflasyon oranına ulaşılmasının yanı sıra bir takım ek referanslar belirlenerek ilkesel bir yaklaşım benimsenmiş, VUK ise UFRS'deki bu referansları tabiatı gereği kullanmamış onun yerine yoruma açık olmayacak şekilde son on iki ayda

²⁵⁵ 30/12/2003 Tarih ve 25332 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 5024 No'lu "Vergi Usul Kanunu, Gelir Vergisi Kanunu ve Kurumlar Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun"

²⁵⁶ Sakıp ŞEKER, "Enflasyon Düzeltmesi Üzerine Bir Değerlendirme-I", **Yaklaşım Dergisi**, Haziran 2004, Sayı 138, s. 82.

%10 ve son 36 ayda %100'lük oranları uygulama için kesin ve net bir şekilde tanımlamıştır.

3.5.2.3. Finansal Kiralamalar

Finansal kiralama işlemlerine ilişkin değerlendirme hükümleri UMS 17'de açıklanmış olup, bu standardın amacı, finansal ve faaliyet kiralamalarında, kiracı ve kiralayan açısından muhasebe politikaları ve raporlama esaslarının açıklanmasıdır.

Bu standart, aşağıda yer alanlar hariç olmak üzere her çeşit kiralama işleminin muhasebeleştirilmesinde kullanılmaktadır:

a) Maden, petrol, doğalgaz ve benzeri yeniden teşekkülü mümkün olmayan kaynakların araştırılması ve kullanılmasına ilişkin kiralama işlemleri,

b) Sinema filmleri, videokasetler, oyunlar, el yazıları, patentler ve telif hakları gibi hak ve ürünlerin lisans anlaşmaları.

Ülkemizde ise, finansal kiralama işlemleri, 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanunu ile düzenlenmiştir. Ancak ilgili Kanun finansal kiralamanın özel hukuk alanına ilişkin boyutunu düzenlemekte olup, konunun vergilendirme ve muhasebeleştirilmesine ilişkin düzenlemeler içermemektedir. 4842 sayılı Kanunla yapılan düzenlemelere kadar vergi mevzuatında finansal kiralama işlemlerine ilişkin özel düzenleme mevcut değildi. Bu nedenle finansal kiralama işlemlerinin vergilendirilmesi konusunda tereddütler bulunmaktaydı ve uygulama vergi hukukunun genel esasları çerçevesinde yürütülmeye çalışılıyordu. Ancak 4842 sayılı Kanunla VUK'a mükerrer 290. madde eklenmiş ve finansal kiralama işlemlerinin değerlemesine ve vergilendirilmesine ilişkin esaslar özel olarak belirlenmiş bulunmaktadır.²⁵⁷

Yapılan bu düzenlemeden sonra finansal kiralama işlemlerinin muhasebeleştirilmesi ve vergilendirilmesine ilişkin esaslar ile UFRS kapsamındaki değerlemeleri konusunda büyük ölçüde paralellik sağlanmış olup bu madde özellikle UFRS ile VUK hükümlerinin uyumlaştırılması konusunda güzel bir örnek olmuştur.

²⁵⁷ ÜREL, a.g.e., s. 612.

3.5.3. Vergi Düzenlemelerinde Değerleme Hükümlerinin Uyumlaştırılması

3.5.3.1. Tezgahüstü İşlemlerin Değerlemeleri

19.01.2012 Tarihli ve 28178 Sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 5 Seri Nolu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği'nde, türev ürünlerden elde edilen gelirlerin vergilendirilmesine ilişkin açıklamalar yapılmış ve bu açıklamalar türev ürünlerin vergilendirilmesine yönelik pek çok soru işaretinin giderilmesini sağlamıştır.

Buna göre opsiyon sözleşmelerinde, opsiyon priminin, kurumlar vergisi mükellefleri açısından tahakkuk esası gereği, opsiyon sözleşmesinde belirtilen hakkı satan tarafça opsiyon hakkının satışı karşılığında alınan bir bedel olarak sözleşmenin düzenlendiği tarihte kesinleştiğinden, bu tarih itibarıyla gelir olarak dikkate alınacağı diğer taraftan, bu hakkı satın alan tarafça söz konusu opsiyon primi sözleşmeden doğan kazancın hesabında gider olarak dikkate alınacağından, sözleşmeden elde edilen kazancın kesinleştiği tarih olan opsiyon hakkının kullanıldığı veya sözleşmenin sona erdiği tarih itibarıyla gider olarak dikkate alınacağı belirtilmiştir. Tezgâh üstü piyasalarda gerçekleştirilen opsiyon sözleşmelerinden doğan işlemlerde ise elde etmenin, opsiyon sözleşmesinde belirtilen hakkın kullanılması ile birlikte gerçekleştiğinden opsiyonun kullanıldığı tarihe kadar olan dönem içinde yapılan değerlemelerin (reeskont işlemlerinin) kurum kazancı ile ilişkilendirilmemesi gerektiği belirtilmiştir.²⁵⁸

Haziran 2012 itibarıyla forward ve opsiyon işlemlerinin konsolide banka bilançosundaki büyüklüğü sırasıyla 49,1 ve 44,8 milyar TL olarak gerçekleşmiştir.²⁵⁹ Bu da toplam işlem hacminin yaklaşık %28'ine tekabül etmektedir. Maddenin (a) alt bendi aynı zamanda swap işlemlerin değerlemesi için de kullanılacaktır ki bu işlemlerin bankacılık konsolide bilançosundaki büyüklüğü ise 153,3 milyar TL olarak gerçekleşmiş olup; bu da toplam işlem hacminin yaklaşık %45'ine denk gelmektedir.

²⁵⁸ 5 Seri No'lu KVK Tebliğinde opsiyon primini satan açısından satış anında gelir doğması gerektiği belirtilmiş ancak opsiyon alıcısı açısından söz konusu primin sözleşmenin vadesinde gider olarak dikkate alınacağı belirtilmiştir. Bu ise dönem uyumsuzluğuna yol açmaktadır.

²⁵⁹ Finansal Piyasalar Raporu-Haziran 2012, a.g.e., s.42

Görüleceği üzere aslında söz konusu madde alt bendi işlemlerin büyük bir çoğunluğunun değerlemelerine cevap vermektedir.

3.5.3.2. Organize Piyasalarda Gerçekleştirilen İşlemlerin Değerlemeleri

Şu ana kadar bu tür işlemlerin VUK’a göre nasıl değerlendirileceği konusunda belirsizlikler yaşanmış ve farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Buna göre işlemin maliyet bedeli ile değerlendirilmesi ya da mevcut VUK’un “Özel Haller” başlıklı 289. Maddesi uyarınca borsa rayici ile değerlendirilmesi gerektiği (Tavuz, 2011) şeklinde farklı görüşler benimsenmişti. Nitekim 5 Seri Nolu KVK Tebliği’nin 6.1.4. Nolu bölümünde de vadeli işlem ve opsiyon borsası işlemlerinin değerlemelerine ilişkin olarak yapılan açıklamalarda söz konusu sözleşmelerin Vergi Usul Kanununun 289. maddesi uyarınca borsa rayici ile değerlendirileceğinden, anılan sözleşmelerin değerlendirme günü itibarıyla borsada oluşan uzlaşma fiyatına (borsa rayici) göre oluşan farkın, kurum kazancı ile ilişkilendirilmesi gerekeceği belirtilmiştir.

Ancak, mevcut VUK’da değerlendirme hükümleri genel itibarıyla tahakkuk esasına dayanmaktadır ve hukuki tasarrufun geçerliliği ile birlikte VUK değerlemeleri yapılmakta ve buna göre kurum kazancına gelir ya da gider yazılmaktadır. Nitekim VUK’un menkul kıymet değerlemelerine ilişkin bölümlerinde hisse senetlerinin borsa rayici ile değil maliyet bedeli ile değerlendirileceği ifade edilmiştir ki bu da genel olarak tahakkuk esasına uygundur. Ancak borsa gibi organize bir piyasada işlem gören bir türev aracın borsa rayicinin dikkate alınması genel tahakkuk prensibinin dışındadır. Zira dönem sonu itibarıyla yapılmış olan değerlendirme fiyatı ile daha sonra işlem kapandığında gerçekleşecek fiyat farklılık arz edebilecek bu da gerek mükellef gerekse de Hazine nezdinde haksız sonuçlara yol açabilecektir.

3.5.3.3. Riskten Korunma Amacı ile Yapılan Türev İşlemlerin Değerlemeleri

TMS 39 Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme Standardı’nın 71-102 nolu bölümlerinde finansal riskten korunma araçları bunların nitelikleri, bunlara ilişkin kalemler ve yine bunların türleri ayrıntılı olarak açıklanmıştır.²⁶⁰ Benzer hükümler

²⁶⁰ TAVUZ, “Türev Ürünlerin VUK Hükümlerine Göre Değerlemesi”, s. 86

mevcut vergi kanunlarımızda da yer almaktadır. Örneğin, Kurumlar Vergisi Kanunumuzun 5. Maddesinde istisnalar yer almış, bu maddenin (1)-e bendinde gayrimenkul ve iştirak hissesi satış kazançları istisnası tanımlanmış, bu kazanç istisnasının olabilmesi için bazı şartların sağlanması hükmolunmuştur. Bu şartlardan bir tanesi de satış kazancının istisnadan yararlanan kısmının satışın yapıldığı yılı izleyen beşinci yılın sonuna kadar pasifte özel bir fon hesabında tutulmasıdır. Buradan da görüleceği üzere, vergi mevzuatının benzer uygulamaları bulunmaktadır ve bu hüküm için de KVK'daki uygulama gibi bir hüküm içermesi yerinde olacaktır.

Bunun yanı sıra, UFRS/TFRS hükümleri ile VUK'un uyumlaştırılması çerçevesinde diğer ülke örneklerine de bakmak yerinde olacaktır. Nitekim ABD'de türev araçların riskten korunma amaçlı işlemler (hedging) olarak elde tutulması durumunda bu işlemlerin vergilendirilmesi daha önceki bölümlerde de anlattığımız üzere özel bir rejime tabidir. İşletmenin türev ürünleri riskten korunma amaçlı (hedge) olarak yapılması durumunda türev üründen elde edilen gelir ve gider ile hedge edilen varlıktan elde edilen gelir ve giderin aynı dönemde mali tablolara yansıtılması gerekmektedir. Bu çerçevede, bir işlem aşağıdaki iki şartı birlikte gerçekleştirdiği durumlarda riskten korunma amaçlı işlem (hedging) olarak kabul edilmektedir.²⁶¹

1. Yapılan işlemin, işletmenin olağan ticari faaliyetlerini yürütürken;
 - a. Sahip olduğu veya olacağı olağan varlıklardaki fiyat değişimi veya döviz kuru dalgalanmalarından,
 - b. İşletmenin mevcut veya müstakbel yükümlülükleri ile ilgili faiz ve fiyat değişiklikleri ve döviz kuru dalgalanmalarından,kaynaklanan riskleri yönetmek için yapılması.
2. Yapılan işlemin, işlemin yapıldığı gün sonuna kadar açık bir şekilde riskten korunma amaçlı (hedging) işlem olarak tanımlanması.

Ülkemizde de benzer açık hükümlerle tanımlamanın yapılmış olması ve bu tanımlamanın da uygulama hayata geçmeden önce tamamlanması (açık hükümler, defter kayıtları gibi.) işlemin gerek mükellefler gerekse de Maliye İdaresi nezdinde tartışmaya

²⁶¹ TAVUZ, “a.g.m.”, s. 86

konu edilmemesi adına oldukça önemli olacaktır. Aksi takdirde, aslında olmayan bir kazancı ya da zararı vergileme dışı tutmak adına yapılacak böyle bir düzenleme amacına ulaşamayabilecektir.

Tüm bunlara ek olarak, mevcut (c) bendi hükmü, (a) ve (b) alt bentlerindeki hükümler ile de çakışabilecektir. Zira herhangi bir organize piyasada yapılan bir vadeli işlem sadece gelir elde etme saiki ile değil, riskten korunma amacıyla da yapılabilmektedir ki gerçekte de riskten korunma amacıyla yapılanlar alım-satım amacıyla yapılanlara göre de oldukça fazladır. Her iki maddenin birlikte ortaya çıktığı durumlar olacaktır ki bu hallerde nasıl hareket edileceğine dair de konunun netleştirilmesi gerekmektedir.

3.5.4. Uyumlaştırma Sürecinde Çözüm ve Öneriler

Vergi matrahının belirlenmesi sürecinde finansal raporlama standartları ile vergi mevzuatının aynı hükümleri kullanması –bu aslında UFRS/IFRS hükümlerinin de vergi matrahı hesabı için kullanılması demek- özellikle son 20 senedir tartışılan bir konudur.²⁶² Pek çok kişi (ENSMINGER: 2001) tüm ülkelerin bu uygulamaya geçmesinin pratikte mümkün olmayacağını düşünse de gerçeğe uygun değer her iki standart için kullanılmasının o kadar da zor olmadığı düşünen yazarlar da (KEINAN: 2007) bulunmaktadır.

Bu bölümde yukarıda bahsedildiği üzere çeşitli uyumlaştırma ya da yakınsaklaştırmalar yapılmaya ve her iki değerlendirme hükmünün birbiri ile uyumlaşması gereken yerleri ile özünde farklı bakış açılarına sahip olmaları sebebiyle farklı kalması gereken noktaları tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu analiz sürecinde UFRS standartları ile mevcut VUK hükümleri ve 5 Seri Nolu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği çerçevesinde bir analiz yapılması hedeflenmiştir.

²⁶² John J. ENSMINGER, “Concerto for Piano vs. Orchestra: Can Tax and Financial Accounting Harmonize on Hedges?”, **Akron Tax Journal**, 2001, Vol. 16, No. 1, s. 3

3.5.4.1. Riskten Korunma Amaçlı Türev Ürünler ve Birbirine Bağlı Pozisyonlar

Çalışmanın önceki bölümlerinde de anlatıldığı üzere genel itibariyle UFRS/IFRS hükümlerine göre türev ürünler gerçeğe uygun değer dikkate alınarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte gerek 19 Ocak 2012 Tarihinde yayımlanan 5 Seri Nolu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği'ne kadar Kurumlar Vergisi Kanunu'nda, gerekse de Vergi Usul Kanunumuzda bu hususa ilişkin açık bir düzenleme yapılmamış idi.

5 Seri Nolu Tebliğ'de de ürün bazında bir takım açıklamalar yapılmış ve bazı düzenlemelere gidilmiştir.

Bununla birlikte; konu hakkında VUK düzenlemelerinin de yapılması gerekmektedir. 5 Seri Nolu Tebliğ'de de türev ürünlerin değerlendirilmesi ile ilgili olarak net düzenlemelere yer verilmemiş ve UFRS/IFRS hükümlerine uyumlu hale gelecek düzenlemeler mevzuata eklenmemiştir.

Hem be tezdeki analizlerde hem de anket çalışmasında belirtildiği üzere; bankalar esas itibariyle türev işlemleri alım satım amaçlı/spekülatif amaçlı yapmamakta bununla birlikte esas olarak türev ürünler riskten korunmaya yönelik olarak yapılmaktadır.

Bu açıdan bakıldığında da aslında her bir türev işlemin bağlı olduğu başka bir işlem bulunmakta ve esas olarak bu türev işlem söz konusu işlemin riskinden korunmak için gerçekleştirilmektedir. Bu bağlı işlem ise genellikle karşımıza kredi olarak çıkmakta ve bankalar UFRS/IFRS hükümleri gereğince türev işlemler gibi kredi faizlerini de değerlemeye tabi tutarak bugünkü değerine indirgemektedir.

Vergi Usul Kanunu'nun değerlendirme hükümleri gereği de gerek kredilerin gerekse mevduatların bilanço günündeki değerine indirgenmesi yani reeskonta tabi tutulması gerekmekte olup; bu kredinin riskinden korunmaya yönelik olarak gerçekleştirilen türev işlemlerin ise değerlendirilmemesi gerektiğinin hükme bağlanması mali tabloların gerçeği yansıtmasını da engellemektedir. Söz konusu işlemde mali tabloların gerçeği yansıtmamasına neden olan başka bir boyut da; yine bu kredilerin yabancı para cinsinden olması halinde bilanço gününde öngörülen kurlar ile değerlendirilmesi söz konusu iken; karşılığında da bu işlemten korunmaya yönelik olarak ve yine yabancı para

cinsinden başka bir işlem yapıldığı halde bu işlem vadesi gelene dek değeri lenmemekte ve dolayısıyla mali tabloların yine gerçeği tam olarak yansıtmamasına neden olmaktadır.

Riskten korunma amacının yanı sıra bankalar ellerinde bulundurdukları türev araçları birbirlerine bağlı pozisyonlar olarak tutabilmektedirler.²⁶³ Bu durumda elde bulunan türev araç, vadesinde diğer finansal araç ile ilişkilendirilmelidir. Bunun yanı sıra birden fazla türev finansal araç tek bir amaç için elde bulundurulabilir. Böylesi bir hususta da işlemin mahiyeti gereği tüm yapı tek bir finansal işlem gibi değerlendirilmeli ve oluşan kar ya da zarar bu sayede mali kar hesabında dikkate alınmalıdır. Bu noktada UFRS/IFRS ile uyumsuzluk olabilecektir.

3.5.4.2. Organize Piyasada İşlem Gören Türev Araçlar

VUK madde 279’da “organize piyasa” tanımı yerine “borsa” tanımı kullanılmış olduğu için konu mevcut durumda pratikte açık olarak uygulanagelmış durumdadır.

IFRS 9 Finansal Araçlar Standardının B5.4.3. bölümünde benzer bir açıklama getirilerek piyasa tanımı yapılmaya çalışılmıştır. İlgili bölümde yapılan açıklamaya göre; *“Bir finansal araca ilişkin fiyatın, istenildiğinde ve düzenli olarak borsadan, satıcıdan, simsardan, sanayi grubundan, fiyatlama hizmeti yapan veya düzenleyici bir kuruluştan elde edilmesinin mümkün olması ve anılan fiyatların, karşılıklı pazarlık ortamında gerçekleştirilen fiili ve düzenli piyasa işlemlerini temsil etmesi durumunda ilgili finansal aracın aktif bir piyasada kayıtlı olduğu kabul edilir... Aktif bir piyasada yayımlanmış bir fiyat kotasyonunun varlığı, gerçeğe uygun değerin en iyi göstergesidir ve finansal varlık veya finansal borçların ölçümünde bu değerler kullanılır.”*

Diğer ülke uygulamalarına baktığımızda ise organize piyasa tanımı için farklı açıklamaların yapıldığı görülmektedir. Örneğin Fransa’da bir piyasanın organize piyasa olarak kabul edilmesi için;²⁶⁴

- Piyasanın likit olması,

²⁶³ Yapılmış olan bir türev ürünün riskini kapamak için yapılan ikinci bir türev işlem.

²⁶⁴ TAVUZ, **Türev Ürünlerin VUK Hükümlerine Göre Değerlemesi**, s. 85

- Piyasada karşı taraf riskinin bulunmaması,
- Finansal enstrümanların objektif bir değerlendirme yapacak kadar standart olması gerekmektedir
- Ayrıca Fransa Gelir İdaresi, diğer ülkelerde faaliyet gösteren borsaları ve dayanak varlığı organize piyasalarda kote edilmiş türev ürünlerin de organize piyasalarda işlem gördüğünü varsaymaktadır.

ABD ise bu konuda kanun içinde bir tanımlamaya gitmiş ve ABD Federal Gelir Kanunu'nun vadeli işlem kontratlarına ilişkin 1256. Bölümünde konunun çerçevesini çizmiştir.²⁶⁵ Ancak buradaki tanım da yetkilendirilmiş borsalar (qualified board of exchange) olarak tanımlanmıştır. Buna göre;

- ABD Sermaye Piyasası Kurulu'na kayıtlı ulusal menkul kıymet borsaları,
- Emtia Vadeli İşlemler Kurulu tarafından belirlenen ticaret pazarları (board of trade),
- ABD Hazine'si tarafından belirlenen ve 1256. Bölümün amaçlarını taşıyacak şartlara haiz diğer borsa, ticaret pazarları ve diğer piyasalar

Her iki ülke örneğinde de görüldüğü üzere, “organize piyasa” ya da “borsa” tanımının çerçevesi çizilmiş ve bu tanım kapsamındaki piyasalardan alınan fiyatların geçerli olacağı belirtilmiştir.

Her ne kadar bu hususta tanımlamanın yeterli olmadığı ve daha açık tanımlamalara ihtiyaç duyulduğunu belirtilse de burada bir başka konu da bulunmaktadır. Eğer, organize piyasada ya da borsada işlem gören türev finansal araç bu piyasadaki rayiç ile değerlendirilip kurumun mali karı ile ilişkilendirilir ise bu durumda Vergi Usul Kanunu kapsamında bir tahakkuk gerçekleşmeden oluşan kar ya da zararın mali kar ile ilişkilendirilmesi gerekecektir. Bu da henüz o işlemten kar ya da zararın kesinleşmesini ya da tahakkuk etmesini beklemeden dönem sonunda değerlemesi yapılmış ya da bir başka tabirle reeskonta tabi tutulmuş varlık ya da yükümlülüğün

²⁶⁵ Internal Revenue Code, Section 1256-(g)-(7)

değerleme sonucu oluşan kar/zararını doğrudan vergi matrahı ile ilişkilendirme sonucuna götürecektir. Oysaki mevcut Vergi Usul Kanununun genel değerleme yaklaşımı; tahakkuku kesinleşmemiş herhangi bir bilanço kaleminden doğan değerlemeyi mali kar hesabında dikkate almamak yönündedir. Nitekim mevcut VUK'un menkul kıymetlere ilişkin değerlemeleri tanımlayan 279. Maddesinde;

- hisse senetleri ve
- fon portföyünün en az %51'i Türkiye'de kurulmuş bulunan şirketlerin hisse senetlerinden oluşan yatırım fonu katılma belgelerinin

satışı gerçekleşmediği müddetçe alış bedeli ile değerleneceği hüküm altına alınmıştır. Bununla birlikte dönemsel getiri getiren sabit getirili menkul kıymetlerin ise dönem getirilerinin, dönem sonu mali kar hesabında dikkate alınabileceği hükmolunmuştur. Burada yapılmak istenenin, sabit bir getirisi olmayan hisse senedi gibi varlıkların dönem sonlarında değerlemesinden kaçınılması olduğu anlaşılmaktadır ki bu bakış açısının da vergileme açısından mantıklı olduğu kanaatindeyiz. Türev araçların da değerleri, aynı hisse senetleri gibi, değerlendirme yapıldığı tarih ile pozisyonun kapandığı tarihler arasında farklılıklar arz edebilmektedir.

Yukarıda bahsedilen gerekçe ile herhangi bir organize piyasada işlem görse de türev araçların dönem sonu değerlemelerinin mali kar hesabında dikkate alınmaması gerektiğini ve şu anda hisse senetlerine ilişkin değerlendirme hükmü paralelinde işlem kapanmadığı müddetçe alış bedeli ile dikkate alınması gerektiği düşünülmektedir.

4. ANKET ÇALIŞMASI VE BİR ANALİZ

Tezimizde, bankacılık sisteminde, türev araçların değerlemesi hem UFRS/IFRS hem de VUK hükümleri çerçevesinde ele alınmış, eğer bir uyumlaştırma olacak ise her iki standardın birbiri ile tam uyumlu mu olması gerektiği yoksa vergi ve raporlama standartlarının amaçları dikkate alınarak kısmi düzenlemelerle bir çözüme gidilmesi gerektiği konusunda fikirler tartışılmıştır. Bu bölümde ise, bankacılık sektöründeki uzmanların görüşleri bir anket çalışması ile ele alınarak değerlendirilmeye çalışılmıştır. Konu hakkında, uzmanların verdiği görüşler konular itibariyle sunulmuştur.

4.1. Materyal

Araştırma modeli, bankalar nezdinde, türev işlemlerin değerlemesine ilişkin UFRS/IFRS ve VUK değerlendirme hükümlerinde özellikle UFRS/IFRS tarafında kayda değer bir sorunun yaşanmadığını ancak VUK tarafında geliştirilmesi gereken alanların olduğunu, bunun yanı sıra da her iki muhasebe standardının mümkün olduğunca birbirleri ile uyumlaştırılması gerektiğini öngörmektedir. Bu modeli test etmek için kullanılan veriler geliştirilen anket formu ile elde edilmiştir.

Anket uygulama alanı Türkiye'deki mevduat bankaları olarak tespit edilmiştir. Mevcut mevduat bankalarının tamamına ilgili anket gönderilmiş, elde edilen veriler ise geri dönüş yapan bankaların geri bildirimleri doğrultusunda oluşmuştur. Her bankadan sadece bir anket formu alınmamış, farklı yöneticiler ve konu uzmanlarının ankete cevap vermeleri hususunda talepte bulunarak katılımcı sayısının artması sağlanmaya çalışılmıştır.

Bankaların yanı sıra bu bankaları denetleyen denetim firmalarının da konu hakkındaki yorumlarından faydalanmak adına anket denetim firmalarına da gönderilmiş ve yine alınan dönüşler doğrultusunda verilen cevaplar anket sonuçlarına eklenmiştir.

Ankete cevap veren bankalar ve denetim firmaları Ek: 1'de belirtilmiştir.

4.2. Yöntem

Anket formu, UFRS/IFRS uygulamalarında bir sorun olup olmadığı, türev ürünlerin bankalarda kullanım amaçları, VUK hükümleri konusundaki görüşleri ve

uyumlaştırma hususundaki bakış açılarına ulaşabilecek şekilde oluşturulmaya çalışılmıştır. Anket Formu Ek: 2’de verilmiştir.

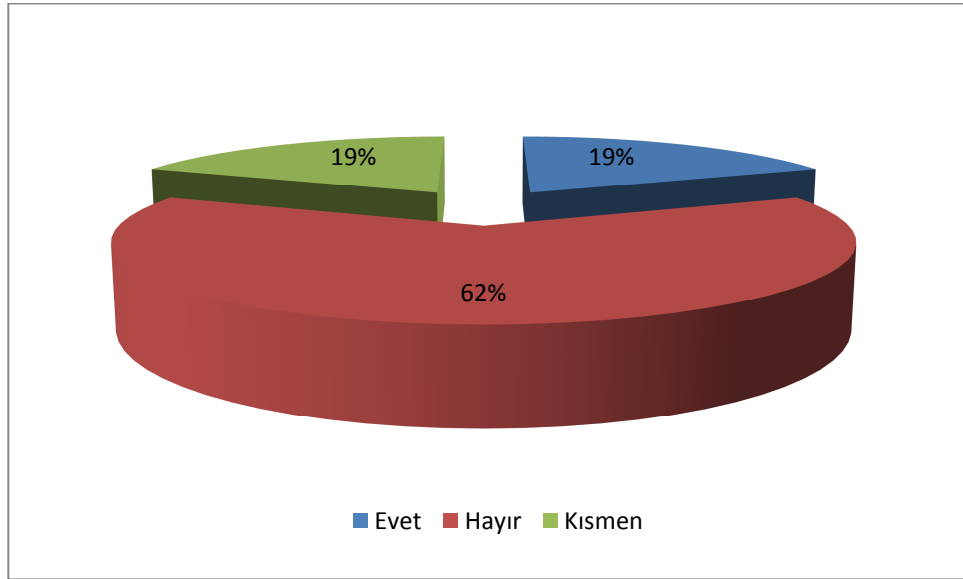
İzleyen bölümlerde ise söz konusu formun önemli gördüğümüz belli soruları ele alınarak ortaya çıkan sonuçlar konusunda değerlendirmelerimiz yapılmıştır.

4.2.1. Türev Ürünlere İlişkin UFRS Uygulamaları

Anketimizdeki ilk soru ile uygulayıcıların ve denetleyenlerin, UFRS/TFRS uygulamalarında türev işlemlere ilişkin herhangi bir sorun görüp görmedikleri anlaşılmaya çalışılmıştır.

1. Türev ürünlerin UFRS uygulamalarında bir sorun olduğunu düşünüyor musunuz?

Hayır	Evet	Bir fikrim yok

Grafik 3 Türev Ürünlerin UFRS/TFRS Uygulamalarında Sorun Teşkil Etme Düzeyi

Grafik sonuçlardan da görülebileceği üzere verilen cevaplardan, genel olarak türev işlemlere ilişkin UFRS/TFRS uygulamalarında bir sorunla karşılaşılmadığı sonucuna ulaşılabilir. Bununla birlikte cevapların yaklaşık 1/3’lük kısmı ise uygulamada kısmen ya da genel olarak bir sorun ya da geliştirme alanı olduğunu düşündürmektedir.

4.2.2. Var ise Sorunlar

Anketin bu bölümünde, bir önceki soruya evet cevabı verenlerin sorun olarak neleri tespit ettikleri ve kısaca bahsetmeleri istenilmiştir.

2. Düşünüyor iseniz lütfen sadece konu itibarıyla kısaca belirtiniz.

.....

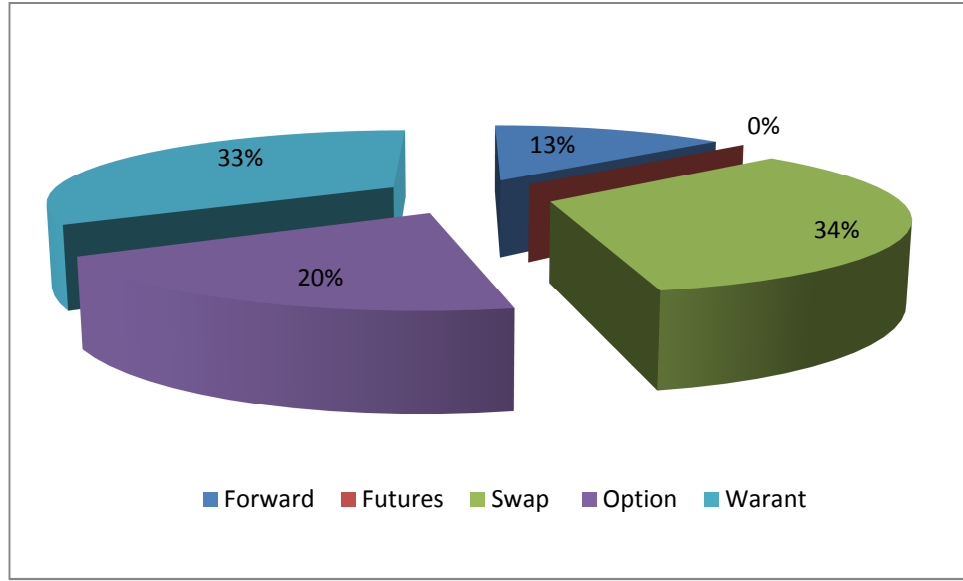
Genel olarak bu hususta çok fazla bir açıklama gelmemiş olmakla beraber, sorun olarak düşünülen ana noktanın türev ürünler için geliştirilen uygulama kriterlerinin bu ürünlerin kullanım amacına bağlı olarak detaylandırılması ve bu sayede ihtiyaca uygun hale getirilmesi olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

4.2.3. Ürünlere Göre Görüş Farklılığı

Bu bölümde, türev ürün bazında bir gelişme olması gerektiği öngörülüyor ise hangi ürünlerde böyle bir durum olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

3. Aşağıdakilerin hangilerinin değerlemelerinde görüş farklılığı ya da geliştirme olması gerektiğini düşünüyorsunuz?

Forward	Futures	Swap	Option	Varant

Grafik 4 Geliştirme Alanına İhtiyaç Duyulan Türev Ürünler

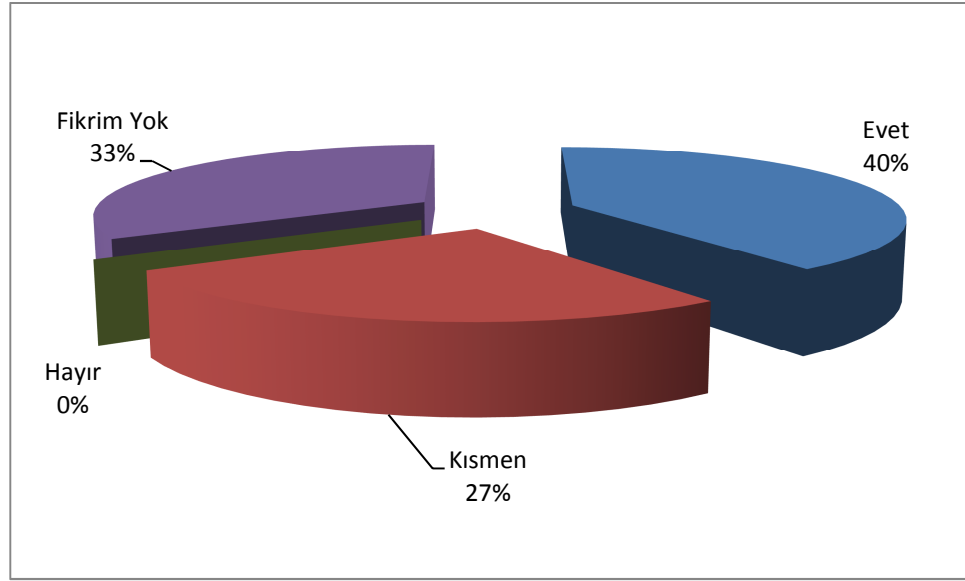
Burada karşımıza çıkan sonuçlar gelişme alanına ihtiyaç duyma konusunda ürünlerden herhangi birinin diğerine nazaran daha fazla ön plana çıkmadığı şeklinde oluşmuştur. Kullanım alanının yaygınlığı ve çeşitliliği nedeniyle swapların; yeni bir ürün olması nedeniyle ise varantların diğer ürünlere göre bir nebze daha fazla ön plana çıkması ise aslında bu bağlamda şaşırtıcı bir sonuç oluşturmamalıdır.

4.2.4. UFRS 13 Değerleme Hükümleri

Bu bölümde yeni yürürlüğe giren UFRS 13'ün türev ürünlerin değerlemesi hususunda yetkinliği ile ilgili görüşler alınmaya çalışılmıştır.

4. UFRS 13'ün türev işlemlerin gerçeğe uygun değerinin belirlenmesinde daha açıklayıcı olduğunu düşünüyor musunuz ?

Evet	Kısmen	Hayır	Fikrim Yok

Grafik 5 UFRS 13'ün Türev Ürünlerin Gerçeğe Uygun Değerinin Belirlenmesi Konusunda Yeterliliği

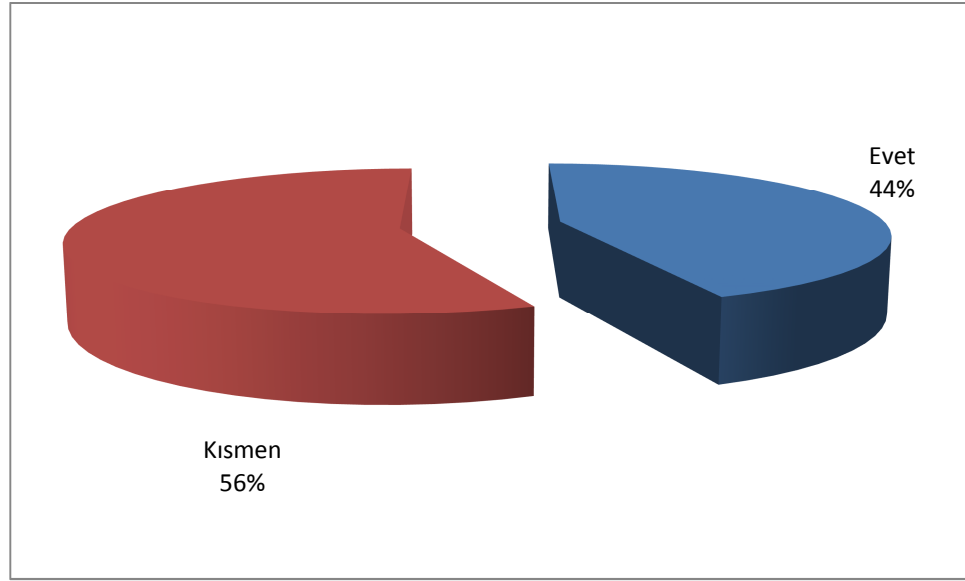
Burada karşımıza çıkan sonuç ise sektörün genelinde, ama genel olarak ama kısmen de olsa UFRS 13 ile ilgili olarak olumlu izlenimlerin bulunduğu anlaşılmıştır. Çarpıcı sayılabilecek bir sonuç olarak ise anket kullanıcıları içinde azımsanmayacak bir oranın standart ile ilgili fikrinin olmadığı görülmüştür.

4.2.5. Kompleks Türev Ürünlerin Gelişimi

Bu soru ile de, özellikle getirilerin giderek azalması sonucu türev ürünlerin gelişimi ile doğrudan bir bağlantı kurulup kurulmayacağına ilişkin bir soru yöneltilmiştir. Bu sorunun önemi aslında biraz da spekülasyon kullanım konusundaki beklentileri anlamaya yöneliktir.

5. Türkiye’de getirilerin giderek azalması sonucunda kompleks türev ürünleri giderek çoğalacak mı?

Evet	Kısmen	Hayır	Fikrim Yok

Grafik 6 Kompleks Türev Ürünlerin Gelişim Beklentisi

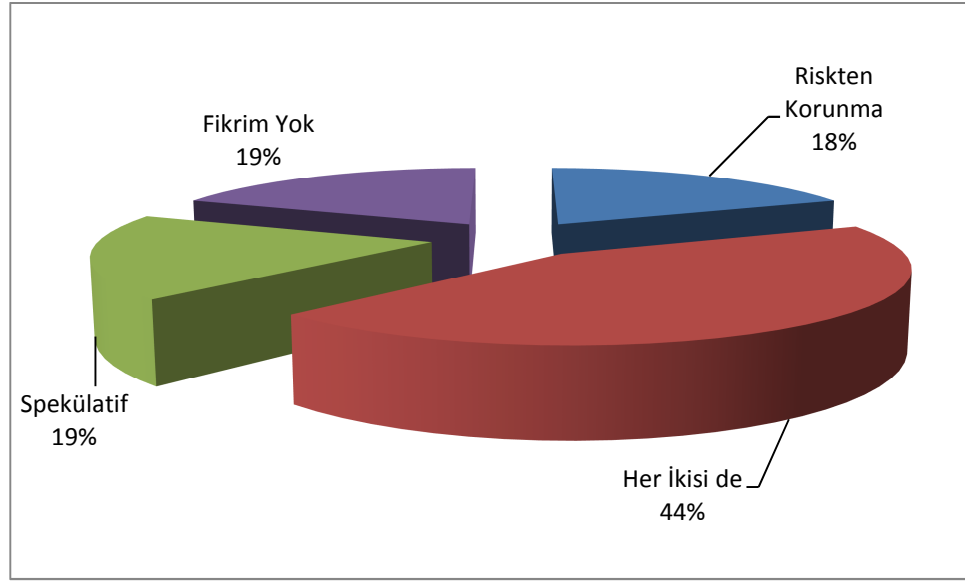
Sorumuza verilen cevaplar şaşırtıcı bir sonuç ortaya koymamış ve cevap verenlerin belli bir kısmı soruya net bir şekilde “evet” derken kalan kısım ise kısmen de olsa soruyu olumlu yanıtlamış; soruya olumsuz cevap veren herhangi bir katılımcı olmamıştır.

4.2.6. Türev Ürünlerin Kullanım Amacı

Oldukça önemli olduğunu düşündüğümüz bu soru ile banka bilançolarında bulunan türev ürünlerin esas itibariyle bir riskten korunma enstrümanı mı olduğu yoksa spekülatif amaçlı olarak mı elde tutulduğu sorgulanmıştır.

6. Türev ürünleri riskten korunmak için mi yoksa spekülatif amaçlı mı kullanıyorsunuz?

Riskten korunma	Her ikisi de	Spekülatif	Fikrim Yok

Grafik 7 Türev Ürünlerin Kullanım Alanı

Bu soru ile birlikte, muhasebe uygulaması ve kullanım amacı arasında bir anlam farklılığı olduğu ortaya çıkmaktadır. Zira bu soruya “spekülatif amaçlı” olarak cevap verenler aslında türev işlemin tamamen riskten korunma amaçlı olduğunun farkında olmakta ancak “risk muhasebesi” uygulanmadığı için alım satım amaçlı kısmında tutulan türev işlemlerden dolayı da spekülatif olarak değerlendirildiği şeklinde geri bildirim alınmıştır.

Nitekim bu konuda Selvi ve Türel’in çalışması da (2010) benzer bir sonuca ulaşmış ve burada da IMKB100 endeksindeki firmalar kapsamında yapılan anket çalışmasında işletmelerin türev işlemleri genel olarak riskten korunma amaçlı olarak tuttuklarını göstermiş bununla birlikte IAS 39’da belirtilen zorunlulukları karşılayamadıkları için alım-satım amaçlı grubunda sınıflandırdıkları sonucu ortaya çıkmıştır.²⁶⁶

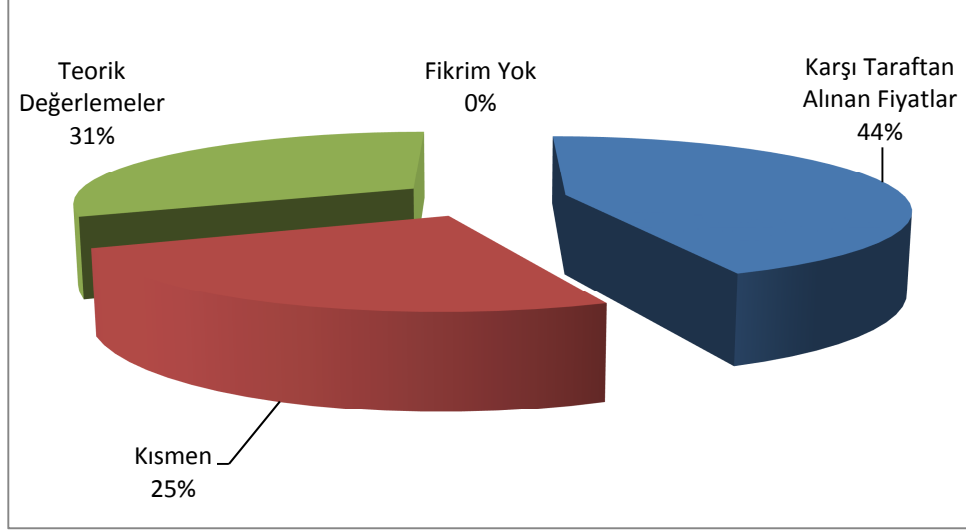
4.2.7. Türev Ürünlerin Değerlemesine İlişkin Referans

Burada da türev ürünlerin değerlemesinde, karşı taraftan alınan fiyatların mı yoksa teorik değerlemelerin mi gerçeğe uygun değeri en iyi yansıttığı sorulmuştur.

²⁶⁶ Yakup SELVİ, Aslı TÜREL, Derivatives Usage in Risk Management By Turkish Non-Financial Firms and Banks: A Comparative Study, *Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica*, Vol.2, 2010, s.669.

8. Türev ürünlerin değerlemesinde karşı taraftan alınan fiyatlar mı yoksa teorik değerlemeler mi gerçeğe uygun değeri en iyi yansıtmaktadır?

Karşı taraftan alınan fiyatlar	Kısmen	Teorik değerlemeler	Fikrim Yok

Grafik 8 Türev Ürünlerin Değerlemesine İlişkin Referans

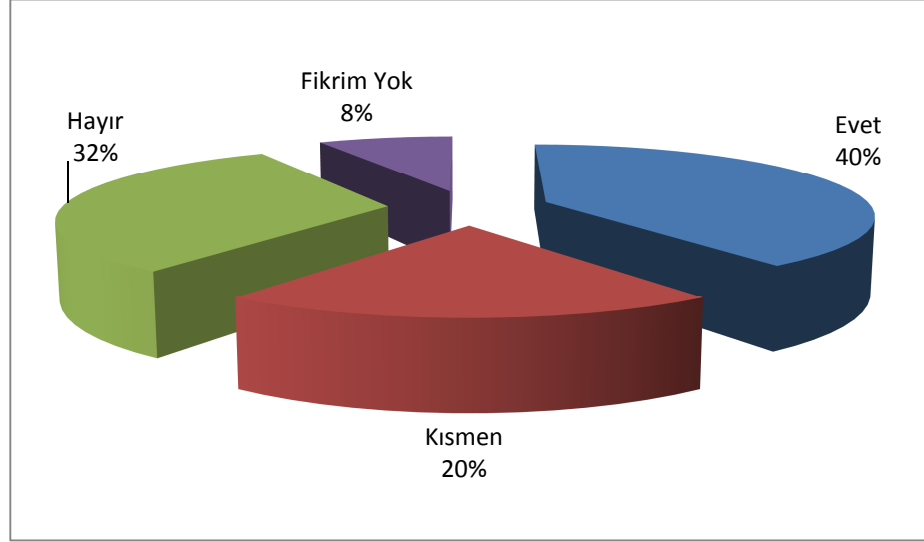
Soruda çarpıcı bir sonuçla karşılaşılacakla birlikte alınan geri bildirim genel olarak karşı taraftan alınan fiyatların daha genel kullanıldığı sonucuna ulaştırmaktadır.

4.2.8. VUK Değerleme Hükümleri ve 5 Seri Nolu KVK Genel Tebliği

Bu husus ile ilgili iki soru sorulmuş ve böylece giriş bölümünde açıklamaya çalıştığımız hedef kitlenin mevcut VUK hükümlerine ve türev işlemlerin değerlemesine ilişkin açıklamaları içeren 5 Seri Nolu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği'ne bakış açıları anlaşılmasına çalışılmıştır. Tezimizin savunduğu temel nokta mevcut vergi mevzuatında yer alan düzenlemelerin pratikte yapılan pek çok ürünün değerlemesi konusunda yetersiz olduğu ve yetersizliğinin de ötesinde bankaların uygulamakla yükümlü bulundukları UFRS/TFRS hükümleri ile önemli düzeyde farklılıkları bulunduğu ve bu eksiklikler ile farklılıkların giderilmesi gerektiği hususları olduğundan anket formunda yer alan bu iki soru son derece önemli olup verilen cevaplar da savunulan tezin geçerliliği konusunda aynı şekilde önem teşkil etmiştir.

9. Mevcut VUK değerleme hükümlerini yeterli buluyor musunuz?

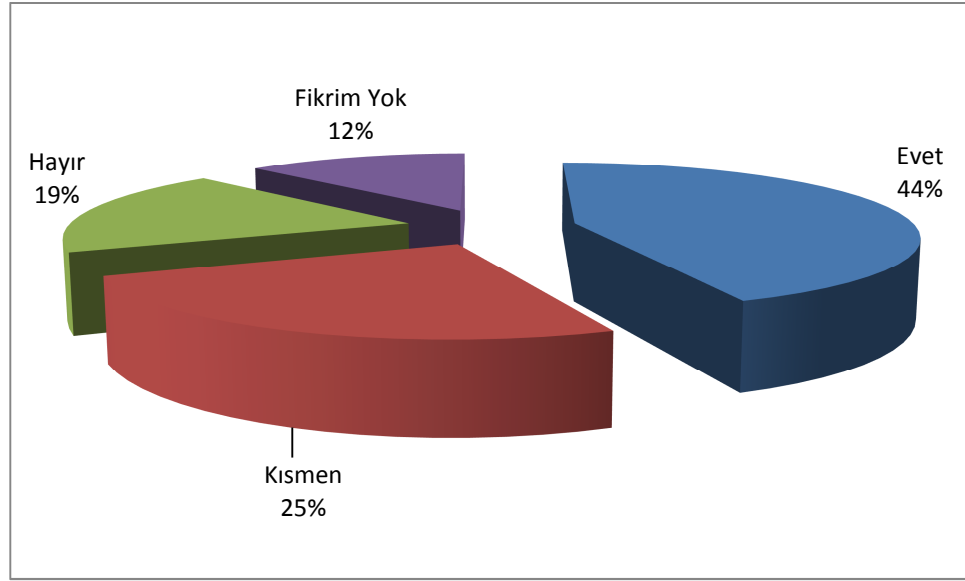
Evet	Kismen	Hayır	Fikrim Yok

Grafik 9 Türev rnlerin Değerlemesinde VUK Hükümlerinin Yeterliliği

10. Mevcut 5 Seri Nolu KVK Tebliği hükümlerini yeterli buluyor musunuz?

Evet	Kismen	Hayır	Fikrim Yok

Grafik 10 Türev Ürünlerin Değerlemesinde KVK Tebliği Hükümlerinin Yeterliliği

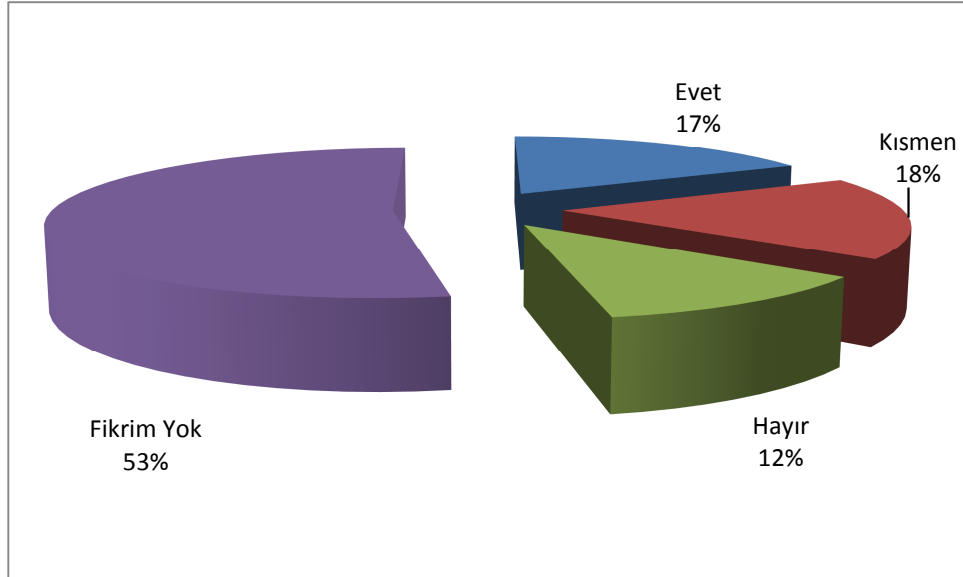
Sorulara verilen cevaplardan mevcut VUK değerlemelerinin yetersiz bulunduğu aşikârdır. Bununla beraber Kurumlar Vergisi Kanunu Genel Tebliği ile ilgili alınan cevaplar oldukça şaşırtıcı düzeydedir. Zira Tebliğ değerlemeye ilişkin bugüne kadar yapılan en kapsamlı çalışma olması ile birlikte mevcuttaki pek çok sorunu sorun olarak bırakmış, bunun da ötesinde yeni sorunlar da ortaya çıkarmış ve Bankalar Birliği’nin önderliğinde pek çok platformda söz konusu Tebliğ henüz Tebliğ haline gelmeden önce bankalar ve vergi otoriteleri tarafından tartışılmıştır. Buna rağmen soruya verilen cevaplardaki “Evet” düzeyi de göstermektedir ki türev ürünlerin değerlendirilmesi ile ilgili vergi mevzuatımızdaki büyük boşluğu gideren her türlü düzenleme; düzenleme yetersiz ve/veya uygun olmayacak unsurları içerse dahi bankacılık sektöründe olumlu karşılanmaktadır. Bu durumda aslında bankacılık özelinde genelde ise bütün vergi mükellefleri nezdinde vergi idaresinin yapacağı açıklamalara ne kadar ihtiyaç duyulduğunu göstermesi açısından ilginç ve önemli olduğunu düşündüğümüz bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.2.9. Taslak VUK Değerleme Hükümleri

Bu bölümde katılımcılara henüz yürürlüğe girmemiş olan taslak Vergi Usul Kanunu'nun Menkul Kıymet ve Türev İşlemlerle ilgili değerleme hükümleri konusundaki fikirlerini anlamaya yönelik olarak söz konusu hükümleri yeterli bulup bulmadıkları sorulmuştur.

11. Taslak VUK'un menkul kıymetler maddesi hükümlerini yeterli buluyor musunuz?

Evet	Kısmen	Hayır	Fikrim Yok

Grafik 11 Türev Ürünlerin Değerlemesinde Taslak VUK Hükümlerinin Yeterliliği

Anketimizde yer alan sorular için alınan cevaplar neticesinde en şaşırtıcı geri bildirim bu soru ile alınmış olup; bankacılık sektörünü doğrudan ilgilendiren pek çok düzenleme içeren ve bu düzenlemelerin ilk sıralarında yer alan türev ürünlere ilişkin değerlendirme hükümlerine de önemli açıklamalar getiren taslak Vergi Usul Kanunu hakkında bankalar nezdinde yeterli düzeyde bilgi sahibi olunmadığı anlaşılmıştır.

Tezimizin farklı bölümlerinde de vurgulamaya çalıştığımız üzere mevzuatında boşluk olduğu düşünülen türev ürün değerlemesine ilişkin hususlarda doğru ve ihtiyaca

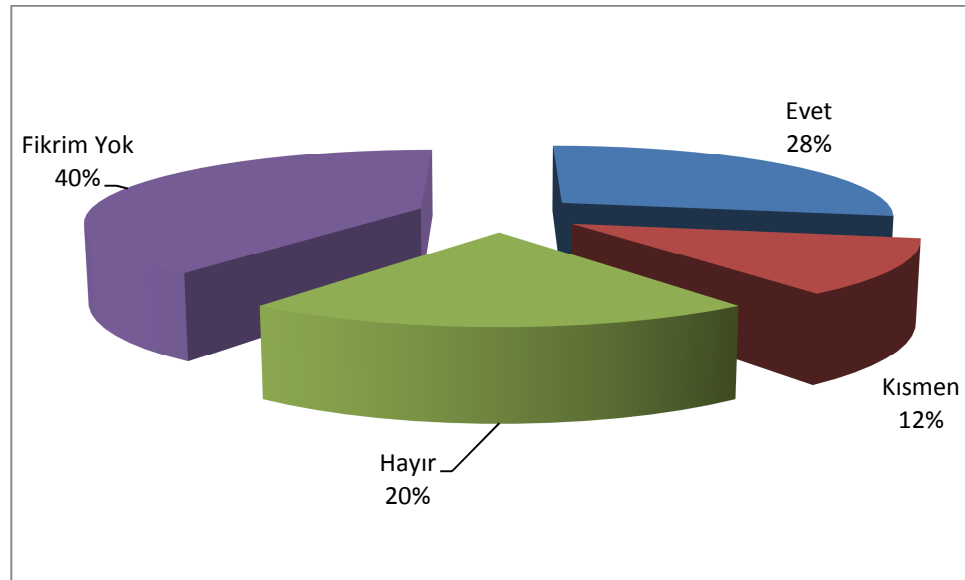
uygun düzenlemelerin yapılabilmesi söz konusu ürünlerin kullanıcıları ile yapılacak bir iş birliği ile çok daha verimli ve etkin çalışılabileceken; bu sektörün konu ile doğrudan ilgili en yetkin kişileri nezdinde gerçekleştirilen anket çalışmamızın bu kişilerin taslak düzenleme hakkında fikir sahibi olmadıkları sonucunu ortaya çıkarması kaygılandırıcı bir etki yaratmaktadır.

4.2.10. UFRS/TFRS ve VUK Hükümlerinin Uyumlaştırılması

Bu bölümde tezimizin temel konusunu oluşturan uyumlaştırma analizinin katılımcılar tarafından desteklenip desteklenmediği ve sektörde de aynı tezin savunulup savunulmadığı anlaşılmaya çalışılmış ve söz konusu uyumlaştırmanın gerekliliğine inanan katılımcılardan sorumuzu takiben uyumlaştırılmasını istedikleri hususlar da öğrenilmek istenmiştir.

12. UFRS/TFRS ile VUK hükümleri uyumlaştırılmalı mı?

Evet	Kısmen	Hayır	Fikrim Yok

Grafik 12 UFRS/TFRS – VUK Hükümlerinin Uyumlaştırılması Beklentisi

Bu bölümde alınan cevaplar genel olarak uyumlaştırmaya sıcak bakıldığı şeklinde olmakla beraber uyumlaştırılmaması gerektiğini düşünenlerin toplam içindeki oranı da azımsanmayacak düzeydedir.

Soruya “Evet” ya da “Kısmen” şeklinde cevap verenlerin eklemek isteyebilecekleri yorumlar için de ayrı bir bölüm hazırlanmış, bu bölümde belirtilen yorumlar incelendiğinde aşağıdaki ortak hususlar ile karşılaşmıştır:

- Borsa rayici tanımının yurtdışındaki organize piyasaları da kapsayacak şekilde genişletilmesi gerektiği,
- Borsa rayici veya emsal değer olarak şirket hesaplaması ile bulunan UFRS’ye uygun değerlendirme gelir ve giderlerinin kabul edilmesi ve opsiyon primlerine ilişkin geliri peşin, gideri vadede dikkate alan anlayışından vazgeçilmesi gerektiği,
- Genel olarak yeknesaklık açısından uyumlaştırmanın faydalı olacağı, mevcut farklılıkların, ertelenmiş vergi aktifi/pasifi doğuran işlemleri çoğaltarak sistemi daha da kompleks hale getirerek anlamayı güçleştirdiği,
- Kupon veya dönemsel getirilerle ilgili olarak iç verim yöntemine göre yapılan değerlemelerin VUK tarafında kabul edilmeyip vergi matrahlarının tespitinde basit usule göre yeniden tespit edilmesi uygulamasına son verilmesi gerektiği,
- Tanımlamaların her iki düzenlemede aynı anlamda kullanılması ve VUK hükümlerinin türev ürünlerinin dayanak varlıklarının niteliklerine göre değerlendirme esas olacak şekilde açıklamalarının detaylandırılması gerektiği,
- UFRS mali tablolar üzerinden vergi verilmesi gerektiği,
- Menkul kıymet ve türev işlem gibi finansal araçların değerlendirilmesine ilişkin hükümlerin vergi mevzuatında yer almayıp doğrudan UFRS hükümlerinin geçerli olması gerektiği; aksi halde yatırım araçlarında Avrupa ile aynı düzeye gelmenin ve yatırım araçlarını çeşitlendirmenin mümkün olmayacağı,
- Genel olarak değerlendirildiğinde ülkemizde Bankacılık açısından bakıldığında birkaç banka haricinde türev işlemlerin yaygın olmadığı görülmekte olup Amerika kökenli son krizin de etkisiyle henüz kullanıcıların türev enstrümanlarına karşı biraz temkinli yaklaştığı, konu hakkında derin bilgiye sahip olmadan bu araçların kullanılmasının bankalarda görünmeyen pek çok riski ortaya çıkarabileceği

düşünülmektedir.

Yukarıda yer alan yorumlar da incelendiğinde uyumlaştırmayı savunanların hemen hepsi tanımlamaların aynı şekilde geliştirilmesi, değerlendirme hükümlerinin uyumlaştırılması ve bu sayede sistemin basitleştirilerek anlamayı kolay hale getirecek sade bir yapıya kavuşulmasını istemektedirler.

UFRS/IFRS'nin temel amacı mali tablolardaki her türlü unsurun bu mali tablo kullanıcılarına mali tabloyu kullanmak istedikleri andaki en doğru sonucu göstermesini sağlamaktır. Vergi Kanunlarımızdaki temel amaç ise mali tablolardaki her bir unsurun bilanço günü itibarıyla doğru değerlendirilmesini ve bu sayede kurum ya da kişi nezdinde ortaya çıkan vergiye tabi karın doğru tespit edilebilmesini sağlamaktır.

Yukarıdaki açıklamalarımızdan da görülebileceği üzere temel amaçları örtüşmeyen bu iki düzenlemenin bir noktaya kadar uyumlaşması mümkün olabilecek olmakla beraber, tamamen uyumlu hale gelmesi mümkün olmayacak, zira bu şekilde iki düzenlemeden birinin temel amacında ödün vermesi gerekecektir.

Bununla beraber temel ve değişmez olan unsurların ortak hale getirilmesi hem bankalar nezdindeki uygulama karmaşıklığını giderecek hem de standartlaşmayı sağlayarak ekonomi içindeki önemi büyük olan türev ürünlerin pratikteki uygulama güçlükleri minimize edilebilecektir.

SONUÇ

Teknolojik imkânların artmasıyla birlikte küreselleşmenin hızlanması uluslararası sermaye hareketlerine ivme kazandırmış, bu da finans piyasalarının oldukça hızlı bir gelişme trendine girmesine sebep olmuştur. Farklı milletlerin ve farklı döviz kuru kullanan şirketlerin birbirleriyle mal ve hizmet alışverişlerinde bulunmaları kur riskini de beraberinde getirmiştir. Benzer şekilde, bankaların da bu para ve sermaye hareketleri paralelinde bilançolarında taşıdıkları farklı döviz cinsinden tutarlar için riskten korunmaya yönelik bir takım önlemler geliştirme ihtiyacı doğmuştur. Bu da aslında yüzyıllardır farklı şekillerde kullanılan vadeli işlemlerin özellikle geçtiğimiz son otuz yıl içinde finansal piyasalarda standartlaşması ve dolayısıyla ürünleşmesi sonucunu da beraberinde getirmiştir.

Tüm dünyada katrilyon dolarlar, ülkemizde de bankacılık bilançomuzun yarısı seviyesine ulaşmış olan türev işlemlerin mali tablolarda ne şekilde yerini bulacağı ve dolayısıyla nasıl değerlendirileceği de bu bağlamda bir gündem maddesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çerçevede çalışmada da belirtildiği üzere BDDK hükümlerine tabi olan Türk Bankacılık Sistemi 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu'nun 37. Maddesi hükmü gereğince uluslararası standartlar esas alınarak belirlenecek usul ve esaslara uygun olarak muhasebe sistemlerinde tekdüzeni uygulamayı ve tüm işlemleri gerçek mahiyetlerine uygun suretle muhasebeleştirmeyi zorunlu kılmaktadır.

Buna göre, bankalar türev işlemlere ilişkin muhasebe kayıt ve değerlemelerini Uluslararası Finansal Raporlama Standartları paralelinde düzenlenmiş olan Türkiye Finansal Raporlama Standartları kapsamında ele almak durumundadırlar. Bu ise değerlendirme hükümlerinde iki ana ayrıma gidilmesi gerektiğini ortaya koymuştur; alım satım amaçlı türev finansal araçların değerlendirilmesi ve finansal riskten koruma amaçlı türev finansal ürünlerin değerlendirilmesi. Her iki grupta da esas itibarıyla gerçeğe uygun değer hükümleri çerçevesinde değerlendirilmesi gerekmektedir.

Mevcut Vergi Usul Kanunu'nda ise türev ürünlere ilişkin herhangi bir değerlendirme hükmü bulunmamaktadır. Bu sebeple uygulayıcılar bu ürünleri bir menkul

kıymet gibi mi değerlendirecekleri yoksa VUK Md. 289 çerçevesinde değerlendirmek suretiyle emsal bedel olarak mı dikkate alacakları konusunda tereddüt yaşıyagelmışlerdir. Vergi mevzuatında yer alan bu belirsizlikler 5 Seri Nolu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği ile birlikte bir nebze giderilmeye çalışmış, ilgili Tebliğ’de türev ürünlerin değerlemesine yönelik bir takım açıklamalara yer verilmiştir. Ancak bu da mevcut durum itibariyle bankaların bilançolarında yaptıkları değerlemeler paralelinde yeterli olmaktan uzaktır. Zira ilgili Tebliğ ürün bazında bir değerlendirme yöntemi belirlemiş olup, TFRS ise türev ürünler için amaç bazlı bir değerlendirme sistematiği oluşturmuştur. Buna ek olarak TFRS türev ürünler için herhangi bir ayrıma gitmeksizin değerlemeyi ve dolayısıyla ürünlerin bilanço günü itibariyle gerçeğe uygun değerini belirlemeyi öngörürken Tebliğ’de yer alan değerlendirme hükümleri belli ürünlerin belli koşullara bağlı olarak değerlendirilmesini öngörmektedir. Bütün bunlar, değerlendirme hükümlerinde paralellikten uzaklaşma sonucunu verebilecektir. Nitekim Türk bankacılık sistemi, esas itibariyle bilançosundaki döviz riskini yönetmek üzere türev işlem barındırmakta ve dolayısıyla özünde bu işlemler neticesinde bir kar ya da zarar vuku bulmamaktadır. Dolayısıyla UFRS/TFRS kapsamında yapılmış olan değerlemeler genel itibariyle bir risk değerlemesi olmakta ve işlemin karşı bacağındaki riski kapatmakta ve böylece mali tablo kullanıcılarına daha sağlıklı sonuçlar sunmaktadır.

Mevcut Vergi Usul Kanunu’nun yaklaşık 50 yıllık bir geçmişi olduğundan yılların getirdiği ve yukarıda bahsedilmeye çalışılan -gelişen Dünya istekleri doğrultusunda ortaya çıkan ürünlere bağlı olarak ortaya çıkan- ihtiyaçları karşılamakta zorlanmaktadır.

Gelişmiş ülke uygulamalarına bakıldığında bu ürünlerin çok çeşitli olması ve kullanım amaçlarının farklılık göstermesi gibi sebeplerle genel geçer bir vergileme sistemi uygulanmamış, “cubbyhole approach” olarak adlandırılan, işlemin ya da işlemi gerçekleştiren kurumun niteliği gibi kriterlere göre vergileme uygulamaları da çeşitlendirilmiştir.

Bu çerçevede, türev işlemlere ilişkin olarak atılacak adımların finansal kurumları da içine alacak şekilde geniş tutulması, açıklayıcı mevzuatın da finansal kurumların ve bu kurumlar özelinde bankaların da görüşleri alınarak oluşturulması

gerektiği düşünölmektedir. Zira söz konusu ürünlerin kullanıcılarının çok büyük bir bölümünün finansal kurumlar ve kurumlar özelinde de bankalar olduğu düşünöldüğünde, bu kurumlardan alınacak görüş ve öneriler hayati önem taşımaktadır. Bu sayede pratikte yaşanan önemli sıkıntıların giderilebileceği; UFRS/TFRS hükümlerine paralel bir mevzuatın oluşmasının sağlanabileceği ve daha da önemlisi ülke ekonomisinin çok önemli bir bölümünü teşkil eden bankacılık sektörüne ait finansal tabloların doğru bir şekilde oluşturulmasını sağlayabilecek çözümler oluşturulabileceği, bunun yanı sıra da haksız bir vergileme rejiminin önüne geçilebileceği aşıkardır. Hali hazırda finansal sektöre yönelik bir vergi düzenlemesi yayımlanarak yürürlüğe girmeden önce sıklıkla söz konusu düzenlemenin önce taslağı yayımlanmakta ve böylece finansal kurumlar ilgili düzenleme Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmeden önce düzenleme ile ilgili görüşlerini bağlı bulundukları Birlik (Bankalar Birliği gibi) aracılığı ile vergi otoritelerine iletebilmektedir. Zaman zaman konu ile ilgili olarak yazılı talebin de ötesinde karşılıklı tartışma alanları da yaratabilmekte ve bu sayede mevzuatın direkt kullanıcıları söz konusu mevzuatla ilgili görüş ve önerilerini vergi otoritelerine iletmek suretiyle düzenlemeyi kendileri için daha avantajlı değil ancak ihtiyaca daha çok cevap verir hale getirebilme şansı elde etmektedirler.

Vergi Usul Kanununda zaman içinde doğan ihtiyaçlar sebebiyle bir takım güncellemeler yapılmış ve bu güncellemeler neticesinde bu değerleme hükümleri genel olarak TFRS hükümlerine yakınlaşmıştır. Farklı değerleme hükümlerinin birbirlerine yakın olmaları uygulayıcıların ve karar alıcıların menfaatinedir. Ancak TFRS amacı gereği değerleme hükümlerine raporlama penceresinden ve ilkesel bakmakta, Vergi Usul Kanunu ise doğası gereği kuralları ile ön plana çıkarmakta ve mümkün olduğunca tanımları ve uygulamayı belirleyerek yorum yapılmasından kaçınarak sübjektiflikten uzak durmaya çalışmaktadır. Bu sebeple her iki standardın birbirine yakın olması istenen bir durum olsa da temeldeki bakış farklılıkları tabi bir şekilde hükümleri farklılaştırabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında da iki düzenlemenin farklı konuları düzenlemesi nedeniyle birbiri ile tamamen aynı olması beklenemeyecektir. Bununla beraber bu durum iki düzenlemenin mümkün olduğu ölçüde paralel hale getirilmesi için bir takım çalışmalar yapılmasını engellememelidir.

Ülkemizde TFRS hükümleri genel olarak UFRS hükümlerinin set olarak uygulanması şeklinde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla buradaki hükümlerin uygulanması hususundaki netlik belirlidir. Bununla birlikte, Vergi Usul Kanunundaki türev işlem değerlemeleri gerek Vergi Konseyi gerekse de Maliye Bakanlığı'ndaki uzmanlar ve TBMM tarafından şekli verilecek bir düzenlemedir. Bu sebeple, buradaki hükümleri oluştururken, sistemin özellikle bankacılık bilançosuna getireceği etkileri de dikkate alınarak ürün bazlı değil ve fakat amaç bazlı bir vergileme sistematığının geliştirilmesinin bu konuda ileride oluşacak sıkıntıları da bertaraf edeceği beklenebilir. Zira her ne kadar her biri farklı şekillerde gerçekleştirilse ve dolayısıyla her biri farklı bir ürünü teşkil etse de; türev ürünler esas olarak belli bir amaç için gerçekleştirilmekte ve bu amaca en uygun olacak şeklin adını almaktadır. Örneğin banka sağladığı kredinin faiz riskinden korunmak istiyor ve bu amaçla faiz değişimlerini öngören bir türev işlem sözleşmesi gerçekleştirerek riskini bertaraf ediyor ise bu işlem faiz swapı olarak nitelendirilmekte; bir kurum kendisine gelecekte gerekli olacak belli bir döviz miktarını şimdiden biliyor ancak kurların yükseleceğini öngörüyor ve gelecekte kendisine gerekli olacak bu döviz bugünden belirleyeceği bir kur ile satın alma hakkını veren bir türev işlem sözleşmesi satın alıyor ise bu işlem döviz forward işlem olarak adlandırılmaktadır. Her ne kadar duruma göre farklılaşsa ve ürünler farklı adlar alsada aslında türev işlemlerin değerlemesinde sistematik olarak amaç bazlı gidilmelidir. Zira ürünleri farklılaştıran olayların farklılığı olmakla birlikte bu ürünlerin bilançoya yansıma şeklini farklılaştıran da bu ürünlerin kullanım amacı olmalıdır. Böylece aslında tahakkuk etmemiş bir gelir/gider de kurumlar vergisi matrahının tespitinde dikkate alınmayacaktır.

Bir ürün riskten korunma amaçlı gerçekleştirildiğinde riskinden korunulan ürünle ilişkilendirilmesi ve dolayısıyla bu ürünlerin karşılıklı olarak değerlendirilmesi sağlanarak finansal sonuçların doğru bir şekilde ortaya konulması sağlanmalıdır. Alım-satım amaçlı olarak kullanılan türev işlemlerde ise sözleşme sonuçlanmadan herhangi bir kar-zarardan ya da bu ürüne karşılık gelen başka bir üründen kaynaklanıp mali tablolara yansıtılmış olan bir kar ya da zarardan söz edilemeyeceğinden bu ürünlerin değerlemesine ilişkin olarak farklı kurallar öngörülmelidir.

Yukarıda açıklanmaya çalışılan eksikliklerin giderilmesi ile ilgili olarak sektörün en önemli temsilcisi konumundaki bankalara önemli görevler düşmektedir. Nitekim çalışmanın ilgili bölümlerinde de yer verildiği üzere vergi mevzuatında değişen ekonomik veriler ve uluslararası standartlar doğrultusunda uyumlaştırmaya yönelik bir takım çabalar oluşmuş ve bu çabaların ürünü olarak bugüne kadar pek çok önemli düzenleme mevzuattaki yerini almıştır. İleriki tarihlerde söz konusu uyumlaştırmaların bir nedenle yeniden ele alınması halinde bu düzenlemelere verilen örnekler arasında türev ürünlerin değerlendirilmesine ilişkin hükümlerin de olacağı beklenmekte ve bunun sadece bankalar için değil ülke ekonomisinin de sağlıklı bir şekilde büyümeye devam etmesi için oldukça önemli olduğu düşünülmektedir.

Gerek yukarıda bahsedilmeye çalışılan ve sorun olarak görülen noktaların, gerekse sorun olarak görülen bu noktalar için geliştirilmeye çalışılan çözüm önerilerinin sektörde ne şekilde ele alındığını ortaya koymak üzere yapılan ve detaylarına çalışmanın 4 nolu bölümünde yer verilen anket çalışmasında da bu görüşlere paralel değerlendirmeler ortaya çıkmış ve sektör genelinde de mevcut vergi düzenlemelerinin yeterli bulunmadığı anlaşılmıştır. UFRS/TFRS hükümlerinin türev ürünlerin değerlemesi hususunu amaca daha uygun bir şekilde ele aldığı düşünülmektedir. Aksi görüşler de bulunmakla birlikte çoğunlukla vergi mevzuatının söz konusu düzenlemelere uyumlaştırılması konusunda beklentilerin olduğu göze çarpmıştır. Anket çalışmasında göze çarpan bir diğer husus ise katılımcıların pozisyonu itibarıyla şaşırtıcı bir sonuç oluşturmuş ve sektör çoğunluğunun taslak Vergi Usul Kanunu'nda yer alan türev ürün değerlemelerine ilişkin fikir sahibi olmadıkları görülmüştür. Bu sonuç şaşırtıcı olmasının ötesinde yukarıda da belirttiğimiz üzere ilgili hükümlerin sektör ihtiyaçlarına cevap verir düzeyde geliştirilmesini sağlama noktasında bankaların sahip olacağını düşünülen rolün önemi dikkate alındığında geliştirilmesi gereken önemli bir nokta olarak da ortaya çıkmaktadır.

Yukarıda yer vermeye çalışılan tüm bu hususlardan hareketle; çalışmanın temel savunma noktası türev ürünlerin değerlemesinde mevcut gelişme alanlarının ortaya konması ve bunların ne şekilde geliştirebileceğine dair bir takım öneriler sunulması olmuştur. Bu maksatla da türev ürünlerin tarihte ilk ortaya çıkışından günümüzde

geldiği noktalara kadar açıklamalar yapılmaya çalışılmış; öncelikle her bir ürün örneklemelerden de yararlanılmak suretiyle tanımlanmıştır. Tanımlanan bu ürünlerin kullanım alanları da ortaya konulduktan sonra bu ürünlere ilişkin gerek UFRS/TFRS gerekse VUK düzenlemeleri içindeki yeri tartışılmış ve daha sonra türev ürünlerin bankacılık sistemindeki önemi vurgulanmıştır. Bu önemi vurgulamanın ötesinde daha çarpıcı bir şekilde de ortaya koyabilmek için istatistiklerden yararlanılmak suretiyle bankacılık sisteminde türev ürünlerin kullanımı rakam ve grafikler ile de belirtilmiş ve bu sayede ekonominin en önemli unsurlarından biri olan bankalar için türev ürünlerin değerlemesinde atılacak her bir adımın aslında ülke ekonomisi için de atılmış olacağı ortaya konmaya çalışılmıştır. Nitekim ülkemizin ekonomik büyüme öngörülerinin gerçekleşmesi için daha güçlü bir bankacılık sistemine ihtiyaç duyulması kaçınılmaz olacaktır. Bu nedenle de çalışma, bankacılık sistemi çerçevesinde ele alınmış ve öncelikle mevcut sistemde bankaların söz konusu her bir ürünü ne şekilde muhasebeleştirdiğine dair mevcut bankalardan sağlanan bilgiler ışığında örnekler verilmiş ve UFRS/TFRS'ye göre tutulan bu kayıtların hem uygunluğu hem de gelişim alanları ortaya konmuş; mevcut vergi düzenlemelerinde de söz konusu düzenlemelere uyumlu hale getirilmesi gereken noktalar belirtilmiştir. Elbette uyumlaştırmadan kasıt uygulamaları tamamen aynı hale getirmek olmamış ve bu da çalışmada yer yer açıkça belirtilmiştir. Uyumlaştırma kısmında daha önce başka konular için yapılmış uyumlaştırma örneklerine de yer verilmek suretiyle söz konusu uyumlaştırmmanın türev ürünler için de yapılmasının mümkün olduğu vurgulanmaya çalışılmıştır. Son olarak tüm bu savunma noktalarının pratikte bu hususların gerçek kullanıcılarını teşkil eden bankacıların oturduğu tarafta ne pozisyonda olduğunu anlamak ve çizilen tabloyu daha da netleştirmek adına Türkiye'nin en büyük bankaları nezdinde gerçekleştirilen anket çalışmasına çalışmada ayrı bir bölüm olarak yer verilmiş ve her bir soruya verilen cevaplar yine bu bölümde yapılan analizler ile şekillendirilmeye çalışılmıştır.

Tüm bu çalışmaların sonucu da göstermektedir ki; “Bankacılık Sisteminde Türev Ürünlerin Değerlemesi” hususu özellikle günümüzdeki kullanım alanının yaygınlığı da düşünüldüğünde oldukça önemli bir hale gelmiştir ve gelecekteki ekonomik beklentiler ışığında çok daha önemli hale gelecektir. Kullanılan ürünlerin gittikçe daha da karmaşık hale geleceği beklentisi de göz önüne alındığında konunun

düzenleyici otoriteler tarafından daha fazla vakit kaybedilmeden bir an önce ele alınması ve süreçte bankacılık sisteminin tam desteği alınarak ilerlenmesi hayati önem arz etmektedir.

EKLER

Ek 1: Ankete Katılım Sağlayan Bankalar ve Denetim Firmaları

- 1) T. Garanti Bankası A.Ş.
- 2) Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.
- 3) Finansbank A.Ş.
- 4) Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.
- 5) HSBC Bank A.Ş.
- 6) Asya Katılım Bankası A.Ş.
- 7) Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.
- 8) Citibank A.Ş.
- 9) Şekerbank T.A.Ş.
- 10) Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.
- 11) T.C. Ziraat Bankası A.Ş.
- 12) Deloitte
- 13) KPMG
- 14) Pricewaterhouse Coopers (PWC)

Ek 2: Anket Formu

TÜREV ÜRÜNLERİN VUK VE UFRS/TFRS DEĞERLEMELERİNE İLİŞKİN ANKET FORMU

Cevaplarınız akademik bir çalışmanın içinde kullanılacak olup verilmiş olan cevaplar isim/kurum gösterilmeden çalışmanın analizinde sunulacak olup bunun dışında hiç bir şekilde üçüncü kişilerle paylaşılmayacaktır.

Göstereceğiniz yardımlarınız için şimdiden çok teşekkürler.

1. Türev ürünlerin UFRS uygulamalarında bir sorun olduğunu düşünüyor musunuz?

Hayır	Evet	Bir fikrim yok	

Bu ve bundan sonraki sorular için, tercih ettiğiniz şıkkın altını “X” ile işaretleyebilirsiniz.

2. Düşünüyor iseniz lütfen sadece konu itibariyle kısaca belirtiniz.

--

3. Aşağıdakilerin hangilerinin değerlemelerinde görüş farklılığı ya da geliştirme olması gerektiğini düşünüyorsunuz?

Forward	Futures	Swap	Option	Varant

4. UFRS 13’ün türev işlemlerin gerçeğe uygun değerinin belirlenmesinde daha açıklayıcı olduğunu düşünüyor musunuz?

Evet	Kısmen	Hayır	Fikrim Yok

5. Türkiye’de getirilerin giderek azalması sonucunda kompleks türev ürünleri giderek çoğalacak mı?

Evet	Kısmen	Hayır	Fikrim Yok

6. Türev ürünleri riskten korunmak için mi yoksa spekülâtif amaçlı mı kullanıyorsunuz?

Riskten korunma	Her ikisi de	Spekülâtif	Fikrim Yok

7. Kaldıraçlı forex işlemlerinin ekonomiye zarar vereceğini düşünüyor musunuz?

Evet	Kısmen	Hayır	Fikrim Yok

8. Türev ürünlerin değerlemesinde karşı taraftan alınan fiyatlar mı yoksa teorik değerlemeler mi gerçeğe uygun değeri en iyi yansıtmaktadır?

Karşı taraftan alınan fiyatlar	Kısmen	Teorik değerlemeler	Fikrim Yok

9. Mevcut VUK değerleme hükümlerini yeterli buluyor musunuz?

Evet	Kısmen	Hayır	Fikrim Yok

10. Mevcut 5 Seri Nolu KVK Tebliği hükümlerini yeterli buluyor musunuz?

Evet	Kısmen	Hayır	Fikrim Yok

11. Taslak VUK'un menkul kıymetler maddesi hükümlerini yeterli buluyor musunuz?

Evet	Kısmen	Hayır	Fikrim Yok

12. UFRS/TFRS ile VUK hükümleri uyumlaştırılmalı mı?

Evet	Kısmen	Hayır	Fikrim Yok

13. Yukarıda “Evet” ya da “Kısmen” seçeneğini seçti iseniz lütfen uyumlaşması gerektiğini düşündüğünüz hususları kısaca belirtiniz.

--

14. Türev ürünlerin değerlemesinde dışarıdan danışmanlık hizmeti alıyorsunuzuz?

Evet	Sadece UFRS Kısmı İçin	Sadece VUK Kısmı İçin	Hayır

15. Yukarıda bahsedilmemiş ancak dikkate alınması gerektiğini düşündüğünüz hususları lütfen kısaca belirtiniz.

--

KAYNAKÇA

Kitaplar

50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi, TBB Yayınları, Yayın No: 262, 2008.

Derivatives: International Tax Handbook, KPMG Uluslar arası Yayınları, İngiltere, 2008.

Insights into IFRS, KPMG Yayınları, İngiltere, 2007.

Türev Araçlar Lisanslama Rehberi, VOB, Ekim 2006

Beyanname Düzenleme Kılavuzu, Hesap Uzmanları Kurulu Derneği, 2007

Güncel Vergi Usul Kanunu Uygulaması, Maliye ve Hukuk Yayınları, Ankara

UFRS 9 Finansal Araçlar ile Genel Finansal Riskten Korunma Muhasebesine İlişkin Gelişmeler ve UMSK Görüşleri, Ernst&Young, 2012

Hedge Accounting Under IFRS 9, Ernst&Young, Şubat 2014.

Gerçeğe Uygun Değer Ölçümü ve Yol Gösterici Açıklamaları Tek Bir UFRS’de Toplandı, UFRS Bülten, KPMG, Ekim 2012.

AKALIN, İlker Osman. **Hisse Senedi Üzerine Opsiyon Sözleşmeleri ve Türkiye Uygulaması**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, 2006)

AKÇAY, M. Barış, KAYAHAN, Cantürk, YÖRÜKOĞLU, Özge Öğüç. **Türev Ürünler ve Risk Yönetimi Sözlüğü**, Birinci Baskı, İstanbul: Scala Yayıncılık, 2009.

AKDOĞAN, Nalan ve AYDIN, Hamdi. **Muhasebe Teorileri**, Gazi Üniversitesi Yayınları, No:98, 1987.

AKGÜÇ, Öztin. **Finansal Yönetim**, Avcıol Basım Yayın, İstanbul, 1994.

AKGÜN, Ali İhsan. **Vadeli İşlemlere Yönelik Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının Türkiye Açısından Değerlendirilmesi ve Muhasebeleştirilmesi**, İstanbul, 2007, Marmara Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi

ALLETZHAUSER, Al. **Dünyanın En Güçlü Borsa Şirketlerinin Gerçek Hikayesi**, Nomura Sarayı, Çeviri: Mustafa Küpüşoğlu- Ahmet Fethi, Trend Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, Eylül 1992.

ALPHAN, Fulya. **Örneklerle Futures Anlaşmalar ve Opsiyonlar**, Literatür Yayınları: 1999.

AKGÜL, Başak Ataman ve AKAY, Hüseyin. **Uluslararası Muhasebe Standartları ve Türkiye’de Uygulama Etkinliğine İlişkin Bir Araştırma**, Türkmen Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul.

AYÇİÇEK, Fahri. Türkiye Muhasebe Standartları ve Vergi Usul Kanunu Açısından Değerleme ve Bir Uygulama, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2009.

BAŞBİLİCİ, Osman. Uluslararası Muhasebe Standartlarına Göre Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi, **Yüksek Lisans Tezi**, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2006.

BAYAZITLI, Ercan, v.d. **Türkiye Muhasebe Standartlarına Genel Bakış**, TESMER Yayınları, Yayın No: 67, Ankara, 2006

BATTAL, Ahmet. **Bankalar Kanunu Şerhi, Şerhlerle Bankalar Hukuku**, Ankara, Gazi Kitabevi, 2004.

BERK, Niyazi. **Finansal Yönetim**, Türkmen Kitabevi, 5. Baskı, İstanbul, 2000.

BİNGÖL, Mehmet. **Bankalarda Vergi Uygulaması**, Hesap Uzmanları Derneği Yayınları, İstanbul, 2010.

BOLAK, Mehmet. **Finans Mühendisliği, Finans Mühendisliği Kavramlar ve Araçlar**,

Beta Yayınları, 1.Baskı, İstanbul,Ekim, 1998.

BREALEY, Richard A., MAYERS, Stewart C., MARCUS, Alan J. **İşletme Finansının Temelleri**, İstanbul: Literatür Yayınları, 1977.

CEYLAN, Ali. **İşletmelerde Finansal Yönetim**, Gözden Geçirilmiş 7. Basım, Bursa: Ekin Yayınları, 2001.

CEYLAN, Ali. **Finansal Teknikler**, 3. Baskı, Bursa: Ekin Kitabevi, Mayıs 1995.

CHAMBERS, R.Nurgül. **Türev Piyasalar**, Avcıol Basım Yayın, İstanbul, 1998.

CHAMBERS, Nurgül . **Türev Piyasalar**, İstanbul: BETA Basım Yayım, Ekim 2009.

CHANCE, Don M., Robert BROOKS. **An Introduction to Derivatives and Risk Management**, 7th Edition, Kanada: Thomson Learning Academy Resource Center, 2006.

CHISHOLM, Andrew M. **Derivatives Demystified**, John Wiley&Sons Ltd., West Sussex, 2004.

DECOVNY, Sherree. **Swaps**, Woodhead-Faulkner, New York, 1998.

DEMİR, Volkan. **TFRS/UFRS Kapsamında Finansal Araçlar**, Yayın No: 1411, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, Nisan 2009.

DÖNMEZ, Ç. Ali ve Diğerleri. **Finansal Vadeli İşlem Piyasalarına Giriş**, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, 2002.

DURMUŞ, Ahmet Hayri ve ARAT, Mehmet Emin. **İşletmelerde Mali Tablolar Analizi**, MÜ Nihad Sayar Eğitim Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000.

B.J. EPSTEIN, Abbas Ali MİRZA, **Interpretation and Application of International Financial Reporting Standard**, USA, John Wiley&Sons Inc., 2006.

EBİÇLİOĞLU, Fatih Kemal. **Forward İşlemleri İşleyişi ve Vergisel Boyutu**, 22 Nolu TÜRMOB Sirküler Raporu, 1999.

ERSAN, İhsan. **Futures, Options, Swap-Finansal Türevler**, İstanbul: Literatür Yayıncılık: 1998.

ERSAN, İhsan. **Finansal Türevler Futures& Options&Swaps**, İstanbul: Literatür

Yayıncılık, 3. Basım, İstanbul, 2003.

EROL, Ümit. **Vadeli İşlem Piyasaları**, İstanbul: İMKB Yayınları, 1999.

ERDOĞAN, Niyazi. **Uluslararası İşletmelerde Mali Risk ve Yönetimi**, 2. Basım, s.76.

GÜNDÜZ, Lokman, TUTAL, Mehmet. **Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi: Türkiye Uygulaması Üzerine Bir Öneri**, “Türkiye Bankalar Birliği”, Ankara, 1995.

HULL, John. **Options, Futures and Other Derivatives**, Prentice Hall, New Jersey 1997.

HULL, John. **Fundamentals of Futures and Options Markets**, Pearson Prentice Hall, 2008.

KARACA, Defne. **Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi ve Türkiye’deki Bankalarda Uygulanmasına Yönelik Bir Araştırma**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul, 2007.

KARAN, M. Baha. **Yatırım Analizi ve Portföy Yönetimi**, Ankara:Gazi Kitabevi, 2001.

KARAPINAR Aydın, v.d. **Türev Araçlar SPK Lisanslama Sınavlarına Hazırlık**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2007.

KESKİN, Ayşe Dilşad. **Swap İşlemi ve Hukuki Niteliği**, Yetkin yayınları, Ankara 2008.

KIESO, Donald E., WEYGANDT, Jerry J., WARFIELD, Terry D., **Intermediate Accounting: IFRS Edition**, John Wiley and Sons Co, 2011.

KIRCA, İsmail. **Hukuki Yönüyle Borsa Opsiyon İşlemleri**, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü-Türkiye İş Bankası Vakfı, Ankara 2000.

KOLB, W. Robert. **Futures,Options&Swap**, Blackwell.

LAUKKANEN, Antti. **Taxation of Investment Derivatives**, IBFD, Doctoral Series 13, 2007.

METİN Kazım ve YALÇIN, Hüseyin. **İşletmeye Dahil İktisadi Kıymetleri Değerleme**, Kılavuz Yayınları, 1996.

- MİRZA, Abbas Ali, HOLT, Graham J. And ORRELL, Magnus. **IFRS: International Financial Reporting Standards Workbook and Guide**, New Jersey: John Wiley&Sons, Inc. 2006
- ÖNCE, Saime. **Kavramsal Çerçeve, UFRS/UMS Uyumlu Türkiye Muhasebe Standartları Uygulaması**, Ankara, Maliye ve Hukuk Yayınları , No: 52, 2007.
- ÖRTEN, Remzi ve ÖRTEN, İpek. **Türev Finansal Ürünler ve Muhasebe Uygulamaları**, Ankara: Gazi Kitabevi, 2001.
- ÖZBALCI, Yılmaz. **Vergi Usul Kanunu Yorum ve Açıklamaları**, Oluş Yayıncılık, Nisan 2007.
- ÖZŞAHİN, A.Kerem. Vadeli İşlem Sözleşmelerinin Hukuki Niteliği, **Yeterlilik Etüdü**, Sermaye Piyasası Kurulu, Ankara: 1999.
- ÖZYER, Mehmet Ali. **Vergi Usul Kanunu Uygulaması**, Maliye Hesap Uzmanları Derneği Yayınları, İstanbul, 2008.
- POROY, Reha ve TEKİNALP, Ünal. **“Kıymetli Evrak Hukuku Esasları”**, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2013.
- PENEZOĞLU, Yusuf Gökhan. **Hukuki Yönüyle Vadeli İşlem Sözleşmeleri**, Kazanç Hukuk Yayınları, İstanbul: 2004
- SELVİ, Yakup. Finansal Ürünlerden Türev Ürünler: Muhasebeleştirilmesi ve Türkiye'de Uygulanmasına Yönelik Bir Araştırma, **(Yayımlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul, 1998.
- SELVİ, Yakup. **Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi**, ARC Yayınları, İstanbul, 2000.
- SEVİLENGÜL, Orhan. **Banka Muhasebesi**, 2. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi, 1999.
- SEYİDOĞLU, Halil. **Uluslar arası İktisat Teori, Politika ve Uygulama**, Geliştirilmiş 15. Baskı, İstanbul: Güzem Can Yayınları, 2003.

TEKBACAK, Serkan. **Opsiyonlar ve Döviz Opsiyonlarının Merkez Bankalarında Döviz Kurulan Müdahale Aaracı Olarak Kullanımı**, (Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Muhasebe Genel Müdürlüğü, Ankara, Nisan 2010).

TEKİNALP, Ünal. **Banka Hukukunun Esasları**, İstanbul.

TENKER, Nejat. **Finansal Muhasebe**, 2. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi, 1999.

TOROSLU, M.Vefa. **Çağdaş Finansal Teknikler**, İstanbul: Beta Yayınları, 2000.

TUNCER, H.Oğuz. **Ticaret Borsaları ve Vadeli İşlemler Piyasaları Tarımında Desteklemeye Alternatif Politika Önerisi**, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Ankara, 1994.

ULUTAN, Burhan. **Bankacılığın Tekamülü**, Ankara: 1957.

UYANIK, Namık Kemal. **Bir Bölüm Finansal İşlemler ve Vergilendirilmeleri**, Türkiye Bankalar Birliği Yayın No: 226, İstanbul, 2001.

ÜREL, Gürol. **Güncel Vergi Usul Kanunu Uygulaması**, Maliye ve Hukuk Yayınları, Ankara

WEBER, Ernst Juerg, **A Short History of Derivative Security Markets**, Discussion Paper 8.10, The University of Western Australia, Crawley WA, 2008.

WEYGANT, Jerry J., KIESO, Donal E. Ve KELL, Walter G. **Accounting Principles**, Third Edition, New York: John Wiley&Sons, Inc., 1993.

WHALEY, Robert E., STOLL, Hans R. **Futures and Options: Theory and Applications**, Ohio: South-Western Publishing, 1993.

WINSTONE, David. **Financial Derivatives**, First Edition, London: Chapman and Hall, 1995.

YANIK, Edibe Yalnız. **Ara Dönem Mali Tablolarda Uluslararası Muhasebe Standartları ve Türkiye Örneği**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli

Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli, 2006, s. 28

YETİM, Sedat. **Swap İşlemleri ve Tekdüzen Hesap Planına Göre Bankalarda Muhasebeleştirilmesi**, Ankara: Gazi Kitabevi, Ankara.

YILDIRIM, Mesut. **Banka Muhasebesi**, TBB Yayınları, Yayın No: 258, İstanbul, 2008

YILMAZ, Kazım. **VUK, GVK, KVK ve KDV Açısından Değerleme**, Ankara, 2000

Makaleler

AKBULUT, Akın. “TTK-VUK Defter ve Kayıt Düzeni ile Değerleme Karşılaştırmaları”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Sayı: 355, Mart 2011, s. 25

AKGÜN, Ali İhsan. “Finansal Raporlamada Kullanılan Değerleme Ölçülerinin Muhasebe Uygulamalarına Etkisi”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Şubat 2010, sayı 342.

AKYOL, Mehmet Emin. “Emsal Bedeli ve Bu Ölçü İle Değerleme Yapılacak Haller”, **E-Yaklaşım Dergisi**, Aralık 2009.

AKIŞIK, Orhan. “Vadeli (Forward) Döviz İşlemleri ve Muhasebeleştirilmesi”, **Mükellefin Dergisi**, Sayı:82 Ekim 1999.

ANBAR, Adem. “5411 Bankacılık Kanunu'nun Değerlendirilmesi ve 4389 Sayılı Bankalar Kanunu ile Karşılaştırılması”, **Vergi Dünyası**, Eylül 2006.

ARIKAN, A. Naci. “Döviz Dayalı Olarak Yapılan Forward İşlemlerinin İşleyişi Ve Vergi Usul Kanunu Açısından Değerlemesi”, **Vergi Dünyası**, Mart 2003.

ARIKAN, A. Naci. “Opsiyon İşlemleri ve Amerika Birleşik Devletlerinde Opsiyon İşlemlerinin Vergilendirilmesi”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Maliye Hesap Uzmanları Derneği Yayınları, Nisan 2008.

ARIKAN, A. Naci. “Vadeli İşlemler ve Opsiyon İşlemlerinin Mevcut Düzenlemeler Çerçevesinde Vergilendirilmesi ve Öneriler”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Maliye Hesap Uzmanları Derneği Yayınları, Temmuz 2008.

ARIKAN, A. Naci. “Türev Ürünler Menkul Kıymet midir?”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Hesap Uzmanları Derneği, Nisan 1998.

ARSLAN, Cenk Murat. “Dönem Sonu İşlemler Kavramı Ve Sermaye Piyasası Mevzuatında Dönem Sonu İşlemlere İlişkin Düzenlemeler”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Aralık 2005.

AVCI, Gürcan “Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesine İlişkin Yeni Milat: TFRS 9 ve Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri”, **Active Banka Dergisi**, Ekim Aralık 2011.

BİLGİLİ, Erhan, AKYEL, Nermin, KARACA, Nevran. “Vadeli İşlem Sözleşmeleri ve Muhasebeleştirilmesi”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Sayı:26, Nisan 2005.

ÇELEBİ, Ali GÜÇLÜ, Fırat Coşkun. “Türk Ticaret Kanunu Tasarısı ve TMSK”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Maliye Hesap Uzmanları Derneği Yayınları, Haziran 2007.

DERAN, Ali, YAKUPÇEBİOĞLU, Necdet Sıtkı. “Türk Vergi Mevzuatında Amortisman Muhasebesi”, **Mevzuat Dergisi**, Sayı 104, Ağustos 2006.
<http://www.mevzuatdergisi.com/2006/08a/01.htm>

DIEWERT, W. Erwin. “The Measurement of Business Capital, Income and Performance”, <http://faculty.arts.ubc.ca/ediewert/barc3.pdf> Eylül 2005, (12 Aralık 2010)

ERSAN, İhsan. “Swap Finansmanı ve Türkiye”, **Para ve Sermaye Piyasası Dergisi**, Mayıs 1985.

ELİTAŞ, Cemal, AKYÜZ, Yılmaz, BULCA, Handan. “Kıst Amortisman Uygulamasının Uluslararası Finansal Raporlama Standartları ve Türk Muhasebe Sistemi Açısından Karşılaştırılması”, **Mali Çözüm Dergisi**, 2009 Sayı 94.

ENSMINGER, John J. “Concerto for Piano vs. Orchestra: Can Tax and Financial Accounting Harmonize on Hedges?”, **Akron Tax Journal**, Vol. 16, No. 1

GÖNEN, Seçkin, UĞURLUEL, Gülşah. “Türkiye’de Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS) Uygulamalarına Geçişte Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri”,

Vergi Dünyası Dergisi, Maliye Hesap Uzmanları Derneği Yayınları, Aralık 2007.

GÖZLÜKLÜ, Burçin. “Türkiye Muhasebe Standartları Setinin Oluşturulması Sürecinde Geline Nokta”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Maliye Hesap Uzmanları Derneği Yayınları, Nisan 2007.

HACIOSMANOĞLU, M. Çetin. “Bir Ölçme Aracı Olarak Muhasebe Dünyanın Her Yerinde Ve Her İşletme İçin Aynı Olmalıdır”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Temmuz 2005.

HAEN, Kurt de. “Taxation Review Accounting and Tax Treatment of Derivative Instruments: The Belgian Case”, **Journal 264 of Corporate Treasury Management**, Volume 3, Number 3, 2010.

HERNANDEZ HERNANDEZ, F.G. “Another Step Towards Full Fair Value Accounting For Financial Instruments”, **Accounting Forum**, Volume:28, Issue:2, Haziran 2004.

HİMMETOĞLU, Buket. “5411 Sayılı Bankacılık Paneli”, **Bankacılık Dergisi**, TBB Yayınları, Aralık 2005 Sayı:55

KAHRAMAN, Orhan. “Uluslar arası Finansal Raporlama Standartlarındaki Değerleme Ölçüleri”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Nisan 2006.

KARACA Nevran, DURMUŞKAYA Sedat. “Opsiyon Sözleşmelerine İlişkin İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi”, **Mali Çözüm Dergisi**, İSMMO Yayınları, Sayı: 75, İstanbul, 2006.

KARADAĞ, İbrahim. “Vadeli İşlem Piyasalarında, Türev Ürünlerinden Biri; Opsiyon İşlemlerinin Genel Yapısı”, Vergisel Boyutu ve Muhasebe İşleyişi, **Yaklaşım Dergisi**, Haziran 2009 http://www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/s_word_article.asp Erişim: 30 Haziran 2010.

KAHRAMAN, Hamza. “Türkiye’de Bağımsız Düzenleyici Kurum (BDK)’ların İdari ve Mali Özellikleri”, **Vergi Dünyası**, Şubat 2005.

KARACA, Yüksel. Yüksel KARACA, “Vadeli İşlemlerin (Forward, Futures ve Options)

İşleyişi, Hukuki Alt Yapısı ve Vergisel Durumuna İlişkin Değerlendirmeler-I”, **Yaklaşım Dergisi**, Şubat 2001,

<http://uye.yaklasim.com/Magazinresults.aspx?v=778&aranan=Y%u00dcKSEL+KARACA> (Erişim Tarihi:22.01.2012).

KARACA, Yüksel. “Vadeli İşlemlerin (Forward, Futures ve Options) İşleyişi”, Hukuki Altyapısı ve Vergisel Durumuna İlişkin Değerlendirmeler-III, **Yaklaşım Dergisi**, Şubat 2001.

KAYA, Ömer. “Döviz Swaplarının BSMV Karşısındaki Durumu”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Maliye Hesap Uzmanları Derneği Yayınları, Ocak 2002.

KAYNAK, Harun. “Genel Olarak Faiz Swapları ve Vergilendirme Sorunları”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Sayı:212, 1999.

KAYGUSUZUOĞLU, Mehmet. “Finansal Türev Ürünlerden Forward Sözleşmeleri ve Muhasebe İşlemleri”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Sayı: 2, 2011.

KEINAN, Yoram. “United States Federal Taxation of Derivatives: One Way or Many?”, **The Tax Lawyer**, 2007, Vol. 61, No. 1.

KIRIM, Arman. “Döviz ve Faiz Swapları”, **Bankacılık Dergisi**, Temmuz 1990.

KLEIN, Peter, Interest Rate Swaps: Reconciliation of Models, **The Journal of Derivatives**, Volume 12, Fall 2004.

KOÇ, Selman. “Forward Sözleşmelerinin Hukuki Mahiyeti”, Vergi Kanunları Karşısındaki Durumu ve Muhasebeleştirilmesi, **Vergi Dünyası Dergisi**, Hesap Uzmanları Derneği Yayınları, Kasım 1999.

KORKMAZ Turhan ve Ersin AÇIKGÖZ. “VOB’da İşlem Gören Döviz Futures Sözleşmelerinin Değeri ile Piyasadaki Likit Döviz Miktarı Arasındaki İlişki”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 29, Temmuz-Aralık 2007.

MAÇ, Mehmet. “Forward İşlemi Kar veya Zararının Ait Olduğu Dönem, İşlemin Sonuçlandığı Dönemdir”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Şubat 2007.

MAZANDO, Frederick H. C. “The Taxonomy of Global Securities: is the U.S. Definition of a Security too Broad?”, **Northwestern Journal of International Law and Business**, Cilt:33, Sayı:1, 2012.

MISIRLIOĞLU, İsmail Ufuk. “Türkiye Muhasebe Standartlarına göre Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi”, **Mali Çözüm Dergisi**, Sayı 86. İSMMMO Yayını, Mart- Nisan 2008.

OKUDAN, Fahreddin. “TMS 39’a Göre Hisse Senedi Endeks Vadeli İşlem Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi: VOB Uygulaması”, **Mali Çözüm Dergisi**, Sayı: 95-2009.

ÖĞÜN, İsmail. “Forward İşlemlerde Damga Vergisi”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Maliye Hesap Uzmanları Derneği Yayınları, Şubat 2002.

ÖZKAN, Özgür. “Ums/Tms-29 Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama Standardı ve Vergi Mevzuatına Göre Enflasyon Muhasebesi Uygulamalarının Karşılaştırılması”, **Maliye Postası**, Ocak 2011, <http://portal.maliyepostasi.com.tr/mp/content/umstms-29-y%C3%BCksek-enflasyonlu-ekonomilerde-finansal-raporlama-standardi-ve-vergi-mevzuatina-%C3%B6>.

ÖZKÖK, Servet ve SARIÇİÇEK, Hasan. “Kriz Ortamında Stokların Değerlemesi”, **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı 246.

ÖZTÜRK, Veli. Swap İşlemleri, “Türk Banka İşletmelerinde Uygulanması ve Muhasebeleştirilmesi”, **Muhasebe ve Denetime Bakış**, Ekim 2001.

ÖZYER, M. Ali. “Menkul Kıymetlerin Değerlenmesi”, **Vergi Dünyası**, Sayı:214, Haziran 1999.

PAMUKÇU, Fatma. “Gerçeğe Uygun Değer Muhasebesi Ve Finansal Tablolara Etkisi”,

Mali Çözüm Dergisi, Sayı: 103, Ocak-Şubat 2011.

PEKDEMİR, Recep. “Muhasebeciler için TMS-TFRS Uygulama Rehberi”, 2008, <http://www.malieksen.com/download/48-e-kitaplar/146-tms--tfrs-rehberi--recep-pekdemir.html> Kasım 2008, (12 Aralık 2010)

REDD , Christopher J., Morris LLP, Duane, “Treatment of Securities and Derivatives Transactions in Bankruptcy”, **Issues and Information for the Insolvency Professional**, American Bankruptcy Institute.

SAĞLAM, Metin. “Avrupa Birliği'nde Kurumlar Vergisinin Uyumlaştırılmasına İlişkin Düzenlemeler ve Son Öneriler”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Kasım 2005.

SELVİ, Yakup, TÜREL, Ashı, Derivatives Usage in Risk Management By Turkish Non-Financial Firms and Banks: A Comparative Study, **Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica**, Vol.2, 2010.

SHIU, Yung Ming, MOLES, Peter. “What Motivates Banks to Use Derivatives: Evidence from Taiwan”, **The Journal of Derivatives**, Volume 17, 2010.

ŞAHİN, Celal. “5527 ve 5615 Sayılı Kanunlar Sonrasında Türev Finansal Araçların Vergilendirilmesi”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Maliye Hesap Uzmanları Derneği Yayınları, Ekim 2007.

ŞAHİN, Celal. “Finansal Araç Kavramının Türkiye Muhasebe Standartları”, Bankacılık Mevzuatı, TTK ve Sermaye Piyasası Mevzuatı Açısından İrdelenmesi, **Vergi Dünyası Dergisi**, Maliye Hesap Uzmanları Derneği Yayınları, Ocak 2009.

ŞEKER, Sakıp. “Enflasyon Düzeltmesi Üzerine Bir Değerlendirme-I”, **Yaklaşım Dergisi**, Haziran 2004, Sayı 138.

TAVUZ, Akın. “Borsalarda İşlem Gören Türev Ürünlerin VUK Hükümlerine Değerlemesi”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Sayı: 362, 2011.

TAVUZ, Akın. “Türev Ürünlerin VUK Hükümlerine Göre Değerlemesi”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Kasım 2011, Sayı 263.

TOKAY, Hüseyin ve DERAN, Ali. “Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartlarında Değerleme Ölçüleri”, **Mali Çözüm Dergisi**, Sayı 90, 2008.

TOROSLU, M.Vefa. “Dünyada ve Türkiye’de Muhasebe Standartlarının Gelişimi”, **E-Yaklaşım**, Mayıs 2009, Sayı:197

http://www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/s_word_article.asp Erişim: 22 Haziran 2010

TUNCEL, Selahattin. “GVK, KVK ve VUK’ları Yeniden Yazılmalıdır”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Haziran 2005.

TÜNAL, S. Selman. “Vadeli İşlem ve Opsiyon Sözleşmeleri Menkul Kıymet Niteliğini Haiz Midir?”, **Vergi Dünyası**, Sayı: 192, Ağustos 1997.

UMAY, M. Akif. “Swap Finansal Tekniğinin İşleyişi”, **Yaklaşım Dergisi**, Ağustos 2009, Sayı: 200 http://www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/s_word_article.asp Erişim: 28.6.2010.

V.S., Girish. “A Brief History of Derivatives”, **The Banking & Financial World**, Kasım 2010.

YILDIZ Şule ve AYGEN, Filiz. “Faiz Swapı ve Muhasebeleştirilmesi”, **Yaklaşım**, 2009, Sayı: 195, <http://www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/makaleler/20090314101.htm> (23 Haziran 2010).

YILMAZ, Bülent. “Türev Ürünleri ve Muhasebeleştirilmesi”, **Kara Harp Okulu Bilim Dergisi**, Sayı:2, 2004. s.101-124.

YILMAZ, Kazım. “Değerleme: Anlamı, Zamanı ve Değerleme Ölçüleri”, **Vergi Dünyası Dergisi**, Aralık 2005.

İnternet Kaynakları

23.02.2001 Tarihli ve 24327 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Vadeli İşlem Ve Opsiyon Borsalarının Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik

22.06.2002 Tarih ve 24793 Sayılı Mükerrer Resmi Gazete’de yayımlanan Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnaması Hakkında Tebliğ

30/12/2003 Tarih ve 25332 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 5024 No’lu “Vergi Usul Kanunu, Gelir Vergisi Kanunu ve Kurumlar Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”

19.01.2012 Tarih ve 28178 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 5 Seri No’lu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği

4389 sayılı Kanun Gerekçesi

5411 sayılı Kanun Gerekçesi

Aracı Kuruluş Varantları, 2010, İMKB,

<http://www.imkb.gov.tr/video/varant/sunumlar/varant.pdf> (Erişim Tarihi: 21.07.2011).

BDDK Günlük Bankacılık Sektörü Raporları,

http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Istatistiki_Veriler/Gunluk_Raporlar/Gunluk_Raporlar.aspx , Erişim: 17.10.2012

Don CHANCE, A Brief History of Derivatives,

husky1.stmarys.ca/~gye/derivativeshistory.pdf, Erişim: 10.07.2013.

Ersan ÖZ, Yeni Bir Finansal Araç: Varant ve Vergilendirilmesi,

<http://www.muhasabetr.com/yazarlarimiz/ersan/004/>, Erişim: 30 Eylül 2012

F.Kemal EBİÇLİOĞLU ve Abdulkadir KAHRAMAN, **Swap İşlemleri İşleyişi Ve Vergisel Boyutu**,

http://www.turmob.org.tr/EKutuphane/Dokuman_Detay.aspx?belge=238 (08.12.2010) s.8.

Finansal Piyasalar Raporu, **BDDK Raporları**, Haziran 2012, Sayı: 26, s.41

Geoffrey POITRAS, **Futures Markets and Forward Markets** , International Encyclopedia of the Social Sciences, Kasım 2006, www.sfu.ca/~poitras/futures.pdf (Erişim Tarihi:28.07.2013)

IFRS Foundation, <http://www.ifrs.org/The+organisation/IASCF+and+IASB.htm> (13 Aralık 2010)

“IFRS 9 Financial Instruments”, <http://www.ifrs.org/Current-Projects/IASB-Projects/Financial-Instruments-A-Replacement-of-IAS-39-Financial-Instruments-Recognition/Pages/Financial-Instruments-Replacement-of-IAS-39.aspx>, (6 Mayıs 2014)

Lale Çılgınlığı, 2011,
http://tr.wikipedia.org/wiki/Lale_%C3%A7%C4%B1lg%C4%B1nl%C4%B1%C4%9F%C4%B1 (Erişim: 21 Şubat 2011)

Securities Act of 1933, Securities Regulation Quinn, 2004, wcl.american.edu (Erişim: 24.06.2013).

Senem Görçek DEVAMOĞLU, Aracı Kuruluş Varantları ve Vergilendirilmesi, http://www.vergidegundem.com/tr_TR/publicationPaper?categoryName=Vergide&publicationNumber=10&publicationYear=2011&publicationId=354485 (Erişim Tarihi: 17.02.2012)

Summaries of Market Survey Results, **International Swaps and Derivatives Association Inc.** <http://www.isda.org/statistics/recent.html> (Erişim: 9.6.2012)

Swap İşlemleri İşleyişi ve Vergisel Boyutu,
http://www.turmob.org.tr/EKutuphane/Dokuman_Detay.aspx?belge=238 (08.12.2010) .

Şükran ERDEM, Türkiye’de ve Dünya’da Muhasebe Standartları Nasıl Gelişti?, e-yaklaşım, Sayı:234, Haziran 2012, uye.yaklasim.com/MagazineContent.aspx?ID=14033

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, **Muhasebe ve Finansman Türev Piyasa Araçları**, http://cygm.meb.gov.tr/modulerprogramlar/kursprogramlari/muhasebe/moduller/turev_piyasa_araclari.pdf, Ankara, 2007. (Erişim Tarihi: 27.03.2011)

TMS 39, EK A Uygulama Rehberi

Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü Raporu, BDDK Yayınları, Haziran 2012, Sayı: 2012/3, s. 14

Türk Bankacılık Sektörü Kur Riski Değerlendirme Raporu, BDDK Yayınları, Eylül 2011, Sayı:8, s. 51

Uğur BÜYÜKBALKAN, **Swap**, <http://www.asmmmo.org.tr/makale/SWAP.doc>, 2003. (Erişim Tarihi: 27.03.2011)

Vadeli İşlemler, 2011, <http://www.vadeli.freesevers.com>, (Erişim Tarihi: 10.01.2011)

Vergi Usul Kanunu (Tartışmaya açık taslak metin),
http://www.istanbulymmo.org.tr/_dosya/vergi-konseyinin-hazirladigi-vuk-taslagi_634534125937544292.doc (Erişim: 15.10.2012)

Wikipedia, International Accounting Standarts Comittee,
http://en.wikipedia.org/wiki/International_Accounting_Standards_Committee (12 Aralık 2010)

Yogendra SISODIA, Guide to Derivatives and Structured Products, December 2010, works.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1006&context=ysisodia (Erişim: 15.08.2013)